

DE REDELIJKE GODSDIENST

In welke de Goddelijke waarheden van het genadeverbond worden verklaard, tegen partijen beschermd en tot beoefening aangedrongen, alsmede de bedeling des verbonds in het Oude en Nieuwe Testament en de ontmoeting der kerk in het Nieuwe Testament, vertoond in een verklaring van de Openbaring van Johannes.

door

W. á BRAKEL Th. F.

in leven bedienaar des Goddelijken Woords te Rotterdam

DEEL II Hoofdstuk 1-12

Onveranderd uitgegeven naar de beste uitgaven, onder toezicht van J. H. Donner.

Te LEIDEN, bij D. Donner.

1893

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2005

INHOUD

Hoofdstuk 1. Van de Heiligmaking en Heiligheid.

Hoofdstuk 2. Van de wet Gods in 't algemeen.

Hoofdstuk 3-12. Van de Tien Geboden.

Hoofdstuk 1

Van de Heiligmaking en Heiligheid.

In het Eerste deel hebben wij gesproken van de verwerving van de zaligheid, en van haar toepassing aan de uitverkorenen.

In dit Tweede deel zullen wij handelen van het leven van de ware bondgenoten, en zijn hoedanigheden en wedervaren. Wij beginnen van de Heiligmaking en Heiligheid.

Verscheiden betekenissen.

I. Het woord heiligmaken of heiligen heeft verscheiden betekenissen.

1. Soms wordt het in het brede genomen voor de gehele zaligmaking, in zich bevattende: wedergeboorte, rechtvaardigmaking, heiligmaking, en heerlijkmaking, Hebr. 10:10; 1 Petrus 1:2.
2. Soms betekent het de eerbiedige erkenning van Gods hoogheid, wezenlijke heiligheid en andere eigenschappen, 1 Petrus 3:15.
3. Een afzondering van het gewone gebruik ten dienste van God.
 - (a) Hetzij van tijd, zo heeft God de zevenden dag geheiligd, Exod. 20:11
 - (b) Van zaken en goederen, tot de godsdienst toegeëigend, Exod. 40:9, Num. 5:10.
 - (c) Van personen, ter bediening van de openbare godsdienst afgezonderd, als eerstgeborenen. Num. 3:13, en daarna in hun plaats de stam Levi. Num. 3:12, 45, en Aäron en zijn zonen tot het priesterambt. Exod. 40:13.
4. Zich schikken en bereiden tot godsdienst. Exod. 19:10, 11.
5. Een afzondering van de wereld en overgang in de kerk, Deut. 7:6 1 Kor. 7:14.
6. Een inwendige gestalte naar het beeld Gods, en uitwendige vertoning van hetzelfde. Hebr. 12:14, 2 Kor. 7:1. Van deze laatste spreken wij in dit hoofdstuk.

Gaat altijd samen met rechtvaardigmaking.

II. De rechtvaardigmaking en heiligmaking gaan altijd samen in een gelovige: waar het een is, is ook het ander. Hij heeft zich geen rechtvaardigmaking in te beelden, die meteen niet heeft het beginsel van de heiligmaking. En hij heeft zich ook niet in te beelden, dat hij de ware heiligmaking deelachtig is, die niet is gerechtvaardigd, en welke die niet ernstig zoekt door het geloof in Christus. Daarom worden zij samengevoegd: 1 Kor. 1:30 ... *Die ons geworden is wijsheid van God, en rechtvaardigheid, en heiligmaking.* 1 Kor. 6:11 ... *maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd.*

Is onderscheiden van de rechtvaardigmaking

Nochtans zijn deze twee in wezen geheel onderscheiden.

1. De rechtvaardigmaking geschiedt van God, als rechtvaardig Rechter; de heiligmaking geschiedt van God de Heilige Geest, als Herschepper.
2. De rechtvaardigmaking geschiedt van God tot de mens, als het voorwerp; de heiligmaking geschiedt in de mens als het onderwerp.
3. De rechtvaardigmaking neemt weg schuld en straf, en stelt de mens in staat van zaligheid; de heiligmaking neemt weg de smet, en herstelt het beeld Gods.
4. De rechtvaardigmaking geschiedt telkens volkomen: de heiligmaking blijft altijd onvolkomen, zo lang de mens op aarde is.
5. De rechtvaardigmaking gaat in orde van de natuur voor; de heiligmaking volgt, en komt uit die voort.

Beschrijving.

III. *De heiligmaking is een krachtdadige werking Gods in de uitverkorenen, geroepenen, wedergeborenen en gerechtvaardigden, hen door middel van het Woord reinigende van de vuiligheid van de zonde, en hen veranderende naar het beeld Gods, en hen, uit het inwendig beginsel van het geestelijke leven, doende leven naar Zijn wil, in de wet der Tien Geboden voorgesteld.*

Is een werk Gods.

IV. Wij zeggen, dat de heiligmaking is een krachtdadig werk Gods. God alleen is er de oorzaak van; alzo weinig de mens doen kan tot zijn wedergeboorte, geloof en rechtvaardigmaking, alzo weinig kan hij ook doen tot zijn heiligmaking: Joh. 15:5 ... *zonder Mij kunt gij niets doen.* Dat spreekt de Heere Jezus van zijn nu al gelovende discipelen. Filip. 2:13. *Want het is God, die in u (heiligen, Filip. 1:1) werkt, beide het willen en het werken.* Dit toont de apostel met zijn bede: 1 Thess. 5:23. *De God des vredes zelf heilige u geheel en al.* Ezech. 37:28. *De Heidenen zullen weten, dat Ik de Heere ben, Die Israël heilige.*

- Soms wordt het de Vader toegeschreven: Judas 1:1 ... *aan de geroepenen, die door God de Vader geheiligd zijn.*
- Soms de Zoon: Efeze 5:26. *Opdat Hij haar heiligen zou, haar gereinigd hebbende.*
- Soms de Heilige Geest: 1 Petrus 1:2 ... *in de heiligmaking des Geestes.* Gal. 5:22. *De vrucht des Geestes is liefde, enz.* Die daarom *de Geest der heiligmaking* genoemd wordt. Rom. 1:4.

Het middel is het Woord.

V. Al heeft God geen middel van node, gebruikt Hij nochtans het Woord als een middel: Joh. 17:17. *Heilig ze in Uw waarheid; Uw Woord is de waarheid.* Efeze 5:26. *Haar gereinigd hebbende met het bad des waters door het Woord.*

Daar worden de zonden in haar verfoeilijkheid voorgesteld, daar wordt het geestelijk leven in zijn beminnelijkheid geopenbaard, daar zijn overtuigingen, bestraffingen, bedreigingen en oordelen; daar zijn opwekkingen, en allerlei beweegredenen, daar wordt Christus voorgesteld als de Fontein van heiligmaking, daar zijn de beloften: deze past de Heilige Geest op het hart van de gelovigen toe, en maakt ze gaande en werkzaam tot heiligmaking, en zo is het Woord een middel in de hand van God, zonder welke een middel niet werken kan.

En omdat de dienaren het Woord van God prediken en aandringen tot bekering en heiligmaking, zo zijn zij ook middelen van heiligmaking: 1 Kor. 3:5, 9. *Wie is dan Paulus, en wie is Apollos, anders dan dienaars, door welke gij geloofd hebt? Want wij zijn Gods medearbeiders.* Dan. 12:3. *De leraren nu zullen blinken als de glans des uitspansels en die er velen rechtvaardigen, gelijk de sterren, altoos en eeuwig.*

De mens werkt door invloed van Gods Geest.

VI. Gelijk de mens een oorzaak van zijn daden is in het natuurlijke leven, ofschoon hij in zijn aanwezigheid en bewegingen van God afhangt, en door de voorkomende, meewerkende en uitvoerende kracht Gods werkt, zo is het ook in het geestelijke. De gelovigen haten de zonde, de gelovigen beminnen God, de gelovigen zijn gehoorzaam, de gelovigen doen goede werken. Maar niet op zichzelf staande, en onafhankelijk van God. Maar de Heilige Geest in de bekering het geestelijk leven

ingestort hebbende, onderhoudt dat leven door een gedurige invloed, Die wekt dat leven op, en maakt het gaande, en doet het werken overeenkomstig deszelfs geestelijke natuur. En dat in die orde, die God in de werkingen van des mensen verstand, wil en genegenheden, en daaruit voortkomende werken, gesteld heeft. De mens aldus door de invloed van Gods Geest bewogen wordende, beweegt zich, heiligt zich, doet dat werk, waartoe zijn nieuwe natuur lust heeft, helt en geneigd is, doet datgene, dat hij weet zijn plicht te zijn. Zie dit: 2 Kor. 7:1 ... *geliefden! laat ons ons zelf reinigen van alle besmetting van het vlees en van de geest, voleindigende de heiligmaking in de vreze Gods.* 1 Petrus 1:15, 16. *Gelijk Hij, die u geroepen heeft, heilig is, zo wordt ook gij zelf heilig in al uw wandel. Daarom dat er geschreven is: Zijt heilig, want Ik ben heilig.*

Geschiedt alleen aan de uitverkorenen.

VII. Degenen, die geheiligd worden, zijn alle, en alleen de uitverkorenen: Eféze 1:4. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, voor de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde.* Rom. 8:29. *Die Hij tevoren gekend heeft, die heeft Hij ook tevoren verordineerd het beeld Zijns Zoons gelijkvormig te zijn.*

In dezen wordt het alles nieuw; niet alleen verstand, maar ook wil; niet alleen wil, maar ook verstand; niet alleen verstand en wil, maar ook de affecten of genegenheden; en alzo niet alleen de onderste faculteiten of mogendheden van de ziel, maar ook de bovenste; niet alleen de inwendige, maar ook de uitwendige daden; niet alleen de uitwendige daden, gelijk de Socinianen het gaarne hadden, omdat zij het inwendige niet erkennen, maar ook de inwendige mogendheden, verstand, wil en genegenheden:

- Rom. 12:2 ... *wordt veranderd door de vernieuwing uws gemoeds.*
- 1 Kor. 6:20 ... *verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw geest, welke Godes zijn.*
- 2 Kor. 5:17 ... *indien iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel, het oude is voorbijgegaan, ziet, het is alles nieuw geworden.*
- 1 Thess. 5:23. *De God des vredes zelf heilige u geheel en al; en uw geheel oprechte geest, en ziel, en lichaam worden onberispelijk bewaard in de toekomst van onze Heere Jezus Christus.*

Al worden zij allen geheiligd, en in alles ten opzichte van de delen, zo worden zij nochtans in dezelfde trap niet allen even gelijk geheiligd. Er zijn kinderen, jongelingen en vaders, 1 Joh. 2:13. Er zijn eikenbomen der gerechtigheid, groene palmbomen en hoge cederen, en daar zijn gekrookte rietjes, en glimmende vlaswieken; die zwak is, wordt wel eens sterk, en die sterk is, wordt wel eens zwak, niet alleen in de uitwerkingen, maar ook in de hebbelijke genade. Maar nooit gaat het leven weg, nooit komen zij wederom onder de heerschappij van de zonde, ofschoon zij van de zonde als van een vijand wel gevangen genomen, en voor een tijd wel gevangen gehouden worden: Psalm 37:24. *Als hij valt, zo wordt hij niet weggeworpen; want de Heere ondersteunt zijn hand.*

Werkt tegen zonde tot deugd.

VIII. De werkzaamheid, of de daden van de heiligmaking hebben tweeërlei opzicht, namelijk: tegen de zonde, en tot heiligheid.

Ten opzichte van de zonde wordt zij genoemd:

- de aflegging van de oude mens, Eféze 4:22.
- Het doden van de leden, die op aarde zijn, Kol. 3:5.

- Het vlees met de bewegingen en begeerlijkheden te kruisigen, Gal. 5:24.
- De uittrekking van het lichaam van de zonden van het vlees, Kol. 2:11.
- Zich onthouden van de vleselijke begeerlijkheden, 1 Petrus 2:11.
- Zich reinigen van de besmetting des vleses en des geestes, 2 Kor. 7:1.

Ten opzichte van de heiligheid wordt zij genoemd:

- het aandoen van de nieuwe mens, Eféze 4:24.
- De verandering door de vernieuwing des gemoeds, Rom. 12:2.
- Den beelde des Zoons gelijkvormig te worden, Rom. 8:29.
- Te arbeiden, dat Christus een gestalte in ons krijgje, Gal. 4:19.

Oude mens.

IX. De oude mens is *de verdorvenheid van de natuur*. Door de val is de mens gekomen in de allervuilste en afschuwelijkste staat; hij mist het beeld Gods, alle licht, alle ware liefde, alle gerechtigheid, alle heiligheid, alle vrede, alle ware blijdschap; hij draagt de natuur van de duivel in zich, en is bekwaam om alle gruwelen tegen God en zijn naaste te bedrijven; hij heeft geen welbehagen aan God, maar hij haat God en alles wat naar God gelijkt, en alles wat God hem gebiedt. Hij wil wel, dat de Heilige Israëls van hem ophoude, hij is wel tevreden van God af te blijven, hij wil zich Gode niet onderwerpen, al zijn lust is in de zonde te leven. Mocht hij eeuwig daarin leven, hij liet gaarne God de hemel houden. De begeerlijkheden zijn zijn meester, en zetten verstand, wil en alle leden van het lichaam aan, om zijn lusten te voldoen: dus verkeerd en verdraaid is alles, wat in hem is. Zo is de mens geheel vóór zijn bekering. Deze gestalte noemt de Schrift *oude mens*.

Mens wordt zij genoemd, omdat deze verdorvenheid de gehele mens bezielt, en doordringt tot verstand, wil, genegenheden en al de leden van het lichaam in zijn bewegingen, zo door ongetemperdheid van de humeuren, als door kittelingen, die het lichaam in het bedrijven van de zonden ontvangt; die worden ontstoken van de begeerlijkheden, en die ontsteken wederom de begeerlijkheden; zodat beide verstand en geweten bevlekt zijn, en de mens gruwelijk, ongehoorzaam en tot elk goed werk ondeugend is, Titus 1:15, 16. *Een kwade boom, een kwade vrucht; de boze mens brengt boze dingen voort uit de boze schat zijns harten*, Matth. 12:33, 35. *Uit het hart komen voort boze bedenkingen, doodslagen, overspelen, hoererijen, valse getuigenissen, lasteringen*, Matth. 15:19.

Oude mens wordt zij genoemd, omdat zij al van Adams tijden afkomstig is, en alvorens in de mens is, eer hij wedergeboren wordt. Zodat een mens vóór zijn bekering niet is dan oude mens, dat is verdorvenheid. Deze oude mens wordt ook genoemd:

- begeerlijkheid, 1 Petrus 2:11.
- Vlees, Rom. 7:7, 18.
- Wet der zonde, Rom. 7:23.
- Beeld van de eerste Adam, Gen. 5:3, 1 Kor. 15:49.

Nieuwe mens.

X. Door de regel van het tegendeel blijkt nu wat nieuwe mens is, namelijk, de geestelijke hoedanigheid, het geestelijk leven, de geheiligde natuur, het beeld Gods, de ware kennis, gerechtigheid en heiligheid. Anders wordt zij genoemd:

- de inwendige mens, Rom. 7:22.

- De verborgen mens van het hart, 1 Petrus 3:4.
- Gods maaksel, Efése 2:10. Het nieuwe schepsel, 2 Kor. 5:17.
- De goddelijke natuur, 2 Petrus 1:4.

Mens wordt zij genoemd, omdat zij de gehele mens bezielt, en doordringt tot verstand, wil, genegenheden, en al de leden van het lichaam in hun bewegingen, en de mens doet werken overeenkomstig die heilige natuur.

Nieuwe mens wordt zij genoemd, omdat zij na de oude mens in de wedergeboorte ingestort wordt, en de mens een geheel ander, een vernieuwd mens maakt.

Oude mens blijft in allen over.

XI. Ofschoon de mens een nieuwe natuur in de wedergeboorte ontvangt, en het alles nieuw wordt ten opzichte van de delen, dat is, zich verspreidende in verstand, wil, genegenheden en leden van het lichaam, zal toch de mens niet komen tot de hoogste trap van de volmaaktheid, zo lang hij leeft; maar het zal overal en altijd ten dele zijn. De oude natuur laat niet na dezelve bij alle gelegenheden te vertonen. Het is de wijze wil Gods, de oude natuur nog over te laten. Hierdoor blinkt te meerder de vrije genade Gods, zijn lankmoedigheid en zijn macht, die de nieuwe natuur door de oude, hoe sterk zij ook is, niet laat uitgeblust en verslonden worden. Hierdoor blijft Christus' voldoening altijd vers en dierbaar, en de enige grond van onze rechtvaardigmaking en blijdschap; hierdoor blijft de mens klein bij zichzelf; dit geeft stof tot gedurige strijd, op welke de kroon beloofd wordt. Dit doet naar de hemel, de volmaakte staat verlangen. Hij heeft het recht gevat, die, behoudende de begeerte en werkzaamheid tot de volmaaktheid, zich voor het tegenwoordige kan onderwerpen aan de wil Gods in deze, en zich bewaart voor moedeloosheid door de rechtvaardigmaking, en hoop dat hij 't nog eens zal zijn.

Daaruit ontstaat strijd tussen vlees en geest.

XII. Gelijk water en vuur in één vat met elkaar niet kunnen overeenkomen, maar trachten elkaar te verdrijven, en ieder alleen over te blijven, zo gaat het ook met de oude en nieuwe mens. Zij beiden zijn in een en dezelfde wedergeboren mens, niet bij beurte, nu eens de een geheel, en dan wederom de ander, maar zij zijn er tegelijk in; zij zijn niet ieder in een andere plaats, de een in het verstand, de ander in de wil; de een in de ziel, de ander in het lichaam. Maar zij zijn door elkaar gemengd, gelijk licht en duisternis in de schemering, gelijk koude en hitte in lauw water, en zo door elkaar gemengd, strijden ze om elkaar te verdrijven.

Deze strijd geschiedt niet zo, dat eerst de oude mens weggenomen wordt om plaats te maken voor de nieuwe, gelijk een oud huis eerst moet weggenomen worden, eer men er een nieuw in de plaats kan bouwen. Hoedanig is de tuchtiging in de paapse kloosters, waarin de Labbadisten, wier gehele werk is de paapse mystieke schrijvers en hun spreekwijze na te volgen, hun vroomheid stellen, en de zielen alzo van de rechte weg afleiden; waarom God ook in al hun voornemens geblazen heeft, en daarom in Zijn toorn heeft verward en van elkaar doen scheiden. Dat dit hun werk maar was de oude mens wat in te tomen, en van binnen in zijn geheel te laten; en dat het maar een natuurlijke vroomheid was, blijkt genoegzaam nu zij wederom onder alle slag van mensen verkeren, tonende dat zij de minste verloochening nog niet hebben geleerd, bijzonder als het op achting en geld aankomt, uitgenomen, die welke bekeerd waren, eer zij tot hen kwamen; in die blijft en blinkt nog de genade.

Deze twee naturen in een wedergeborene veroorzaken een gedurige strijd, in welke, als een gelovige zich wel kwijt, zo zal de oude natuur meer en meer afnemen, en de nieuwe heilige natuur zal hoe langer hoe meer toenemen in de heiligmaking. Tot dat einde zullen wij beider werkingen voorstellen, en eerst die van de oude natuur. De oude is driezins doende:

1. Om de mens tot zonde te brengen.
2. Om van het goede af te houden.
3. Om het goede werk, dat zij niet verhinderen kan, te bezoedelen.

Die de oude mens tot zonde aanport.

XIII. 1. De oude natuur port aan tot het bedrijven van de zonde.

- (a) Soms door onstuimige aanvallen; de begeerlijkheden worden zo gaande, en drijven zo onzinnig, dat ze geen tijd geven om op de vreze Gods te denken; en welt de vreze Gods eens op, zo nemen de begeerlijkheden zo krachtig toe, dat de goede bewegingen terstond gesmoord worden, en dus het gemoed, als kaf in een dwarrelwind, om en omvoerende, wordt de zonde voltooid, eer men gezet op iets anders denkt.
- (b) Soms zoekt de oude natuur enige rust; zo ingespannen te zijn op God maakt het lichaam en de hersenen zo moe, dat het onmogelijk schijnt zo te kunnen leven; zij nu enige rust en uitspanning zoekende, zo begint ze te malen met de gedachten eerst wel op natuurlijke dingen; maar langzamerhand komen de begeerlijkheden op, en de gedachten beginnen in die natuurlijke dingen zondig te worden, door het eigen ik daaronder te mengen; men begint kastelen in de lucht te bouwen, en men verbeeldt zich dingen te bezitten, en in een staat van hoogheid, van eer, van rijkdommen te zijn, tot welke men wel weet, dat men nooit zal geraken, maar men vermaakt zich evenwel in de verbeeldingen. Vandaar gaat de oude natuur voort tot malen op de dichtst aanliggende zonde, 't zij onreinheid, 't zij gierigheid, 't zij hovaardigheid, en alzo van zijn vastigheid afgetrokken zijnde, zo bedrijft ze de zonde, zo verre als ze voor die tijd kan, en zo het aan geen gelegenheid ontbrak, men zou vallen in zonden, waartoe men wel dacht, dat men nooit zou komen, gelijk de gelegenheid komende, men in die zonde vervalt, voor welke men meende, zo door de natuur als genade, bevrijd te zijn.
- (c) Soms krijgt de oude natuur kracht door roekeloosheid; men begeeft zich tot gelegenheden, die men door ondervinding weet, dat ons meermalen verstrikt hebben; 't zij eenzaamheid, 't zij die en die gezelschappen, en men meent, men zal zich nu wel wachten voor de vorige zonden; maar de gelegenheid gebruikende, zo ligt men er toe, eer men er om denkt, en de zonde opening gekregen hebbende, zo moet het er zo mee voort, en de aanliggende zonde krijgt de overhand. Vetjes maken smetjes.
- (d) Soms stelt de oude natuur de nuttigheid van dit of dat voor, en verbergt de zondigheid; 't is noodzakelijk, 't is vermakelijk, 't is voordelig, 't is eerlijk, enz. 't Is een leugen om bestwil, 't is noodzakelijk, men kan anders geen koopmanschap drijven, dat is eerlijk, men kan anders met geen fatsoen onder de mensen verkeren, men zal daardoor in staat komen om daarna meer goed te kunnen doen, en dergelijke voorwendzelen, dewelke wel niet met voorbedachte rade geschieden, maar die op de gelegenheid schielijk invallen. En zo neemt de mens daarop meer vrijheid, of ten minste, men staat de zonde zo niet tegen, en dus breekt de oude natuur door, en de ene zonde trekt de andere.

Afhouding van het goede.

XIV. 2. De oude natuur is ook altijd werkzaam om de mens van het goede af te houden.

- (a) Dan heeft men geen tijd om zijn Godzalige oefeningen van bidden, lezen, zingen, overpeinzen te doen; daarom: óf niet, óf maar terloops, om het geweten maar te paaien, 't is alsof men gejaagd werd, daar men toch dikwijls wel tijd zou hebben.
- (b) Dan stelt men de zaak uit, men zal het doen, dat stelt men vast; maar dat en dat moet eerst gedaan, dan zal ik 't geruster en bedaarder kunnen doen, en ondertussen ontslipt de tijd, of de Geest is weg, en men komt er niet toe, of 't is alles geesteloos. (c) Dan staat het werk wonder zwaar voor, men ziet er tegen aan, men zoekt het te ontwenden en al uit te stellen, met vele moeiten zich overdwars hebbende, komt men tot het werk als een luiaard, en men kruipt als voort. 't Is te zwaar, men is er niet bekwaam toe.
- (c) Dan is al ons doen tevergeefs, God hoort toch niet, men verkrijgt niet, en men stelt zich voor, men zal toch in 't toekomende ook niets verkrijgen. Onze woorden bij anderen hebben toch geen klem, men behaalt zich maar schande, ons nauw leven maakt men maar uit voor geveinsdheid.
- (d) Dan tracht ze maar tussenbeide door te gaan, de weg naar de hemel is zo nauw niet, als men gemeenlijk zegt, zouden die allen verloren gaan, die juist zo niet zijn? Neen! resoluutheid, wellevendheid, vrolijkheid is niet tegen de Godzaligheid. Dus belet ze, dat men niet krachtig doordringt, en Jezus' voetstappen stipt volgt.

En bederft het goede.

XV. Als de oude natuur de mens van het goede niet kan afhouden, dan tracht ze het goede te bederven.

- (a) Dan met verstrooiing van de gedachten van 't een op 't ander.
- (b) Dan met goede gedachten, maar die dan niet te pas komen; maar alleen bekwaam zijn om de ernst tot het goede, dat op die tijd te doen is, te breken.
- (c) Dan met bijoogmerken, en het eigen ik er onder te brengen, waardoor de mens gestuit wordt in zijn werk, de ernst verliest, de verkwikking weggenomen, en de zuiverheid van het werk bezoedeld wordt.
- (d) Dan met gedachten, dat het toch allemaal zonder geest is, en maar natuurlijk werk, ja geveinsdheid.
- (e) Dan komt het Godloochenend hart, en het ongeloof boven, 't welk het geestelijkste werk besmet, en in plaats van verkwikking uit zijn werk te hebben, heeft men ontsteltenis, en een walg, dat men dat goede werk op zo kwade manier gedaan heeft. Dus woelt de oude natuur.

De nieuwe mens kant er zich tegen.

XVI. Doch de nieuwe natuur is niet stil, maar kant zich wederom tegen de oude, dan direct om ze te doden, dan door het versterken van de nieuwe mens, en hoe langer hoe heiliger te worden, en dit is het eigenlijke werk van de heiligmaking.

- Eerst zullen wij spreken van de werking van de nieuwe natuur tot doding van de zonde, en
- daarna tot versterking van de nieuwe natuur.

De Heilige Geest in de wedergeboorte een nieuwe natuur ingestort hebbende, bewaart die door een gedurige invloed, wekt die op, ondersteunt ze en bestuurt ze in haar bewegingen: Filip. 2:13. *Het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar Zijn welbehagen.*

Dit geestelijke leven, die nieuwe natuur, zo ondersteund en gaande gemaakt wordende, werkt overeenkomstig haar kracht of krachtjes, en zet zich tegen de oude

natuur aan, om die te doden en te verdrijven: Rom. 8:13 ... *indien gij door de Geest de werkingen van het lichaam doodt, zo zult gij leven.* Gal. 5:16, 17 *Wandelt door de geest, en volbrengt de begeerlijkheid van het vlees niet ... de Geest begeert tegen het vlees.*

Hoe de nieuwe natuur de zonde bestrijdt.

XVII. De nieuwe natuur kant zich tegen de oude.

1. Door hartelijk treuren en bedroefd zijn, dat ze zo omringd is met de zonde, dat die haar zo bezoedelt en walgelijk maakt, zodat ze een afkeer van zichzelf heeft, 't smart haar dat ze daardoor belet wordt om in de zoete gemeenschap met God te leven, dat ze gedurig tegen de wil Gods doet, en zich de toorn van Godwaardig maakt. De zonde valt haar lastig, en is haar als een zware last te zwaar; zij wilde wel van dat afgrijselijke monster ontslagen worden; zij zou de zonde wel met mannenmoed wegwerpen, maar dit zit te diep, dit kleeft te vast aan, zij roept uit: *Ik, ellendig mens! wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?* Rom. 7:24. Alle droefheid over andere zaken is haar niets, bij de onlust, bij de smart, bij de walgelijkheid van de zonde; zij kirt als een duif, en piept als een zwaluw, zij gaat treurig om, de zonde doet haar wel magere kaken dragen. Zij ontloopt het treuren niet, maar zoekt de droefheid te vermeerderen en te vergeestelijken, zij brengt zich, zoals ze is, in de tegenwoordigheid van de Heilige Geest, daar zinkt ze weg in schaamte, daar doet ze ronde bekentenis, daar schreit ze, daar verzwaart ze de zondigheid van de zonde, daar treurt ze, daar bidt ze om vergeving, daar loopt ze naar Jezus, neemt Hem aan tot haar rantsoen, en met die voldoening gaat ze tot de Vader, en worstelt zo lang totdat ze gerechtvaardigd, en de vrede gewaar wordt. Dus komt ze in een zuiverder staat en wordt angstiger voor de zonde: 2 Kor. 7:10. *De droefheid naar God werkt een onberouwelijke bekering tot zaligheid.* Pred. 7:3. *Het treuren is beter dan het lachen; want door de droefheid des aangezichts wordt het hart gebeterd.*

2. De tweede tegenkating van de nieuwe natuur geschiedt door de zonde te haten: Psalm 97:10. *Gij, liefhebbers des Heeren! haat het kwade.* Psalm 119:113, 128. *Ik haat de kwade ranken ... alle valse pad heb ik gehaat.*

Deze haat vertoont zich:

- (a) In een inwendige afkeer van de zonde, van haar vuilheid, ziende bij 't licht van Gods heiligheid en heilige wil, hoe tegenstrijdig de zonde is, hoe onbetamelijk ze is, en dat ze is een versmading en verwerping van God, dit baart in hen een afkeer: Rom. 12:9 ... *Hebt een afkeer van het boze.* Hierdoor verfoeit ze zichzelf: Job 42:5, 6. *Met het gehoor des oors heb ik U gehoord: maar nu ziet U mijn oog. Daarom verfoei ik mij, en ik heb berouw in stof en as.*
- (b) In een gevoelige ontsteltenis, als de zonde begaan is. 't Hart klopt, de vrede des gemoeds wijkt, onrustigheid komt in de plaats, daar rijst een wraaklust in 't hart op: 1 Sam. 24:6 ... *dat Davids hart hem sloeg, omdat hij de slip van Saul afgesneden had.* Psalm 38:4 ... *er is geen vrede in mijn beenderen, vanwege mijn zonde.* 2 Kor. 7:11 *Want ziet, ditzelfde, dat gij naar God zijt bedroefd geworden, hoe grote naarstigheid heeft het in u gewrocht? Ja, verantwoording, ja, onlust, ja, vreze, ja, verlangen, ja, ijver, ja, wraak.*
- (c) In een verachting van de zonde, zodat men ze niet horen noch zien kan, men heeft geen woorden voor haar, men wil ze niet horen spreken, men wil er niet aan denken, en welt de zonde op, men werpt ze onwaardig weg, gelijk men vuur van de kleren haastig afschudt: Judas 1:23 ... *haat ook de rok, die van het vlees bekleet is.*

Door dadelijk vluchten.

3. De derde tegenkanting geschiedt door dadelijk vluchten van de zonde. De nieuwe natuur, als ze op haar dreef is, waakt tegen de zonde, zij onttrekt dezelve alle voedsel en gelegenheden, zij heeft nu geleerd tot welke zonde haar natuur meest genegen is, door welke gelegenheden ze 't meest opwelt en kracht krijgt; is 't ledigheid, is 't eenzaamheid, is 't gezelschap van die of die, zij wacht zich daarvoor: Psalm 18:24 ... *ik wachtte mij voor mijn ongerechtigheid.* Spr. 1:10 ... *indien de zondaars u aanlokken, bewillig niet.* Spr. 4:14 *Kom niet op het pad der goddelozen.* Psalm 34:15. *Wijk af van het kwaad.*

Door gelovig weerstaan.

4. Zij weerstaat met mannenmoed de zonde, als ze voortkomt, en tracht ze te verdrijven; zij begint van het hart, want zij weet, als het van binnen rein is, dat het dan ook van buiten wel rein zal worden; zij rekest geen uiterlijk afhouden van zondige daden, maar zij wil de zonde met wortel en al uit het hart uittrekken. Zij is doende met de zonde te doden, Kol. 3:15. *Met het vlees te kruisigen en alle deszelfs begeerlijkheden,* Gal. 5:24. Zij zuivert het hart en reinigt de handen. Jak 4:8. Zij neemt besluiten, zij gordt zich aan ten strijde, zij vat moed en wil het van de zonde niet gewonnen geven, zij stelt zich voor de liefde Gods, en die dringt haar, zij verenigt zich met de vreze Gods, zij overdenkt de waarschuwingen en de oordelen Gods over godlozen en Godzaligen, die zulke en zulke zonden bedreven, met welke zij nu te strijden heeft, zij bidt om hulp, zij hangt af van de kracht Gods, zij doet alles door het geloof, 't welk in deze dele aldus werkt.

- (a) Zij zoekt een belofte van God, die op haar tegenwoordige staat past. Als bij voorbeeld: Deut. 30:6. *De Heere, uw God, zal uw hart besnijden, ... om de Heere uw God lief te hebben.* Ezech. 36:26, 27. *Ik zal u een nieuw hart geven ... Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal maken, dat gij in Mijn inzettingen zult wandelen.*
- (b) Deze beloften stelt ze zich voor, daarop gaat ze naar Christus, Hem aannemende tot rechtvaardigmaking, waardoor ze levendig vaststelt dat alle beloften, en ook die in Christus, ja en amen zijn, en zij merkt zich in Hem aan als een erfgenaam van de beloften, en dat dan die beloften ook aan haar vervuld zullen worden.
- (c) Hier gaat ze dan op aan, al gedurig die beloften vasthoudende.
- (d) Dus gebruikt ze alle middelen, die God haar voorgeschreven heeft.
- (e) Zij verwacht lankmoedig de beloften, die zij blijft vertrouwen dat aan haar bewaarheid zullen worden, zij onderwerpt zich aan de wil Gods, ten opzichte van tijd en trap, en zij blijft werkzaam. Zo gaat ze voort en neemt in sterkte toe, en dus vermindert de kracht van de zonde hand over hand, al kan zij juist niet telkens zien dat ze wint.

Hoe de nieuwe natuur werkt tot heiligheid.

XVIII. De tweede werking van de nieuwe natuur is tot derzelfver versterking en toenemen in heiligmaking. Deze vertoont zich:

1. In de liefde tot de wil Gods.
2. In de lust aan 't werk.
3. In de gemoedigheid in 't werk.

1. Door verenigen met de wil van God.

De nieuwe natuur is niet tevreden met de zonde te bestrijden, maar zij wil heiligheid in de plaats, en gelijk tot het een arbeid en werkzaamheid van node is zo ook tot het ander. Zij jaagt de heiligmaking na, 't welk zich bijzonder vertoont in haar wil te verenigen met de wil Gods; zij stelt zich voor de wil van God, als van haar Vader in Christus; zij kent God als heilig, als de alleen hoge, als de souvereine Gebieder, zij ziet zulke zuiverheid, zulke schoonheid in de wil Gods, en zulke betamelijkheid, dat haar wil één worde met de wil Gods, dat ze geheel daarop verliefd, en zich daartoe met ernst zet, om haar wil te doen willen, 't geen God wil dat zij zal willen.

In lijden.

(a) Wil God haar lijden toezenden naar ziel of lichaam, zij wil het hebben, omdat het de wil van haar Heere is, zij omhelst het, zij neemt het gewillig op, al is 't met tranen in de ogen, wegens de smartelijkheid, die ze gevoelen moet, omdat ongevoeligheid tegen de wil Gods is. Zij verootmoedigt en vernedert zich onder de krachtige hand van God, zij mort niet tegen, zij is niet verdrietig, zij wordt niet moedeloos, en als dat opkomt, zegt ze: zwijg, 't is tegen de wil Gods; maar zij onderwerpt zich met lijdzaamheid, al weet ze geen reden waarom God zo met haar handelt.

Zij zegt: ik behoef geen reden te weten, God antwoordt niet van al Zijn daden, en wat zou ik, worm, willen, dat God mij reden gaf van zijn doen aan mij? Neen, 't is mij genoeg, dat het de wil van mijn Vader zo is; ik weet uit het Woord, dat het liefde is; dat het mij ten beste zal gedijen, al zie ik nu niet hoe; 't zal eens eindigen, de uitkomst zal heerlijk zijn. Deze arbeidzaamheid om haar wil te buigen onder de wil van God, maakt de ziel heilig. Dus werkte David in zijn verdrukking: Psalm 39:10. *Ik ben verstomd; ik zal mijn mond niet open doen, want Gij hebt het gedaan.* Klaagl. 3:28, 31, 32. *Hij zitte eenzaam, en zwijge stil, omdat Hij het hem opgelegd heeft. Want de Heere zal niet verstoten in eeuwigheid; maar als Hij bedroefd heeft, zo zal Hij Zich ontfermen, naar de grootheid van Zijn goedertierenheden.* Heb 12:10 ... *Deze kastijdt ons tot ons nut, opdat wij Zijner heiligheid zouden deelachtig worden.*

In doen.

(b) Zo omhelst zij ook de wil Gods, in hetgeen God van haar wil gedaan hebben, zo in 't lichamelijke, als 't geestelijke. Zegt de schrift, 1 Thess. 4:3. Dit is de wille Gods, uw heiligmaking - 't is ook haar wil. Is ze dienstbaar, - zij dient met goedwilligheid de Heere, en niet de mens, Eféze 6:7. Is dit te laten, dat te doen, zij ziet terstond op de wil Gods, en doet en laat het, omdat het Zijn wil is: Eféze 6:6 ... doende de wil van God van harte. En omdat ze de wil van God zo liefheeft, zo heeft ze ook de bevelen en wetten van God zo lief: Psalm 119:97, 103, 14, 16, 111, 112. *Hoe lief heb ik Uw wet! Hoe zoet zijn Uw redenen mijn gehemelte geweest! Ik ben vrolijker in de weg Uwer getuigenissen, dan over alle rijkdom. Ik zal mijzelf vermaken in Uw inzettingen ... Ik heb Uw getuigenissen genomen tot een eeuwige erve; want zij zijn mijns harten vrolijkheid. Ik heb mijn hart geneigd om Uw inzettingen eeuwig te doen, ten einde toe.* Dus handelt ze in iedere daad, en iedere omstandigheid, beproevende, welke de goede en welbehagende, en volmaakte wil Gods zij, Rom. 12:2. In één woord: zij is geheel en al daarop uit, en is zeer begerig, 't zij in wonende, 't zij uitwonende, om Hem welbehaaglijk te zijn, 2 Kor. 5:9.

2. De tweede daad van de nieuwe natuur tot heiliging is de lust aan zaak en werk.

Neh. 1:11 ... uw knechten, die lust hebben uw Naam te vrezen. Deze lust vertoont zich:

- (a) in de aanbidding van zichzelf, ten dienste van de Heere: 1 Sam. 3:10 ... Spreek, want Uw knecht hoort.
- (b) In het raad vragen, wat de Heere van ons gedaan wil hebben: Hand. 9:6 ... Heere! wat wilt Gij dat ik doen zal?
- (c) In het luisteren naar antwoord: Hab. 2:1 ... ik hield wacht om te zien, wat Hij in mij spreken zou.
- (d) In de gewillige gereedheid, om het werk te aanvaarden: Psalm 110:3. Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag uwer heerkraft, in heilig sieraad. Psalm 119:60. Ik heb gehaast, en niet vertraagd uw geboden te onderhouden.
- (e) In de vurige ijver in het uitwerken: Rom. 12:11 ... Zijt vurig van geest. Dient de Heere.
- (f) In de volständigkeit in 't werk: Lukas 8:15 ... die ... in volständigkeit vruchten voortbrengen.

3. De derde daad is de geestelijke moed en gemoedigheid om door alle veranderingen door te breken, en nergens voor staan te blijven, wat zich ook zou mogen opdoen; valt ze, zij staat weer op, krijgt ze een wonde, zij gaat naar de heilmeester Christus, en neemt Zijn bloed aan tot de ras genezende balsem. Uit tegenheden krijgt ze kracht, en druist er te moediger tegen in; zij verheft zich in de wegen des Heeren; want zij weet, dat de vijand al overwonnen is van de Heere Jezus, en dat zij maar met zijn doodstuipen te doen heeft. Zij weet dat de vijand haar nooit zal overwinnen, maar dat zij overwinnares zal blijven, en als overwinnares gekroond zal worden, daarom is 't haar tot blijdschap recht te doen, 't is haar vreugde de vijanden te bevechten. Dus breekt zij door. *De liefde is sterk als de dood; de ijver is hard als het graf; haar kolen zijn vurige kolen, vlammen des Heeren. Vele wateren zouden ze niet kunnen uitblussen,* Hoogl. 8:6, 7.

Deze gemoedigden worden uitgedrukt onder de benaming van helden: Joël 3:10 ... *de zwakke zegge: ik ben een held.* Dus worden ze beschreven: Zach. 10:3, 5 ... *Hij zal hen stellen gelijk het paard Zijner majesteit in den strijd. Zij zullen zijn als de helden, die in het slijk der straten treden in de strijd; en zij zullen strijde, want de Heere zal met hen wezen; en zij zullen die beschamen, die op paarden rijden.*

Dus werkt de nieuwe natuur tot heiligmaking, en hieruit blijkt, hoe groot een onderscheid er is tussen het intomen van de zonde van de onbekeerden en de ware heiligmaking; tussen de deugdzaamheid van een onbegnadigde en van een begnadigde. Och! dat alle burgerlijke en natuurlijke deugdzamen hierdoor overtuigd werden!

De vrucht van heiligmaking is heiligheid.

XIX. De vrucht van de werkzaamheid van de heiligmaking is de Heiligheid. 't Kan niet zijn, dat de mens, zo arbeidende, zonder vrucht zou zijn, 't kan niet zijn, of zo een mens zal heiliger worden, en blinken in heilige sieraden.

Is een uitnemend sieraad.

Heiligheid is het allerschoonste sieraad, de allersierlijkste schoonheid, die in de mens kan zijn: Psalm 93:5 ... *de heiligheid is uw huize sierlijk, Heere! tot lange dagen.* Psalm 110:3. *Uw volk zal zeer gewillig zijn op de dag Uwer heerkraft, in heilig sieradiën.* 1 Petrus 3:4. *Maar de verborgen mens van het hart, in het onverderfelijke versiersel van een zachtmoedigen en stillen geest, die kostelijk is voor God.*

't Woord *heiligheid* baart achting en ontzag, zo ras men 't hoort; hoe heerlijk, hoe ontzaglijk is hij dan, die waarlijk heilig is! Heiligheid is niet iets uiterlijks, is niet

slechts kwaad te laten en goed te doen; maar heiligheid heeft zitplaats in 't hart, en uit de heilige gestalte van het hart haat en vliedt een geheiligde alle zonden zonder uitzondering, en bemint en oefent alle deugden zonder onderscheid. Doch hoedanige gestalte van het hart de heiligheid is, en hoe uit die gestalte heilige daden voortvloeien, kan niemand recht verstaan, dan die zelf in zulke gestalte is, gelijk geen deugd recht gekend wordt dan van diegenen, die ze doen. Omdat heiligheid het beeld van God is, hoe zou dan iemand heiligheid kennen, die God niet kent? Als God Zijn uitverkorenen nu overgebracht heeft in de staat van de kinderen van God, en de volmaaktheid van hun Hoofd en Borg op hen gelegd heeft, zo versiert Hij ze ook waarlijk met Zijn beeld; zij doen de nieuwe mens aan, die vernieuwd wordt tot kennis, naar het evenbeeld Desgenen, die hem geschapen heeft, Kol. 3:10. *De nieuwe mens ... die naar God geschapen is in ware rechtvaardigheid en heiligheid*, Efëze 4:24. Zodat de heiligheid een uitdrukkel is van de zuiverheid Gods, en een gelijkvormigheid met God: 1 Petrus 1:17 ... *Zijt heilig, want Ik ben heilig!*

Verbeelding van een grote heilige.

XX. Wij zullen een geheiligde ziel in een grotere trap voorstellen, om de sierlijkheid te tonen, zodat een kleine en zwakke zich hier niet moedeloos moet maken, als hij ziet, dat hij zo ver niet is.

In inwendige gestalte.

God geeft hun een wonderbaar licht in de ziel, 1 Petrus 2:9. Verlichte ogen des verstands, Efëze 1:8. *Verlichting van de kennis van de heerlijkheid Gods in 't aangezicht van Jezus Christus*, 2 Kor. 4:6. In dit licht ziet de ziel God, Zijn volmaaktheden, en onder andere Zijn hoogheid en heerlijkheid, dat Hij door Zichzelf waardig is, dat alle verstandige schepselen al hun genoegen, blijdschap, liefde in Hem stellen, en zich in alles naar zijn wil in alle volvaardigheid schikken: meteen ziet de ziel, dat God zo goed is geweest, dat Hij iets naast de mens wil, 't zij hem enig lijden toe te zenden, 't zij hem iets te gebieden. De geheiligde ziel behoeft geen reden meer, om zich dat te onderwerpen en dat te gehoorzamen, dan omdat het de wil van God is; maar zij ziet evenwel, dat de wet heilig, en het gebod heilig. rechtvaardig en goed is, Rom. 8:12.. Ja, zij ziet in dezelve een ondoorgrondelijke wijsheid, en 't is haar vermaak in de wet te zien, en die gedurig te overleggen, en meteen wordt ze verrukt in liefde, en brandende in begeerte om aan die wet, als de wil Gods, in haar natuur en daden gelijkvormig te zijn, gelijk wij zien in David: Psalm 119:97, 14, 47, 54. *Hoe lief heb ik Uw wet! Ik ben vrolijker in de weg Uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom. Ik zal mij vermaken in uw geboden, die ik liefheb. Uw inzettingen zijn mij gezangen geweest, ter plaatse van mij vreemdelingschappen.*

De geheiligde ziel laat het bij dat gezicht en genoegen niet blijven, maar neemt een heilig voornemen, en verheft haar hart om de wet te doen: Psalm 119:106, 112. *Ik heb gezworen, en zal het bevestigen, dat ik onderhouden zal de rechten Uwer gerechtigheid. Ik heb mijn hart geneigd om Uw inzettingen eeuwig te doen, ten einde toe.* Al de genegenheden, die tevoren als onbesuisde paarden, naar verstand en wil niet luisterden, maar vooruitliepen, ja, verstand en wil bedrogen zijnde, tot zich neigden, die worden in haar plaats hersteld om te gehoorzamen, en die worden door dat inwendige leven gaande gemaakt, in trek en helling te hebben tot de wil Gods; 't gehele lichaam wordt dienstbaar, al de leden worden wapenen van de gerechtigheid; zij dienen de geheiligde ziel, niet alleen om uit te werken 't geen zij wil: maar oog en oor geeft gedurig stof tot voedsel van het geestelijke leven; ziet, zo wordt door het

licht de duisternis verdreven, door het leven de dood verslonden, door de heiligheid en schoonheid de zondige mismaaktheid weggenomen.

En in uitwendige vertoning.

XXI. Hier blijft het niet bij, maar de ziel inwendig zulke gestalte hebbende, zo vertoont ze met de daad, dat ze God kent en bemint; zij kant zich tegen al wat zonde is, en in zichzelf, zich reinigende van alle besmetting van het vlees en van de geest, voleindigende de heiligmaking in de vreze Gods, en ook in een ander naar het bevel Gods: Lev. 19:17 ... *Gij zult uw naaste naarstig berispen, en zult de zonde in hem niet verdragen.*

Zij geeft zich over tot betrachtning van alle deugden, en de vrucht des Geestes is in haar: liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid, Gal. 5:22. *Zij voegt bij haar geloof deugd, en bij de deugd kennis, en bij de kennis matigheid, en bij de matigheid lijdzaamheid, en bij de lijdzaamheid Godzaligheid, en bij de Godzaligheid broederlijke liefde, en bij de broederlijke liefde liefde jegens allen,* 2 Petrus 1:5-7. En zo komt zij voor de dag als een kind des lichts, Efése 5:8. Als een kind Gods, zijnde onstraffelijk in het midden van een krom en verdraaid geslacht, onder welke gij schijnt als een licht in de wereld. Filip. 2:15. Ziet zo verandert en heiligt God zijn kinderen geheel van binnen en van buiten: 1 Thess. 5:23. *De God des vredes zelf heilige u geheel en al; en uw geheel oprechte geest, en ziel en lichaam worde onberispelijk bewaard in de toekomst van onze Heere Jezus Christus.*

En of dit nog allemaal maar ten dele is, nog veel van de oude mens overblijft, zolang een geheiligde in dit leven blijft, zo zijn evenwel de beginselen zeer bevallig, en versieren op een uitstekende wijze een kind Gods; gelijk het stamelen, het verzetten van de voeten, de eerste vertoning van verstand, in de kleine kinderen zeer zoete bevalligheden hebben.

Heiligheid is een samenvloeiing van vele deugden.

XXII. De Heiligheid is niet een deugd, maar de glans van het beeld Gods, zijnde een samenketening van vele deugden.

Een ziel, die van God in zijn eeuwig voornemen is gesteld tot verkrijging van de zaligheid, die de Heere Jezus liefgehad, en van haar zonden gewassen heeft in zijn bloed, en op welke Hij zijn heerlijkheid en heiligheid gelegd heeft, en die door de Heilige Geest Gods wedergeboren en geestelijk levend is geworden, en nu heiligmaking najaagt, oefent vele deugden.

- (a) Zij is afgescheiden van de wereld; al wat in de wereld is, namelijk de begeerlijkheid van het vlees, en de begeerlijkheid van de ogen, en de grootsheid van het leven, is haar vreemd; zij kent het niet, zij wil het niet, zij zoekt het niet, zij schrikt er voor, en zodanig zijn ook in haar ogen al de wereldswichten; zij wil wel weten, dat ze met hun gezelschap niet op heeft, dat ze in haar ogen walgelijk zijn, dat zij hun ellende beklagt. Zij maakt zich hun niet gelijk in kleding, noch in taal, noch in zwier van gebaren.
- (b) Zij is gestorven en verloochend aan zichzelf; zij weet wel dat er niets bevalligs in haar is, en daarom begeert zij niet dat anderen haar eren, liefhebben, vrezen, oppassen, enz. Ontvangt zij dit niet, zij is niet droevig, noch gemelijk, noch moedeloos, noch vervreemd, maar wel in haar schik; of ontvangt zij van die zaken iets, zij ziet dat aan als een genadegeschenk van haar Heere, en zij gebruikt het weer voor Hem, zolang het Hem belieft het haar te laten houden. Zij ziet de goederen aan als maar reisgeld tot haar weg; heeft zij veel, zij deelt het onder de

reisgenoten: heeft zij weinig, zij gaat zo veel te lichter en onbeladener, en zij heeft genoeg; haar zin is weg, zij heeft geen andere dan die van haar Heere, en daarom is zij gewoon de hare te buigen naar eens anders zin, in zoverre het niet tegen haars Heeren wil is.

- (c) Al haar genoegen is in God te kennen, en Hem te vrezen, lief te hebben, onderworpen te zijn in eerbiedigheid, zijn wil te doen in alle vrolijke gewilligheid, in Hem te vertrouwen, in Hem vrede, stilte, blijdschap te hebben. God is haar al, en alles wat buiten Hem is, is haar nietmetal. Van alles heeft zij zich afgetrokken, en heeft zich met alles, wat zij is en wat zij heeft, aan God overgegeven.
- (d) Vroom is zij in de kerk, in haar kamer, in haar eenzaamheid gedurig biddende, of lezende, of zingende, of peinzende. Oprecht is zij in al haar wandel, waarachtig in haar spreken, zachtmoedig, vriendelijk, deftig, nederig, welgemoed: verstandig in haar omgang met mensen, teerhartig en medelijdend met ellendigen, die bezoekt zij gaarne en dikwijls, en is bij hen zeer gediensstig, liberaal naast de armen in wijsheid, geduldig en lijdzaam in haar kruis, ernstig en ijverig tegen de zonden, standvastig, onbeweeglijk, altijd overvloedig in het werk des Heeren. Zij leert met haar zwijgen, zij vermaant, vertroost, wekt op met haar spreken. Is naarstig en getrouw in haar beroep, als van God haar gegeven om dat te doen: voorzichtig in al haar doen, en omdat zij nog die oude mens in zich heeft, zo is zij op haar hoede, en begeeft zich gewillig in de strijd, in geloof en hoop, verwachtende de kroon des levens. Uit al haar deugdzaame gestalten en oefeningen vloeit een goddelijke klaarheid, zuiverheid en glans: deze is de Heiligheid.

XXIII. Doch, gelijk het niet al goud is, dat blinkt, zo is 't ook niet al heiligheid, dat heiligheid schijnt en heiligheid genaamd wordt, gelijk getoond is. Tot heiligheid worden deze drie zaken vereist:

1. Zij komt voort uit een goede grond, namelijk uit het geloof.
2. Zij geschiedt naar een goede regel, namelijk de wil Gods, geopenbaard in de wet.
3. Zij heeft een goed einde, namelijk Gods eer.

Uit een heilig beginsel.

1. Al wat heiligheid genaamd mag worden, moet uit een heilig beginsel voortkomen: 't geloof is 't eerste, in opzicht van orde, dat in de bekering zich opdoet. Dit geloof verenigt de mens met Christus, die ons leven is: 't maakt ons niet alleen van zijn weldaden deelachtig, maar eerst en voornamelijk de Persoon zelf. Christus woont door het geloof in het hart, Efëze 3:17. Dat de ziel is in de mens, is Christus in sommige opzichten in het geestelijke leven. 't Geloof, de ziel niet alleen in recht en eigendom, maar ook dadelijk verenigende met Christus, zo vloeit uit Hem leven en kracht in de ziel, en door die invloed leeft een gelovige: Gal. 2:20 ... *ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij; en hetgeen ik nu in het vlees leef, dat leef ik door het geloof des Zoons van God.*

De ziel door deze invloed levende, zo is het geloof in de vereniging met Christus werkzaam om het hart te reinigen, Hand. 15:9. En dat gereinigd hart kant zich tegen de oude mens, 't welk de apostel noemt, *een doden van de zonde door de Geest*, Rom. 8:13. En meteen vertoont het zich in heilige daden. Jak 2:17, 18. En is werkzaam door de liefde. Gal. 5:6. Is de boom niet goed, de vrucht deugt niet. Is het hart niet in een heilige staat door de vereniging met Christus, 't welk alleen door het geloof geschiedt, alle daden, hoe heilig zij ook schijnen, deugen niet; de stof mag goed zijn. maar de vorm, die de zaken het wezen geeft, is niet goed; maar de daden, die uit die vereniging

door het geloof geschieden, geven een geheel andere glans, en het blijkt, dat zij in Gode gedaan zijn, Joh. 3:21. Dit is het wat de Heere Jezus zegt: Joh. 15:5 ... *die in Mij blijft, en Ik in Hem, die draagt veel vrucht.* En Paulus: Kol. 2:6, 7. *Gelijk gij dan Christus Jezus de Heere hebt aangenomen, wandelt alzo in Hem; geworteld en opgebouwd in Hem, en bevestigd in het geloof.* Rom. 1:17 ... *de rechtvaardige zal uit het geloof leven.*

Heeft de wil van God tot een regel.

XXIV. 2. Tot heiligheid behoort een goede regel, waarmee de gestalte van het hart en deszelfs daden moeten overeenkomen; deze is alleen de wil Gods, in de wet van de Tien Geboden voorgesteld. Stelt men de rede en betamelijkheid tot een regel van deugden en ondeugden, men stelt de rede tot zijn God, zo ook, als men mensinstellingen, gewoonten, eigen lusten tot zijn regel van leven en godsdienst stelt; met hoe mooie schijn het alles, wat buiten de wil Gods is, voorkomt, 't is toch alles zonden, en een gruwel voor God. God is de eeuwige, de alleen hoge, de Schepper en Onderhouder van de mens, die in zijn wezen en bewegingen van God afhangt; daarom is God ook de enige Wetgever, die behouden kan en verderven, Jak 4:12. Deze Heere God heeft de mens een wet gesteld, waarnaar hij heeft te leven, en waarin de ware heiligheid bestaat, en waaruit zij gekend wordt heiligheid te zijn. Deze wet is heilig, en het gebod is heilig, en rechtvaardig, en goed, Rom. 7:12. Een die heilig zoekt te worden, heeft grote liefde tot deze wet, en stelt ze zich voor als een regel, en gaat daarnaar als op een gebaande wandelweg: Psalm 119:97, 165, 30, 32. *Hoe lief heb ik Uw wet! Die uw wet beminnen, hebben grote vrede, en zij hebben geen aanstoot. Ik heb verkoren den weg der waarheid; Uw rechten heb ik mij voorgesteld. Ik zal de weg Uwer geboden lopen.*

't Is niet genoeg, dat men de wet van God zich als zijn regel voorstelle, maar men moet telkens bewust zijn, dat dit en dat het gebod van God is; hier geldt een goede mening niet, als men twijfelt of iets geboden is of niet, en men doet of laat het, 't is beide zonde, schoon hij mocht dat doen, dat het geboden was; omdat hij geen bewustheid had en hij het niet deed als de wil van God: Rom. 14:23. *Die twijfelt indien hij eet, is veroordeeld, omdat hij niet uit het geloof eet. En al wat uit het geloof niet is, dat is zonde.*

Een heilig oogmerk.

XXV. 3. Tot heiligheid behoort een heilig oogmerk. Heeft iemand een kwaad oogmerk, namelijk zijn eigen eer, bemind te worden, winst of voordeel te doen, of zijn naasten te schaden; hoe heiliger dan de zaak is, waardoor hij dat kwade oogmerk tracht uit te voeren, hoe gruwelijker zonde hij doet. Anders is de mens in de staat van volmaaktheid, anders in de staat van de zonde, anders in de staat van wedergeboorte. In de staat van de volmaaktheid kende de mens God in de trap van de volmaaktheid voor hem bepaald; daarom kon hij enkel beginnen en gaande gemaakt worden door de verheerlijking Gods, en daarin eindigen.

In de staat der zonde kent de mens God niet, en daarom kan hij noch liefde, noch oogmerk hebben God elders in te verheerlijken. Waaruit blijkt de dwaasheid van de Labbadisten, die een onbekeerd mens eerst willen uitzuiveren van de liefde tot zijn behoud, welke zij *onreine liefde* noemen, en dezelve willen doen beginnen uit liefde tot verheerlijking Gods, die een onbekeerd mens toch niet kent, en niet beminnen kan. In de staat van de bekering wordt de mens eensdeels verlicht, zodat hij God begint te kennen en te beminnen, en daarom ook een oogmerk begint te hebben om God te verheerlijken.

God wil dat de mens zijn behoudenis zal beminnen, beweegt de mens daardoor tot geloof en bekering, waartoe de gehele Bijbel vol is van beloften en bedreigingen, welke de liefde van de mensen tot zichzelf gaande maken, en uit de eigenliefde aan het werk zetten, om alle middelen te gebruiken, die daartoe kunnen dienen. Zodat een mens in de heiligmaking mag en moet beogen, zijn meerdere verlichtingen, zijn vrede, zijn zuiverheid zijn blijdschap en zijn zaligheid, waartoe de heiligmaking de weg is. Maar een bekeerde kan noch wil daarin niet staan blijven, en God maar zoeken om zijn eigen nut, en zichzelf alzo stellen tot het uiterste einde, waarin hij eindigen zou; maar in het zoeken van zijn eigen behoud krijgt hij Gods volmaaktheden meer en meer in 't oog, en al werd hij in 't eerste door de verheerlijking Gods niet gaande gemaakt, zo eindigt hij toch daarin, en vertoont dat met zijn dankbaarheid aan God voor iedere ontvangen weldaad.

En hoe verder de mens komt in de heiligmaking, hoe klaarder hij in zijn werk beoogt de verheerlijking van God, dat is, hij begint uit liefde Gods, uit vrese Gods, in gehoorzame onderwerping aan de wil van de souvereine en alleen hoge Heere; daardoor gaande gemaakt te worden, is door de beoging van God te verheerlijken, gaande gemaakt te worden; want in die alleen is een erkentenis van Gods volmaaktheden, en een vertonen van die erkentenis, en als de verheerlijking van God opzicht heeft op andere mensen, zo beoogt men, dat die uit onze woorden en daden gebracht moeten worden om God te kennen, lief te hebben, te vrezen en te erkennen, hoedanige God de Heere is. Dit ligt in de grond van een wedergeborene, hierin eindigt hij, en hoe meer hij groeit, hoe levendiger hij het beoogt en krachtiger door de beoging aangezet wordt. Indien die uit zijn daden geweest is, hij wordt onrustig, hij wordt bedroefd; hoe uitnemende ook anders zijn werk is geweest; indien hij in 't werk een oogmerk van eigen eer, eigen vermaak, eigen winst enz. gehad heeft, hij verfoeit zichzelf, en vernedert zich voor de Heere, en zoekt daarover verzoening: indien het zuivere oogmerk de overhand gehad heeft, en er evenwel bijoogmerken opwellen, zo is hij ontroerd in het werk, en alle verkwikking is weg, hoe uitnemende het anders verricht is geweest.

Zodat tot de heiligheid een heilig einde en oogmerk behoort; dit is 't dat de apostel gebiedt: 1 Kor. 10:31. *Hetzij dan dat gij eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter ere Gods.* En: 1 Kor. 6:20 ... *zo verheerlijkt dan God in uw lichaam, en in uw geest, welke Godes zijn.* Dat was Davids wens en zoeken: Psalm 71:8, 14. *Laat mijn mond vervuld worden met Uw lof; de ganse dag met Uw heerlijkheid. Ik zal al Uw lof nog groter maken.*

Dit is 't einde, waartoe God de zijn het geestelijk leven geeft: Jes. 43:21. *Dit volk heb Ik Mij geformeerd, zij zullen Mijn lof vertellen.* Jes. 60:21. *Een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde.* 1 Petrus 2:9 ... *opdat gij zou verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht.*

Opwekking tot heiligmaking na te jagen.

XXVI. Neemt nu dit alles, wat wij van de heiligheid gezegd hebben, eens bij elkaar, beschouwt ze van nabij, en gij zult er op verlieven, en aangezet worden om die heiligheid zelf deelachtig te worden, en Paulus' voetstappen na te volgen, die zichzelf hierin een voorbeeld stelt: Filip. 3:12, 13, 14. *Niet dat ik het alreeds gekregen heb, of alreeds volmaakt ben; maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht, waartoe ik van Christus Jezus ook gegrepen ben. Broeders! ik acht niet, dat ikzelf het gegrepen heb. Maar één ding doe ik, vergetende hetgeen achter is, en strekkende mij tot hetgeen voor is, jaag ik naar het wit, tot de prijs van de roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus.*

Welaan dan, zet het er eens op om u zelf te reinigen van alle besmettingen van het vlees en van de geest, voleindigende uw heiligmaking in de vreze Gods. Laat mij toe dat ik u tot dit heilig werk aanzette; neigt toch uw oren, en laat uw opwekkingen in uw harten ingaan.

God eist het.

1. Gij wedergeborenen, gij moogt zo niet leven als andere mensen, en gelijk gij tevoren leefdet; God eist, God verwacht nu wat anders van u. Hoort deze vermaningen en bevelen Gods: Efëze 4:1. Zo bid ik u dan ... dat gij wandelt waardig van de roeping, met welke gij geroepen zijt. Filip. 1:27. *Alleen wandelt waardig het Evangelie van Christus.* Kol. 1:10. *Opdat gij moogt wandelen waardig den Heere, tot alle behaaglijkheid, in alle goede werken vrucht dragende.* 1 Thess. 4:1, 3. *Voorts dan, broeders! wij bidden en vermanen u in de Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat gij daarin, meer overvloedig wordt. Want dit is de wille Gods, uw heiligmaking.*

Welaan dan, bondgenoten, laat uw hart zich verheffen in de wegen des Heeren, gelijk Josafat, 2 Kron. 17:6. *Hoor, o dochter! en zie en neig uw oor; en vergeet uw volk, en uws vaders huis. Zo zal de Koning lust hebben aan uw schoonheid; omdat Hij uw Heere is, zo buigt u voor Hem neder.* Psalm 45:11, 12. Welaan dan, wandelt als kinderen des lichts, Efëze 5:18. *Zijt heilig, want Ik ben heilig,* 1 Petrus 1:16. Indien dan enige bidding, enige opwekking, enig bevel van God, uw Vader, enige kracht op uw hart kan hebben, zo laat uw hart door deze gaande gemaakt worden tot ijverige betrachtning van de heiligmaking.

Uw staat verplicht er u toe.

XXVII. 2. Bedenkt met aandacht uw staat, en wordt daardoor opgewekt tot een heilige wandel.

- (a) Zijt gij niet een uitverkoren geslacht? 1 Petrus 2:9. Van eeuwigheid heeft de Heere u gekend, van alle andere mensen afgescheiden, en u verordineerd tot zijn gunstgenoten, om alleen, uit alle andere mensen Hem tot een eigendom te zijn; en heeft u gesteld tot verkrijging van de zaligheid, 1 Thess. 5:9. *Gelijk Hij ons uitverkoren heeft in Hem, voor de grondlegging van de wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde,* Efëze 1:4. Zulke genadige en heerlijke afzondering, en dat, opdat wij heilig zouden zijn, behoort dat geen indruk in onze harten te hebben, om een afgezonderd heilig leven te leiden?
- (b) Gaat voort met uw gedachten, en ziet hoe de Heere andere mensen laat blijven zonder Christus, vreemdelingen van de verbonden van de belofenis, geen hoop hebbende, en zonder God in de wereld; en dat Hij u, daar gij in de natuur de anderen gelijk waart, u uitverkoren heeft, en gesteld, dat gij zou heengaan, en vrucht dragen, Joh. 15:16. Dat Hij u geroepen heeft met een heilige roeping, 2 Tim. 1:9. En dat Hij u getrokken heeft uit de macht van de duisternis, en overgezet heeft in het koninkrijk van de Zoon Zijner liefde, Kol. 1:13. Zodat gij zijt medeburgers van de heiligen, en huisgenoten Gods, Efëze 2:19. Zullen wij dan niet een volk zijn dat alleen woont? Zal onze wandel dan niet onderscheiden zijn van de wandel van de natuurlijke mensen? Zullen wij ons dan niet betonen een koninklijk priesterdom, een heilig volk? 1 Petrus 2:9. Opdat allen die ons zien, ons kennen, dat wij zijn een zaad, dat de Heere gezegend heeft, Jes. 61:9. Toen Abraham uit Ur van de Chaldeeën geroepen en vertrokken was, wilde hij daar niet meer heen, noch dulden, dat zijn zoon na zijn dood daar weer heen gebracht werd. Toen Israël uit Egypte geroepen en uitgetrokken was, zo moesten ze daar niet weer

heen keren; zo wij dan ook, wij zijn uit de wereld uitgeroepen en uitgegaan, hoe zouden wij daarheen terugkeren?

Als ook de betrekkingen.

XXVIII. 3. Gaat met uw gedachten voort en beschouwt de opzichtelijke betrekkingen, die gij hebt met God en met de Heere Jezus, en wordt daardoor levend tot verloochening van alles, en tot een ijverige betrachting van liefde, en wat de liefde gebiedt. Tussen u en Christus is immers een vereniging, gij zijt immers één Geest met Hem, 1 Kor. 6:17. Gij zijt immers als een ent in Hem, als een olijfboom ingeënt, en alzo Zijns levens en Zijner natuur deelachtig geworden, Rom. 11:17. Zal dan datzelfde leven van Jezus in ons niet openbaar zijn, en zullen wij dan ook zo niet wandelen, gelijk Hij gewandeld heeft?

Gij zijt immers de bruid van de Heere Jezus, doorgaans in 't Hooglied zo genoemd. Zal een bruid zich niet versieren om aan de bruidegom aangenaam en bevallig te zijn? Zult gij dat dan ook voor de Heere Jezus niet doen? Zullen wij met Paulus niet zeer begerig zijn, hetzij uitwonende, om Hem welbehaaglijk te zijn? 2 Kor. 5:9. En nu, welke toch is het sieraad, daar Jezus behagen in heeft? 't Is Heiligheid: Psalm 93:5 ... de heiligheid is uwen huize sierlijk, Heere! tot lange dagen. In deze opzichte zegt de Heere Jezus: Hoogl. 7:1. Hoe schoon zijn uw gangen in de schoenen, gij prinsendochter!

Nu dan, laat Jezus uw versmading van de wereld, uw nederigheid, uw liefde, uw vertrouwen en liefelijk leunen op Hem zien, opdat Hij er een welgevallen in hebbe. U bent maagden, die op de Heere Jezus immers verliefd zijt: Hoogl. 1:3 ... daarom hebben U de maagden lief. Welnu dan, hebt een maagdelijk hart, houdt u zuiver en onbevlekt van de wereld, hebt duivenogen, laat al uw liefde tot Jezus alleen gaan, opdat Hij het zie en een welgevallen in u hebbe.

U draagt de naam, en zijt ook inderdaad kinderen van God: Filip. 2:15 ... *kinderen Gods, zijnde onstraffelijk in het midden van een krom en verdraaid geslacht, onder welke gij schijnt als lichten in de wereld.* Nu, u hoort niet hier, maar in de andere wereld, of liever in de hemel thuis, daar bent u kinderen. Zal een kind het niet houden met zijn vader, en zich niet stellen tegen zijn vijanden; zal een kind zijn vader niet eren, vrezen, liefhebben, hem dienen en zich geheel verenigen met zijn wil, in manieren, in kleding, in gezelschap; zal het hart van een kind, deszelfs lust en genoegen, niet zijn in het huis van de vader? Welnu dan, omdat u kinderen van God bent, gedraagt u dan als kinderen, en laat ieder zien uit uw wandel, dat u op aarde een vreemdeling bent, en in de hemel thuis hoort, dat God uw Vader is, en u kinderen van God bent.

Zonde afschuwelijk, wereld schadelijk en hatelijk.

XXIX. 4. Bedenkt wat zonde en wereld is, om daardoor vaardiger van dezelve afgetrokken te worden. Omdat de mens van God vervreemd is door de zonde, zo zoekt hij zijn genoegen in het zichtbare, en laat de onzienlijke God varen; van deze natuur is nog de oude Adam in de wedergeborenen, hier heeft men dan bijzonder te waken. Gij dan, kinderen van God, die nu wederom uw genoegen in God gesteld hebt, en het daar zoekt, wat hebt gij toch met de wereld en alles wat er in is te doen? Ziet het maar alles op 't heerlijkste eens in, wat is het alles? Salomo zegt door ondervinding en de Geest Gods: Pred. 1:2, *Ijdelheid der ijdelheden, zegt de prediker; ijdelheid der ijdelheden, het is al ijdelheid.*

(a) Hoe velen gapen naar een brok en grijpen naar een zaak; maar de een krijgt het, de anderen kijken toe, en hebben het tevergeefs nagejaagd. Hoe menigmaal hebt u

ook op 't een of het ander uw begeerten laten gaan, en gij beeldt u in, dat het u al enig genoeg zou aanbrenge; hoe menigmaal liep het zo ras vooruit, als u naliep, zodat u het niet kon achterhalen, maar tijd en moeite vergeefs verspilde!

- (b) En als u het bekwam, hoe menigmaal bevond u, dat u een doornbos omvatte, die u stak, of een netelbos, die u brandde, of een deel verrotte appelen, waarmee ge u vuil maakte; zodat u over de vangst beschaamd en met dezelve verlegen waart, of dat het maar was als een hand vol vliegen, die zo ras men de hand open doet, daarheen vliegen.
- (c) En behalve dat, hebt u niet lang genoeg ondervonden, dat al het janken, begeren, zoeken van die dingen die op aarde zijn, op hoe schoon voorwendsel het ook was, uw ziel vertroebelde en onrustig maakte, u beroofde van het vrije leven, van de stille vrede van het geweten; dat het u het geestelijk gezicht van God en de gemeenschap met Hem benam, u verhinderde in het ernstig en gemeenzaam bidden, en wat hinder het u aan de betrachtning van de deugden toevoegde? Zult u dan nog dwaas blijven en beminnen uw eigen verdriet en schade?
- (d) Hebt u niet lang genoeg ondervonden, hoe aantrekkelijk de wereld wordt, als men ze maar een weinig gebruikt, wat een schielijke kracht het vlees krijgt, en hoe veel werk het kost, eer men tot levende, ernstige, volkomen losmaking kan komen; hoe vlug men weer afgetrokken wordt, en hoe zwaar het is die zoete smaak, die het vlees daarin had, te vergeten? Zult u dan niet zorgvuldig zijn, dat de wereld u niet meer betovere?
- (e) En behalve dit alles, 't is immers afgoderij, 't is immers schrikkelijk, tot oneer Gods; alsof in 't schepsel nog iets was, dat men tot zijn vergenoegen kon stellen, alsof de algenoegzame God nog iets anders zou moeten hebben. Zou God daarover niet gebelgd zijn? Zou Hij Zijn genade niet inhouden? Zou Hij die overspelige kinderen niet straffen? Zou Hij het hun niet eens laten ondervinden, wat het is tot gebroken bakken te lopen?
- (f) Boven alle aardse dingen munten uit: voordeel, eer en vermaak. Maar eilieve toch! wat zijn die dingen toch, als u ze in zichzelf inziet? 't Vermaak van het gezicht, van de reuk, van de smaak, van de vuile kitteling, 't is alles maar voor een ogenblik, 't roept luidkeels: *'t is bij mij niet!* Wat laat gij uw ogen gaan op 't geen niet is? De ziel blijft leeg, wat zeg ik, leeg? Ze wordt vervuld met onrust en aardse vuiligheid, die geen maagden past. Wat zijn toch de rijkdommen van de wereld? Maken ze haar bezitter wel een zier beter, schoner, heerlijker in zichzelf? Met bekommelingen worden ze doorgaans verkregen als het al rechtvaardig toegaat, met zorg worden ze bewaard, met droefheid maakt de ongestadige rijkdom zich vleugelen. Zij geeft haar bezitter doorgaans zorg, onverzadigbare begeerte, hoogmoed, het verderf. Velen zouden goede lieden zijn, waren ze niet rijk. Hoe velen zijn met een klomp goud of zilver, als men een molensteen om hun hals, in de eeuwige poel verzonken!
- (g) Bovenal is de ijdele eer een gruwel, voor welke een bondgenoot moet schrikken, en die hij, gelijk men een kool vuurs van zijn kleren doet, met haast moet wegwerpen. Welke eer hebt u toch, gij zondaar, dan de eer van uw Hoofd? Met zijn eer moet ge u bekleden en vergenoegen; maar eigen eer, lof, toejuiching, vreeze, liefde, die in u eindigen zouden, stilletjes te beogen met uw hart in uw doen en laten, is God het zijne te ontnemen, is u zelf tot een God te maken; 't bederft al uw goede daden, 't bedroeft uw ziel, 't verhindert uw vrijmoedigheid, 't onthoudt u Gods zegeningen. Eilieve, wat voordeel heeft die beoging u ooit gedaan? Is uw ziel in zichzelf daardoor wijzer, geleerder, Godzaliger? Is dat zo grote zaak, dat een schoof, een boom, een klomp aarde, een zondaar, een helleaas, een

duivelsslaaf u groet, zich voor u neerbuigt, u aanbidt, zich over u verwondert en wel van u spreekt? Of dat een Godzalige u tot een afgod maakt, en zijn eigen ziel besmet, en dat u de liefde, die dezelve aan Jezus alleen besteden moest, en dat hart, dat alleen voor Christus moest zijn, van Hem tot u afleidt? Wat bent u toch verbeterd met Christus te beroven en Zijn kinderen te bederven? Daar u toch maar een verschrokte blaas bent, hebt u daar zulke lust aan, dat u met wind opgevuld wordt, en uzelf met hoogmoedigheid opblaast, waardoor ge u walgelijk maakt in de ogen van God, van de heilige engelen, en van de verstandige Godzaligen, en dat u terstond tot belaching, en bij uzelf tot beschaming van uw aangezicht voor God en mensen zal zijn? Ziet toch al deze heerlijkheden, vermaken, profijten van de wereld eens in met een verstandig en rechtwegend oordeel, en u zult bevinden, dat ze u niet passen, noch dienen, maar schaden zouden.

Wel dan, gij bondgenoten des Heeren, laat de wereld met al het wereldse voor de lieden van deze wereld, welker deel is in dit leven, en u, leeft in de hogere, onzichtbare, geestelijke dingen, en vertoont u een vreemdeling in de wereld; u bent koningskinderen, die te adellijk zijn, dat ze zich met bedelaars vermaken, en met poppengoed zouden ophouden; twist er dan niet om, wees daarom op niemand misnoegd, zoekt daarom niemands hulp. Christus is u alleen meer dan genoeg tot eer, vermaak en voordeel.

Betamelijk ten opzichte van God.

XXX. 5. Om u tot een heilig leven op te wekken, zo aanmerkt God de Heere, met welke gij u in een verbond hebt begeben; hier ligt een zuivere kracht tot beweging: 1 Petrus 1:15, 16 ... gelijk Hij, die u geroepen heeft, heilig is, zo wordt ook gij zelf heilig, in al uwen wandel; daarom dat er geschreven is: zijt heilig, want Ik ben heilig. Aanmerkt daartoe Gods natuur, Zijn bevel en Zijn eer.

(a) Gods natuur. God is immers waardig, dat u, al wat u zijt, voor Hem zijt, dat u met liefde, vreze, vertrouwen, dienst, werkzaam zijt naast God en in Hem met al die bewegingen eindigt: Jer. 10:7. *Wie zou U niet vrezen, Gij, Koning der Heidenen? want het komt U toe.* Openb. 4:11. *Gij, Heere! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, en de eer, en de kracht.* Hebt gij niet lang genoeg geleefd, zonder doorluchtig begrip van des Heeren eersteid, hoogheid, waardigheid, heiligheid? Zonder onderscheiden gezicht, dat God Zelf de voorname grond en beweegreden moet zijn om heilig te leven? Hebt u niet lang genoeg ver af geleefd, en nagelaten God te verhogen, Hem te kennen in al uw wegen, en voor zijn aangezicht te wandelen? Nu bent u met die God in een verbond getreden, nu hebt u niet te doen, dan op Hem te zien, en doet u dit, u zult gewaar worden, dat dit gezicht u zal veranderen, en blinkende maken, gelijk Mozes' aangezicht blonk, toen hij met God op de berg verkeerd had. Zo spreekt er Paulus van, 2 Kor. 3:18, *En wij allen, met ongedekt aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest.*

(b) Gods gebod. God heeft u geboden heilig te zijn; 't is zijn bevel: *Zijt heilig*: Psalm 119:4. *Heere! Gij hebt geboden, dat men Uw bevelen zeer bewaren zal.* Is 't niet genoeg naar uw eigen wil geleefd te hebben? Ziet u niet, dat het een schepsel past zijn wil te verenigen met de wil Gods, dat dit zijn zaligheid is? Ziet u niet, wat een stout bestaan en wat een gruwel het is, dat een schepsel, 't welk door zoveel banden aan God verplicht is, dat een bondgenoot, de wil en het bevel van zijn God niet alleen nalaat te doen, maar ook zich daartegen kant en het tegendeel doet in de tegenwoordigheid, in het aanzien van God. Wel dan, het zij u genoeg ongehoorzaam

geweest te zijn, hart en oor van de wet afgekeerd te hebben, en met een omgewende ziel uw eigen lust te voldoen, en naar de stem Gods in het geweten niet te luisteren. De tijd, de handelingen Gods met u, eisen nu wat anders; welaan, wekt u op; hebt u geen lust om de naam des Heeren te vrezen? Hebt u dan geen vermaak in de wet des Heeren naar de inwendige mens? Welnu, ziet op de Gebieder, ziet op Zijn wil en gebod, ziet op uzelf, en leeft also als gehoorzame kinderen.

(c) De eer Gods, 't Heilig leven van de bondgenoten is tot verheerlijking van God: Matth. 5:16. *Laat uw licht alzo schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.* Joh. 15:8. *Hierin is Mijn Vader verheerlijkt, dat gij veel vrucht draagt.*

't Is de eer van een vader, dat zijn huisgenoten wel gemanierd zijn, en dat zijn kinderen de deugden van hun vader navolgen; zo ook hier: anderen geven God geen eer, alleen Zijn kinderen heeft Hij geformeerd, opdat zij Zijn lof vertellen, Jes. 43:21. Die zijn een planting des Heeren, opdat Hij verheerlijkt worde, Jes. 61:3. Deze zijn in 't oog van de gehele wereld, een stad op een berg, een licht op de kandelaar. Ieder merkte zich dan zo aan. Indien u dan nu nalaat heilig te leven, en uw geestelijke natuur te vertonen door een deugdzaam leven, of indien ge u aan de wereld gelijk maakt, zodat men niet wat uitnemends in u boven haar bemerken kan, dan leef u niet tot eer van God, maar tot Zijn oneer, en de heilige Naam van God zal om uwentwil gelasterd worden. Maar indien ge u vertoont in daad en waarheid een geheiligde te zijn, de eer, rijkdommen, en zondige gemakkelikheden te versmaden, en in liefde en vreeze Gods heilig, rechtvaardig, matig, nederig, goedaardig te leven, dan zult u dat geluk hebben, dat God door u verheerlijkt wordt. Dat dan de verheffing Gods in uw keel zij, dat gij de deugden verkondigt Desgenen, Die u geroepen heeft. Dat u dan als een licht in de duisternis, en onder het krom en verdraaid geslacht leeft, met die indruk om God daardoor te verheerlijken.

Is ook ten opzichte van anderen noodzakelijk.

XXXI. 6. De heiligheid van de bondgenoten is zeer noodzakelijk voor andere mensen. 't Is een waar spreekwoord: regels leren, maar voorbeelden trekken. 't Is niet te zeggen, wat een heilig leven vermag: laat iemand de welsprekendste, de krachtigste en begaafdste leraar zijn van de wereld, en is de heiligheid uit zijn leven, al zijn gaven zijn maar schadelijk; maar een heilig levend leraar predikt in 't hart van Godzaligen. Zo is 't ook met ieder bondgenoot.

Nu dan, hebt gij niet lang genoeg met uw slordig, en weinig meer dan burgerlijk leven de mensen in blindheid gehouden, en in slaap gewiegd, even alsof er geen andere heiligheid was dan die, waardoor zij zich in hun leven, dat u al nabij kwam, hebben vergenoegd, en alzo onbekeerd zijn gebleven? Och! indien velen aan u niet geërgerd waren geweest, u ziende op plaatsen, waar de zondaars komen, u ziende lachen en boerten als de zondaars, u ziende pronken en pralen als de zondaars, u ziende ijdelheid plegen als de zondaars, in u geen meer geest en leven; vreeze Gods, licht, zuiverheid, liefde, nederigheid, deftigheid, hemelsgezindheid, verzaking van de wereldse dingen en eigen zin ziende dan in de zondaren! zij zouden misschien overtuigd zijn geworden, indien gij in uw gehele wandel waarlijk, zonder gemaaktheid, geestelijk waart geweest, zij zouden gezien hebben, dat hun wandel niet recht was, dat geestelijk wat anders te zeggen was. Dit toont de apostel Petrus, 1 Petrus 3:1, *Opdat ook, zo enige het Woord ongehoorzaam zijn, zij door de wandel van de vrouwen zonder Woord mogen gewonnen worden.*

De enige Godzalige ziet op de anderen al meer, dan men denken zou; indien die, welke grote Christenen geacht worden, in hun wandel weinig geest vertonen, en wat naar de wereld hellen in hun manier van doen, anderen volgen ook al licht na, en zo raakt op 't laatst 't voorbeeld van heiligheid uit 't oog, en men wordt zeer aan de wereld gelijkvormig; dit kruipt dan alzo voort, en zo raakt de kerk haar heerlijkheid en luister kwijt. Maar wanneer Christenen, 't zij grote of kleine, een van de wereld los en afgetrokken, en een in de hemel opgetogen leven leiden, en geestelijkheid zonder gemaaktheid in hun woorden en daden vertonen, dat geeft krachtige overtuigingen, beschamingen, opwekkingen; die tegenwoordigheid dringt door harten en nieren, de verbeeldingen in hun afwezen leer, alsof ze tegenwoordig waren, en overal waar ze geweest zijn, laten ze een voetstap van heiligheid; kleinen zijn leraren van groten, groten zijn voorbeelden van kleinen, en zo krijgt de kerk heerlijkheid en luister, ontzag en beminnelijkheid; en zo wordt Jeruzalem tot een lof op aarde, en een eer van Christus. Laat dan ieder beginnen als een bondgenoot van zo een heilig verbond te leven, en wij zullen zien, dat de een van de ander aangestoken zal worden, gelijk de een kaars de andere.

Heeft heerlijke beloften.

XXXII. 7. God belooft heerlijke beloften op de heiligheid. Al is 't, dat de verheerlijking Gods het uiterste oogmerk is en die bewegingen, die daaruit voortkomen, uitnemender en hoger zijn, zo moet een Christen zich ook laten bewegen door beloften, die God hem doet op zulke of zulke zaak; dat God wil beloven, moet ons aangenaam zijn; die weg, die God gebruikt om ons te verwakkeren, die moeten wij ons ook laten inleiden, en wij zullen zien en ondervinden, dat met Mozes op de vergelding des loons te zien, zeer zoet en krachtig bewegende is. 't Is droevig, dat dit zo weinig overdacht wordt. God nu belooft op heiligheid vergelding, doch uit genade, als een vader zijn kind doet: Psalm 19:12. *In 't houden van die (de geboden) is grote loon.* En vraagt iemand hoe groot? Ik antwoord: *Hetgeen het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des mensen niet is opgeklimmen, hetgeen God bereid heeft die, die Hem liefhebben,* 1 Kor. 2:9. Dat zal niet alleen hun na dit leven gegeven worden; maar Hij zal enig deel daarvan hun ook hier geven. 't Loon dat de Heere aan de betrachtters van de heiligheid geven wil, is:

- (a) Vrede van het geweten: Psalm 119:165. *Die Uw wet beminnen, hebben grote vrede, en zij hebben geen aanstoot.* De heiligheid zijn de gebaande wegen, Psalm 84:6. Die daarin gaat, wandelt zeker, en vindt een wonderlijke vrede in 't gemoed. een vrede van God, die alle verstand te boven gaat, Filip. 4:7.
- (b) Zoete blijdschap en vermaak hebben de betrachtters van de heiligheid: Spr. 21:15 *Het is de rechtvaardige een blijdschap recht te doen.* Psalm 119:14, 16, 54, 111. *Ik ben vrolijker in de weg Uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom. Ik zal mijzelf vermaken in Uw inzettingen. Uw inzettingen zijn mij gezangen geweest ... zij zijn mijns harten vrolijkheid.* In zonde is niet dan droefheid; maar in heiligheid is niet dan vrolijkheid. 't Is het Koninkrijk van God in de ziel. 't is een voorsmaak van de hemel; die vrolijk wil leven, die trachte naar heiligheid.
- (c) God belooft aan degenen, die heilig leven, dat Hij hen zal ontmoeten, en hun nabijheid bij Hem, en openbaring van Hem geven; ziet, Jes. 64:5, *Gij ontmoet de vrolijke, en die gerechtigheid doet, degenen die Uwer gedenken op Uw wegen.* Aanmerkelijk is de belofte: Joh. 14:21. *Die Mijn geboden heeft, en dezelve bewaart, die is het, die Mij liefheeft, en die Mij liefheeft, zal van Mijn Vader geliefd worden; en Ik zal Mijzelf aan hem openbaren.* Wat begeert een gelovige

anders, waarnaar verlangt hij anders? En ziet, dat belooft God aan die zijn geboden bewaren. Zo ook, Matthéüs 5:8, *Zalig zijn de reinen van hart; want zij zullen God zien.* Die zich niet bevljigt op heiligmaking, die heeft niet te klagen, dat hij zo duister is, en zo weinig van God ziet; die daar lust aan heeft, die moet zich op heiligheid bevljigen, en die zullen deze beloften, in hen vervuld, ondervinden.

- (d) God belooft hun wasdom en groei in heiligmaking: Joh. 15:2. *Alle rank, die in Mij geen vrucht draagt, die neemt Hij weg; en al wie vrucht draagt, die reinigt Hij, opdat zij meer vrucht drage.* Een Godzalige kan zonder heiligmaking niet leven, gebrek aan heiligheid is hem een gedurig sterven; maar te groeien als mestkalveren, als een palmboom en als een cederboom op de Libanon, dat is het verlangen en de vreugde van de ziel; zo is 't immers ook met u, is 't niet, o Godzaligen? Wel dan, wordt dan levend, ziet op de vergelding, hebt daar lust aan, en wordt door de wasdom, die u dan zeker gegeven zal worden, bewogen, om u op heiligmaking toe te leggen. 't Eerst is 't zwaarst, 't zal daarna wel verzoet en wel lichter worden.
- (e) God belooft, die zich hier verloochenen, de wereld versmaden, God beminnen en gehoorzamen, Christus belijden, en alzo Godzalig zoeken te leven, de eeuwige zaligheid: 1 Tim.4:8 ... de Godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de belofte des tegenwoordigen en des toekomstigen levens. Matth. 25:34, 35 ... *Komt, gij, gezegenden mijns Vaders! beërft dat koninkrijk ... Want Ik ben hongerig geweest, en gij hebt Mij te eten gegeven,* enz. De eeuwige zaligheid is 't al, o gelukkig einde zonder einde! O licht zonder duisternis, leven zonder dood, blijdschap zonder droefheid, heiligheid zonder vuiligheid! Nu dan, kinderen van God, dat einde belooft God u, en wil u daarheen door die koninklijke, schone, heerlijke vreugdeweg van heiligheid leiden. Welaan dan, wat zit u stil, wat verteert gij u van luiheid, waarom zinkt u weg in moedeloosheid? Staat op, gaat uit, vergeet dat achter is, strekt u uit tot hetgeen voor is, grijpt alzo naar het eeuwige leven.

Dus hebben wij u tot Godzaligheid zoeken op te wekken, doch 't is de Heere, die dat in ons werkt. Hij, die het willen en werken geeft aan anderen, geve dat ook aan u, lezer! Amen.

Hoofdstuk 2

Van de wet Gods in 't algemeen.

De regel van heiligheid is de Wet Gods, van welke wij eerst in het algemeen zullen spreken, en daarna van ieder gebod in 't bijzonder.

Verscheiden benamingen.

I. Wet Hebreuws *hrwt* thora, komt van:

- *hrwh* hora, *leren, onderwijzen*, zodat wet is een lering, onderwijzing van de weg, die men te gaan heeft.
- Ook *hwzum* mitswa, *gebod*.
- Ook *qh* chook, *inzetting*. Ook *fpvm* mischpat, *recht, rechten*.

Deze woorden zo te onderscheiden, dat door de een de zedelijke, door de andere de ceremoniële- en burgerlijke wetten uitgedrukt zouden worden, is zonder grond, ziet Psalm 119.

Wet, Grieks *nomos*, van *nemein*, besturen; ook uitdelen, omdat de wet des mensen leven bestuurt, en naar het volgen van die besturing, beloning of straf uitgedeeld wordt.

Wet, is in het Latijn *lex* van *legere*, lezen; omdat de wetten voor de onderdanen worden afgelezen, en om gelezen te worden, worden aangeplakt; of, het komt van *ligare*, binden, omdat de wet verbindt tot gehoorzaamheid.

Wet komt in onze taal misschien van *weten*; omdat de kennis van de wet Gods des mensen natuur is ingedrukt, en God dezelve aan Zijn kerk klaarder heeft bekendgemaakt, *opdat zij ze weten zouden*, Psalm 78:6. Zodat uit kracht van het woord, de Wet is een bekende verbindende regel van doen en laten.

Verscheiden betekenissen.

II. Het woord wet wordt verscheiden genomen. Het betekent:

- (a) De wet van de natuur, Rom. 2:14, 15.
- (b) De verdorvenheid van de natuur, die in de onbekeerden heerst, en de bekeerden dikwijls overweldigt, Rom. 7:23.
- (c) Het gehele Woord van God, Psalm 19:8, 9.
- (d) De boeken van Mozes, Lukas 24:44.
- (e) 't Evangelie, Rom. 3:27 Jes. 2:3.
- (f) De burgerlijke wetten, Joh. 19:7.
- (g) De ceremoniële wetten, Hebr. 10:1.
- (h) De wet der zeden, in de Tien Geboden begrepen, Matth. 22:36-38. Van de wet in de laatstgenoemden zin spreken wij hier.

Beschrijving.

III. ***De wet is een regel van het leven van God, de enige Wetgever, de mens gegeven om de gestalte van het hart, gedachten, woorden, doen en laten daarnaar te besturen.***

Zien wij de wet aan als een voorwaarde van het verbond der werken, dan heeft ze bij zich bedreigingen van de dood aan de overtreders, en beloften van leven aan de volmaakte onderhouders. Maar zien wij ze aan in de omstandigheden, in 't oogmerk, zoals ze van Sinai is afgekondigd, zo kunnen de ware bondgenoten daar wel in zien,

wat hun overtredingen verdienen, en wat op de volmaakte gehoorzaamheid zou volgen. Maar de verdiende straf is door de Borg weggenomen. Door hun gedurig vallen zien ze wel, dat zij de wet niet volmaakt kunnen onderhouden, en door de wet de zaligheid niet kunnen bekomen, maar alleen door de Borg Jezus Christus, en dat God op hun overtredingen hen als Vader kastijdt, en op hun oprechte pogingen genadebeloningen vergeldt.

God is de Wetgever.

IV. De Wetgever is God, de Schepper en Onderhouder van alle dingen, de Heere van zijn kerk, zijn eigendom. Tot wetgeving behoort:

- (a) een hoogheid en verhevenheid van iemand boven een ander.
- (b) Een rechte ondergeschiktheid van de wetontvanger onder de wetgever.
- (c) Een verbintenis van de ondergeschikt aan de verhevene, om gegeven wetten te gehoorzamen.
- (d) En dan de wetten, rakende het doen en laten.

Nu, God alleen is de hoge en verhevene door Zijn natuur; Hij geeft de mens het leven, en door zijn invloed bewaart Hij het wezen deszelfs; de Heere is in Zichzelf gehoorzamenwaardig, en heeft gezag om te gebieden, al was er geen schepsel; en met dat er een schepsel is, zo is 't van Hem. Dus is het schepsel ondergeschikt onder Hem in zijn aanzijn en werking; en het is verbonden alle gehoorzaamheid aan zijn Maker te bewijzen. Al had het verstandig schepsel geen uitgedrukt gebod, zo is het toch van het eerste ogenblik van zijn aanzijn verbonden om God, als de enige Wetgever te gehoorzamen, in alles wat Hij hem in zijn natuur heeft ingedrukt, en in alles wat Hij hem in deze of gene zaken gebieden of verbieden zou. Deze band is ook zelfs in het geweten des mensen ingedrukt; zodat hij, én band én wil van de Wetgever kent, goedkeurt, en zich verbonden houdt die te gehoorzamen, en deze gestalte maakt de mens bekwaam om God, de Wetgever, uit zijn werken te kennen, en de verbintenis levendiger te zien en te gevoelen.

De mens, in de staat van de volmaaktheid, had dit alles volmaakt in zijn natuur ingedrukt, en na de val blijft die indruk, hoewel onvolmaakt, in alle mensen, welke doorgaans de wet van de natuur genoemd wordt, van welke wij in 't eerste deel hfdst. I gesproken hebben.

Nadat het Verbond der werken verbroken was, heeft de Heere het Verbond der genade opgericht, en als God zijn volk bepaalde tot Abrahams zaad, en van andere naties afscheidde, zo heeft Hij de wet met een hoorbare stem van Sinaï afgekondigd, en in twee stenen tafelen ingeschreven, welke doorgaans *de wet van de Tien Geboden* genoemd wordt. Van beide, zo wet van de natuur als van de Schrift, is God de Oorzaak en de gever, Rom. 2:14, 15. En als God de wet van Sinaï afkondigde, begon Hij met: *Ik ben de Heere, uw God*, Exod. 20. *De Heere is de een enige Wetgever, die behouden kan en verderven*, Jak 4:12.

Zij is gegeven van de Heere Jezus, als Koning over Zijn kerk.

V. God de Zoon had al van de begin van het genadeverbond relatie of betrekking op de kerk, als haar Middelaar en Koning, en de wetgeving wordt Hem in die betrekking toegeschreven. Hij wordt genoemd de Engel, dat is, Gezant, omdat Hij van de Vader tot Middelaar was gesteld, en omdat de Vader door Hem alles omtrent Zijn kerk uitvoert: Mal. 3:1 ... *snellijk zal tot Zijn tempel komen die Heere, die gij zoekt, te weten, de Engel des Verbonds*. Hij is de Engel, in wiens binnenste de naam Jehovah is, Exod. 23:20, 21. Deze was de Engel Jehovah, die Abraham verscheen, Gen. 18:1. Deze was de Engel, die Mozes in de braambos verscheen, Exod. 3:2, 4, 6.

Deze zelfde Engel heeft in betrekking als Koning de wet gegeven, gelijk blijkt uit: Hand. 7:30, 35, 38. *Als veertig jaren vervuld waren, verscheen Hem de Engel des Heeren, in de woestijn van de berg Sinai, in een vlamig vuur van de doornenbos ... Deze Mozes heeft God tot een overste en verlosser gezonden door de hand des Engels, die hem verschenen was in de doornenbos. Deze (Mozes) is het, die in de vergadering in de woestijn was met de Engel, die tot hem sprak op de berg Sinai, en met onze vaderen.*

Door middel van Engelen en Mozes.

VI. De Heere heeft in de wetgeving Engelen en Mozes als zijn dienaars gebruikt. Ziet dit: Hand. 7:53. *Gij die de wet ontvangen hebt door bestellingen der engelen.* Gal. 3:19. *Zij is door de Engelen besteld in de hand des Middelaars.* De Engelen hebben in de wetgeving de Zoon van God; hun Hoofd, vergezelschap als zijn dienaars, en de berg rondom omsingeld, Deut. 33:2. En als de wet in stenen tafelen ingeschreven was, hebben ze die tafelen aan Mozes overhandigd, Gal. 3:19. Mozes, de tafelen door de Engelen ontvangen hebbende, heeft ze tot het volk gebracht, en in de Ark gelegd, Exod. 34:29, Deut. 10:5. Gelijk hij ook de ceremoniële wetten op de berg van God ontvangen hebbende, die het volk bekendmaakte, in welke opzichte gezegd wordt, Joh. 1:17: *De wet is door Mozes gegeven.*

De wijze is door uitspraak.

VII. De wijze van de wetgeving is tweërlei, namelijk, door uitspraak en door inschrijving in twee stenen tafelen.

1. Door uitspraak: deze geschiedde met grote toestel. Vooraf werd het volk het verbond der genade voorgehouden, waarin al het volk plechtig inging; daarop moest het volk de twee dagen tevoren zich heiligen en hun kleren wassen, om inwendig en uitwendig gereed te zijn tegen de derde dag, Exod. 19:11. De berg werd rondom met een staketsel omtuind, opdat niemand de berg aanroerde, met aankondiging, dat een ieder, die doorbrak en de berg aanroerde, gedood zou worden. De gehele berg Sinai rookte, brandde en beefde, als de Heere op een buitengewone wijze van tegenwoordigheid nederkwam, zonder enige gedaante of gelijkenis te vertonen, maar in een grote donkerheid, Exod. 19:18 en Exod. 20:21. En met verschrikkelijke donderslagen, bliksemen, geluiden van bazuinen, Exod. 19:16, 18, 19. Dit alles geschiedde om een groot ontzag en eerbied in het volk te verwekken, om hen te overtuigen, dat zij uit de werken van de wet niet gerechtvaardigd zouden kunnen worden, en om hen op te wekken tot de vreze Gods, opdat ze zich voor overtreding van de wet zouden wachten; maar geenszins om te leren een onderscheid tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament, dat de kerk toen van verre moest staan, maar nu de toenadering heeft; dat staat nergens in de Bijbel. 't Is één verbond, de Middelaar van het verbond is gisteren en heden dezelfde; de wet raakt ons zowel als hen, zij hadden al zowel de toenadering tot God door de Middelaar, als wij nu.

En door inschrijving.

VIII. 2. Door de inschrijving in twee stenen tafelen. Eerst maakte de Heere zelf twee stenen tafelen, en graveerde de wet in dezelve, en gaf ze aan Mozes: Exod. 32:16. *Diezelve tafelen waren Gods werk; het geschrift was ook Gods geschrift.* Maar Mozes van de berg afkomende, en verstaande het maken en dienen van het gouden kalf, en het verbreken van de wet, die ze zo onlangs hadden horen afkondigen, breekt in heilige ijver de twee stenen tafelen, Exod. 32:19. Daarna beveelt de Heere aan Mozes, dat hij twee andere stenen tafelen zou maken en tot Hem brengen, gelijk geschiedde,

en de Heere schreef andermaal de wet in die van Mozes gemaakte tafelen, en gaf ze aan Mozes, die ze tot het volk droeg, en in een daartoe gemaakte kist of Ark legde, Deut. 10:1, 4, 5.

In twee stenen tafelen.

Waarom de wet niet op papier of perkament, niet in zilver of goud geschreven is, kan men niet afdoend zeggen; maar men mag daardoor wel keren tot des mensen hart, dat zo hard is als steen, en dat niemand dan God zelf zijn wetten daarin kan inschrijven, Ezech. 36:26, 27. Ook mag men daardoor wel denken op de eeuwigdurendheid van de wet, die noch in het Oude Testament noch in het Nieuwe Testament, afgeschaft zou worden. Waarom de wet niet is geschreven met opgelegde letters, maar met ingegraveerde letters, is mede niet afdoend te zeggen; maar men mag daardoor wel denken dat het niet genoeg is de wet uitwendig te vertonen en te doen, maar dat ze in 't hart moet gegraveerd worden, Jer. 31:33. Dat de tafelen op beide zijden beschreven waren, mag ook wel die bedenking geven, dat de wet de regel is van alle daden, en de mens besturen moet, waar hij zich kere of wende, met ziel en lichaam, van het hoofd tot de voeten, en dat men er noch af- noch toedoen mag.

Maar vraagt iemand, *waarom de wet niet op één, maar op twee tafelen geschreven is?* Daarop antwoorden wij, dat ze twee voorwerpen heeft, namelijk God en zijn naaste, gelijk de Heere Jezus toont, Matth. 22:37, 39.

De omstandigheden van tijd en plaats.

IX. De omstandigheden, die in de wetgevingen aan te merken zijn, zijn tijd en plaats. De tijd was vijftig dagen na de uitgang uit Egypte. Nu waren ze verlost uit de hand van hun vijanden, nu waren ze geheel afgescheiden van alle volkeren, nu waren ze met God in een verbond ingegaan, en zij hadden beloofd dat de Heere hun God zou zijn, en dat zij in zijn wegen zouden wandelen; daartoe dan hadden ze een regel van doen, die de Heere hun dan ook gaf. De plaats was een berg. Des mensen hart moet afgetrokken worden van de lage dingen van de aarde, en moet zich naar omhoog tot God en de hemelse dingen verheffen: Psalm 121:1. *Ik hef mijn ogen op naar de bergen, van waar mijn hulp komen zal.* Psalm 123:1. *Ik hef mijn ogen op tot U, die in de hemelen zit.* 't Was een berg in woest Arabië, een dorre plaats, daar niets te eten of te drinken was, waar niets aanlokkelijks of vermakelijks was, daar ze alleen hun vermaak in God moesten zoeken en hebben, en alleen uit zijn onderhoudende hand moesten leven, en daarom wel toezien, dat de Heere bij hen bleef, door Hem te gehoorzamen en van Hem af te hangen.

X. Over deze wet zijn vele bedenkingen, uit welker verhandeling de natuur en het einde van de wet klaarder zal blijken; merkt vooraf:

1. Aan Horeb is een verbond gemaakt.

(1) Dat er een verbond gemaakt is tussen God en Israël, de kerk aan Horeb, eer de wet gegeven werd, beschreven Exod. 19. 1. De eis van God is, vers 5: *Indien gij naarstig mijn stem zult gehoorzamen, en mijn verbond houden.*

(2) De belofte is: *Een eigendom Gods te zijn.* Een priesterlijk koninkrijk, en een heilig volk te zijn, vers 6.

(3) De toestemming van het volk is, vers 8: *Toen antwoordde al het volk gelijk, en zei: al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen!*

't Welk is het genadeverbond.

XI. 2. Dat dit verbond aan Horeb gemaakt, of plechtig vernieuwd want zij waren er tevoren al in, is het genadeverbond. Dit blijkt:

(a) Het verbond aan Horeb met Israël gemaakt, is hetzelfde verbond, dat God met Abraham, Izak en Jakob opgericht had, 't welk zonder tegenspreken het verbond der genade was: Deut. 7:12. *Zo zal het geschieden, omdat gij deze rechten zult horen, en houden, en dezelve doen, dat de Heere ... u het verbond en de weldadigheid zal houden, die Hij uw vaders gezwooren heeft.* Deut. 29:9, 10, 12, 13. *Houdt dan de woorden dezes verbonds, en doet ze. Gij staat heden allen voor het aangezicht ... uws Gods. Om over te gaan in het verbond des Heeren, uws Gods, en in zijn vloek, dat de Heere, uw God, heden met u maakt. Opdat Hij u heden Zichzelf tot een volk bevestige, en Hij u tot een God zij, gelijk als Hij tot u gesproken heeft, en gelijk als Hij uw vaders, Abraham, Izak en Jakob gezwooren heeft.*

(b) Het verbond aan Horeb heeft al de beloften van het genadeverbond, namelijk:

1. Ik zal u tot een God zijn, en gij zult Mij tot een volk des eigendoms zijn: Ex. 19:5 ... *zo zult gij Mijn eigendom zijn uit alle volken.* Ex. 20:2. *Ik ben de Heere uw God.* Deut. 26:17, 18, *Heden hebt gij den Heere doen zeggen, dat Hij u tot een God zal zijn, ... En de Heere heeft u heden doen zeggen, dat gij Hem tot een volk des eigendoms zult zijn.* Dat dit de belofte van het genadeverbond is, is te zien, Gen. 17:8, Jer. 31:33, 2 Kor. 6:16.

2. Een priesterlijk koninkrijk te zijn. Ziet dit: Ex. 19:6. *Gij zult Mij een priesterlijk koninkrijk zijn.* Dat dit de belofte van het genadeverbond is, blijkt: 1 Petrus 2:5, 9 *Zo wordt gij ... gebouwd.. tot een heilig priesterdom. Gij zijt een koninklijk priesterdom.* Openb. 1:6. *Die ons gemaakt heeft tot koningen en priesters Gode.* Deze twee sluiten alle andere beloften in.

(c) Zij hadden dezelfde sacramenten, namelijk de besnijdenis en de offeranden. Geheel Israël heeft zich in dat verbond ingelaten.

XII. 3. Dat geheel Israël, al het volk, gelijk zich in het genadeverbond hebben ingegeven, Exod. 19:8. Doch het merendeel deed het alleen uitwendig, en niet in waarheid, met kennis, geloof en liefde; zodat er door de uiterlijke inlating ook was een uiterlijke relatie en betrekking tussen God en het volk, en zij godloos levende, worden gezegd trouweloos te zijn aan dat verbond, Psalm 78:37. En God had in 't merendeel van hen geen welgevallen, 1 Kor. 10:5.

Ofschoon de onbekeerden niet oprecht handelen.

XIII. 4. Dat geen onbekeerden in het verbond der genade zijn, schoon zij zich uitwendig ingegeven hebben, maar dat ze waarlijk en dadelijk zijn in het verbond der werken, gelijk alle heidenen zijn. Of wel het verbond, in Adam gemaakt, verbroken is door overtreding, en de wet alzo door het vlees krachteloos gemaakt is om de mens te rechtvaardigen, en het leven te geven, zo blijven ze nochtans onder dezelfde verbintenis, en zo dikwijls als ze zondigen, zo verbreken zij het verbond. Gelijk een vrouw, overspel bedreven hebbende, daarmee niet vrij is van de wet des mans, maar telkens wederom overspel bedrijft. Zo ook hier: Een onbekeerde zondigende, verbreekt telkens het verbond der werken, in 't welk hij is, en zich uitwendig in het genadeverbond ingelaten hebbende, en niet wandelende in het geloof, zo versmaadt hij Christus, en verstoot het aangeboden verbond der genade.

Het verbond aan Horeb te onderscheiden van de wet op Horeb daarna gegeven.

XIV. 5. Dat men wel onderscheiden moet het verbond aan Horeb gemaakt vóór de geving van de wet, Exod. 19, en de wet, die daarna afgekondigd werd, Exod. 20. De wet van de Tien Geboden was het verbond niet, het verbond was tevoren gemaakt, de wet is als een aanhang van dat gemaakte verbond, als een regel voor de bondgenoten. Daarom wordt het verbond en de wet van elkaar uitdrukkelijk onderscheiden, waarvan hierna breder.

De inhoud en het einde waartoe gegeven te onderscheiden.

XV. 6. Dat men onderscheid moet maken tussen de inhoud, de stof van de wet, en het oogmerk, waartoe ze gegeven is. De inhoud of stof is dezelfde met de eis van het verbond der werken, in Adam opgericht. Want:

- (a) de heiligheid is één, en daarom kan er ook maar één regel van heiligheid zijn. De eis aan Adam was volmaaktheid, en zo ook de eis van de wet van de Tien Geboden.
- (b) De eis van het verbond der werken is in de natuur ingedrukt, Rom. 2:14, 15. Nu, de wet die in de natuur is ingedrukt, is dezelfde met de Tien Geboden, hoewel ongelijk in klaarheid; zo is dan de eis van 't verbond der werken en van de Tien Geboden dezelfde.
- (c) Op volkomen gehoorzaamheid was aan Adam het leven beloofd, datzelve zou ook volgen op de volmaakte volbrenging, van de Tien Geboden: Rom. 10:5. Mozes beschrijft de rechtvaardigheid, die uit de wet is, zeggende: de mens, die deze dingen doet, zal door dezelve leven.

Maar het oogmerk van de geving van de wet der Tien Geboden is geheel verscheiden van 't oogmerk, waartoe God de wet aan Adam gaf. Aan Adam was de wet gegeven, om daardoor het leven te verkrijgen; maar de wet van de Tien Geboden is daartoe niet gegeven, omdat niemand bekwaam was om die te volbrengen. Maar,

- (a) om de onbekeerden te overtuigen van zonde, en gedurige verbreking van het verbond der werken, en van de vloek en doemwaardigheid door de overtreding.
- (b) En om de onbekeerden, die het verbond der genade bekendgemaakt wordt, van het verbond der werken te doen afzien, als niet kunnende het leven geven, en om hen te dringen tot waarachtige ingang in het verbond der genade, en aanneming van Christus door het ware geloof tot rechtvaardigmaking. Daartoe dienen de veelvuldige herhalingen van de eis van het verbond der werken, en de vreselijke omstandigheden bij de wetgeving; in deze opzichte is de wet de tuchtmeester, leidsman, onderwijzer, bestuurder tot Christus, Gal. 3:24.
- (c) En 't oogmerk van de wet is om de bondgenoten in het genadeverbond te zijn tot een bestendige regel van het leven, om hun de weg in zijn zuiverheid aan te wijzen, en om hen tot ingang en voortgang in die weg op te wekken, en om hen daarin te besturen: Psalm 119:9. Waarmee zal de jongeling zijn pad zuiver houden? Als hij dat houdt naar Uw woord. In dit opzicht wordt de wet genoemd: des Heeren weg, pad, spoor, Psalm 119.

Onderscheid tussen het oogmerk van de wet en de bevassing van Israël.

XVI. 7. Dat men wel onderscheiden moet het einde en oogmerk van de wetgeving, en het opvatten van de onbekeerden. De onbekeerde Israëlieten vatten de Tien Geboden op als een eis van een verbond der werken, uit welks onderhouding zij het leven moesten zoeken, gelijk ze ook de wetten van de ceremoniën, zo aanmerkten, en met de wet van de zeden vermengden, en zochten door het uitwendig doen van die wetten,

zo de ceremoniën, als van de zeden, gerechtvaardigd te worden. Ziet dit Rom. 9:31, 32; Rom. 10:3; Gal. 5:3, 4.

Ook het gebod en de beweegredenen.

8. Ook moet men onderscheiden het gebod en de beweegredenen. Bij het tweede, derde, vierde en vijfde gebod zijn beweegredenen uitgedrukt, genomen zo van het schadelijke over de overtreders, als van het profijtelijke over de onderhouders. De geboden blijven onveranderlijk; maar de beweegredenen worden nu dus, dan zo, nu deze en dan die voorgesteld.

Dit vooruit gesteld hebbende, zullen wij verscheiden vragen beantwoorden.

XVII. Of de wet van de Tien Geboden is een verbond der werken?

Wij antwoorden, neen: en tonen dat als:

Bewijs 1.

Gods rechtvaardigheid kan niet toelaten met een zondaar in een verbond van vriendschap te treden zonder Borg, die de straf van het verbroken verbond in plaats van de zondaar drage; nu, de Israëlieten waren zondaren, en het verbond der werken heeft geen borg. Dus kan de wet geen verbond der werken zijn.

2. Met welke God een verbond der werken zou aangaan, die moest in staat zijn om de eis van het verbond der werken te kunnen voldoen, en daarop het leven bekomen; want Gods heiligheid, rechtvaardigheid en waarheid laat niet toe op een leugenachtige belofte van de mensen een waarachtig verbond te maken, laten ook niet toe als een voorwaarde van zaligheid van de mens te eisen, dat hij niet doen kan, laten niet toe opnieuw de onmachtige zondaar de volmaaktheid als een voorwaarde om zalig te worden, voor te stellen, en daarop een tweede verbond der werken op te richten. Ofschoon God uit kracht van des mensen eerste staat, toen hij in het verbond der werken opgenomen werd, met recht volkomen gehoorzaamheid vordert van de mens, die door zijn eigen moedwil zich van zijn kracht beroofd heeft. Nu is de mens na de val niet in staat om de eis van een verbond der werken volmaakt te voldoen. Dus kan er geen nieuw verbond der werken met de mens opgericht worden, en bijgevolg, de wet kan niet zijn een verbond der werken.

3. Zo de wet een verbond der werken was, dan was Israël geweest, en alle gelovigen van het Nieuwe Testament (want de wet verbindt hen allen) waren onder twee tegenovergestelde verbonden te gelijk. Zij waren onder het verbond der genade, of niemand had kunnen zalig worden. Want uit de werken van de wet zal geen vlees gerechtvaardigd worden, Rom. 3:20. En zo de wet een verbond der werken was, zo waren ze dan en onder het verbond der genade en onder het verbond der werken te gelijk. Nu dit is onmogelijk; want het een vernietigt het ander. Indien ze de zaligheid moesten zoeken door de werken, zo had het verbond der genade geen plaats; en indien ze de zaligheid door het verbond der genade moest zoeken, zo had het verbond der werken geen plaats, gelijk de apostel duidelijk zegt, Rom. 11:6. Daarbij, indien de wet een verbond der werken was, zo zou zij de beloften hebben vernietigd. Nu, de wet heeft de beloften niet vernietigd, Gal. 3:17, 18. Dus is de wet niet een verbond der werken.

4. Indien de wet een verbond der werken was, zo moesten ze de zaligheid uit de werken zoeken; want dit is de uitspraak: Rom. 10:5. *Mozes beschrijft de rechtvaardigheid, die uit de wet is, zeggende: De mens, die deze dingen doet, zal door*

dezelve leven. Nu, dit mag men niet doen; want 't is daar niet te bekomen: Rom. 10:3, *Alzo zij de rechtvaardigheid Gods niet kennen, en hun eigen gerechtigheid zoeken op te richten, zo zijn zij aan de rechtvaardigheid Gods niet onderworpen;* dat is, zij hebben geen deel aan de gerechtigheid door Christus, en zo dan ook niet aan de zaligheid. Zo is dan de wet niet een verbond der werken.

5. In het verbond der werken kan geen barmhartigheid te pas komen, maar in de wet van de Tien Geboden heeft barmhartigheid plaats: Ex. 20:6. *En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben, en Mijn geboden onderhouden.* Zo is dan de wet het verbond der werken niet.

XVIII. Tegenwerping 1. De wet, welker inhoud is volkomen gehoorzaamheid in eigen persoon, wordt een verbond genoemd: Ex. 34:27 ... naar luid van deze woorden heb Ik een verbond met u en met Israël gemaakt. Deut. 4:3. Toen verkondigde Hij u zijn verbond, dat Hij u gebod te doen, de tien woorden, en schreef ze op twee stenen tafelen. De tafelen worden genoemd: de tafelen des verbonds, Deut. 9:11.

Antwoord

- (a) Het woord verbond heeft verscheiden betekenissen, zodat men uit dat enkele woord niet besluiten kan een eigenlijk gezegd verbond, 't welk door wederzijdse toestemming gemaakt wordt. Het betekent een onveranderlijke belofte, Gen. 9:9, 10. Een vaste ordonnantie, Jer. 33:20. Een enkel bevel: Jer. 34:13, 14 ... *Ik heb en verbond gemaakt met uw vaderen ... Ten einde van zeven jaren zult gij laten gaan, een ieder zijn broeder.*
- (b) Het verbond aan Horeb was vóór de geving van de wet gemaakt, Dus kan de wet zelf het verbond niet zijn.
- (c) 't Is een figuurlijke wijze van spreken, het bijgevoegde draagt dikwijls (en zo ook hier) de naam van hetgeen waarbij het gevoegd is. Het verbond der genade gemaakt zijnde, werd de wet als een regel voor de bondgenoten daarbij gevoegd.

Tegenwerping 2.

Omdat de wet gedurig tegenover de genade gesteld wordt, zo volgt daaruit dat de wet het verbond der werken is. Ziet dit: Joh. 1:17. *De wet is door Mozes gegeven, de genade en waarheid is door Jezus Christus geworden.* Gal. 3:18. *Indien de erfenis uit de wet is, zo is zij niet meer uit de beloftenis.* Ziet ook, Rom. 4:14, Rom. 10:5, 6.

Antwoord

- (a) Men moet onderscheid maken tussen de stof en de inhoud van de wet, en het einde, waartoe zij gegeven is. Het einde van de wetgeving is, om een regel van het leven te zijn, zie § 15. En in die opzichte staat de wet tegen de genade niet over; maar 't is genade, dat de bondgenoten een vaste regel van het leven gegeven is. Maar de wet ten opzichte van haar eis, en als de inhoud van het verbond der werken met Adam opgericht, staat tegen de genade over; maar in die opzichte is ze niet gegeven, en Dus kan geen verbond der werken daaruit besloten worden.
- (b) De Joden verkeerden zo de morele als de ceremoniële wetten van haar rechte einde, waartoe zij gegeven waren; zij vatten die op als een verbond der werken, en zochten hun gerechtigheid daaruit gelijk vele genaamde Christenen nog doen. Deze misvattingen worden in de bovengemelde plaatsen ontdekt en bestraft.
- (c) De Schrift zegt wel duidelijk, dat de wet tegen de belofte niet is: Rom. 10:4. *Het einde van de wet is Christus, tot rechtvaardigheid een ieder, die gelooft.* Gal. 3:21. *Is dan de wet tegen de beloftenissen Gods? dat zij verre.* Hieruit blijkt, hoe de wet

is tegen de belofenis en hoe ze daartegen niet is, en dat de wet der Tien Geboden niet is een verbond der werken.

De wet is niet het verbond der genade, noch een formulier derzelve.

XIX. *Of de wet van de Tien Geboden is het verbond der genade: een formulier of kort begrip van hetzelfde?*

Antwoord.

Het verbond aan Horeb opgericht vóór de geving van de wet is waarlijk het verbond der genade; maar wij ontkennen, dat de wet van de Tien Geboden het verbond der genade of een formulier van hetzelfde is, 't blijkt uit deze:

Bewijs 1. Adam had dezelfde wetten, nochtans niet het verbond der genade.

De gehele inhoud van de wet van de Tien Geboden was Adam in zijn natuur volmaakt ingedrukt, en zou, zo de overtreding niet tussen gekomen was, in de nakomelingen volmaakt voortgeplant zijn geworden; en na de val is ze nog, hoewel onvolmaakt, in het hart van alle Heidenen ingedrukt, Rom. 1:19, 20 2:14, 15. Indien nu de wet een kort begrip was van het verbond der genade, en het verbond der genade zelf, zo was het verbond der genade al vóór de val geweest, en het verbond der genade was van nature alle heidenen bekend zonder Evangelie. Dit nu is ongerijmd. Zo dan ook, dat de wet het genadeverbond zou zijn.

Bewijs 2. De eis is tegen het verbond der genade.

De wet is de eis en de voorwaarde van het verbond der werken, op welks personele gehoorzaamheid het leven beloofd was: doet dat en gij zult leven. Dat nu in zijn eis en inhoud is hetzelfde met de eis van het verbond der werken, dat kan het verbond der genade niet zijn; want daar de wet zegt: *doet dat en gij zult leven*, daar zegt het verbond der genade: *gelooft in de Heere Jezus, en gij zult zalig worden*. Deze twee verbonden zijn te ver onderscheiden, het ene verbond neemt het andere weg, Rom. 10:5, 6; 11:6.

Bewijs 3. De wet spreekt niet van Christus.

Het verbond der genade heeft Christus tot een Borg, die moet komen in de beschrijving van het verbond der genade, het kan niet begrepen worden zonder kennis van Christus. Nu, in de wet is niet een letter, noch van een Borg, noch van het geloof in de Borg Jezus Christus. Dus is de wet het genadeverbond niet.

Bewijs 4. De wet heeft geen kracht om zalig te maken.

Het verbond der genade is machtig om levend te maken, om de mens te rechtvaardigen, en zalig te maken; maar de wet is niet machtig levend te maken, te rechtvaardigen en zalig te maken: Gal. 3:21 18 ... *Indien er een wet gegeven ware, die machtig was levend te maken, zo zou waarlijk de rechtvaardigheid uit de wet zijn. Indien de erfenis uit de wet is, zo is zij niet meer uit de belofenis*. Rom. 8:3. *Hetgeen der wet onmogelijk was, omdat zij door het vlees krachteloos was, heeft God*, enz. Ja, die onder de wet zijn, zijn onder de vloek, Gal. 3:10 Dus is de wet het genadeverbond niet.

Bewijs 5. De wet eist en belooft niet.

Het verbond der genade belooft alleen, en ook de inschrijving van de wet in de harten, Jer. 31:33, Ezech. 36:26, 27. Maar de wet eist alleen, en heeft geen belofte dan onder voorwaarde van volkomen gehoorzaamheid in eigen persoon, welke belofte niemand

na de val verkrijgen kan, omdat hij de voorwaarde niet kan vervullen; de wet eist, maar belooft geen kracht. Dus is de wet het genadeverbond niet.

Tegenwerping 1.

XX. Omdat Christus als Middelaar en Koning van Zijn kerk de wet der Tien Geboden gegeven heeft, zo moet volgen, dat dan de wet der Tien Geboden het genadeverbond is.

Antwoord

- (a) Wij ontkennen het gevolg. Maar zou dit gevolg goed zijn, zo heeft dan Christus als Middelaar en Koning van zijn kerk zijn volk een regel van het leven gegeven. Of dus, zo moet volgen, dat de wet van de Tien Geboden een regel is, waarnaar de bondgenoten moeten leven. De regel van het leven voor de bondgenoten is te onderscheiden van het verbond.
- (b) Het verbond was al gemaakt vóór de wetgeving; waaruit blijkt, dat de wet een regel is van Christus aan zijn bondgenoten gegeven.

Tegenwerping 2.

De voorrede: *Ik ben de Heere uw God*, toont klaar, dat de wet het genadeverbond is; want die uitdrukking is de wezenlijke uitdrukking van het genadeverbond.

Antwoord

Dat die uitdrukking niet altijd het verbond der genade betekent, blijkt uit Jesaja 28:26, Zijn God onderricht hem van de wijze, namelijk, om het land te bouwen. Nochtans staan wij toe, dat uit de voorrede, en hier of daar uit een beweegreden, bij een gebod gevoegd, te zien is, dat er een genadeverbond moet zijn; doch daaruit volgt niet, dat de wet zelf het genadeverbond is; want die uitdrukking, *Ik ben de Heere, uw God*, wordt meermaal gevoegd bij bevelen en waarschuwingen, die met aller toestemming het verbond der genade zelf niet zijn. Ziet Lev. 18:30, Richt. 6:10, en vele andere. De voorrede toont het gezag van de Gebieder, en de verbintenis van het volk aan Hem om Hem te gehoorzamen, niet alleen, omdat Hij God is, en zij zijn schepselen waren, maar ook omdat zij met God in een verbond der genade getreden waren. Zodat voorrede en wet onderscheiden zijn, gelijk Gebieder en gebod.

Tegenwerping 3.

In de wet wordt gesproken van barmhartigheid. *Ik doe barmhartigheid*, enz. Nu, Gods barmhartigheid kan aan de zondaar niet bewezen worden, dan door het genadeverbond. Dus is de wet het genadeverbond.

Antwoord

Men moet onderscheiden het gebod van de beweegreden; omdat een beweegreden genomen wordt van het verbond der genade, zo volgt daaruit niet dat dit, tot welks betrachting zulke beweegreden gebruikt wordt, het verbond der genade zelf is; maar veeleer het tegendeel, dat die plicht het verbond der genade niet is.

Tegenwerping 4.

De wet is een verbond; nu, 't is niet het verbond der werken. Dus is het 't verbond der genade.

Antwoord

- (a) Dat de wet niet is een verbond der werken, is boven, § 17, getoond; en al wat de naam draagt van het verbond, is daarom het verbond zelf niet. De besnijdenis draagt ook de naam van het verbond, Gen. 17:10.

- (b) Die deze tegenwerping maken, stellen, behalve het verbond der werken en van de genade, nog een ander verbond, 't welk zij een uitwendig, een voorbeeldig verbond noemen. Dus valt hun sluitreden, omdat de wet niet is het verbond der werken, zo is ze het genadeverbond; zij zelf zouden moeten antwoorden, daar is een derde.
- (c) En of de wet niet het verbond der werken is, zo is ze daarom niet het genadeverbond; maar 't is genoeg, dat ze dan is een regel voor de bondgenoten van de genade.

Tegenwerping 5.

Dat door bloed, afbeeldende het bloed van Christus, bevestigd is, dat is het genadeverbond; nu, de wet is door afbeeldend bloed bevestigd: Hebr. 9:19, *Want als al de geboden, naar de wet van Mozes, tot al het volk uitgesproken waren, nam hij het bloed van de kalveren en bokken, met water, en purperen wol, en hysop, besprengende beide, het boek zelf, en al het volk.* Zo is dan de wet het genadeverbond.

Antwoord

- (a) Indien men uit zulke stelling zo'n gevolg moest trekken, zo was het volk het verbond; want dat werd ook met bloed besprengd; 't laatste is ongerijmd, zo dan ook het eerste. Maar wil men daaruit een gevolg trekken: al dat met voorbeeldig bloed besprengd wordt, behoort tot het verbond der genade, dat is wel, en wil men dan daaruit trekken, zo behoort dan de wet van de Tien Geboden ook tot het verbond der genade, daar hebben wij niet tegen, als men het als een regel voor de bondgenoten aanmerkt.
- (b) Maar nergens wordt gezegd, dat de twee stenen tafelen, waarin de wet geschreven was, met bloed bevestigd of besprengd zijn; dat immers getoond moest worden, zou de sluitreden vast gaan.
- (c) Mozes besprengde het boek, in 't welk de gehele ceremoniële, Christus afschaduwende dienst, beschreven was, 't welk zonder tegenspreken tot het genadeverbond behoort.

Tegenwerping 6.

De ceremoniële wetten behoren tot de wet van de Tien Geboden, namelijk, tot het tweede gebod, gebiedende God te dienen op een wijze van Hem geboden. Nu is 't klaar, dat de ceremoniële wetten behoren tot het genadeverbond. Zo is dan ook de wet van de Tien Geboden zelf het genadeverbond.

Antwoord

- (a) Daar is meer in het besluit, dan in de vooruit gestelde stelling. Die moest zijn: zo behoort dan ook de wet tot het genadeverbond, 't welk wij toestemmen als een regel voor de bondgenoten aangemerkt.
- (b) Ook de burgerlijke wetten behoren tot de wet van de zeden, namelijk, tot de tweede tafel; zou men daar dan ook uit mogen besluiten, (het gevolg is enerlei) derhalve, de Tien Geboden zijn een politiek of een burgerlijk verbond? Immers neen; zo dan ook niet: bijgevolg, zij zijn het genadeverbond.
- (c) Wij ontkennen, dat de wet van de Tien Geboden de ceremoniële wetten voorschrijft, dat het geschiedt noch in 't tweede, noch in enig ander gebod. De grond van alle dienst Gods, zo in het verbond der werken als van de genade, zo in het Oude als Nieuwe Testament, is wel in de woorden van het tweede gebod, welks inhoud is, *God te dienen op een wijze, die Hij voorschrijft*; maar daarin wordt van de ceremoniële dienst niets gezegd; en uit een gewone grond, waaruit zowel de dienst in de staat van de volmaaktheid, de dienst in het Nieuwe Testament als de ceremoniële dienst vloeit, te besluiten dat het gebod ceremonieel

is, en dat daarom de wet is het genadeverbond, gaat niet vaster, dan daaruit te besluiten, dat de wet is een verbond der werken, omdat ze aanwijst, hoe de mens in het verbond der werken zich naast God in Zijn dienst moet gedragen.

Tegenwerping 7.

't Verbond der genade verplicht alle bondgenoten tot onderhouding van de wet. Dus behoort de wet tot het genadeverbond.

Antwoord

- (a) 't Is dezelfde kracht van gevolg, 't verbond der werken verplicht alle mensen tot onderhouding van de wet. Dus behoort de wet tot het verbond der werken. Hieruit blijkt de ongegrondheid van het gevolg; de wet verplicht alle mensen.
- (b) Al wat tot het genadeverbond behoort, is 't genadeverbond zelf niet; de Heilige Doop en het avondmaal behoren tot het genadeverbond, nochtans zijn ze het verbond zelf niet. Wij zeggen: ja, de wet behoort tot het genadeverbond in 't oogmerk van de wetgeving, in de eis om te zijn een regel voor de bondgenoten; wat grond geeft dat, om van de wet een genadeverbond te smeden?

Tegenwerping 8.

De wet eist geloof, en geloof behoort tot het genadeverbond. Dus is de wet het genadeverbond.

Antwoord

- (a) In God te geloven eist het verbond der werken, zo is dan naar die sluitreden de wet het verbond der werken, en is ze het verbond der werken, zo dan niet het verbond der genade.
- (b) 't Geloof in Christus behoort tot het genadeverbond; doch dat eist de wet niet. Christus wordt niet in de wet bekendgemaakt.

Tegenwerping 9.

Het vijfde gebod belooft het land Kanaän, en Kanaän was het onderpand van al de beloften van het genadeverbond. Dus is de wet het formulier of korte inhoud van het genadeverbond.

Antwoord

- (a) Men moet onderscheid maken tussen de wet en de beweegredenen, die de natuur van het gebod niet veranderen, noch van die natuur maken, van welke zij genomen zijn. De beweegredenen worden nu van Gods natuur, en dan van zijn werken, en dan van deze en gene beloften genomen, welke plaats hebben, zowel in het verbond der werken, als in het verbond der genade; zodat men uit de belofte van Kanaän niet besluiten mag, dat de wet het genadeverbond is.
- (b) Kanaän is in het vijfde gebod niet uitgedrukt; maar de kinderen Israëls konden het door een goed gevolg daaruit besluiten, gelijk Paulus daaruit besluit alle landen, waar God iemands woning bepaald heeft. Efëze 6:3, *Op dat het u welga, en dat gij lang leeft op de aarde.*
- (c) Dat Kanaän een onderpand was van al de beloften van het genadeverbond, en van de hemel, dat ontkennen wij, 't zal nooit getoond kunnen worden. Dus vervalt de sluitreden vanzelf.

De wet is niet een vermengd verbod.

XXI. *Of het verbond, aan Horeb gemaakt, is een vermengd verbond, ten dele uit het verbond der werken, en ten dele uit het verbond der genade samengesteld?*

Sommigen noemen het *een nationaal verbond*, én vatten het dus op: dat God tevreden zou zijn, en hen zou zegenen, al hadden ze de volmaakte overeenkomst met de wet niet, als ze maar hadden een oprecht voornemen en een ernstige betrachting van gehoorzaamheid en ware Godzaligheid; en als ze dan voort in de Messias geloofden, om de vervulling van hun gebrek te zijn.

Wij zeggen daarop:

- (a) dat het woord *nationaal* niet zegt een ander verbond dan het verbond der werken en der genade; maar alleen, dat God met de natie van Abraham, Izak en Jakob, het verbond der genade heeft opgericht, 't welk in die natie alleen zou blijven, tot op de komst van de Messias.
- (b) Dat Christus alleen is de oorzaak van rechtvaardigmaking, en dat des mensen goede werken daartoe niet te pas komen; maar dat God in de oprechte pogingen van de gelovigen een welgevallen heeft, en die uit genade beloont.
- (c) Maar wij ontkennen dat het verbond, aan Horeb gemaakt, is een vermengd verbond, onderscheiden van het verbond der werken en van de genade, en uit die beide als een middelsoort samengesteld. Dit blijkt:

Bewijs 1. Uit boven gegeven redenen.

Uit al de redenen, waaruit wij boven bewezen hebben, dat de wet, in het oogmerk van de wetgeving, het verbond der werken niet is, en dat er geen verbond der werken met de zondaar van nieuws kan opgericht worden; kan 't geheel niet geschieden, zo dan ook niet ten dele. Dat de wet niet is het genadeverbond, is mede, §19. enz. getoond; is de wet noch het een, noch het ander, zo kan er geen vermengd verbond uit die twee samengesteld worden.

Bewijs 2.

Paulus toont, Rom. 11:6, dat een van beide moet plaats hebben, en dat ze samen niet vermengd kunnen worden. *Indien het door genade is, zo is het niet meer uit de werken; anderszins is de genade geen genade meer; en indien het is uit de werken, zo is het geen genade meer; anderszins is het werk geen werk meer.* De weg van het genadeverbond en van het verbond der werken, zijn zo ver van elkaar, ja zijn elkaar zo tegenovergesteld, dat er geen vermenging van die twee kan zijn; en daarom is 't onmogelijk, een derde verbond uit die twee te maken.

Bewijs 3.

Indien werken en geloof, des mensen en Christus' gerechtigheid, samenvloeiden, dan verkreeg men de gerechtigheid ten dele uit de werken, ten dele uit het geloof, tegen Rom. 9:30-32. Dan was Christus geen volkomen Zaligmaker; want de mens bracht zelf wat toe tot zijn rechtvaardigmaking, tegen Rom. 3:24, 28 Hebr. 7:25. Dan waren ze ten dele onder de vloek. Gal. 3:10. En ten dele onder de zegeningen in Christus, Efëze 1:3. En wederom, als nu zodanigen in 't gehoorzamen veinsden; wat dan? Was dan Christus' voldoening ook te niet? Vervielen ze dan uit de genade? Waren dan de beloften van het 'enigszinse' genadeverbond vernietigd? Ziet, zo vol ongerijmdheden steekt deze stelling, en zij is alzo te verwerpen.

Tegenwerping

XXII. De heiligheid wordt geëist als een voorwaarde van dat verbond op Horeb. Exod. 19:5, *Nu dan, indien gij naarstiglijk Mijn stem zult gehoorzamen, en Mijn verbond houden; zo zult gij Mijn eigendom zijn.* En vers 8, *Toen antwoordde al het volk gelijkelijk, en zei: al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen.* Evenals aan de

andere zijde wordt er barmhartigheid beloofd aan de oprechten, Exod. 20:6, *En doe barmhartigheid*, enz. Daar nu gehoorzaamheid als een voorwaarde, en barmhartigheid uit vrije genade samenkomen, daar is een vermengd verbond, ten dele bestaande uit het verbond der werken, en ten dele uit het verbond der genade.

Antwoord

- (a) Hier worden twee zaken samengevoegd, die verscheiden zijn van elkaar. Exod. 19 wordt gesproken van het genadeverbond. Exod. 20 wordt de wet verhaald als een regel voor de bondgenoten, en de barmhartigheid wordt als een beweegreden daarbij gevoegd.
- (b) Exod. 19 wordt het genadeverbond plechtig opgericht, gelijk wij boven, § 10, getoond hebben; de gehoorzaamheid, en het houden van het verbond, worden niet geëist als een voorwaarde van het verbond; want God kan van de zondaar door een nieuw verbond niet eisen, en op die voorwaarde beloven, gelijk § 16 getoond is; maar 't wordt geëist als een plicht, proeve en vertoning van hun oprechtheid, zo in het ingaan, als in het leven in het verbond der genade. De belofte, die God in het verbond der genade doet, is onder andere hen te zullen heiligen. Dus kan niemand zich in het verbond inlaten, of hij moet lust hebben aan heiligheid, en men kan zich niet verzekeren, noch vertonen dat men in het genadeverbond is, tenzij men van de heiligheid deelachtig is. Toon mij uw geloof uit uw werken, Jak 2:18. Als nu de heiligheid in het verbond der genade geëist wordt, zo wordt ze niet geëist als een voorwaarde, maar als een teken van de oprechtheid. Hierin zijn de ware en valse bondgenoten onderscheiden, hieruit worden ze onderkend. Die niet gehoorzamen, zijn verbond niet houden, zijn geen bondgenoten, hebben er geen deel aan, en zijn Gods eigendom niet. Maar die gehoorzamen en zijn verbond houden, vertonen dat zij deel aan het verbond hebben, en een eigendom Gods zijn. Als nu het volk dit voorstel van God aannam, zo deden de meesten het maar met de mond, en niet uit een verlicht, gewillig en oprecht hart. En de ware gelovigen verklaarden de verplichting, die op hen lag, keurden die met vol genoegen goed; zij verklaarden hun oprechtheid in de onderhandeling met God, en hun gewilligheid en hartelijke genegenheid van God te gehoorzamen, en wetende dat de uitvoering niet in hun kracht was, maar in de kracht van God, die hun het willen gegeven had, en horende, dat God hun beloofde, dat Hij het doen zou aan allen, die met Hem in het verbond waarlijk traden, zo gaven ze zich in dat verbond gewillig over, en verklaarden dat.

De wet verbindt ook nu in het Nieuwe Testament

XXIII. Of de wet van de Tien Geboden is een eeuwigdurende regel, en ook in het Nieuwe Testament alle ware gelovigen verbindt?

Antwoord. Eer wij op deze vraag antwoorden, dienen deze volgende zaken vooraf tot opening aangemerkt te worden:

De Tien Geboden verbinden de heidenen niet.

1. De wet van de Tien Geboden als van Sinaï afgekondigd, verbindt de heidenen niet, die ze nooit gehad hebben: Rom. 2:12, *Zovelen er zonder wet gezondigd hebben*. De wet van de natuur is hun tot een wet; maar de wet raakt allen, die in de kerk zijn, allen die het Woord van God hebben, en de wet ooit hebben gehoord; tot deze wordt de wet gesproken, deze verbindt zij, als op zulke manier gegeven.

Het fundament van verbintenis is Gods bevel.

2. Het fundament van de verbintenis van de wet is niet, omdat de rede leert, dat dit goed en dat kwaad is; want dan was het geen wet Gods, maar de rede; en dat de rede aan de een leerde dat goed was, zou de ander uit de rede, die in de mens verdorven is, oordelen dat het kwaad was. Nu, het fundament van verbintenis is het bevel Gods, de openbaring van de wil Gods, omdat God dit geboden, en dat verboden heeft. Zodat het gezag van de Wetgever en zijn wil verbindt, en de mens zich die onderwerpt, zodat zijn goede daden zijn ongehoorzaamheid, en zijn kwade daden zijn ongehoorzaamheid.

Sommige omstandigheden raken ons niet.

3. Maakt onderscheid tussen de geboden in zichzelf, in hun stof, woorden en zin, en de beweegredenen, waardoor ze aangedrongen worden.

De beweegredenen, die genomen zijn van omstandigheden die de Joden alleen raakten, namelijk: *Die u uit Egypte, het diensthuis, uitgeleid heeft. Gedenkt, dat gij dienstknechten in Egypte geweest zijt.* De belofte van Kanaän, en dergelijke, raken ons nu in de omstandigheden niet; maar alleen zo ver dat wij door de weldaden Gods aangewakkerd moeten worden tot gehoorzaamheid. Doch, of de beweegredenen ons in die omstandigheden niet raken, blijven en verbinden nochtans al de geboden.

Onbekeerden zij in het verbond der werken.

4. Gelijk de wet toen niet gegeven is tot een verbond der werken, zo heeft ze nu ook zo'n opzicht niet; maar de onbekeerden, gelijk zij toen onder het verbond der werken waren, en bijgevolg onder de wet, als de inhoud van het verbond der werken voorstellende; zo zijn nu ook alle onbekeerden onder het verbond der werken, en zo onder de wet in gezegd opzicht. En gelijk toen de wet hun verdoemde, zo ook nu. En gelijk toen de wet de bondgenoten gegeven is als een regel van het leven, alzo ook nu. En gelijk de bondgenoten, toen de wet overtredende, over zich schuld en strafwaardigheid brachten, hoewel de Borg dezelve al van hen af- en op Zich overgenomen had, zo is de wet ook nu een regel van het leven voor de bondgenoten, en zij overtredende, maken zich schuldig en strafwaardig, in zichzelf en daden aangemerkt, ofschoon Christus, de Borg, dezelve alreeds van hen af- op Zich overgenomen en voldaan heeft. De wet verklaart hen schuldig en strafwaardig op iedere overtreding, ofschoon Christus hen van de gemaakte schuld en straf vrijgemaakt heeft.

De wet is niet gegeven om daaruit gerechtvaardigd te worden.

5. Gelijk toen de wet aan de bondgenoten niet gegeven is, om daaruit gerechtvaardigd te worden, zo is ze ook nu daartoe niet gegeven; want zij is door 't vlees krachteloos gemaakt, Rom. 8:3.

De wet blijft in haar strengheid.

6. De wet blijft nu al zowel in haar rigueur en strengheid, als in 't Oude Testament. Wet is wet, recht is recht, daarin kan niets overgezien worden; wij zijn nu alzo weinig vrij van de rigueur en strengheid van de wet, als zij. En de oprechte Godzaligheid van de Godzaligen in het Oude Testament was toen God alzo aangenaam, en had al zulke genadige beloning als nu in 't Nieuwe Testament

De wet behoudt haar overtuigende kracht.

7. De gelovigen van het Oude Testament de wet overtredende, waren overtuigd, hadden smart en wroeging van het geweten, vervreemdingen van God, baden om

vergeving, zochten verzoening, totdat de Heere wederom vrede tot hen sprak. De Godzaligen in het Nieuwe Testament zijn van al die ontroeringen en bewegingen, wegens overtreding, niet meer vrij dan zij in 't Oude Testament.

Verbinden, wat is.

8. Verbinden is, dat de mens door het wetgevende gezag Gods gehouden is te gehoorzamen, en zo hij overtreedt, dat hij schuldig is de straf te dragen.

Wat afschaffen is.

9. Afschaffen geschiedt:

- (a) óf door beëindiging van verbintenis, omdat ze maar tot zulke tijd toe gegeven was, en na die tijd geen wet zou zijn, en alzo geen kracht meer hebben; zodanig waren de ceremoniële wetten, die tot op Christus, het lichaam van die schaduwen, moesten duren en niet langer.
- (b) Óf door vernietiging en herroeping van de Wetgever van zulke wetten, die zonder bepaling van tijd gegeven waren.
- (c) Óf door 't geven van wetten, die de andere recht tegenovergesteld zijn, en met welke de vorige niet bestaan kunnen.

Verscheiden gevoelens over de wet.

XXIV. De Socinianen verwerpende wet geheel, houden zich aan de wet van de natuur, en voegen daarbij de wet, die Christus aan de Christenen gegeven heeft, en naar hun gevoelen een nieuwe wet is, verschillende van die op Sinaï gegeven is. De Papisten strijken het tweede gebod uit. Anderen verwerpen het vierde gebod. De Antinomianen verwerpen mede geheel de wet. Deze zijn óf losse en godloze mensen, die alle Godzaligheid versmaden, en de Christelijke vrijheid gebruiken tot alle ongebondenheid; óf het zijn dezulken, die de Godzaligheid voorstaan; deze zeggen dat het niet geoorloofd is iets te doen of te laten, 't geen de wet geboden of verboden heeft, en dat allen moeten oefenen de deugden die in de wet geboden zijn. Maar niet omdat ze in de wet verboden of geboden zijn, omdat, zeggen ze, die wet Israël alleen gegeven was, en in 't Nieuwe Testament geheel niet verbindt; maar dat men nu alle zonden moet laten, en alle deugden moet doen uit enkele liefde Gods, door de zalving van de Heilige Geest, die de gelovigen alle dingen leert, en alles in hen werkt wat Hem welbehaaglijk is, zonder enige verbindende kracht van de wet. Dit heeft alzo een schijn, alsof men 't in de zaak eens was; maar die stellingen geven voet aan de godlozen voor hun godloosheid, 't leidt af tot geestdrijfverij, 't maakt de ware heiligheid zoek. Wat de een geoorloofd stelt, zal de andere ongeoorloofd rekenen, en dat al op de inbeelding van de zalving van de Heilige Geest te hebben. En 't is tegen het Woord, 't welk de zonde noemt in 't Grieks *anomia*, onwettigheid, en leert de deugd te doen door de verbindende kracht van de wet, welker inhoud is liefde.

En behalve dit, zo zal men zelden iemand van zodanige Antinomianen vinden, die niet aan verscheiden dwalingen vast is. Eerst zullen wij de waarheid bevestigen, en dan deze dwalingen weerleggen.

Dat de wet een eeuwigdurende regel is en blijft, blijkt aldus:

Bewijs 1.

XXV. 1. De wet van de natuur blijft en verbindt alle mensen, Rom. 2:14, 15. Nu, de wet van de Tien Geboden is naar inhoud, niet in manier van Wetgeving, dezelfde met de wet van de natuur, zo verbindt en blijft ook de wet van de Tien Geboden in de dagen van het Nieuwe Testament.

Bewijs 2. **Is aan de kerk gegeven.**

De wet is plechtig aan de kerk gegeven zonder enige bepaling van tijd, nooit is er een herroeping van die wet geschied, nooit is er een tegen-wet gegeven, welke die omsloot. Dus blijft de wet zolang er een kerk is, waaraan ze bekendgemaakt wordt.

Bewijs 3.

De Heere Jezus verklaart, dat de wet van de Tien Geboden niet is afgeschaft, maar dat ze ten allen tijde een verbindende regel blijft. Matth. 5:17-19, *Meent niet, dat Ik gekomen ben, om de wet of de profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen. Want voorwaar zeg Ik u: totdat de hemel en de aarde voorbijgaan, zal er niet een jota noch een tittel van de wet voorbijgaan, totdat het alles zal zijn geschied. Zo wie dan een van deze minste geboden zal ontbonden, en de mensen also zal geleerd hebben, die zal de minste genaamd worden in het Koninkrijk der hemelen; maar zo wie dezelve zal gedaan en geleerd hebben, die zal groot genaamd worden in het Koninkrijk der hemelen.* Dat hier niet gesproken wordt van de ceremoniële wet, blijkt daaruit, omdat Christus, het lichaam, die ontbonden heeft, dat de apostelen die gepredikt hebben als afgeschaft, dat hij de minste niet is, die ze afgeschaft houdt, en dat leert, dat hij de meeste niet is, die ze nu ook leert en doet.

Dat Christus hier spreekt van de morele wet van de Tien Geboden, blijkt én uit het gezegde, én uit het volgende, waar Christus verscheiden van die geboden aanhaalt, de rechte zin verklaart, en van de valse uitleggingen van de ouden zuivert. *Deze wet heeft Christus vervuld*, dat is niet te zeggen, dat Hij, die voldaan hebbende, door Zijn dadelijke gehoorzaamheid, die afgeschaft heeft, of dat Hij het onvolmaakte aan de wet heeft verbeterd, en een volmaakter wet heeft gegeven, maar vervullen is doen. *Zo wie dezelve zal gedaan hebben*, Rom. 13:7. *Die de ander liefheeft, die heeft de wet vervuld*, Gal. 6:2. *Vervult also de wet van Christus.* Zo vervulde Paulus het Evangelie, Rom. 15:19. Het Woord van God, Kol. 1:25. Deze wet, zegt Christus, dat Hij niet ontbindt. Dat niet een tittel of jota van die wet voorbij zal gaan maar dat dezelve blijven zal totdat hemel en aarde voorbij zal gaan; dat die een minste gebod, in tegenstelling van 't grootste gebod, Matth. 22:38, ontbindt, verwerpt, dat die de minste in 't Koninkrijk der hemelen zal zijn. Dat is, hij zal er niet in zijn, gelijk de laatste te zijn dat ook betekent, Matth. 20:16; Lukas 13:30. Zodat hieruit onweersprekelijk blijkt, dat de wet van de Tien Geboden een eeuwigdurende regel is.

Bewijs 4.

De Heere Jezus gebiedt het goede te doen, omdat de wet dit eist. Dus blijft de wet een verbindende wet. Zie: Matth. 7:12. *Alle dingen dan, die gij wilt, dat u de mensen zouden doen, doet gij hun ook also, want dat is de wet en de profeten.*

Bewijs 5.

De onderhouding van de wet der zeden in het Nieuwe Testament wordt overal voorgesteld en aangedrongen. Deze plaatsen zijn veelvuldig; wij zullen alleen enige voorstellen.

A. Rom. 3:31. *Doen wij dan de wet te niet door het geloof? Dat zij verre; maar wij bevestigen de wet.* De apostel had vers 24, 28 gezegd, dat wij om niet gerechtvaardigd worden, uit zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is; dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, zonder de werken van de wet. Hieruit stelt hij een tegenwerping voor: *doen wij dan de wet te niet door het geloof?* Raakt de wet ons dan niet meer? Hebben wij er nu niet mede te doen? Is ze afgeschaft? Niemand kan hier

enige bedenking hebben, of de apostel hier niet spreekt van de ceremoniële wetten, omdat in dit gehele hoofdstuk niets van die gesproken wordt, noch ook in 't volgende hoofdstuk, waar hij spreekt van de rechtvaardigmaking Abrahams; en ook omdat de apostel met zijn antwoord: *dat zij verre*, enz. toont, dat hij spreekt van een wet, aan welke wij gebonden zijn, welke geen andere kan zijn dan de zedelijke wet van de Tien Geboden, omdat wij geheel vrij zijn van de ceremoniële. Deze wet verklaart hij, dat wij door het geloof tot rechtvaardigmaking zonder de werken van de wet, niet te niet doen, niet verwerpen, afschaffen, maar dat wij ze bevestigen, dat is, verklaren, goedkeuren, dat wij aan dezelve gehouden zijn, wel niet om daardoor gerechtvaardigd te worden, maar als een regel van het leven, om ons in de heiligmaking, die met de rechtvaardigmaking gepaard gaat, te besturen.

B. Rom. 13:7-10, *Zijt niemand iets schuldig, dan elkaar lief te hebben; want die de ander liefheeft, die heeft de wet vervuld. Want dit: gij zult geen overspel doen, gij zult niet doden, enz. wordt in dit woord als in een hoofdsom begrepen: gij zult uw naaste liefhebben gelijk u zelf ... zo is dan de liefde de vervulling van de wet.* De vastgestelde plicht voor de Christenen is liefde; de reden daarvan is, omdat de wet het eist. En welke wet? De wet van de Tien Geboden, welke verbiedt overspel te doen, doden, stelen, vals getuigenis geven, en begeren. Zo zijn dan de Christenen aan de wet van de Tien Geboden verplicht, als aan een regel van het leven.

C. Gal. 5:13, 14, *Maar dient elkaar door de liefde, want de gehele wet wordt in één woord vervuld, namelijk in dit: gij zult uw naaste liefhebben gelijk u zelf.* Hier wordt wederom de oefening van de liefde aangedrongen, omdat de wet het eist, en wordt getoond, dat het die wet is, die liefde tot zijn naaste als tot zichzelf eist. Dat nu die wet de wet van de Tien Geboden is, blijkt uit Matth. 22:39, waar de Heere Jezus op de vraag, welke het grote gebod in de wet was, de wet in twee geboden vervat, waarvan het tweede is dat, 't welk de apostel hier aantrekt.

D. Efëze 6:1-3, *Gij kinderen! zijt uw ouderen gehoorzaam in de Heere; want dat is recht. Eert uw vader en moeder, (dat het eerste gebod is met een belofte) opdat het u welga, en dat gij lang leeft op de aarde.* Zijn de kinderen gehouden hun ouderen te gehoorzamen, en moeten zij daartoe aangezet worden, omdat het vijfde gebod het eist, en een belofte daarbij gevoegd wordt, zo blijft dan de wet een regel van ons leven.

E. Jak 2:8, *Indien gij dan de koninklijke wet volbrengt naar de Schrift: gij zult uw naaste liefhebben als u zelf, zo doet gij wel.* vers 10, 11, *Want wie de gehele wet zal houden, en in één zal struikelen, die is schuldig geworden aan allen. Want die gezegd heeft: gij zult geen overspel doen, die heeft ook gezegd: gij zult niet doden, enz.* De apostel toont, dat die de wet een regel is van het leven, met goed te keuren, dat zij wel doen, die ze houden, en dat hij aan alle geboden zich bezondigt, die in één struikelt, en verklaart, dat hij van die wet spreekt, die overspel, doodslag enz. verbiedt; dat nu is de wet van de Tien Geboden, zo is dan de wet van de Tien Geboden een eeuwigdurende regel, zowel in het Nieuwe Testament als ze was in 't Oude Testament

Bewijs 6. Alle zonden zijn overtredingen van de wet.

Alle zonden, die de gelovigen doen, zijn overtredingen van de wet, 1 Joh. 3:4, De Zonde is ongerechtigheid; *onwettigheid*, Rom. 4:15, *Waar geen wet is, daar is ook geen overtreding.* Nu, de gelovigen in het Nieuwe Testament doen dagelijks zonde, 1 Joh. 1:8, 10, 1 Joh. 2:1, Jak 3:2. Dus blijft dan de wet een regel.

Uitvlucht 1. *Zij zondigen tegen de wet van Christus, maar niet tegen de wet der Tien Geboden.*

Antwoord

De wet van Christus is dezelfde wet, die de wet van de Tien Geboden is. Christus heeft geen andere wet gegeven; Christus heeft die wet van de Tien Geboden gegeven. Hij heeft Zich aan die wet onderworpen, en heeft die volmaakt beleefd, en ons daarin een voorbeeld nagelaten; Hij is alzo een levende wet. Christus heeft nooit vrijheid gegeven een enig gebod van de Tien Geboden te overtreden, 't zij doodslag, echtbreken, stelen, enz. Zodat de wet van Christus is de wet van de Tien Geboden.

Uitvlucht 2. *Zondigen is tegen de liefde van Christus te doen.*

Antwoord

- (a) 't Is hetzelfde, tegen de liefde van Christus, en tegen de liefde Gods, en tegen de wet te zondigen, die liefde tot God en zijn naaste eist.
- (b) Ook de gelovigen van het Oude Testament zondigden tegen de liefde Gods en Christus, die Dezelfde is gisteren en heden. Hun geloof was hetzelfde met ons geloof, 't welk werkzaam is door de liefde, en hun zonden waren tegen hun geloof en liefde, die heiligheid vorderde. De liefde is ook een beweegreden om niet te zondigen, en om heilig te leven, 't welk is een leven naar de wet.

Tegenwerping 1.

XXVI. *Men is in de zaak eens, beide dringen op heiligmaking; of de ene het op een andere grond doet dan de andere, men moest elkaar daarin dragen.*

Antwoord

- (a) Dit is de oude taal van alle dwaalgeesten. 't Is al oud, men komt in de zaak zelf overeen, heiligheid, daar staat men beiden op, daarom verdragen, verdragen. Dat heeft een schone schijn, die dan weten te matigen, dat zijn vreedzame lieden, maar die zich voor de waarheid in 't gerecht begeven, dat zijn stijfkoppen. Door deze schone schijn zoeken zij hun dwalingen te krachtiger voort te zetten; als die dan de overhand genomen hebben, dan kan men de gezonde leer niet verdragen; maar men verjaagt de getrouwe leraren van de preekstoel de stad uit; dat was 't einde van de verdraagzaamheid van de Remonstranten.
- (b) De grond waaruit, en de manier op welke de heiligmaking geschiedt, geeft dezelve het fatsoen, het ware wezen. Is men in grond en manier niet eens, men verschilt geheel en al; Papisten, Socinianen roepen ook van werken en heiligheid, daar men toch mensenzettingen volgt, en zonder Christus, en zonder waar geloof in Christus, op een natuurlijke wijze de deugd overdenkt; zal dat dan ook al goed heten?
- (c) Als men de liefde tot Christus tot een wet stelt, zo legt men de grond tot alle verwarring in leer en leven; dat de een acht te moeten doen uit liefde tot Christus, zal de ander achten uit liefde tot Christus te moeten laten. De liefde tot Christus zal de een tot dit aanzetten, en een ander tot wat anders; want de liefde is hier onvolmaakt; en eigen zin weet zich fijn daaronder te mengen, zodat het in sommigen op geestdrijverij uitloopt. Uit al deze blijkt, dat men wel met grote ernst moet zoeken naar de grond en manier van de heiligmaking, en in ons zelf, en in anderen, eer men zich kerkelijk met de zodanigen verenigt. Is iemand zwak, doch leerzaam, die kan en moet men naar omstandigheden van de zaken verdragen.

Tegenwerping 2.

XXVII. Men brengt vele teksten tegen, dewelke verklaren, dat de ongelovigen van het Nieuwe Testament niet zijn onder de wet. Waarvan de voornaamste deze zijn: Rom. 6:14; Rom. 7:14; Gal. 3:23-25; Gal. 5:18, 23; 1 Tim.1:9. Op deze en dergelijke zullen wij eerst in 't algemeen antwoorden, en dan iedere plaats verklaren.

Antwoord

In 't algemeen dient aangemerkt:

1. Dat Paulus te doen had met zodanigen, die de morele en ceremoniële wetten ineensmolten, en die uit dat doen van die wetten, (want zij wisten schaduwen en lichaam niet te verenigen) hun rechtvaardigheid en rechtvaardigmaking zochten. Als de apostel dan verklaart, dat de gelovigen niet zijn onder de wet, dan spreekt hij soms van de ceremoniële wetten, omdat Christus gekomen was, en soms van de wet van de zeden, als een voorwaarde van het verbond der werken, gelijk de zodanigen de wet aanmerken; zodat in die plaatsen niets is, waaruit men zou besluiten, dat de gelovigen van het Nieuwe Testament aan de wet van de zeden niet gehouden zijn, als een regel van het leven.
2. Men moet de wet aanmerken, óf in haar eis, óf in 't oogmerk en einde, waartoe zij op Sinaï is gegeven. Omdat het beeld Gods één is, zo is ook de heiligheid één. Dus is de wet, welke volmaakte heiligheid voorstelt, in haar eis dezelfde, die Adam vóór de val in volmaaktheid bezat en had, als een voorwaarde van het verbond der werken; maar 't oogmerk en einde, waartoe zij gegeven is, is niet om een voorwaarde van het verbond der werken te zijn, maar om te zijn een regel van het leven voor de bondgenoten van het genadeverbond, die door de voldoening van Christus gerechtvaardigd worden, en de zaligheid verkrijgen. Ten opzichte van het eerste zijn de gelovigen niet onder de wet, maar ten opzichte van het laatste. En de wet is hun een privilege; 't is hun blijdschap zodanige vaste en liefelijke regel te hebben; en gelijk zij in zulk opzicht van de wet niet ontslagen zijn, zo willen zij er ook niet van zijn ontslagen: zij hebben de wet lief, zij is hun vermaak: maar alle onbekeerden, ook in het Nieuwe Testament, al zijn zij nu vrij van de ceremoniële wetten, zo zijn zij toch allen onder het verbond der werken, en onder de eis van de wet als een voorwaarde deszelfs, en omdat de wet door het vlees krachteloos is, zo zijn zij allen onder de vloek, van welke de gelovigen door Christus vrijgemaakt zijn.
3. De gelovigen van het Oude Testament waren onder de wet van de ceremoniën, niet als een straf van de zonde, maar als onder een liefelijke wegwijzer en leermeester tot Christus; zodat de gelovigen zich daarover zeer verblijden, de Heere daarvoor dankten, en met grote lust die pleegden. Maar zij waren niet onder de wet in haar eis, als de voorwaarde van het verbond der werken, want zij waren onder het verbond der genade; zij hadden Christus die gisteren en heden Dezelfde is, tot hun rechtvaardigmaking, en zij hadden hetzelfde geloof, dezelfde Geest, dezelfde heiligmaking van welke de wet hun een liefelijke regel was, zowel als nu. De tegengeworpen teksten zijn niet een tegenstelling tussen het Oude en Nieuwe Testament, maar een tegenstelling van opzichten, die beider gelovigen gemeen waren; zij waren niet onder de wet in haar eis, maar wel als een regel.

Past nu deze antwoorden op iedere tekst, en hij is voldaan. Nu zullen wij iedere tekst op zichzelf inzien.

XXVIII.

A. Rom. 6:14, *Want de zonde zal over u niet heersen; want gij zijt niet onder de wet, maar onder de genade.*

Antwoord

- (a) Hier is geen tegenstelling tussen het Oude en Nieuwe Testament, want ook alle goddelozen zijn nu niet onder de oude bediening, maar onder de nieuwe. Ook is er geen tegenstelling tussen de gelovigen van het Oude Testament en de gelovigen van het Nieuwe Testament, want dan moesten naar deze tekst de gelovigen van het Oude Testament allen geweest zijn onder de heerschappij van de zonde, dat de partij zelf niet zal toestaan. Dus valt de bewijsreden vanzelf, want daar rust de gehele stelling op, dat de gelovigen vrij zijn van de wet, omdat zij zijn onder het Nieuwe Testament, en willen zij de gelovigen van het Oude Testament mede insluiten en zeggen, dat alle gelovigen van alle tijden onder de genade zijnde, niet zijnde onder de wet, zo zijn dan alle gelovigen van het Oude Testament ook niet geweest onder de wet, en dus stoten zij hun eigen stelling om; want zij zullen dat niet toestaan van de gelovigen van het Oude Testament.
- (b) De tegenstelling is tussen bekeerden en onbekeerden. De onbekeerden zijn onder de wet, als zijnde de eis van het verbond der werken, en daarom onder de vloek; maar de gelovigen zijn onder het genadeverbond, in 't welk zij om niet gerechtvaardigd worden, uit zijn genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is. Zij zijn voorwerpen van de allenthalve vrije genade, zodat zij vrij zijn van vloek, en gevangenis of heerschappij van de zonde. Christus heeft hen vrijgemaakt van de verdoemende kracht van de wet, en die Hij rechtvaardigt, heiligt Hij ook, die maakt Hij levend, en dat leven heerst over de dood. Zodat niet onder de wet te zijn is niet te zijn in het verbond der werken, niet onder de verdoemende kracht van de wet te zijn, niet onder de eis van de wet. als een voorwaarde waarop de zaligheid zou bekomen worden. Daar is geen samenknoping, noch gevolg. Die niet zijn onder het verbond der werken, onder de eis van de wet als een voorwaarde, deszelfs, die zijn ook vrij van de wet, als een regel om daarnaar te leven in heiligheid.

XXIX. B. Rom. 7:6, *Maar nu zijn wij vrijgemaakt van de wet, overmits wij die gestorven zijn, onder welke wij gehouden waren; also dat wij dienen in nieuwigheid des Geestes, en niet in de oudheid van de letter.* Dat hier geen tegenstelling is tussen het Oude Testament en Nieuwe Testament, tussen beider tijdgelovigen, blijkt uit dezelfde redenen op Rom. 6:14 gegeven: het verbond der werken is de eerste man, daaronder zijn de gelovigen vóór hun bekering; maar Christus heeft hen van de verbintenis van de eerste man, van het verbond der werken, vrijgemaakt, en zij overgaande in het verbond der genade, zo is die oude man hun gestorven, die heeft geen kracht meer om te verdoemen; maar zij zijn onder een andere man, namelijk Christus, Hem aangenomen hebbende door het geloof. Nu, zo vrijgemaakt zijnde, dienen zij in nieuwigheid des Geestes, uit een nieuw geestelijk beginsel, in ware heiligheid; en niet in de oudheid van de letter, op de oude manier, onbekeerd, en onder het verbond der werken zijnde, en aangedreven wordende tot een uitwendige dienst door schrik en vrees van verdoemenis. Dus *der wet gestorven te zijn* maakt niet vrij van de wet als een regel, maar verbindt daarnaar in nieuwigheid des Geestes te leven.

XXX. C. Gal. 3:23-25, *Doch eer het geloof kwam, waren wij onder de wet in bewaring gesteld, en zijn besloten geweest tot op het geloof, dat geopenbaard zou worden. Zo dan, de wet is onze tuchtmeester geweest tot Christus, opdat wij uit het geloof zouden gerechtvaardigd worden. Maar als het geloof gekomen is, zo zijn wij niet meer onder de tuchtmeester.* Hier wordt uitdrukkelijk gezegd, dat die geloven niet meer zijn onder de wet, als de tuchtmeester.

Antwoord

- (a) Dat moest eerst vaststaan, dat de apostel door de wet, als tuchtmeester, verstond de wet der zeden; want anders is het de gehele zaak mis. Wij ontkenden het, want de wet van de zeden, op zichzelf aangemerkt, maakt geheel geen gewag van Christus, openbaart Christus niet, zo kan zij dan ook tot Christus niet leiden, haar taal is: doe dat. De apostel heeft het oog bijzonder op de ceremoniële wetten, welke de Joden vermengden met de wet van de zeden, alsof ze van één natuur waren, en zochten uit het doen van die gerechtvaardigd te worden; en zij nu tot Christus bekeerd zijnde, Hem erkennende voor de Messias, zo wilden zij evenwel, wederom naar de ceremoniën, naar de besnijdenis, naar de feestdagen, om daaruit gerechtvaardigd te worden; zie dit de gehele brief door. Naar deze hun opvattingen handelt de apostel met hen, en toont, dat men uit de werken van de wet niet kon gerechtvaardigd worden, maar dat de rechtvaardigmaking door Christus is.
- (b) Wat deze verzen aangaat, de apostel wil daarmee zeggen, dat zij vóór Christus' komst de ceremoniële wetten nodig hadden, om hen tot Christus, die zij afbeeldden, te leiden, en hen in Hem te doen geloven; maar dat wij, nu Christus gekomen is, de ceremoniën niet van node hebben, omdat wij het lichaam van die schaduwen zelf hebben; *daarom doet gij, Galatiërs, dwaas, dat gij nu wederom naar de ceremoniën wilt.* Eer het geloof kwam, niet de daad van het geloof, Christus aannemende; want dat hadden zij ook in Oude Testament, maar het voorwerp van het geloof, Christus, komende in het vlees, waren wij onder de wet in bewaring gesteld, en zijn wij besloten geweest. Niet als in een gevangenis, in een gat en kuil, opdat zij niet ontlopen zouden, alsof zij in een kwade en ellendige staat waren, maar als in een veilige plaats, die met een goed garnizoen bezet is, bestand om de vijanden uit te keren. Ziet dit woord vertaald, Filip. 4:7, De vrede Gods zal uw harten *bewaren* in Christus Jezus. 1 Petrus 1:5, Gij, die in de kracht Gods *bewaard* wordt. *Zodat in bewaring opgesloten te zijn een zegen en gelukkige staat is.* In deze staat waren zij tot op het geloof dat geopenbaard zou worden, dat is: tot op Christus' komst. Vóór die tijd is de wet onze tuchtmeester geweest tot Christus. Tuchtmeester is niet een cipier, een rasphuismeester, een wacht, die met slaan, stoten en geweld aandrijft, alsof zij in een zeer jammerlijke staat waren; maar 't woord tuchtmeester is een liefelijk woord. Het Grieks komt af van paidov, pais, paidos, een kind; en van ago, ik leid, onderwijs; daar vandaan: agogae, opvoeding, en agogos, een leidsman, wegwijzer. Paidagogos, is een bewaarder, een onderwijzer en bestuurder van kinderen, en drukt uit een zeer zoete en zachte handeling, gelijk men omtrent kinderen heeft. De wet is de tuchtmeester of leidsman tot Christus, niet de wet van de zeden op zichzelf aangemerkt, die openbaart Christus niet, die handelde zo teder niet gelijk men kinderen leidt, die zegt: vervloekt is een ieder, die niet blijft in alles. Als het Evangelie aangeboden wordt aan iemand, die onder het verbond der werken ligt, dan kan de wet wel aanleiding geven, dat iemand, door de wet verschrikt wordende, van dezelve vliedt, en dat het Evangelie, zo een onderscheppende, hem tot Christus leidt. Maar het leiden tot Christus is het werk van de ceremoniën, die behoren tot het Evangelie, die leiden tot het geloof in Christus. Dus was de wet van de *ceremoniën* een leidsman, een onderwijzer, een bestuurder van de kinderen van God tot Christus, die komen zou, opdat wij uit het geloof zouden gerechtvaardigd worden; dat was de zoete leiding van de gelovigen voor die tijd. Als het geloof gekomen is, als Christus in het vlees is geopenbaard, op welke de ceremoniën, zagen, zo zijn wij niet meer onder de tuchtmeester de tedere leidsman tot Christus; want de ceremoniën zijn dan niet meer nodig, omdat wij de zaak zelf hebben; en daarom

handelt hij dwaas, die nu wederom door de ceremoniën geleid zou willen worden. Dit hebben wij wat breder willen zeggen, omdat het in vele zaken opening kan geven. Uit deze dan is het openbaar, dat die woorden: *zo zijn wij dan nu niet meer onder de tuchtmeester*, niet zeggen, dat wij de wet van de zeden niet meer hebben tot een regel van het leven, maar dat wij niet meer zijn onder de wet van de ceremoniën.

XXXI. D. Gal. 5:18, 23. *Maar indien gij door de Geest geleid wordt, zo zijt gij niet onder de wet. Tegen de zodanigen is de wet niet.* De apostel zegt, dat zij onder de wet niet zijn, die door de Geest geleid worden; zo zijn zij dan vrij van de wet.

Antwoord

Onder de wet te zijn, is onder het verbond der werken te zijn, om uit de werken van de wet de rechtvaardigmaking te zoeken, die daar toch niet te bekomen is, omdat zij door 't vlees krachteloos is. *Daarom die onder de wet zijn, zijn onder de vloek*, Gal. 3:10. Zo waren de gelovigen van het Oude Testament al zo weinig onder de wet, als wij in 't Nieuwe Testament die door de Geest Gods geleid worden, hebben deel aan Christus, en zijn alzo vrij van het verbond der werken, en van de vloek; tegen de zodanigen is de wet niet, die kan hen niet verdoemen. *Daar is geen verdoemenis voor degenen, die in Christus Jezus zijn*, Rom. 8:1. 't Heeft dan geen fundament, uit die woorden: *niet onder de wet te zijn, de wet niet tegen zich te hebben*, te willen besluiten, dat men naar de wet niet moet leven, dat men die niet moet stellen als een regel van het leven. Ja, die door de Geest geleid worden, in hun harten schrijft de Heilige Geest de wet in, 2 Kor. 3:3; Jer. 31:33. Zodat de Geest hen doet leven naar de wet. Zo ver is het er vandaan, dat zij niet moeten leven naar de wet als een regel van het leven.

XXXII. E. 1 Tim. 1:9. *Dat de rechtvaardigen de wet niet is gezet, maar de onrechtvaardigen, enz.*

Antwoord

De apostel stelt rechtvaardigen en ongerechten tegen elkaar; hij zegt, dat de ongerechten de wet gesteld is, namelijk, om hen te verdoemen, te verschrikken; maar de rechtvaardigen, zijnde in verbond der genade, zijn vrij van de verdoemende kracht van de wet, van de vloek van de wet. 't Gevolg dan is niet goed: die de wet niet gesteld is, om door dezelve vervloekt en verdoemd te worden om de zonde, die is de wet geen regel van het leven; 't laatste blijft, zijnde het eerste door Christus weggenomen.

Tegenwerping 3.

XXXIII. De wet is met Christus geëindigd, zo kan hij ons nu niet verbinden, Rom. 10:4. *Het einde der wet is Christus.*

Antwoord

De apostel verklaart, dat de Joden de weg tot rechtvaardigmaking niet kenden noch zochten, en daarom hun eigen gerechtigheid zochten op te richten, en de rechtvaardigheid Gods niet verkregen; daarop toont hij, welke de rechtvaardigheid Gods is, waardoor men de gerechtigheid kan bekomen, die voor God bestaan kan, namelijk Christus. De apostel zegt niet, dat de wet met Christus' komst een einde genomen heeft, vernietigd is en ophoudt. Dat is verre daar vandaan; maar hij zegt, *dat Christus het einde van de wet is*. Einde is hier *vervulling, volmaking*. De wet eist volkomen gerechtigheid, en straf over de overtreders; de mens nu de wet niet kunnende vervullen, en daardoor gerechtvaardigd worden, en de eeuwige dood onderworpen zijnde om de overtreding, zo komt Christus en draagt de straf, die de wet

dreigde, en voldoet aan de eis van de wet. Christus stelt Zich onder de wet, en vervult die door dadelijke gehoorzaamheid, zodat de wet alles eisende en dreigende eindigt in Christus, als door Hem voor alle uitverkorenen voldaan tot rechtvaardigheid een ieder, die gelooft. Zo wordt het woord einde voor volmaking genomen, 1 Tim.1:5. *Het einde des gebods is liefde*. Omdat nu de wet met haar eis en bedreiging eindigt in Christus, de vervulling, zo volgt daaruit niet, dat zij ophoudt een regel van het leven te zijn voor de gerechtvaardigden.

Tegenwerping 4.

XXXIV. Joh. 1:17, *De wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden*.

De wet is door Mozes aan Israël gegeven, die raakte hun; maar Christus openbaart genade en waarheid, dat is voor ons, zodat wij nu met de wet niet te doen hebben.

Antwoord

Als wij hierdoor de wet verstaan, de wet van de *ceremoniën*, dan is het waar, dat zij ons niet raakt, die was alleen voor Israël, die kon in zichzelf de zaak niet geven, die zag op Christus, die de genade en waarheid, in de ceremoniën afgeschaduwde, aanbrengt. Als wij door de wet de *morele* wet verstaan, dan is de zin: Mozes heeft de wet van de Tien Geboden gegeven: dat is, door hem, als een middel, zijn de tafelen van de wet aan Israël overhandigd, maar door die wet kan niemand gerechtvaardigd worden, die brengt geen genade aan, maar alleen Christus door zijn lijdende en dadelijke gehoorzaamheid. Zodat hier geen tegenstelling is tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament, maar wat de wet van Mozes niet kon geven, en wat Christus al geeft; want de gelovigen in het Oude Testament hadden ook genade en waarheid door Christus. Hieruit blijkt, dat hier niet één woord is van afschaffing van de wet in het Nieuwe Testament, als een regel van het leven.

Tegenwerping 5.

XXXV. De gelovigen hebben nu geen regel van node, omdat de Heilige Geest hun alle dingen leert. 1 Joh. 2:27, *De zalving, die gij van Hem ontvangen hebt, blijft in u, en gij hebt niet van node dat iemand u lere; maar gelijk dezelve zalving u leert van alle dingen*, enz.

Antwoord

- (a) De gelovigen van het Oude Testament hadden ook de Heilige Geest, en werden door Denzelven geleerd en geleid, 2 Kor. 4:14; Psalm 143:10. Nochtans was de wet hun een regel, Psalm 119:98-100. Zodat door de Geest geleerd te worden, niet uitsluit een regel, waarnaar men geleid wordt.
- (b) De onderwijzing niet van node te hebben, sluit geen regel van leven uit, maar ten uiterste de regel zelf nu te leren kennen.
- (c) 't Wil niet zeggen, dat zij volstrekt geheel geen onderwijzing in een zaak meer van node hadden, dan hadden zij het gehele Woord van God niet meer van node; waarom was dan Johannes zo bezig met hun in deze brief zo vele dingen te leren? Maar 't is te zeggen, dat zij door de zalving van de Geest het ware van het valse konden onderkennen, en op 't zeggen van een ander niet behoeften af te gaan; wat geeft dit tot verwerping van de wet?

Tegenwerping 6.

XXXVI. Filip. 2:13. *Het is God die in u werkt, beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen*. En Gal. 2:20, *Christus leeft in mij*. Hierin besluit men: dus werkt God alles in de mens, en leeft Christus in hen, zo heeft men geen regel van node,

waarnaar men leven zou. Waar wij niet te werken hebben, daar hebben wij geen regel om naar te werken van node.

Antwoord

- (a) En ook in het Oude Testament deed God, deed Christus dat in de ware gelovigen, en nochtans was de wet hun een regel, en dan was het geen privilegie voor het Nieuwe Testament.
- (b) Hieruit zou, naar 't zeggen van partijen, volgen moeten, dat men nu ook zelf de regel van Christus niet van node had; maar indien men nu de wet van Christus van node heeft, niettegenstaande dat Hij alles in ons werkt, zo volgt daar dan niet uit, dat men daarom de regel van de wet niet van node heeft.
- (c) De apostel spreekt van de werkende oorzaak, die het willen, werken en 't leven geeft: maar niet van de regel, waarnaar wij willen, werken en leven moeten, 't een sluit het ander niet uit; ja, omdat God het willen en werken in ons werkt, zo moet men zijn zaligheid uitwerken in vreze en beven, vers 12.

Tegenwerping 7.

XXXVII. 2 Kor. 3:6, 7, 11, *De letter doodt, maar de Geest maakt levend. En indien de bediening van de dood in letteren bestaande, en in stenen ingedrukt ... Want indien hetgeen te niet gedaan wordt, in heerlijkheid was.* Hier toont de apostel het onderscheid tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament Het Oude is de letter, en bediening van de dood, en is te niet gedaan. Die dan door de Geest leven, wat hebben die dan nog met de bediening van de dood, met de letter, met dat, 't welk te niet gedaan is, te doen?

Antwoord

De apostel stelt hier geen onderscheid tussen het Oude Testament en het Nieuwe Testament, want ook in het Oude Testament maakte de Geest de uitverkorenen levend, en daar was een bediening des Geestes, welke is het Evangelie; zij hadden ook de wet ingeschreven in vlezene tafelen van het hart, zonder welke zij niet wedergeboren waren geweest, noch van de heiligmaking deelachtig, zie Psalm 116. Maar de apostel maakt onderscheid tussen de wet, zo morele als ceremoniële, in het uiterlijk, zoals het daar met letteren beschreven was, en uitwendig bediend werd, en de inwendige geestelijke gestalte en beweging van het hart, in geloof, hoop en liefde. Hij zegt, *dat de gehele uiterlijke bediening, zonder door de Geest bezield te zijn*, maar een dode letter is, en doodde degenen, die in dat uiterlijke en lichamelijke werk bleven hangen, en zich daarin vergenoegden; zo was het toen, zo is het nu ook; want wat is de klank van de woorden van het evangelie, de heilige doop en het avondmaal in zichzelf, als de Geest daardoor niet werkt? Is het dan ook niet een dode en dodende letter? Tegen die uiterlijke bediening, op zichzelf aangemerkt, stelt de apostel de bediening, door de Heilige Geest bezield en bekrachtigd, zo in het Oude Testament, waar de Geest, hoewel schaarser, ook meewerkte tot verlichtingen bekering, en deed hun Christus, de ziel van de schaduwachtige dienst, door het geloof omhelzen; die schaduwachtige dienst is te niet gedaan met de komst van Christus; maar dat wordt nergens, noch ook hier van de morele wet als een regel van het leven gezegd; die blijft, die schrijft de Geest nog in het hart en in het verstand van de uitverkorenen.

Tegenwerping 8.

XXXVIII. 2 Kor. 3:17, *Waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid.* Zo zijn wij dan in geen deel aan de wet verbonden; want als men aan de wet verbonden was, dan was men nog onder een juk van de dienstbaarheid, dan werd men nog geperst en tot het werk voortgedreven; maar nu is men vrij, nu geschiedt alles uit liefde.

Antwoord

- (a) Ook in het Oude Testament was de Geest, zo hadden ze toen dan ook vrijheid, en zo is de vrijheid dan geen voorrecht van het Nieuwe Testament.
- (b) Vrijheid is niet Belial, zonder juk te zijn, dan was men ook vrij van de wet van Christus, dan zou vrijheid zijn naar zijn eigen lust te leven, en aan zichzelf gelaten te zijn; maar vrijheid is vrij te zijn van het verbond der werken, van de vloek, van de verdoemende kracht van de wet, en van een slaafse staat, in welke waren, en nu nog zijn, allen die zonder Geest zijn, vrij te zijn van de wet van de ceremoniën. Uit liefde iets te doen en naar de wet iets te doen strijdt niet; Christus' juk is licht, en zijn last is lieflijk, omdat het hart van de gelovigen grote lust daartoe heeft; zij hebben de wet, welke liefde eist, lief, en daarom is ze hun betrachtting de gehele dag; de wet is een wet van de vrijheid, 't is vrijheid naar die wet te leven. Zelfs een Heiden zegt: *dat is eerst de rechte vrijheid, aan de overheid en de wetten te gehoorzamen*. Zo is dan vrijheid in liefde te leven naar de wet, en ontslagen te zijn van de heerschappij van de zonde.

De wet is een volmaakte regel, en van de Heere Jezus niet verbeterd.

XXXIX. Of de wet van de Tien Geboden is een volmaakte regel, dan of Christus die, als onvolmaakt, heeft verbeterd en vermeerderd?

Antwoord

De Papisten zeggen, dat Christus de wet verbeterd heeft, met bijvoeging van Evangelische geboden en raden, en zij voegen daarbij hun tradities en overleveringen. De Socinianen en Mennisten verwerpen in de grond de gehele wet, hoewel ze soms wat zachter spreken, en zeggen, dat Christus de wet verbeterd en vergeestelijkt heeft, en drie andere geboden daarbij gedaan heeft, namelijk: 1. De verloochening van zichzelf. 2. 't Opnemen van 't kruis. 3. De navolging van Christus.

Wij zeggen dat de wet allenthalve is een volmaakte regel. Dit blijkt:

Bewijs 1. Is volmaakt.

Uit zulke plaatsen, welke uitdrukkelijk verklaren, dat de wet volmaakt is. Psalm 19:8, *De wet des Heeren is volmaakt*. Psalm 119:96, *In alle volmaaktheid heb ik een einde gezien; maar uw gebod is zeer wijd*. Daarom bad hij vers 18, *Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouwe de wonderen van Uw wet*. Dat de schrift zegt volmaakt te zijn, wie is dan zo stout, dat hij zeggen zou: 't is niet waar, de wet is onvolmaakt, die is verbeterd en vermeerderd, zij is niet genoegzaam, men moet de tradities van de kerk daarbij doen.

Uitvlucht.

Volmaakt moet overgezet worden, onbevlekt. En zo is ieder gebod op zichzelf; want wet staat hier in het enkelvoud, daaruit volgt dan niet, dat de Tien Geboden genoegzaam zijn; en ook wordt het woord volmaakt opgenomen voor onrecht, al is 't dat er nog veel aan ontbreekt. Filip. 3:15.

Antwoord

- (a) De eigenlijke betekenis van het grondwoord is *volmaakt*, daar niets aan ontbreekt, gelijk de paapse overzetters zelf alhier het woord volmaakt vertalen, en dat het zo vertaald moet worden, blijkt uit het bijgevoegde, bekerende de ziel, de slechten wijsheid gevende; zodat de wet volmaakt is als een regel.
- (b) Dat men het op een gebod in de wet wil toepassen, omdat het in 't enkelvoud staat, om alzo de regel niet te besluiten in de wet, maar de plaats te maken voor de tradities, is geheel zonder grond. De psalmist ziet niet op een gebod, maar op de wet in 't algemeen, 't welk ook in 't enkelvoud is, gelijk de apostel het ook zo gebruikt, Rom. 7:10, *Het gebod dat ten leven was*; en zo meermalen; ook gebruikt

de psalmist het woord wet, gebod, in 't meervoud, vers 9, *De bevelen des Heeren*, vers 10, *De rechten des Heeren*.

- (c) En of volmaakt wel gepast wordt op de mens die oprecht is, en waaraan dat veel ontbreekt, zo geschiedt dat met zulke omschrijving, dat men het zien kan, dat het in vergelijking en ten opzichte van de trap daar naar toe, gesproken wordt; maar dat het van de wet in zo een zin genomen wordt, zal nooit bewezen worden. Van de wet spreekt de Schrift volstrekt, 't welk uit de volgend redenen blijkt:

Bewijs 2. Daar mag niet af- of toegedaan worden.

Uit zulke plaatsen, in welke God verbiedt iets daartoe, of daaraf te doen. Deut. 4:2. *Gij zult tot dit woord, dat Ik u gebied, niet toedoen, ook daar van niet afdoen, opdat gij bewaart de geboden van de Heere uw God, die Ik u gebiede.* Zo ook, Deut. 12:32. En Matth. 5:19, *Zo wie dan een van deze minste geboden zal ontbonden hebben*, enz. Dat Mozes van de morele wet van de Tien Geboden spreekt, blijkt uit vers 10-13. Dat Hij alle bijdoen verbiedt, sluit niet alleen in zulke tradities, die recht tegen de wet Gods strijden, maar meteen alle die men daarnevens zou voegen; want dat is een bijdoen, en men moet er niet bijdoen. Hij verbiedt niet alleen zulk toedoen, dat men het als wetten Gods daarbij zou doen; maar alle toedoen onder welke naam het zou mogen zijn; want de reden van dit verbod is, omdat de wet Gods volmaakt is.

Hij verbiedt het toedoen en het afdoen niet alleen aan de Joodse kerk, maar ook aan de Christelijke kerk, gelijk Christus dat Zelf verbiedt, Matth. 5:19, en blijkt uit de beantwoording van de voorgaande vraag: *Of de wet in het Nieuwe Testament verbindt?*

Bewijs 3. Eist volmaakte liefde.

Uit Matth. 22:36-40. De Heere Jezus verhaalt de inhoud van de wet, dat ze eist volmaakte liefde tot God en zijn naaste met het gehele hart, de ziel en het verstand. Volmaakter kan er niet zijn. Hij spreekt niet alleen van het meerdere en mindere voorwerp, maar van de allerzuiverste, volmaaktste inspanning en werking des mensen naast die voorwerpen, en dat, omdat God het in Zijn wet, geboden heeft.

Bewijs 4. Op de onderhouding de zaligheid beloofd.

Uit zulke plaatsen, in welke het eeuwige leven beloofd wordt aan de onderhouders van de wet, Lukas 18:5. Rom. 10:5 ... *Welk mens dezelve zal doen, die zal door dezelve leven.* Matth. 19:16-18. *Wat zal ik goeds doen, opdat ik het eeuwige leven hebbe? onderhoud de geboden: Gij zult niet doden*, enz. Lukas 10:25, 26, 28 ... *wat doende zal ik het eeuwige leven beërven? En Hij zei tot hem: wat is in de wet geschreven ... doe dat, en gij zult leven.* Wat kan er dan meer van node zijn? Waarop het eeuwig leven volgt, dat is volmaakt.

Bewijs 5. De wet eiste de gehoorzaamheid, die Christus volbracht heeft.

Christus' gehoorzaamheid is buiten alle tegenspreken de volmaaktste; nu, Christus' gehoorzaamheid is de onderhouding van de wet, als Borg voor de uitverkorenen, waardoor zij volmaakte rechtvaardigheid, die in 't rechtvaardig oordeel van God, de rechtvaardige Rechter, bestaan kan, verkrijgen. Ziet dit: Rom. 8:3, 4. *Hetgeen van de wet onmogelijk was.. heeft God, zijn Zoon zedende ... opdat het recht der wet vervuld zou worden in ons.* Gal. 4:4, 5 ... *geworden onder de wet; opdat Hij degenen, die onder de wet waren, verlossen zou.* Matth. 5:17 ... *Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen.* Rom. 5:19. *Alzo zullen ook door de gehoorzaamheid*

van *Ééne* velen tot rechtvaardigen gesteld worden. Uit deze allen is klaar, dat de wet een volmaakte regel is.

Tegenwerping 1.

XL. Christus heeft Matth. 5 vele zaken bevolen, die in de wet van de Tien Geboden niet geboden zijn; ja met uitdrukkelijke tegenstelling: *Gij hebt gehoord; maar Ik zeg u.*

Antwoord

Christus verwerpt hier niets, dat in de wet geboden was, Hij voegt ook niets bij de wet, Hij geeft aan de wet ook geen andere zin, dan de woorden betekenen, maar Christus weerlegt de verdraaiingen van de wet door de Joden, en toont de rechte zin derzelve, als blijkt:

- (a) Uit vers 20, waar Hij toont, dat Hij het had tegen de gerechtigheid, niet van de wet, maar van de Farizeeën.
- (b) Uit de verklaring van de Heere Jezus: *gij hebt gehoord*, niet wat van God in de wet, maar wat gezegd is van de ouden, of tot de ouden, dat is de ouden verdraaide overleveringen, die het gebod Gods krachteloos hadden gemaakt door hun inzettingen. Matth. 15:3, 6.
- (c) vers 43. *Uw vijand zult gij haten*. Dit was in de wet niet geboden, maar verboden. Lev. 19:18; Exod. 23:4, 5; Spr. 25:21, 22. Dit toont de Heere Jezus, dat de zin van de wet was, zijn vijanden lief te hebben, vers 31. Het verlaten van zijn vrouw was in de wet niet geboden; maar om de hardigheid van hun harten was het toegelaten, en de omstandigheden waren bepaald; maar Christus toont, dat het van de beginne zo niet geweest was, en dat het niet geschieden mag anders, dan uit oorzaak van hoerij.

Tegenwerping 2.

Christus heeft een nieuw gebod gegeven: Joh. 13:34, *Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkaar liefhebt.*

Antwoord

De liefde was in de wet bevolen. Matth. 22:39. In het Nieuwe Testament moet men liefhebben, omdat het in de wet bevolen is. Rom. 13:9; Gal. 5:14; Jak 2:8. Waaruit blijkt, dat hier nieuw gebod niet betekent een gebod, dat tevoren niet geweest was, maar vernieuwd, opnieuw voorgesteld en aangedrongen.

Tegenwerping 3.

(1) *Christus heeft verscheiden zaken geboden, die in de wet niet geboden waren: zoals het geloof in Christus.*

Antwoord

De wet eist God te hebben tot zijn God, dat sluit in, te geloven al wat God zegt, en op Hem te vertrouwen in de weg die Hij voorschrijft; de zaak is bevolen in de wet, maar het voorwerp is in het Evangelie geopenbaard, en in dat Voorwerp, dat is Christus, wordt geboden te geloven, Psalm 2:12.

(2) *... de verloochening van zichzelf.*

Antwoord De wet eist God lief te hebben boven al, en Hem volkomen onderworpen te zijn, en te gehoorzamen, dat sluit noodzakelijk de verloochening van zichzelf in. Zo is die verloochening van zichzelf geoeffend in het Oude Testament van Abraham, in 't offeren van zijn zoon, van Mozes, van de Levieten, die hun eigen vaders en broeders

niet verschoonden, van Daniël en vele anderen, die, om de wil van God te doen, hun eigen wil verzaakten.

(3) ... *het dragen van het kruis.*

Antwoord

Dit was mede ingesloten in God tot zijn God te hebben, en onderworpen te zijn. En 't is mede in het Oude Testament geoeffend van Job in zijn lijdzaamheid, van David in 't verdragen van Simeï's vloek, en andere tegenheden. Psalm 39:10. Van de kerk, Klaagl. 3:27, 28; Micha 7:9. En 't is ook geboden, Spr. 3:11.

(4) ... *Christus na te volgen.*

Antwoord

De wet eist God na te volgen, én in heiligheid, én in onderhouding van de Sabbat; Christus, die wet gehoorzamende, heeft ons een voorbeeld gegeven van navolging, zodat het één is: de wet te gehoorzamen, en Christus in heiligheid na te volgen. Deze zaak is in de wet bevolen, schoon het voorwerp in het Evangelie geopenbaard wordt, zowel in het Oude Testament als in 't Nieuwe Testament Zie Ex. 23:21. *Hoedt u voor Zijn aangezicht, en weest Zijner stem gehoorzaam.*

(5) ... *de wet eist geen bekering.*

Antwoord

De wet eist volmaakte liefde en heiligheid, dat verplicht een ieder, die door het overtreden van de wet van de heiligheid afgedwaald is.

Er zijn geen Evangelische raden.

XLI. De Papisten vernietigen het gebod Gods door hun inzetten, onder voorgeven van Evangelische *raden*; deze, zeggen ze, dat wel niet geboden zijn, maar nochtans aangetoond en aangegrepen worden, zodat hij niet zondigt, die ze niet doet; maar dat die ze doet, een groter heiligheid doet, dan in het doen van de wet, en alzo overtollige werken doet, welke bij hen zijn:

- (a) De onthouding van het huwelijk.
- (b) De blinde gehoorzaamheid.
- (c) De vrijwillige armoede.
- (d) Het kloosterleven, enz.

Antwoord.

Wij daarentegen staan wel toe, dat er in zichzelf middelmatige zaken zijn, die men doen en laten mag; maar als men ze doet of laat, dan zijn ze niet meer middelmatig; maar men moet ze doen op die manier en tot dat einde in de wet voorgeschreven, en in het doen is geen meerdere heiligheid dan in het laten, en daar is geen meerdere heiligheid dan in andere zaken, die uitdrukkelijk geboden of verboden zijn in de wet. Maar dat iets bij de wet zou gevoegd zijn, bij wijze van Evangelische raden, en dat niet naast middelmatige zaken, maar naast morele of zedelijke zaken, en dat die meerder heiligheid zouden zijn, en meerder heerlijkheid zouden verdienen, dat verwerpen wij geheel. Er zijn geen Evangelische raden. Want:

Bewijs 1.

Gelijk er geen overtreding is, daar geen wet is, zo is er ook geen deugd, daar geen bevel is; doet men dan iets, daar geen bevel is, zo zijn het mensenzettingen, van

welke gezegd wordt: Matth. 15:9, *Tevergeefs eren zij Mij, lerende leringen, die geboden van mensen zijn.*

Bewijs 2.

De wet is volmaakt, gelijk getoond is, en eist de allerzuiverste volmaaktheid, Matth. 22:37. Daarom kan er noch deugd, noch ondeugd zijn, die niet geboden of verboden is.

Bewijs 3.

Sommige, die zij Evangelische raden noemen, zijn wel uitdrukkelijk geboden, als:

- (1) zijn vijanden lief te hebben.
- (2) Verdragen van kruis.
- (3) Lijdzaamheid in het verdragen van ongelijk.
- (4) Reinheid.
- (5) Verlaten van alles, en armoede te lijden om de naam van Christus.
- (6) Gehoorzaamheid en onderwerping aan elkaar, ieder in zijn rang en trap.

Andere, die zij als Evangelische raden aanprijzen, zijn wel uitdrukkelijk *verboden*, als:

- (1) Hun blinde gehoorzaamheid aan mensen; want men mag niemand onderworpen zijn, dan in de Heere, naar de bekende wil van God, zodat men de Heere daarin dient: Efëze 5:21. Elkaar onderdanig zijnde in de vreze Gods. Efëze 6:7. Dienende met goedwilligheid de Heere, en niet de mensen. 1 Kor. 7:23 ... wordt geen dienstknechten van de mensen.
- (2) Hun onthouding. God geeft allen mensen de gave van onthouding niet, Matth. 19:11; 1 Kor. 7:7. Die de gave van onthouding niet hebben, wordt geboden te trouwen, 1 Kor. 7:36. En de mens, 't zij getrouwd of ongetrouwd, moet rein zijn, 1 Thess. 4:4.
- (3) Hun vrijwillige armoede. God wil niet dat men zijn goederen verkwist, zonder nood wegwerpt, of zo aalmoezen geeft, dat men zelf dan van aalmoezen moet leven. De apostel vermaant, dat een ieder werkende zijn eigen en niet gebedeld brood etc, 2 Thess. 3:12. Als Christus te belijden, en zijn goed door vervolging te verlaten, tegen elkaar staan, dan is het de plicht om Christus' wil alles te verlaten, Matth. 10:37. Dus hebben wij gezien, dat al hun Evangelische raden, óf geen raden maar geboden zijn, óf maar eigenwillige godsdienst is tegen het bevel Gods.

Tegenwerping 1.

XLII. Niet te trouwen is in de wet niet bevolen; maar door een Evangelische raad aangeprezen. 1 Kor. 7:25, 40, *Aangaande de maagden nu, heb ik geen bevel des Heeren: maar zij is gelukkiger, indien zij alzo blijft, naar mijn gevoelen.*

Antwoord

Paulus wenst vers 7, dat alle gelovigen, in die omstandigheden des tijds de verdrukking, waren zoals hij, dat is, dat ze de gave van onthouding hadden, en niet genoodzaakt werden te trouwen, en naar gelegenheid des tijds het konden laten en doen. Hij geeft tot een reden, omdat er tijden van grote vervolgingen op handen waren; want dan getrouwd te zijn, geeft vele bekommelingen en tentatiën, ten opzichte van zijn gade en kinderen; maar ongetrouwd zijnde, was men van alle die vrij. Daarom raadde hij ongetrouwd te blijven, als men de gave van onthouding had, niet omdat het een heiliger staat was dan de andere, maar om de aanstaande nood gemakkelijker vers 26, *Ik houde dan dit goed te zijn om de aanstaande nood.* vers 28, *Doch dezulken zullen verdrukking hebben in het vlees.* De ongetrouwden achtte hij in

die tijd gelukkiger, dat is, dat ze het gemakkelijker zouden hebben in zulke tijden van vervolging, gelijk eens ieders oordeel dat moet toe temmen. Dat hij zegt, dat hij daarvan geen bevel des Heeren had, daarmee verklaart hij, dat hij daarvan geen uitdrukkelijk bevel had, wat in geval van vervolging omtrent het trouwen of niet trouwen te doen of te laten was, en dat men daarom in zo'n geval op 't voorzichtigste moest handelen, en dat hij oordeelde 't voorzichtigste te zijn niet te trouwen in zo'n tijd. Hij verklaart, dat hij de Geest had, vers 40, en dat hij door de Geest licht en wijsheid had om te oordelen, wat in zo'n geval best was. Zodat dit niets geeft voor hun Evangelische raden. De wet eist voorzichtigheid.

Tegenwerping 2.

De apostelen zijn ongetrouwd geweest.

Antwoord

Wat dan? Derhalve, alle mensen moeten ongetrouwd leven? of de dochters moeten niet trouwen? of de predikanten moeten ongetrouwd zijn? of zij moeten hun vrouwen verlaten, schoon dat God het verlaten haat? Mal 2:16. En schoon hij, die getrouwd is, geen ontbinding moet zoeken, 1 Kor. 7:27. Of het ongetrouwd zijn is heiliger dan het getrouwd te zijn? Wie kan dit samen knopen? Behalve dat, alle apostelen zijn niet ongetrouwd geweest: 1 Kor. 9:5, *Hebben wij niet macht, om een vrouw, een zuster zijnde, met ons om te leiden, gelijk ook de andere apostelen, en de broeders des Heeren en Cefas?* wiens vrouwsmoeder de Heere Jezus genas, Matth. 8:14.

Tegenwerping 3.

Matth. 19:12. *Er zijn gesnedenen, die zichzelf gesneden hebben, om het koninkrijk der hemelen.*

Antwoord

De Heere Jezus spreekt van zulken, welke de gave van onthouding hebbende, voornemen niet te trouwen, zo lang zij de gave van onthouding hebben, opdat zij te vrijer God mogen dienen, en in tijden van vervolging te minder belemmerd mogen zijn, gelijk blijkt uit vers 11, 12. Wat geeft dit voor hun kloosterbeloften?

Tegenwerping 4.

Jesaja 56:3-5, *Waar een heerlijke belofte gedaan wordt aan de gesnedenen; om dan die heerlijke beloften te verkrijgen, zo moet men ongetrouwd blijven.*

Antwoord

De tekst spreekt van de zodanigen, die tegen hun dank ontmand waren, en geen kinderen konden krijgen, dat geen bijzondere zegen is. De zegen wordt over hen niet uitgesproken, omdat zij gesneden waren; maar als ze de Heere zouden dienen, dat ze dan van de Heere niet versmaad zouden worden, gelijk ze van de mensen veracht werden; en in de vergadering niet mochten komen, Deut. 23:1.

Tegenwerping 5.

Matth. 19:21, *Zo gij wilt volmaakt zijn, ga heen, verkoop wat gij hebt, en geef het de armen, en gij zult een schat hebben in de hemel.* Hieruit blijkt, dat de vrijwillige armoede een grote trap van volmaaktheid is.

Antwoord

Christus zegt niet, dat daarin de volmaaktheid was; maar Hij spreekt de jongeling aan, die zich inbeeldde, dat hij volmaakt was. Christus had macht om te gebieden, die beval het hem, en hij had moeten weten, dat Christus de Messias, en alzo God was, en hij had moeten gehoorzamen; zodat het geen Evangelische raad was, maar een bevel.

Niet een bevel aan alle mensen was dit, maar een bijzonder bevel aan deze, om hem te overtuigen, dat hij niet volmaakt was, maar een afgodendienaar van zijn goed. Als er Markus 10:21 gezegd wordt, *dat Jezus hem beminde*, dat was niet, omdat hij alles verkocht; want dat deed hij niet; maar om zijn oprechte begeerte, om zalig te worden; daar hij nochtans de weg niet kende, gelijk er gezegd wordt: *Eén ding ontbreekt u*. Dat wil niet zeggen, dat hij zo ver volmaakt was; maar 't is naar zijn inbeelding verondersteld, om hem te tonen, dat hem nog alles ontbrak, namelijk, gehoorzaamheid en geloof in Christus.

De mens kan de wet niet volmaakt onderhouden.

XLIII. *Of de mens de wet Gods volmaakt kan volbrengen?*

De Papisten zeggen ja, en daarenboven nog overtollige werken doen. De Socinianen zeggen mede ja.

Wij daarentegen zeggen: nee; 't blijkt:

Bewijs 1. Uitdrukkelijke teksten.

1 Kon. 8:46, *Geen mens is er, die niet zondigt*. Psalm 19:13, *Wie zou de afdwalingen verstaan?* Psalm 143:2, *Niemand die leeft, zal voor Uw aangezicht rechtvaardig zijn*. Spr. 20:9, *Wie kan zeggen: ik heb mijn hart gezuiverd, ik ben rein van mijn zonde?* Jak. 3:2, *Wij struikelen allen in vele*. 1 Joh. 1:8, *Indien wij zeggen, dat wij geen zonde hebben, zo verleiden wij ons zelf, en de waarheid is in ons niet*. In deze plaatsen spreken de heiligen, én van 't volk van God, én van zichzelf, en verklaren, dat niemand volmaakt is, maar dagelijks zondigt.

Uitvlucht

Deze plaatsen zijn hooggaande en verheffende wijzen van spreken uit nederigheid, en spreken van zondetjes, die niet te rekenen zijn, van struikelingetjes, of de heilige mannen spreken zo van onbekeerden, welker persoon zij voor die tijd aandoen, en van 't gewone gros van de mensen; maar dat zegt niet, dat men niet volmaakt zou kunnen zijn, en dat velen niet volmaakt zijn.

Antwoord

Zulke praatjes zijn enkele onwaarheid, 't laat zich zo zeggen; maar zij worden bestraft van de teksten zelf. Zonden zijn zonden, of ze kleiner of groter zijn, die in één struikelt, die is schuldig aan alle; de Schrift kent geen vergeeflijke zonden.

Bewijs 2.

Uit de voorbeelden van de heiligen: Indien iemand in dit leven tot de volmaaktheid kwam, zo moesten zodanig geweest zijn; Noach, Abraham, Job, David, Jesaja, Jeremia, Paulus, Jakobus, Petrus, Johannes; doch dezen zijn niet volmaakt geweest, hun gebreken worden in de Schrift aangetekend. Wie is er, die zich boven die heilige mannen verheffen durft? En zo onder het pausdom volmaaktheid was, zo moest men die vinden in de paus, de kardinalen, bisschoppen, enz. Doch indien zij volmaakt waren, zo was het tijd, dat ze hun biechtvaders de zak gaven, en dat ze geen zielmissen voor zodanigen meer doen; want hiermee belijden ze dat ze niet volmaakt zijn.

Bewijs 3. Strijd tussen vlees en geest.

Dit blijkt uit de strijd tussen vlees en geest in de besten: Rom. 7:23, 24, *Maar ik zie een andere wet in mijn leden, welke strijdt tegen de wet van mijn gemoed, en mij gevangen neemt onder de wet der zonde, die in mijn leden is. Ik, ellendig mens!* Gal. 5:17, *Want het vlees begeert tegen de Geest, en de Geest tegen het vlees; en deze staan*

tegen elkaar, also dat gij niet doet, hetgeen gij wilde. Waar een strijd is, daar zijn twee partijen: vlees en geest; waar vlees is, daar is geen volmaaktheid.

Bewijs 4. Men moet bidden om vergeving.

Uit de noodzakelijkheid om dagelijks te bidden om vergeving van zonden. Matth. 6:12, *En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.* Al deze beden in 't gebed des Heeren moet men dagelijks bidden; is 't niet met die woorden, immers de zaken; dagelijks moet men vergeven zijn schuldenaren, dagelijks bidden om dagelijks brood, en zo dan ook dagelijks: vergeef ons onze schulden. Moet dit het dagelijks werk zijn, zo doet men ook nog dagelijks zonden; waar geen zonden meer zijn, daar houdt het bidden om vergeving op.

Tegenwerping 1.

XLIV. Velen worden gezegd volmaakt te zijn. 1 Kor. 2:6, *Wij spreken wijsheid onder de volmaakten.* Filip. 3:15, *Zo velen dan als wij volmaakt zijn.* Hebr. 5:14, *Maar der volmaakten is de vaste spijs.* Doet hierbij de voorbeelden van degenen, die gezegd worden volmaakt geweest te zijn, als Noach, Gen. 6:9; Job, Job 1:1; David, Psalm 119:10; Hizkia, Jes. 38:3; Zacharias en Elisabeth, Lukas 1:6.

Antwoord

- (a) Dat deze genoemden in alle delen en trappen niet volmaakt zijn geweest, blijkt uit de zonden, die van ieder derzelve aangetekend zijn, zodat door hun volmaaktheid oprechtheid verstaan wordt.
- (b) Er is een volmaaktheid van de delen, welke is oprechtheid in alles, en staat tegen onoprechtheid en geveinsdheid over; zo'n volmaaktheid staan wij gaarne toe, ja hij is geen gelovige, die deze niet heeft; want dat is het nieuwe schepsel, 2 Kor. 5:17, de goddelijke natuur, 2 Petrus 2:4. Maar tot de trap van de volmaaktheid geraakt niemand in dit leven, gelijk getoond is, en ook uit de tegengeworpen voorbeelden zelf blijkt.
- (c) Er is een volmaaktheid in vergelijking met anderen, die zo ver niet gekomen zijn: zo zijn de vaders naast de jongelingen en kinderen, 1 Joh. 2:13. Van die spreekt de apostel in de aangehaalde teksten.

Tegenwerping 2.

Christus' juk is licht, zijn geboden zijn niet zwaar: Matth. 11:30. *Want Mijn juk is zacht, en Mijn last is licht.* 1 Joh. 5:3 ... *Zijn geboden zijn niet zwaar.* Dienvolgens kan een mens gemakkelijk volmaakt worden.

Antwoord

- (a) Dat aan een man licht is, is wel een kind zwaar en onmogelijk te dragen. Hetgeen Adam gemakkelijk was vóór de val is na de val onmogelijk.
- (b) De wet in zichzelf is heilig, rechtvaardig en goed, in dezelve is geen onmogelijkheid; maar de zwaarheid is aan de zijde des mensen, die zichzelf in staat gebracht heeft van niet te kunnen.
- (c) De wet is licht ten opzichte van de lust en de liefde, die de Godzaligen daartoe hebben; 't is niet tegen hun wil, dat zij aan de wet gehouden zijn; maar zij zijn blij dat God hun wat beveelt, dat zij God ergens in dienen mogen. De wet is hun vermaak, huns harten vrolijkheid, hun gezang. Psalm 119. Dat men met lust doet, valt niet zwaar, schoon dat men het niet volmaakt doet.
- (d) De wet komt niet voor als een voorwaarde van het verbond der werken, als dreigende de vloek, maar als een liefelijke regel: daarom is zij hun niet zwaar, niet lastig, niet verdrietig, maar licht en vermakelijk, schoon zij overal in feilen.

Tegenwerping 3.

God eist de volmaaktheid, zo kan men ze dan ook verkrijgen; want God eist geen onmogelijke dingen.

Antwoord

- (a) Dat wordt geëist van alle mensen, zo kunnen dan ook alle onbekeerden de wet volmaakt onderhouden, dat toch partijen niet zullen toestaan.
- (b) God had de menselijke natuur volmaakt geschapen; zo mag Hij dan de volmaaktheid eisen, schoon de mens zichzelf in een staat gebracht heeft van niet te kunnen wegens zijn blindheid, boosheid en onmacht.
- (c) De volmaaktheid is het einde, de mens voorgesteld; God wekt zijn kinderen op, daarnaar te trachten; die daar naast aan komt, die is er het best aan; maar dat zegt niet. dat de mens in dit leven tot de uiterste trap van volmaaktheid kan geraken. Een Godzalige zal de volmaaktheid, hem voorgesteld, ook zeker bekomen: niet hier, maar na dit leven. Nu zegt en doet hij als Paulus. Filip. 3:12, *Niet dat ik het alreeds gekregen heb, of alreeds volmaakt ben; maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht, waartoe ik van Christus Jezus ook gegrepen ben.*

Men kan met het geheel of ten dele onderhouden, de hemel niet verdienen.

XLV. Of men met het onderhouden van de wet, of een gedeelte daarvan, de hemel of iets verdienen kan?

De papisten zeggen in 't gemeen ja op deze vraag. Zij zijn onder elkaar in twist op wat manier de goede werken verdienen. Zij stellen tweeërlei verdiensten.

- Meritum congrui, een verdienste van gepastheid, of *welvoegendheid*; daardoor verstaande, als een mens een goed werk door enkele vrije wil of eigen kracht, zonder van goddelijke genade geholpen te worden, doet, dat het dan Gode past en betamelijk is, de mens, zijn best doende, genade in te storten.
- Meritum condigni, een verdienste van *gelijkwaardigheid*; daardoor verstaande, dat de mens een goed werk, door de kracht van zijn vrije wil, geholpen zijnde van de goddelijke genade, doende, door de inwendige waardigheid van het werk, de hemel verdient, zodat er is een evenredigheid of overeenkomst tussen het werk of het loon.

Sommigen zeggen, dat de goede werken de hemel verdienen door de inwendige waardigheid van het werk, al was er geen belofte of gedrag tussen God en de mens, in welke God aan de goede werken de hemel is belovende.

Anderen stellen de kracht van verdiensten niet in de inwendige waardigheid van het werk, 't welk door de hulp van de goddelijke genade gedaan wordt; maar in het gedrag, in 't welk God aan de goede werken de hemel belooft.

Anderen zeggen, dat de goede werken de hemel verdienen, noch ten opzichte van het een, noch van het ander alleen, maar door beide samengevoegd, en vatten het zo, dat de hemel van God als een prijs wordt opgehangen, belovende aan degenen, die goede werken doen, dat zij dezelve zullen bekomen, en dat de mens dan werkende, door de inwendige waardigheid van het werk, volgens de rechtvaardigheid Gods, de hemel verdient.

De Socinianen spreken van *acceptatie*, dat God, een gedeelte voor vol aannemende, de mens, al is hij niet volmaakt, om de goede werken de hemel geeft.

Antwoord.

Wij daarentegen zeggen, dat de goede werken aangenaam zijn bij God, dat God dezelve uit genade beloont, dat de mens beide moet in 't oog hebben, en door beide aangezet worden tot het betrachten van goede werken, en dat God verordineerd heeft, dat Hij degenen, die zalig zullen worden, door de heiligheid en goede werken, als door

een weg, daartoe wil geleiden, zodat de mens geen zaligheid te verwachten heeft, zolang hij niet is op de weg van de heiligheid. En dat God de door Christus verdiende hemel aan degenen, die Hij heiligt, beloofd hebbende, die ook, volgens zijn, waarheid, geven zal, en omdat Hij getrouw is, het ook recht en rechtvaardig is dat Hij die geve; maar wij ontkennen, dat de goede werken verdienen door enige van hun inwendige waardigheid. Dit blijkt:

Bewijs 1. De voorwaarde van verdienen.

XLVI. Al wat door inwendige waardigheid verdienen zou, moet deze voorwaarde hebben, die ieder zal moeten toestaan.

- (a) 't Moet iets zijn, dat men niet gehouden was te doen, en dat in onze eigen vrije wil was, of men het doen wilde of niet, zodat men het zonder zonde zou mogen nalaten.
- (b) Dat het ons eigen werk zij; want hetgeen men van die, bij welke men verdienen zou, ontvangt, daarmee kan men bij hem niet verdienen.
- (c) Dat het moet volmaakt zijn, en alleszins zonder enige smet.
- (d) Dat het moet overeenkomstig zijn met het loon; zo men meer krijgt dan het werk waardig is, dat is een geschenk en geen verdienste.

Nu, onze werken zijn:

- (a) niet in onze eigen keur, men mag ze niet nalaten of men zondigt, en is men ze schuldig te doen, zo kan men daarmee niet verdienen: Lukas 17:10. *Alzo ook gij, wanneer gij zult gedaan hebben al hetgeen u bevolen is, zo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten; want wij hebben maar hetgeen wij schuldig waren te doen.* Rom. 8:12.
- (b) Onze goede werken zijn niet uit ons zelf voortkomende; in de natuur zijnde, kan men Gode niet behagen, Rom. 8:8. De zodanigen zijn dood, Efése 2:1. Blind, 1 Kor. 2:14. Boos, niet willende, Rom. 8:7 Onmachtig, en tot alle goed werk ondeugende, Titus 1:16. Zo'n mens kan van zichzelf uit zijn eigen krachten geen goed werk doen; zal dan de mens iets goeds doen, het moet hem eerst gegeven worden: 1 Kor. 4:7. *Wie onderscheidt u? En wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen? En zo gij het ook ontvangen hebt, wat roemt gij alsof gij het niet ontvangen had?* Filip. 2:13. *Het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* Jak 1:17. *Alle goede gave, en alle volmaakte gift is van boven, van de Vader van de lichten afkomende.* 2 Kor. 3:5. *Niet dat wij van ons zelf bekwaam zijn, iets te denken, als uit ons zelf; maar onze bekwaamheid is uit God.*
- (c) Onze werken, niet een enig is volmaakt, in de allerbeste zijn zulke gebrekkigheden van geloof, gehoorzaamheid, liefde, ijver, dat er staat: Jesaja 64:6, *Al onze gerechtigheden zijn als een wegwerpelijk kleet.* Rom. 7:18, *Ik weet dat in mij, dat is, in mijn vlees, geen goed woont; want het willen is wel bij mij, maar het goede te doen, dat vind ik niet.* Doet hierbij: zo de mens in één feilt, al is 't in de minste omstandigheid, zo is hij schuldig aan alle, Jak 2:10.
- (d) Daar is, noch daar kan geen inwendige ware evenredigheid of overeenkomst zijn tussen het werk van de mensen en de hemel; want tussen het eindige en oneindige, en tussen het tijdelijke en eeuwige is geen overeenkomst, Rom. 8:18.

Neemt dit nu eens alles bij elkaar, en wij zullen de sluitreden vinden. Al wat verdienen zal, moet iets zijn, dat wij niet schuldig waren te doen; dat moet ons eigen werk zijn; en uit onze eigen krachten voortkomen; dat moet volmaakt zijn; dat moet

een evenredigheid hebben met het loon. Nu, de goede werken, tot alles, en alle volmaaktheid toe, zijn wij schuldig; zij komen niet voort uit onze eigen kracht, zij zijn geheel onvolmaakt en bezoedeld; daar is geen gelijkheid tussen ons werk en de hemel. Bijgevolg: onze goede werken kunnen de hemel niet verdienen.

Bewijs 2. De zaligheid is een geschenk.

XLVII. De zaligheid is een erfenis, een geschenk enkel uit genade, Dus wordt ze niet verkregen door verdienste. Zie dit: Matth. 25:34 ... *beërft dat koninkrijk, dat u bereid is van de grondlegging van de wereld.* Kol. 3:24. *Wetende, dat gij van de Heere zult ontvangen de vergelding van de erfenis; want gij dient den Heere Christus.* Rom. 6:23, *De bezoldiging der zonde is de dood, maar de genadegift Gods is het eeuwige leven.* Indien de hemel door verdiensten verkregen werd, zo moest de tegenstelling zijn: gelijk de bezoldiging van de zonde de dood is, zo is de hemel de bezoldiging van de goede werken; maar de apostel toont het onderscheid met het ene een bezoldiging te noemen, en het andere een genadegift. Hij zegt niet, dat het werk, waarop de zaligheid gegeven wordt, een genadegift is, geheel niet, maar dat de zaligheid zelf een genadegift is.

Bewijs 3. Christus heeft de zaligheid volkomen verworven.

XLVIII. Christus is een volkomen Zaligmaker. Christus heeft de zaligheid voor de zijnen verdiend en verworven: Joh. 10:28. *Ik geve hun het eeuwige leven.* Heb 9:12, 15 ... *maar door Zijn eigen bloed, éénmaal ingegaan in het heiligdom, een eeuwige verlossing teweeggebracht hebbende En daarom is Hij de Middelaar des nieuwen testaments, opdat de dood daartussen gekomen zijnde, tot verzoening van de overtredingen, die onder het eerste testament waren, degenen, die geroepen zijn, de belofenis van de eeuwige erve ontvangen zouden.* Hand. 4:12. *De zaligheid is in geen anderen.* Een van twee moest vaststaan: óf Christus heeft de hemel voor de zijnen niet verdiend, óf hun werken verdienen dezelve niet. Nu, Christus heeft hem verdiend, zo dan hun werken niet. En hoe zouden de werken verdienen? Of geheel, of ten dele? Zo geheel, dan was Christus geen Zaligmaker; zo ten dele, dan was Christus geen volkomen Zaligmaker. Nu, Christus is Zaligmaker en een volkomen Zaligmaker; zo helpen dan onze werken niet om de zaligheid, 't zij geheel, 't zij ten dele te verdienen.

Uitvlucht: Christus heeft verdiend, dat onze werken verdienen kunnen.

Antwoord

Dat is niets gezegd, en het ontknoopt de kracht van ons bewijs niet. Als Christus de hemel volkomen verdiend heeft, dan kunnen onze werken niet te pas komen om te verdienen, ofschoon Christus voor hen verdiend had, dat hun werken zouden kunnen verdienen. Wij ontkennen wel uitdrukkelijk, dat Christus verdiend heeft, hetgeen onze werken verdienen kunnen. 't Is een enkele dwaasheid dit te zeggen; want 't is zoveel als: uit Christus' verdiensten komen andere verlossers en zaligmakers voort. Zo blijft dan vast, dat de werken niet verdienen.

XLIX. Hiertegen worden vele tegenwerpingen voortgebracht, als:

1. Men wordt uit de werken gerechtvaardigd.
2. God heeft behagen in de goede werken.
3. Men zal uit de werken geoordeeld worden.
4. Men krijgt de zaligheid omdat men het waardig is.
5. De vergelding geschiedt om de werken.
6. De goede werken verdienen loon.

7. Zij zijn nuttig.

Zie het antwoord op deze tegenwerpingen in 't Eerste deel, hfdst. 34, Van de rechtvaardigmaking, § 29 enz.

Plichten.

L. Al dit boven verhandelde is niet om het maar te weten, maar om het te doen. Is dan de wet ons een volmaakte regel.

1. Leert de wet in haar uitbreiding en geestelijke zin verstaan. Bidt: *Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouw de wonderen van Uw wet*, Psalm 119:18. Leest ze over en wederom, zoekt in het Woord wat al onder de wet begrepen is, bemediteert, overpeinst gedurig de wet, totdat zij u klaar is, en gij een hebbelijkheid krijgt van de wet, zodat zij u gedurig voor ogen staat in al uw doen en laten, en dat gij gedurig van dat licht beschenen wordt.
2. Stelt u die wet gedurig voor, als de wil van God, keurt ze goed, hebt ze lief; onderwerpt u dezelve in gehoorzaamheid, en al wat gij doet en laat, doet het naar deze regel, houdt die in 't oog, gelijk een timmerman zijn teken.
3. Onderzoekt u dagelijks naar de wet, wat gebod gij overtreden, wat gebod gij gevolgd hebt, dat zal u klein maken. Gij zult daardoor voorzichtiger worden in de toekomstige tijd, het zal u doen bidden om de leiding des Geestes, en Jezus zal u dierbaarder worden.

Hoofdstuk 3

Van het Eerste Gebod.

De wet is aan de mens duister bekend.

Eer wij komen tot verklaring van ieder gebod in 't bijzonder, dienen enige zaken vooraf opgemerkt.

I. Gelijk God in de natuur des mensen de kennis van een Godheid heeft ingeschapen, zo ook de kennis van de wil Gods, doch beide zeer donker en in de mens geheel onvolmaakt, en zij worden door gedurig zondigen nog donkerder. Dat blijft in alle mensen, dat het kwade te laten en het goede te doen is; maar wat kwaad, en wat goed is, is in de een klaarder dan in de ander. De verstandigsten en deugdzaamsten weten niet alles, wat God de mens geboden en verboden heeft, noch de manier van die; Paulus zelf zegt: Rom. 7:7 ... *Ja, ik kende de zonde niet dan door de wet; want ook had ik de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de wet niet zei: Gij zult niet begeren.*

De wet van de natuur is als een geschrift op een cijferlei geschreven, en met de hand wederom overgestreken, zodat hier en daar een zin, enige woorden of letters zijn gebleven, maar anderen zijn onleesbaar gemaakt. De Heidenen weten hier en daar een gebod, maar andere geboden, alsook de manier hoe zij gedaan moeten worden, zijn ten merendeel hun onbekend.

De wet is de regel, niet omdat de rede dezelve goedkeurt, maar omdat het de wil van God is.

De Heere heeft aan Zijn kerk de wet in de Tien Geboden volmaakt voorgesteld, daarnaar moeten de bondgenoten leven: zodat men het schemerlicht van de natuur niet moet stellen tot een rechter, welke geboden ons verbinden en welke niet, noch ook als een toetssteen of zij ons raken, of niet, en dat zij daarom ons verbinden, omdat de rede, dat is, het schemerlicht van de natuur, dat oordeelt, maar omdat God, als Wetgever, het gebiedt; en men moet uit de afgekondigde wet van Sinaï oordelen wat alle mensen, zo Heidenen als Christenen, moeten doen en laten, en wat de natuur en de rede hun hadden moeten leren wat zonde, wat deugd is. En ook zelf is de rede van God, en daardoor zegt God wat Zijn wil is, en dus moeten zelfs de Heidenen een zaak goed of kwaad oordelen, niet omdat de rede het hun zegt, maar omdat God het wil, en Hij hun zijn wil bekend maakt door de rede, dat is, het licht van de natuur.

Al wat God gebiedt is heilig.

II. God is heilig, daarom kan Hij de mens niet gebieden dan heiligheid. Sommige regels, die God de mens heeft voorgeschreven, zijn voortgekomen uit de enkele wil van God, zodat Hij ze had kunnen niet geven, en gegeven zijnde, zo zijn ze goed? en de mens is verplicht dezelve te doen, alleen omdat het de soevereine Gebieder alzo behaagt. Zodanig was het gebod aan Adam, van niet te eten van de boom der kennis des goeds en des kwaads. Zodanig waren de ceremoniële wetten; maar gelijk het uit de natuur van God en van het redelijke schepsel vloeit, dat het verbonden is Gode te gehoorzamen en geboden te hebben, waarin het schepsel Gode gehoorzame, zo vloeit het ook uit de natuur Gods, dat de mens zulke geboden hebbe, als in de Tien Geboden zijn vervat, en dat dit des mensen heiligheid zij; welke heiligheid is het beeld Gods,

dit is, de overeenkomst met de mededeelbare eigenschappen Gods; zodat God die aan de mens, zo geschapen volgens zijn heilige natuur, niet kon niet geven, of het tegendeel gebieden, namelijk, dat de mens, naar zijn beeld geschapen, Hem zou haten, Hem niet dienen, of alleen lichamenlijk dienen, Hem onteren, niet openbaar en gezamenlijk Hem aanroepen en verheerlijken, overheden en ouderen ongehoorzaam zijn, boosaardig, ontuchtig en onrein zijn, zijn naaste te beroven heimelijk of openbaar, zijns naasten eer te schenden, te liegen en een onvergenoegd hart te hebben, omdat men iets lichamenlijks te vervullen. Want dat alles is tegen de heilige natuur Gods, welks beeld de volmaakte natuur des mensen droeg. Indien de mens nog volmaakt was, hij zou het alles klaar zien dat al de Tien Geboden en ieder derzelve, niet daarom een wet waren, enkel omdat God het zo wilt, maar om dat de wil van zulke wet te geven vloeide uit zijn heilige natuur, en omdat er een inwendige gerechtigheid in was, dat de heilige God aan de mens, naar Zijn beeld geschapen, zulke wetten gaf, en wilde geven. Waaruit dan volgt, dat God volgens Zijn heiligheid, de mens noch van gehoorzaamheid, noch van ongehoorzaamheid aan enig gebod van de tien ontslaan kan, en het tegendeel gebieden; want dan zou Hij Zichzelf, Zijn heiligheid verloochenen. Veel minder kan dan de mens zichzelf ontslaan van enig gebod, of de een mens de anderen, of de overheden de onderdanen; bestaat iemand dat te doen, hij kant zich tegen God. Hadden wij volmaakt licht, de vragen: *waarom zou God dat zo niet kunnen geboden hebben?* enz. zouden in het hart des mensen niet opkomen, en men zou zien, dat God nooit iemand ontslagen heeft van de gehoorzaamheid aan enig gebod, en alles wat het verdorven verstand daartegen mocht inbrengen, zou ras verdwijnen.

Onder die korte woorden is zeer veel begrepen.

III. De wet is volmaakt, en de mens, ook de herborene, is onvolmaakt, zo in 't verstand als in de wil, daarom heeft hij van node niet alleen te bidden: *Ontdek mijn ogen, dat ik aanschouw de wonderen van Uw wet*, Psalm 119:18; maar hij moet ook naarstigheid aanwenden om te komen tot een grondiger kennis van de wet; opdat hij de heiligheid, daarin begrepen zie, en opdat hij zijn overtreding klaar kennende, zich daarover vernedere, en Christus' voldoening hoger achtte, en zuiverder daarnaar leve; daartoe is nodig, dat hij bij de woorden van de wet, in 't kort maar voorgesteld, niet staan blijve, en daarmee ophoude; maar dat hij nauw doorzoeke, wat al onder dat korte woord begrepen zij; daartoe is dienstig, dat hij deze regels tot zijn bestuur in het onderzoeken bij de hand hebbe.

Liefde.

1. De inhoud van de wet is liefde tot God en zijn naaste, Matth. 22:37, 39; Rom. 13:8-10. Daarom is het doen en laten niet genoeg, maar 't moet alles uit liefde geschieden. God en de naaste zijn niet in een en dezelfde trap samengevoegd; maar God is oneindig boven de mens, zo moet de liefde tot God ook hoger zijn dan de liefde tot de naaste; de liefde tot de naaste moet vloeien uit de liefde tot God. Als dan de liefde tot de naaste in de uitvoering staat tegen de uitvoering van de liefde tot God, zo moet in dat geval de uitvoering van de liefde tot zijn naaste wijken voor de liefde tot God. Vader en moeder moet men liefhebben, gehoorzamen; maar als in tijd van vervolging het aankleven aan hen ons verhindert in de belijdenis Gods, zo moet men ze in dat geval, en in die opzichte, niet in andere en geheel, niet kennen, maar laten varen.

Geestelijkheid.

2. De wet is geestelijk, Rom. 7:14. *God is een Geest.* Joh. 4:24. Daarom is het uiterlijk en lichamenlijk doen niet genoeg; maar alles moet gedaan en gelaten worden met de ziel, met verstand, wil en hartstochten, en dat alles volmaakt, geheiligd en vergeestelijkt; 't beginsel moet volmaakt geestelijk zijn, en de manier en het einde, zodat lichaam en ziel in de gehoorzaamheid van de wet vereist worden. *Verheerlijkt God in uw lichaam, en in uw geest, welke beide Godes zijn,* 1 Kor. 6:20.

Een gebod bevat verbod en gebod.

3. Onder een gebod is een verbod begrepen, en onder een verbod een gebod. Hij heeft het zesde gebod niet voldaan, die niet doodt; maar hij moet naar zijn vermogen zijn naaste in 't leven behouden, in liefde en vrede met hem leven. Noch het achtste, als hij niet steelt; maar hij moet zijn goed bewaren, en hem daarin behulpzaam zijn. Noch het negende, als hij geen valse getuigenis geeft; maar 't sluit in zijn eer voor te staan.

Verbod verbindt altijd.

4. De gebiedende geboden verbinden altijd als er het voorwerp is; maar verbiedende geboden verbinden zonder uitzondering. Een wees kan zijn vader en zijn moeder niet eren; want zij zijn niet. Maar God en zijn naaste zijn er altijd, daarom is er geen geval, in 't welk hij zich niet wel naast een van beiden kan gedragen.

Uitgestrektheid.

5. Als er een deugd geboden wordt, en een ondeugd wordt verboden, zo worden meteen geboden en verboden alle deugden en ondeugden, die van dezelfde slag en soort zijn. De trap verandert de soort niet. Tot het uitwendige behoort ook het inwendige, en alle bewegingen als de grond van deugd en ondeugd. Tot doodslag behoort: haat, nijd, toorn, wraakgierigheid, en integendeel: liefde, toegenegenheid, vrede, goedardigheid of goedheid. Tot overspel behoren alle onkuise bewegingen en daden en integendeel, alle reinheid van binnen en van buiten, en zorg dat zijn naaste niet onrein worde, maar rein leve.

De voorwerpen zijn God en de naaste.

IV. De inhoud van de wet is liefde, te welke opzichte de wet kan gezegd worden één te zijn. De voorwerpen zijn God en zijn naaste; hier vandaan wordt zij afgedeeld in twee geboden. Matth. 22:40. Gelijk zij ook op twee tafelen beschreven is. Zij wordt uitgevoerd op tienderlei wijze, daarom wordt zij *genoemd de Tien woorden of geboden*, Exod. 34:28 Deut. 10:4.

Hoe de twee tafelen onderscheiden zijn.

Over de tafelen is de bedenking, omdat zij beide aan beide zijden beschreven waren, of er geen onderscheid gemaakt was in de geboden, en of zij alle doorlopend al vervolgens geschreven waren, en als er zo veel op de een tafel geschreven was als er op kon staan, of dan op de andere tafel het volgende geschreven was, zonder bij een gebod op te houden, omdat het tweede en vierde gebod zeer lang zijn: doch dit is geheel niet te geloven; want dan kon het alles wel op éne geschreven zijn geweest. Dat op iedere tafel vijf geboden zouden zijn geschreven geweest, is ook niet te geloven. Maar het blijkt, dat de geboden in iedere tafel onderscheiden zijn ten opzichte van hun inhoud, en dat die, welke opzicht hebben op God, en de vier eerste zijn, op de eerste tafel geschreven zijn, en dat de geboden, die opzicht hebben op zijn naaste, en de zes laatste zijn, geschreven zijn op de tweede tafel.

1. Dit is te zien uit Matth. 22:38, 39. Waar de Heere Jezus de tafelen onderscheidt naar haar inhoud en opzicht op God en zijn naaste.
2. Uit Eféze 6:2, waar het vijfde gebod het eerste gebod met een belofte genoemd wordt. Dit kan niet zien op alle geboden; want het tweede en het vierde hebben ook beloften, Dus is het te verstaan van het eerste gebod van de tweede tafel.
3. Matth. 19:18, 19. Waar de geboden van de tweede tafel verhaald worden, en geen van de eerste, en onder die wordt het vijfde opgeteld.

De Papisten, opdat hun beeldendienst voor het gewone volk te meerder bedekt zou blijven, dat het afgoderij is, versteken het tweede gebod onder het eerste, en maken er één gebod van, en stellen drie geboden op de eerste tafel, 't welk de Luthersen ook navolgen. En opdat zij het tiental wederom vol zouden maken, zo delen zij het tiende gebod in twee, en stellen op de tweede tafel zeven geboden.

Het tweede gebod is een onderscheiden gebod.

V. Dat het tweede gebod een onderscheiden gebod is van het eerste, blijkt:

1. Omdat elk een gehele andere zaak gebiedt, en elk een geheel ander voorwerp heeft. Het eerste zegt wie te eren en te dienen is; het tweede op welke manier God te eren en te dienen is; daarom is 't dat men zondigen kan tegen het een, en niet zondigen tegen het ander; men kan de ware God dienen op een wijze, die Hij niet geboden heeft, en die hem mishaaft.
2. Daarom wordt het met nadruk als afgescheiden van het eerste, en een gebod op zichzelf voorgesteld, Deut. 4:23.
3. Dan waren er maar negen geboden, omdat het tiende gebod niet kan in twee geboden gescheurd worden.

Want:

- (a) Paulus besluit het in een, als een verbiedende begeerlijkheid, Rom. 7:7.
- (b) De wet wordt verhaald, Exod. 20 en Deut. 5. In de ene plaats staat de begeerlijkheid van des naasten huis vóór, en in de andere plaats de begeerlijkheid van des naasten vrouw, 't welk toont dat het gebod ziet alleen op de begeerlijkheid, evenveel tot welk voorwerp.
- (c) Dus was het dan onzeker welk het negende en welk het tiende gebod was, 't welk met de wijsheid en klaarheid van spreken van de Wetgever niet overeenkomt.
- (d) En ook worden die twee niet afgescheiden met een punt, waarmee ieder gebod van het andere onderscheiden wordt, maar met een dubbelpunt, een teken dat de zaak nog niet afgesneden is. En dat geeft geen bewijs dat de woorden: *gij zult niet begeren*, herhaald worden. En dat in Deut. 5 een ander woord, dat ook *begeren* betekent, gebruikt wordt, dat geschiedt dikwijls in Gods Woord, en het laatste is meermalen een verklaring en vergroting van het eerste; zo staat er in het tweede gebod: maken, buigen, dienen. Zo Jozua 1:5, *Ik zal u niet begeven, en Ik zal u niet verlaten*, vers 6. *Zijt sterk en heb goede moed*.

De voorrede van de wet.

VI. De voorrede is zeer opmerkelijk en krachtig bewegende tot gehoorzaamheid. Drie bijzondere dingen zijn in dezelve aan te merken.

1. Wie Hij is, die de Wet geeft.
2. Wat betrekking de Wetgever heeft op die, aan welke Hij de wet geeft.
3. En een uitlokkende beweegreden.

1. Hij, die de Wetgever is, roept Zijn Naam uit, en toont met Zijn Naam Zijn gezag, om aandacht, eerbied en gehoorzaamheid te verwekken. *Ik ben JEHOVAH. Ik, die tot u spreek, Ik ben JEHOVAH, de eeuwige God, Die is, Die was en Die zijn zal. Ik ben de levende God, Die leeft van eeuwigheid tot in eeuwigheid, die alles en al wat leven heeft, het wezen en het leven heb gegeven, en die het alles door mijn invloed onderhoude en bestuure. Mij komt alle eer, dienst en gehoorzaamheid toe; 't is de zaligheid van de redelijke schepselen, Mij als JEHOVAH te kennen, eren, vrezen en dienen. Ik, JEHOVAH, ben de enige Wetgever, Die behouden kan en verderven. Daarom hoort, gij hemelen! en neem ter ore, gij aarde! want de Heere spreekt, Jes. 1:2.*

2. De Heere voegt daarbij een woord, 't welk betrekking op de kerk, en verbintenis van de kerk aan Hem te kennen geeft. *Ik ben uw God. Ik, God, Vader, Zoon en Heilige Geest, heb u uitverkoren om Mij tot een volk des eigendoms te zijn; Ik heb u mijn verbond in de Zoon aangeboden, en u door de Heilige Geest gebracht onder de band van het verbond. Gij hebt Mij de hand gegeven, en zijt met Mij in het verbond ingegaan; gij hebt Mij verkoren tot uw God. Dus dan komt het Mij toe u wetten te geven tot uw besturing, en gij zijt verplicht door het genadeverbond Mij te gehoorzamen. Daarom neig de oren, gij hemel! en Ik zal spreken; en de aarde hore de redenen Mijns monds, Deut. 32:1.*

3. Hierbij wordt een beweegreden gedaan, genomen van de weldadigheid, die Hij hun zo onlangs bewezen had. *Die u uit Egypteland, uit het diensthuis, uitgeleid hebt. Gij waart vreemdelingen in Egypte; daar werd gij ten uiterste hard behandeld en verdrukt, en daar was geen uitkomst; maar Ik nam u bij de hand en verlost u door een sterke hand; Ik plaagde uw vijanden, en doodde ze in de Schelfzee; maar u leidde Ik droogvoets door dezelve, en stelde u in vrijheid, om u te geven dat gewenste land tot een erfbezitting; zult gij Mij dan niet vrezen, en naar Mijn stem niet horen? Dat is betamelijk, dat verbindt en verplicht. Lukas 1:74, 75, Dat wij, verlost zijnde uit de hand onzer vijanden, Hem dienen zouden zonder vreze, in heiligheid en gerechtigheid voor Hem, al de dagen onzes levens.*

't Eerste gebod.

VII. Nu komen wij tot verklaring van elk gebod in het bijzonder, en eerst van het eerste gebod, welks woorden zijn: *Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.* Daar zijn geen andere goden behalve de Heere onze God. *Hoewel er ook zijn, die goden genaamd worden, het zij in de hemel, het zij op de aarde (gelijk er vele goden en vele heren zijn) nochtans hebben wij maar één God, 1 Kor. 8:5, 6.*

- De engelen worden *goden* genoemd, wegens een afstraling van God in zeker opzichte in hen, zo in heerlijkheid, kracht, wijsheid en anderszins, Psalm 8:6.
- De overheden worden ook *goden* genoemd wegens de afstraling van God op hen, ten opzichte van de heerschappij over anderen, Psalm 82:6.
- En behalve dat, zo verzinnen de mensen schepselen, die ze eren en dienen als goden.
- De duivel zelf *wordt de god van deze eeuw* genoemd wegens zijn geweld over de boze wereld, 2 Kor. 4:4.
- En omdat de mens zo slaaft, zo bezorgd is over de buik om die zijn begeerte te geven, zo wordt de buik ook *god* genoemd, Filip. 3:19. Deze allen worden hier verworpen om ze ook als God te eren, vrezen, dienen, vertrouwen, en het goede van hen af te wachten.

God verbiedt hier goden te hebben *voor Zijn aangezicht*.

God is onder Zijn volk tegenwoordig. Hij ziet op hen, en zij op Hem, en daarom verzaart dat de zonde zeer, als ze geschiedt in Gods tegenwoordigheid; en hoe buitengewoner, klaarder, heerlijker die tegenwoordigheid is, hoe gruwelijker de zonde is. Geen zonde is verschrikkelijker, dan in de plaats, daar God gediend wordt, ander dat volk, in wiens midden God is, of iets anders in Zijn plaats te stellen, of naast God iets te hebben, dat men als God eert en dient.

In ieder gebod is iets, dat geboden en iets, dat verboden is, en zo ook in dit gebod; wij zullen derhalve voorstellen eerst de verboden zonden, en dan de geboden deugden. De verboden ondeugden zijn deze:

Atheïsme.

VIII. De eerste zonde is atheïsme, dat is, ongodisterij, godloosheid, losheid van God. Gelijk de redelijkheid, alzo is ook de kennis en erkentenis van een Godheid de mens ingeschapen. En gelijk de redelijkheid in de ene mens helderder is, en meer geoefend wordt dan in de anderen, en sommigen door dronkenschap, kwetsing van de hersenen, of andere ongesteldheid, zinneloos en gek zijn, en alle redelijkheid bijna schijnen verloren te hebben, zo is ook de natuurlijke kennis van God in de een helderder dan in de ander, en velen hebben dezelve door overgegeven godloosheid, en gedurig tegen dit licht te zondigen, of ook door twisten tegen een Godheid, zeer verdoofd, en bijna uitgeblust. Hoewel er altijd nog een vonkje in 't hart blijft, en nu en dan, ofschoon tegen hun wil, opwelt.

Tot dit atheïsme behoort ook God in vergetenis te stellen, Hem niet in erkentenis te houden, dat is, als men God zich niet gedurig vertegenwoordigt. En als men al aan Hem gedenkt, toch Zijn volmaaktheden geen indruk en kracht op 't hart hebben, om daardoor afgetrokken te worden van zonde, en bewogen te worden tot alle gedrag, waartoe de volmaaktheden van God ons verplichten in zijn liefde, vreze en gehoorzaamheid. In 't kort, 't zij langer of korter zo te leven, alsof er geen God was, of alsof God niet zo'n God was zoals Hij is. Zie van het atheïsme, Hfdst. 32. Deel I.

Afgoderij.

IX. De tweede zonde is afgoderij. Deze kan men tot drie hoofden brengen, namelijk, allerplompst, wat minder, en verfijnder.

(1) Plompe afgoderij

De plompe is, als men iets in de plaats van God stelt, of iets voor God houdt, eert en dient, alsof het God zelf was. Deze plompe afgoderij wordt zelf in het heidendom niet gevonden, die hun ondergoden wel hadden, maar boven die een Godheid erkenden, welke zij *als een onbekende God* dienden, Hand. 17:23. *Nescio quis Deus: een God heeft de hemel en aarde gemaakt, maar ik weet niet wie Hij is*, zegt een heiden. En als de heidenen een beeld eerden en dienden, zo wisten ze wel, dat dit beeld God niet was; maar zij wilden God daardoor afbeelden, en achtten, dat God in en bij dat beeld tegenwoordig was, en dat het Hem aangenaam was, dat zij hem daardoor dienden. Maar deze plompe afgoderij wordt in 't pausdom bedreven in de aanbidding van het ouweltje in hun mis, 't welk zij voor hun God zelf houden. Zij zelf bekennen, dat zo het ouweltje God zelf niet is, dat ze dan de gruwelijkste afgodendienaars van de wereld zijn. Gelijk ze zijn; want 't is God niet.

Mindere afgoderij

De afgoderij die wat minder plomp is, is als men naast de ware God iets stelt, dat men Goddelijke eer bewijst, zodanig was en is de afgoderij van de heidenen. Ziet hiervan Rom. 1:25; Gal. 4:8; 1 Joh. 5:21. Deze hadden eertijds hun Jupiter, Saturnus, Venus, en ontelbare anderen, die óf mensen zijn geweest, óf verzonnen zijn, en bij hen vergood waren. In navolging van hen hebben ook de Papisten, engelen, verstorvene mensen, of uitgedachten, die zij aanbidden, en godsdienstige eer bewijzen, als de paus hen heilig gesproken en onder het getal van de aan te bidden heiligen gesteld heeft.

X. Hierover is de vraag: *Of engelen en verstorven heiligen aanbeden mogen en moeten worden?*

De Papisten maken onderscheid tussen latreia, douleia, en huperdouleia.

- Latreia, zeggen ze, is een dienst, die men alleen aan God moet doen.
- Douleia is een dienst, die men engelen en verstorvene heiligen moet bewijzen.
- Huperdouleia noemen zij een dienst, die wat hoger gaat dan de dienst van de engelen en heiligen, en welke zij aan de menselijke natuur van Christus, en de maagd Maria toebrengen.

Ze zeggen op de vraag: ja, dat men de engelen en heiligen met douleia, en de menselijke natuur van Christus, en de maagd Maria, met huperdouleia moet aanbidden om hulp, vergeving van de zonden, heiligmaking en zaligheid, en tonen het ook met hun praktijk.

De Socinianen, gelovende dat Christus niet is de eeuwige God maar alleen een bloot mens in natuur, bidden Hem aan, omdat Hij van God zo uitermate verhoogd, en tot een God gemaakt is; en om deze hun afgoderij te verbloemen, zo maken ze onderscheid tussen aanbidden en aanroepen. Aanbidden willen ze dat de Vader als de hoogste God moet bewezen worden, maar aanroepen willen ze dat minder is, en tot Christus mag en moet geschieden.

Antwoord rakende de onderscheiden van de Papisten.

Wij zeggen, dat die onderscheiding van de woorden maar een ijdel verlichtsel is, zonder óf bij de Griekse schrijvers, óf in Gods Woord. Ja, zo men die woorden in hun oorsprong aanmerkt, zo zou *douleia* een veel hogere dienst zijn dan *latreia*; want *douleia* is een dienst, die de lijfeigenen doen aan hun heren, en *latreia* is een dienst, die een gehuurde knecht om loon doet. De Schrift kent zo'n onderscheid niet. Niet alleen moet God gediend worden met *latreia*, maar ook met *douleia*; zie alleen Hand. 20:19, *Dienende* (Grieks: douleuon) *de Heere met alle ootmoedigheid*. Rom. 12:11, *Dient* (Grieks: douleuontes) *de Heere*. En het woord *latreia* betekent zowel de dienst van de schepselen als de dienst van God: Hand. 7:42, *Dat zij het heir des hemels dienden* (Grieks: latreuein). Rom. 1:25, *En het schepsel geëerd en gediend hebben* (Grieks elatreusan) *boven de Schepper*. Ja, de Schrift noemt het afgoderij met *douleia* te dienen, die van nature geen God zijn: Gal. 4:8. *Diendet* (Grieks: edouleusate) *gij degenen, die van nature geen goden zijn*.

Zo weinig grond heeft ook de onderscheiding van de Socinianen.

Want én aanroepen én aanbidden wordt de Vader toegeschreven: Matth. 4:10 en Hand. 2:21, *Een ieder, die de Naam des Heeren zal aanroepen*. En ook Christus wordt zowel aanbeden als aangeroepen, 1 Kor. 1:2 en Lukas 24:52, *Zij aanbaden Hem*. Hebr. 1:6, *Dat alle engelen Gods Hem aanbidden*.

Wij zeggen, dat men de engelen moet erkennen te zijn verstandige, heilige, sterke, godsdienstige geesten, die God uitzendt tot dienst van de uitverkorenen, Hebr. 1:14. Dat men zich in hun tegenwoordigheid eerbiedig en geschikt gedrage, en zich wachtte voor zonden en 't beledigen van de kinderen van God, 1 Kor. 11:10; Matth. 18:10. Wij zeggen, dat men het leven, daden, strijden en overwinningen van de heiligen moet herdenken, anderen vertellen, en hun heilig voorbeeld tot navolging zichzelf en anderen moet voorstellen. Zie dit Lukas 1:48; Matth. 26:13; Hebr. 12:1. Maar wij ontkennen met verfoeing, dat men óf engelen óf heiligen enige godsdienstige eer mag en moet bewijzen. Dit tonen wij aldus:

Bewijs 1. **God alleen aan te bidden.**

XI. God alleen moet men aanbidden, met uitsluiting van alles, dat God niet is. Matth. 4:10, De Heere uw God zult gij aanbidden, en Hem alleen dienen. Hier staan twee woorden, aanbidden, en dienen. Christus, op de eis van de duivel om hem aan te bidden, antwoordt dat men geen van beide, noch aanbidden, noch dienen mag, dan alleen de ware God; het woord alleen sluit alle schepselen uit.

Uitvlucht. Het woord *alleen* staat bij dienen en niet bij aanbidden. En dienen wordt uitgedrukt met *latreia* en niet met *douleia*.

Antwoord

- (a) Het woord alleen ziet op beide, en wordt niet bepaald tot dienen. 't Is in de gewone omgang en in de Schrift gebruikelijk, dat twee *verba*, (werkwoorden) met en samengevoegd, en bij 't ene een *adverbium*, (bijwoord) gevoegd, dat als bij beide gevoegd verstaan moet worden. Als men zegt: *ik wil dat gij mij dient en alleen gehoorzaamt*, dat is zoveel als: *ik wil dat gij mij alleen dient, en alleen gehoorzaamt*. Ziet dit in de Schrift, Jozua 1:7, *Alleen wees sterk, en heb zeer goede moed*. Het woord alleen moet zowel bij: *heb goede moed* gevoegd worden, als bij: *wees sterk*, daar bij uitgedrukt staat. Zo moet ook hier het woord *alleen* zowel verstaan en gevoegd worden bij aanbidden als bij dienen. Die woorden worden niet met een tegenstellend woordje maar samengevoegd, als wanneer het meerder schijn zou hebben, maar met een samenvoegend woordje en, waardoor zelfs alle schijn wordt uitgesloten.
- (b) En dat hier het woord *latreuseis* staat, is van geen kracht, gelijk wij getoond hebben; te meer blijkt de nietigheid van die onderscheiding, omdat zelfs schepselen te dienen met *douleia* afgoderij is, Gal. 4:8. Zodat men God alleen moet dienen én met *latreia* én met *douleia*.

Bewijs 2. **Zij zijn van nature geen God.**

XII. Men mag niemand godsdienstige eer bewijzen, die van nature God niet is, omdat het afgoderij is, Gal. 4:8, *Maar toen, als gij God niet kendet, diendet gij degenen, die van nature geen Goden zijn*. Nu de engelen en heiligen zijn van nature geen goden; zo mag men ze, zelfs met *douleia*, welk woord hier staat, niet dienen.

Uitvlucht: *Paulus spreekt daar van heidense afgoden, en niet van engelen en heiligen.*

Antwoord.

Of deze voor hun bekering heidense afgoden dienden, of andere schepselen, dat onderscheidt de apostel niet; maar hij stelt een gewoon fundament, dat men niemand dienen mag, die van nature geen God is; die gewone regel moet op alle particuliere gevallen toegepast worden. Zal men aanbidden, en godsdienstige eer bewijzen, men moet zien of die welke men aanbidt en dient, van nature God is of niet: zo niet, men mag 't niet doen, 't is afgoderij. Of het dan een Jupiter, of Petrus is, geen van beiden is

van nature God, daarin zijn ze beiden gelijk, en daarom mag geen van beiden godsdienstig geëerd worden, hoewel die beiden onderscheiden worden, de een godloos, de ander heilig.

Bewijs 3. Noch gebod, noch voorbeeld.

XIII. In de gehele Schrift is noch gebod, noch voorbeeld, noch beloften van de engelen, of heiligen te aanbidden. God heeft alle godsdienst in het Woord in al zijn omstandigheden nauwkeurig laten beschrijven; maar van 't aanbidden van heiligen of engelen is er niet één woord te vinden. De godsdienstigheden van de Godzaligen zijn in grote getale beschreven, maar niet een enige heeft engelen of heiligen aanbeden; en werd iemand verrukt om het te doen, en misschien door dwaling, menende, dat het de Heere Jezus zelf was, hij werd bestraft en onderricht, Openb. 19:10. God heeft overvloedige beloften gedaan aan degenen, die Hem aanbidden; maar niet één belofte is er te vinden voor de aanbidders van de heiligen. Dus is het enkel eigen willige godsdienst en afgoderij.

Bewijs 4. Verboden.

XIV. 't Is wel uitdrukkelijk verboden, Kol. 2:18, *Dat dan niemand u overheerse naar zijn wil in nederigheid en dienst van de engelen.* Openb. 19:10. *En ik viel neer voor zijn voeten om hem aan te bidden, en hij zei tot mij: zie dat gij dat niet doet; ik ben uw mededienstknecht.* Die dan mededienstknechten zijn, mag men niet aanbidden; de engelen en heiligen zijn mededienstknechten; zo mag men ze dan niet aanbidden.

Bewijs 5. Hebben de vereiste hoedanigheden niet.

De engelen en heiligen hebben die hoedanigheden niet, die vereist worden in degenen, die men aanbidt. Zij zijn niet alwetend en hebben geen bijzondere kennis van een ieders nood zij kennen het hart niet, of het oprecht is of niet, zij horen het verzoek niet. Jes. 63:16, *Abraham weet van ons niet, en Israël kent ons niet. Zij hebben de macht niet om te helpen, zij willen ook niet aanbeden worden.* Openb. 22:8. Zij zijn zelfs ook onze voorspraak of voorbidders niet, die is alleen de Heere Jezus, 1 Joh. 2:1. *Wij hebben één Voorspraak bij de Vader.* Zo is 't dan enkel afgoderij.

Tegenwerping 1.

XV. Men verzoekt wel van de gelovigen op aarde, dat ze voor ons willen bidden, veel meer mag men het doen aan de verheerlijkten in de hemel.

Antwoord

Nergens zijn de Papisten zo onnozelen in het bewijzen, dan in deze zaak, en de beeldendienst. Is dit hun geheel bewijs voor de dienst van de engelen en van de heiligen, gelijk het bijna is, hoe beschaamd behoren ze dan te zijn, dat ze op zo nietig een bewijs hun gehele dienst van de engelen en heiligen, en alzo afgoderij bouwen. Geeft een bevel; maar dat is er niet te vinden, en daarom moet men zich dus behelpen. En wat de zaak aangaat. Zijn ze tevreden met zo'n verzoek maar te doen aan de heiligen, als men doet aan een gelovige op aarde? Geheel niet. Men stelt ter ere van de heiligen feestdagen in, men buigt zijn knieën voor hen, men vouwt de handen samen, men bidt hen godsdienstig aan om vergeving van zonden, om heiligheid, om de zaligheid, om hulp naar ziel en lichaam in leven en in sterven, men maakt ter ere van hen beelden, men stelt die op altaren men begiftigt hen met geschenken, men stelt verdiensten en aflat van zonden en straffen in het dienen van de heiligen, en tienmaal meer hebben ze te doen met de dienst van de engelen en heiligen als met de dienst Gods; wat gelijkenis dan heeft hun dienst van de heiligen met het verzoek van de

gelovigen, om over een zeker geval voor en met hen te bidden, opdat God door velen verzocht zijnde, ook door velen gedankt mocht worden? Die twee hebben geheel geen samenhang. Men bidt elkaar hier niet aan, daar al. Dit is geboden, dat verboden. Hier kent men de nood en de begeerte, daar niet. Hier vertrouwt men niet godsdienstig op elkaar, daar wel. Dit behoort tot de tweede tafel, dat tot de eerste; zodat er geheel geen verband is, en daarom geen gevolg.

Tegenwerping 2.

XVI. Exod. 32:13, *Gedenk aan Abraham, aan Izak en aan Israël, Uw knechten.* Hier neemt Mozes toevlucht tot die heiligen.

Antwoord

Moyses bidt de heiligen niet aan, maar God, en brengt de Heere voor het verbond, dat Hij met hen gemaakt had, waarin zij ingesloten waren.

Tegenwerping 3. Joh. 5:1, *Tot wie van de heiligen zult gij u keren?* Daar wordt Job vermaand toevlucht te nemen tot de heiligen, zo mag men het dan doen.

Antwoord

Elifaz verklaart, dat hij bij de heiligen geen voordeel zou vinden. En hij verstaat daardoor niet de heiligen in de hemel, maar de heiligen op aarde, en verklaart, dat niet een van allen met Job in één gevoelen zou zijn.

Tegenwerping 4.

Job 33:23, 24. *Is er dan bij Hem een Gezant, één Uitlegger, één uit duizend, om de mens zijn rechte plicht te verkondigen: zo zal Hij hem genadig zijn, en zeggen: verlos hem, dat hij in het verderf niet nederdale; ik heb verzoening gevonden.* Hier wordt van een engel gesproken, en die wordt gezegd, hem genadig te zijn, hem te verlossen en verzoening gevonden te hebben; zijn de engelen zo, zo mag men het ook bij hen zoeken, en hen daarom bidden.

Antwoord

Hier wordt niet gesproken van een hemelse engel, een geest, dan zou Elihu niet gezegd hebben: één uit duizend; want de minste engel was tot dat werk bekwaam; maar daardoor wordt een uitmuntend leraar verstaan, die ook meermalen engelen genoemd worden, gelijk ook de Heere Jezus een engel genoemd wordt; zodat men uit het enkele woord engel niet besluiten kan, dat het een geschapen geest is. Deze uitmuntende leraar van God tot iemand gezonden, en daarom engel of gezant genoemd, zou de ellendige zijn rechte plicht bekendmaken, hoe hij zich in de bezoeking Gods had te vernederen, en zich te buigen onder Gods hand in stilheid. Dan staat er: *zou Hij*, dat is God, die in 't boek Job doorgaans Hij bij uitnemendheid genoemd wordt, *aan die vernederden* en wel onderwezenen *genadig zijn, en Hij zou tot die gezant zeggen: verlos hem*, versterk, vertroost, verkwik hem, gelijk verlossen, behouden de leraren meermalen wordt toegeschreven, 1 Tim.4:16; Jak 5:20. Waartoe het woord der verzoening in hun mond gelegd is, 2 Kor. 5:19. De reden van zo'n last is: *Ik heb verzoening gevonden*, Ik heb Mijn eigen Zoon verordineerd tot een verzoening in Zijn bloed. Maakt hem dat bekend, en sterkt hem daarmee, en zijn geest zo verkwikt zijnde, zo zal ook zijn zwak lichaam hersteld worden.

Zodat hier geheel niet gesproken wordt van een hemelse engel: Dus is het alles mis, wat ze hieruit voor de aanbidding van de engelen besluiten; dat blijkt te klaarder, omdat een engel de mens met God niet kan verzoenen, en daardoor van het verderf, de hel, niet kan verlossen. Dat is het werk van de Heere Jezus Christus alleen, daarom zou men eerder de Heere Jezus hier verstaan, hoewel wij achten dat dit de mening hier

niet is. 't Is godslastering, de verzoening iemand anders toe te schrijven, en zo is 't afgrijselijke afgoderij, een engel op die grond aan te bidden.

Tegenwerping 5.

XVII. Gen. 48:16. *Die engel, die mij verlost heeft van alle kwaad, zegene deze jongeren, en dat in hen mijn naam genoemd worde.* Hier is een uitdrukkelijke aanbedding van die engel, en Jakob wil, dat zijn naam in hen, dat is, van die jongeren zou aangeroepen worden. Hebr. jikkaree.

Antwoord

- (a) De engel is niet een geschapen engel; maar de Engel van het Verbond, in wiens binnenste de naam Jehovah is, Exod. 23:21. Deze had Abraham, Izak en Jakob gezegend, en deze bad hij om een zegen over de twee kinderen van Jozef.
- (b) Jakob wilde niet, dat hij van die kinderen, noch in zijn leven, noch na zijn dood aanbeden zou worden; dat tonen de woorden niet, noch het Hebreeuwse woord *kara*, want het betekent, roepen, noemen. Maar hij wilde dat die twee gerekend zouden worden als zijn eigen kinderen, dat zij hen zouden noemen kinderen van Jakob en niet van Jozef, en dat zij ieder een stam zouden uitmaken, en een lot van erfenis in Kanaän hebben, zo wel als ieder van de andere kinderen van Jakob.

Relikwieën niet te eren.

XVIII. Omdat het dan afgoderij is, de engelen en de heiligen aan te bidden, zo is het dan een zotte afgoderij, de lichamen en overblijfselen van de heiligen, het kruis, waarvan zij toch het hout niet hebben, de zool van Maria's schoen, en diergelijke versierde dingen, enige godsdienstige eer aan te doen. 't Is waar, men moet de ware lichamen van de verstorvene heiligen niet bespotten, maar dezelve laten rusten in het graf; maar voor de levenden de doden te eren, Jes. 8:19, de graven van de profeten te bouwen op zijn farizees, Matth. 23:29. Dat is nergens bevolen, dat heeft geen belofte, dat is een zotte afgoderij; de wonderen die men hun toeschrijft, zijn verzonnen en leugen. Dat de dode in het graf van Elisa geworpen, zijn beenderen rakende, wederom levend werd, was maar voor dat geval, en God gaf dat tot hun bevestiging van de profetie door hem geprofeteerd dat Israël de Syriërs driemaal slaan zou, 2 Kon 13:17-20. Dat door het aanraken van de zoom van Christus' kleed de vrouw genezen was geworden, Matth. 9:21, en dat de schaduw van Petrus, Hand. 5:15, en de zweetdoeken en gordel van Paulus, waren tot genezing van de zieken, geschiedde bij het leven van hen, en niet na hun dood, en in die zaken was de klacht van genezing niet, maar 't waren alleen tekenen van de wonderen, die de Heere zelf en door de hand van de apostelen deed tot bevestiging van de leer. Maar daarom nu de overblijfselen van de heiligen godsdienstige eer te bewijzen, en in dezelve enige kracht te stellen, is buiten en tegen 't Woord.

(3) Verfijnde afgoderij.

XIX. Bij de allerplompste en wat minder plompe afgoderij van het Pausdom, nu weerlegd, voegen wij de derde afgoderij, die verfijnd is. Deze is het afhangen van, en het zien op de onderoorzaken of middelen, uit die te beginnen, en met zijn hoop, vrees en vertrouwen in die te eindigen, zonder op God te zien als de Alleen-gever van onze begeerten, zonder levendig te erkennen, dat de Heere de middelen geeft of onthoudt, zegenen moet, of in dezelve blaast. Als men met alle macht werkt om de gunst van mensen te bekomen, die ons onze begeerte zouden kunnen geven, of ons voordelig of hinderlijk zouden kunnen zijn. en dat zo hartelijk, dat men niet opmerkt, dat men in het zoeken van mensengunst zich tegen God bezondigt en zijn gunst verliest. Als men

in het zoeken van zijn begeerte niet zuiver en alleen van God afhangt, en de middelen niet in geweten gebruikt, omdat God het bevolen heeft; maar stilletjes, alsof het van de middelloorzaken komen of niet komen zou, en daarom daarnaar blij of droevig is, naardat de middelen voor of tegen schijnen. Mensenvrees, mensengunst, liefde tot mensen, liefde van mensen tot ons, zijn doorgaans de beginselen van afgoderij, en een wel van allerlei afgodische daden. Dus blijft men hangen in sterkten, soldaten, schepen, bondgenoten; in geld, vrienden, eigen verstand, kunst, kracht; in gerecht, drank, schoonheid, bevalligheid, pronkerij en in alles, waardoor men iets tracht te bekomen, of waarin men zijn rust, genoegen en blijdschap neemt. Zo vertrouwde Goliath in zijn sterkte. Asa op de medicijnmeester, Rabsake op zijn machtig heer, Sinsom op Delila, enz. Dit alles is afgoderij; want God raakt uit het oog, Zijn voorzienigheid en bestuur wordt stil geloochend, en niet geloofd, en het schepsel wordt in de plaats gesteld.

Toverij.

XX. De derde zonde, in dit gebod verboden, is toverij, welke is door hulp van de duivel dingen te doen, die boven 't bereik van de kracht van de mens zijn, 't zij door een verbond met hem, 't zij enige dingen, bij hem tot tekenen gesteld, met weten en willen te gebruiken. Ik heb een voorbeeld te Stavoren, toen ik daar predikant was, gehad.

Een oprecht man, een lidmaat, met enige anderen, die daaraan gelegen was, wilden weten wie het sterfhuis, waarvan zij erfgenamen waren, beroofd had. De andere eerlijke lieden, mannen van goed verstand, zeiden wel gehoord te hebben, dat men het kon weten met een sleutel in zekere plaats van het testament te leggen, en dan het op zekere wijze te gebruiken. Zij stelden het in het werk en vonden daardoor de persoon. Zij deden hun uiterste best, ja geweld, om het boek en de sleutel met hun handen vast te houden; maar als zij de dief noemden, zo wong het zich uit hun handen, en draaide zich enige tijd rondom als een tol, en dat niet eens, maar dikwijls, en zo menigmaal als zij het deden. Zij vonden niet alleen de dief, maar door datzelfde middel ook de heimelijke plaats, waar het in een tuin begraven was. Deze mensen zeiden, dat zij geen beoging gehad hadden de duivel raad te vragen, maar, zij hadden alleen gehoord, dat men door dat middel het kon weten, en gebruikten het als een natuurlijke zaak.

De een vertelde het mij, zo ik meen de ander dag, als een historie, zonder te weten dat hij daar kwaad aan gedaan had, en als ik hem zijn zonde ontdekte en ernstig bestrafte, verschrikte hij zeer en vernederde zich diep, met belofte van nooit het weerom te plegen, verklarende in zijn oprechtheid, dat hij niet opgemerkt had, dat het kwaad was. Waaruit ik zag, dat de duivel ook zijn werk uitvoert als mensen, die geen oogmerk op hem hebben, zijn tekenen gebruiken, en van de weg van het Woord afwijken.

Dat er tovenaars zijn, en toverij is, is zo klaar uit de Heilige Schrift en ondervinding, dat hij waarlijk betoverd is van de duivel, die zijn zinnen verhard en verblind heeft, die zo stijf op hun vooroordeel en verblind verstand staan, en alle duivels en toverij loochenen, en het niet zullen geloven, totdat God de oordelen zal gebieden te tonen, dat het zo is, tot hun nadeel. Dat er tovenaars zijn, blijkt uit de Egyptische tovenaars, die hun staven in slangen veranderden en andere vreemde dingen deden, Exod. 7:11 Exod. 8:18. De tovenares te Endor, die Samuël in de schijn deed voorkomen, 1 Sam. 28:11. Simon de tovenaar, Hand. 8:9, 10. Elymas de tovenaar. Hand. 13:6, 8. Dat blijkt ook uit de bevelen Gods, de tovenaars te doden, Lev. 20:27; Deut. 8:11, 12 Openb. 21:8. Dit leert overvloedig de ondervinding, zo in de mensen op een

zonderlinge wijze te beschadigen, als in andere vreemde dingen te doen. Niet dat de duivel wonderen, die boven de natuur zijn, doen kan, dat eigent God Zich alleen toe, Psalm 72:18. Maar hij weet de natuur van de tweede oorzaken, hij weet ze te gebruiken, en daardoor uit te voeren, dingen, niet die boven de natuur, maar boven des mensen kracht zijn, en omdat de mensen de oorzaken van zo'n werk niet kennen, zo is 't hun vreemd en wonderlijk; waarom de Friezen een tovenaer een tjoener, en een tovenares een tjoenster noemen, dat is, een die vreemde en wonderlijke dingen doet. *Tjoed* is wonderlijk, vreemd.

Dat toverij afgoderij is, blijkt daaruit, dat men God verlaat, van Hem het goede, of de vervulling van zijn kwade begeerten niet verwacht, en zich wendt naar de duivel, Gods vijand, om door hem zijn zin en wil te verkrijgen, volgens het bekende versje van Virgilius (Aen. VII. 312.): *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo. Kan ik God niet bewegen, mijn zin te doen, zo zal ik de duivel te hulp nemen.*

Waarzeggerij.

XXI. De vierde zonde is waarzeggerij; als men verborgen, tegenwoordige, of toekomstige gebeurlijke zaken openbaart door hulp van de duivel, die de tegenwoordige verborgene weet, en uit de gesteldheid van de tweede oorzaken, die hij beter weten kan dan de mens, zulk of zo'n uitslag gist, en raadt hij 't niet, zo is 't mis. Ook kan hij vele dingen weten, die God in zijn Woord voorzegt heeft; ook openbaart God hem misschien deze of gene zaken tot een oordeel over de mensen, die door het nakomen van zulke voorzeggingen te meerder aan de duivel geloven, Exod. 8:12, 13. In dit voorzeggen gebruikt hij doorgaans tekenen.

Mijn vader, zaliger gedachtenis, heeft mij verhaald, dat een jonkman te Makkum, waar hij predikant was, willende weten wie hij tot zijn vrouw zou hebben, de morgenster groette, met zulke plechtigheden die hem geleerd waren; ik zal ze niet noemen. Waarop een doodkist hem vertoond werd, waardoor hij zo verschrikt werd, dat hij te bed ging, en het dag wordende, mijn vader ontbood, en hem de gehele handeling vertelde, en na een dag of twee stierf.

Anderen gebruikten tekenen en voorzeggingen, en het nakomen is mij te Harlingen verteld van dezulken, die het zelf gebruikt hadden. Hiertoe behoort het voorzeggen uit de lijnen in de hand, uit het lezen en zoeken van de planeet, in welke men geboren is, en dergelijke; deze voorzeggingen zijn leugen en trekken het hart van God af tot de ijdelheden, waarom God bevolen heeft dezulken te doden. Zie Lev. 19:31 en Lev. 20:27.

Bijgeloof.

XXII. De vijfde zonde is superstitie, bijgeloof. Als men buiten het Woord van God enige bovennatuurlijke kracht of voorbeduiding stelt in natuurlijke dingen, en daarom een ontzag daarvoor heeft, ook zich daarmee troost of daardoor verschrikt wordt. Als:

- ontzag voor een houten beeld, dat niet durvende breken of verbranden;
- vrezende daardoor enig kwaad als 't zout op de tafel omvalt;
- op dromen acht geven;
- op 't vliegen en schreeuwen van de vogels;
- koortsen afschrijven;
- zegenen van tovenaars, wijwater, waskaarsen, kruisen, en dergelijke.

Jer. 10:2, *Ontzet u niet voor de tekenen van de hemel.* Lev. 19:26, *Gij zult op geen vogelgeschrei acht geven.* Dit zijn de hoofdzonden in dit gebod verboden.

Geboden deugden God kennen.

XXIII. De hoofddeugden in dit gebod geboden, zijn allereerst God recht kennen. 't Is niet genoeg te weten, dat er een God is, 't zij door de indruk in de natuur, 't zij door sluitredenen opgemaakt; maar de kennis, die hier geboden wordt, is die, in welke het beeld Gods bestaat. Kol. 3:10, *Die vernieuwd wordt tot kennis, naar het evenbeeld Desgenen, die hem geschapen heeft.* 't Is dat inwendig en van nabij beschouwen Gods in zijn volmaaktheden, door de verlichte ogen des verstands, waaruit alle heilige bewegingen vloeien; 't is de kennis waardoor Mozes zich vasthield als ziende de Onzienlijke, Hebr. 11:27. Van welke Job zei: *nu ziet U mijn oog*, Job 42:5. Van 't welk Paulus zei, 2 Kor. 3:18, *Wij allen met ongedekte aangezicht de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd.* 't Is het wandelen in 't licht van Gods aangezicht, Psalm 89:16. 't Is dat licht, wanneer de ziel met God omschenen wordende, in verwondering zichzelf verliest, in diepe eerbied zich voor Hem neerbuigt, in blijdschap verrukt, en in liefde brandende wordt.

Liefhebben.

XXIV. De tweede deugd is liefde tot God, welke bestaat in hoogachting en verheffing Gods ver boven alle schepselen, die als niet verdwijnen in de toestemming van de zaligheden in God, in de blijdschap daarover dat God zo'n God is; in de zuivere genegenheid om gemeenschap met God te hebben, en in Hem en met Hem verzadigd te worden; in de gewillige onderwerping onder Hem, en vereniging met Zijn wil in leiden en doen; en in alles, wat men is, voor God te zijn met vrolijkheid. Dit is het grote Gebod, Matth. 22:37 enz. Dit was Davids praktijk, Psalm 18:2, *Ik zal U hartelijk liefhebben.* Hiertoe wekt hij een ieder op, Psalm 31:24, *Hebt de Heere lief, gij al Zijn gunstgenoten!*

Vrezen.

XXV. De derde deugd is vreze Gods. Als de ziel God ziet in Zijn hoogheid, heerlijkheid en heiligheid, 't kan niet zijn, of de ziel bevindt in zich een beven wegens ontzag voor God, in een diepe ootmoed, in aanspraak tot God, in omgang met God, in een nauwkeurige omzichtigheid van niets te doen of te laten, dat tegen zijn wil is. Dat is 't dat David zegt, Psalm 22:24, *Ontziet u voor Hem, al gij zaad van Israël.* Psalm 34:10, *Vreest de Heere, gij Zijn heiligen.* Psalm 33:7, *Laat de gehele aarde voor de Heere vrezen; laat alle inwoners van de wereld voor Hem schrikken.*

Gehoorzamen.

XXVI. De vierde deugd is gehoorzaamheid. Deze ontstaat uit erkentenis van des Heeren hoogheid en gehoorzamenswaardigheid, en directe ondergesteldheid van zich onder God, en bestaat in de goedkeuring en blijdschap over die ondergesteld te zijn; in de gewillige aanbieding om alles te doen wat de Heere zal gelieven te gebieden: in het raad vragen over elk bijzondere zaak, *Heere! wat wilt, Gij dat ik doen zal?* In het vaardig aanvaarden van het werk, als de wil Gods, in het ijverig en volstandig uitvoeren van het werk; Exod. 19:5, *Nu dan, indien gij naarstig van mij stem zult gehoorzamen.* 1 Sam. 15:22, *Gehoorzamen is beter dan slachtoffer.* Exod. 24:7, *Al wat de Heere gesproken heeft, zullen wij doen, en gehoorzamen.*

Onderwerpen.

XXVII. De vijfde deugd is de lijdzame onderwerping onder de hand des Heeren, dat men gedurig God aanschouwende, ook Zijn soevereiniteit kenne en erkenne, en daaruit hoe betamelijk het is, dat alles zich onder Hem buige, en dat men met

genoegen erkenne, *dat Hij die is, die doet naar Zijn wil met het heil des hemels en de inwoners van de aarde, en dat er niemand is, die zijn hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: wat doet Gij?* Dan. 4:35. Dus geeft men zich aan Hem over, opdat Hij volkomen naar zijn wil met ons handele, ons breke, make, trooste, zich verberge, voorspoed geve of tegenspoed, tot eer of tot verachting stelle, zonder met de Heere te twisten, of Hem reden af te eisen, waarom Hij zo met ons handelt, Zijn souvereine wil ons genoeg zijnde; en wetende en zich verzekerd houdende, dat al de wegen des Heeren met ons recht zijn. enkel wijsheid, enkel getrouwheid, enkel goedheid, en dat de uitkomst vrede zal zijn. Zo deed Job: Job 1:21, *De Heere heeft gegeven, en de Heere heeft genomen; de naam des Heeren zij geloofd!* David: Psalm 39:10, *Ik ben verstomd; ik zal mijn mond niet opendoen; want Gij hebt het gedaan.* Zo ook, 1 Petrus 5:6, *Vernedert u dan onder de krachtige hand Gods.*

Vertrouwen.

XXVIII. De zesde deugd is vertrouwen op de Heere, als men uit aanmerking van de volmaaktheden Gods, als zijn Verbondsgod, afziet van alles, 't welk ons schijnt kwaad of goed te kunnen doen, te helpen of te hinderen, ziende dat dit alles geen kracht heeft uit zichzelf, dat het alles, zowel in de werking als in 't zijn, in de hand des Heeren is, en dat de Heere door zijn invloed en bestuur dat alles naast ons zo doet werken, voor of tegen, als het Hem behaagt. Dat Hij van onze vrienden het hart omkeert om ons te haten, en van onze vijanden hart om ons lief te hebben en te helpen, zodat al de tweede oorzaken uit onze ogen verdwijnen, en de Heere alleen blijft als alles werkende naar Zijn raad en besluit, zodat men in Hem rust en stil is zonder vreze, met de uitslag van de zaken tevreden is, omdat het naar Zijn goede wil over ons zal zijn, zo het Hem behaagt. Dus laat men Hem voor ons zorgen, en men hangt van Hem af, en de middelen gebruikt men omdat Hij het verordineerd heeft, en wil dat wij ze gebruiken zullen, en men gebruikt ze om tot dat einde en die uitslag te komen, die de Heere besloten heeft, en geen schepsel veranderen kan. In deze staat bevond David zich: Psalm 62:2, 3. *Immers is mijn ziel stil tot God: van Hem is mijn heil. Immers is Hij mijn rotssteen en mijn heil, mijn hoog vertrek; ik zal niet grotelijks wankelen.* Hiertoe wekt hij anderen op: Psalm 37:3, 5. *Vertrouw op de Heere, en doe het goede ... Wentel uw weg op de Heere, en vertrouw op Hem; Hij zal het maken.* Psalm 73:23, 24. *Ik zal dan gedurig bij U zijn; Gij hebt mijn rechterhand gevat; Gij zult mij leiden door uw raad; en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen.*

Eren.

XXIX. De zevende deugd is God eren; als men inwendig in zijn hart kent en herkent de volmaaktheden van God, zo in 't gemeen, als ieder in het bijzonder onmiddellijk aan de ziel zich openbarende, of in deze en gene werken vertonende, als men zich in die beschouwing verblijdt, en met een zoet vergenoegen zich vermaakt, als daardoor alle heerlijkheid van de schepselen verdwijnt en uit het oog raakt; als in de erkenning van de eer en waardigheid Gods, alles wat in ons is gaande wordt, om Hem eer en heerlijkheid te geven, te loven en te prijzen. Ziet dit Psalm 145:2, 3, 5, *Ten allen dage zal ik U loven, en uw naam prijzen in eeuwigheid en altoos. De Heere is groot en zeer te prijzen; en zijn grootheid is ondoorgrondeijk. Ik zal uitspreken de heerlijkheid van de eer uwer Majesteit en uw wonderlijke daden.* Psalm 29:1, 2. *Geeft de Heere, gij kinderen der machtigen! geeft den Heere eer en sterkte. Geeft den Heere de eer Zijns Naams.* Men geeft God eer, als men op zijn almacht, op zijn beloofde hulp, op zijn waarheid durft aangaan. Dus is Abraham gesterkt geweest in het geloof, gevende Gode de eer, Rom. 4:20. Hallelujah!

Hoofdstuk 4

Van het Tweede Gebod.

Het Tweede Gebod eist de rechte wijze van godsdienst.

Ieder heer wil op zijn wijze gediend zijn; 't is Gode ook niet evenveel hoe men Hem dient, en men moet niet menen dat het Hem al wel moet zijn, als men Hem maar dient, al is 't op een wijze die ons goed dunkt. Neen, Hij wil gediend worden op een wijze die Hem behaagt, en die Hij ons voorschrijft. Hij let immers zo nauw op de wijze van dienst, als op de dienst zelf. God is een Geest, daarom wil Hij ook in Geest en in waarheid gediend worden; en opdat wij hierin niet zouden dwalen, zo heeft Hij bij het eerste gebod dit tweede gegeven, verordende op welke wijze men Hem moet dienen.

In dit gebod is aan te merken:

1. De zaak die verboden en geboden wordt.
2. De bijgevoegde beweegredenen.

't Verboden voorwerp.

1. De zaak wordt verbondswijze voorgesteld. Het voorwerp zijn beelden en gelijkenissen, en opdat er geen uitvlucht gemaakt zou worden, zo worden de dingen, waarvan men gelijkenissen zou willen maken, onderscheiden en uitgebreid, *dat geen beelden gemaakt mogen worden*:

- (a) *Van hetgeen boven in den hemel is*; daar is God, daar zijn de engelen, daar zijn de gestorven heiligen; in de tweede hemel zijn zon, maan en sterren; in de onderste hemel zijn wolken, hagel, sneeuw, vogels.
- (b) *Van hetgeen op de aarde is*. Beesten van alle slag, mensen, bomen en kruiden.
- (c) *Van hetgeen in de wateren onder de aarde is*. Allerlei kruipende gedierten en ongedierten, vissen van alle soort; door deze onderscheiding worden dan alle dingen, alles wat er is, uitgesloten. Daar is niets, of 't is in de hemel of op aarde, of in de wateren; van alle deze dingen mag niets afgebeeld worden.

De daden omtrent de voorwerpen zijn drie: **maken, daarvoor buigen, die dienen.**

- (a) *Maken*; op wat wijze men ook een beeld maakt, 't zij met insnijden, uithouwen, 't zij met schilderen, of zo er een andere wijze bedacht kan worden. Dit gebod is een gebod van de eerste tafel, en zo wordt hier dan verboden het maken van beelden tot de godsdienst; maar niet het maken van beelden tot de tweede tafel behorende, rakende het burgerlijk gebruik, 't zij op 't geld, tot versiering van huizen, of daar het anderszins te pas komt, waaromtrent ook bepalingen gemaakt worden. De Heere Jezus keurde goed dat het beeld van de keizer op zijn geld geslagen was, Matth. 22:20, 21.
- (b) *Buigen* voor dezelve in vroomheid en godsdienst, met eerbied, 't zij men met de eerbied in 't beeld eindigt, 't zij dat men daardoor God wil eren.
- (c) *Dienen*. Oppronken, op altaren zetten, aanbidden, offeranden van goud of zilver, of wat anders toebrengen, op de straten omdragen, ten toon stellen, opdat het van ieder geëerd worde, of op hoedanige wijze men daardoor of daarnevens enige godsdienst oefent.

De beweegreden.

2. De beweegredenen hierbij gevoegd, worden genomen.

- (a) Van de betamelijkheid. *Ik ben de Heere. Ik ben een Geest onzienlijk, onbegrijpelijk; daarom betaamt het niet Mij door iets lichamelijks te dienen. Ik ben uw God. Doen andere volkeren zo, dat moet gij niet navolgen, gij zijt met Mij in een verbond getreden, gij hebt Mij tot uw God gekozen. Gij zijt Mijn volk, daarom betaamt het u, dat gij Mij dient, zoals Ik het u beveel. Nu, Ik wil niet door beelden gediend zijn, daarom wacht u daarvoor.*
- (b) De tweede beweegreden is genomen van de ontzaglijkheid Gods: *Ik ben een ijverig God. Een man let nauw op het gedrag van zijn vrouw, en zo zij zich niet wel gedraagt, hij is aangedaan met jaloersheid, en ijvert over haar met een heftige en schrikkelijke drift en ijver om haar te straffen; zo ook Ik, Ik let nauw op uw gedrag. Ik zal ras uw afwijkingen in deze gewaar worden, en Mijn ijverige toorn zal over u ontsteken, en u over uw ontering van Mij en over uw afgoderij straffen.*
- (c) De derde beweegreden is genomen van het schadelijke. *"Die de misdaad van de vaders bezoekt aan de kinderen, aan het derde en vierde lid van degenen, die Mij haten." Ik zal niet alleen de vader zelf straffen, maar Ik zal hem ook straffen in zijn kinderen, de zwaarste straf van de ouders, ja tot in het derde en vierde lid. Zo deed God aan de eerste wereld, hun kinderen, die nog met de daad niet gezondigd hadden, verdronken zowel als de vaders, Gen. 7:21. Al de nakomelingen van Eli werden gestraft om zijn zonde, 1 Sam. 2:31. Om Jerobeams zonde werd alles, wat van zijn nakomelingen adem had, verdelgd, 1 Kon 14:14.*

Men mocht zeggen, daar staat, Ezech. 18:20. *De ziel, die zondigt, die zal sterven; de zoon zal niet dragen de ongerechtigheid des vaders.*

Antwoord

- De Schrift strijdt niet. God zegt duidelijk dat Hij zo handelt, en als Hij niet wil, zo laat Hij het. In dit geval beloofde God dat Hij 't niet doen zou.
 - De zoon, of die wel gestraft wordt om de ongerechtigheid des vaders, zo wordt hij nochtans niet gerekend alsof hij de zonde van de vader zelf gedaan had; de zonde doet ieder voor zichzelf, maar de straf komt wel op kinderen, niet de eeuwige, maar wel de tijdelijke.
 - Ook de kinderen, zijn zondig, en daarom alle straf waardig; maar God is lankmoedig en verdraagt wel lang, maar als de vaders het zeer verderven, zo geeft dat gelegenheid dat Gods toorn ook over de zondige kinderen wordt uitgestort.
- (d) De vierde beweegreden is genomen van het nuttige. *En doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en Mijn geboden onderhouden.* Niemand na de val kan God volmaakt liefhebben, volmaakt Zijn geboden onderhouden, en daarom uit de werken van de wet niet gerechtvaardigd worden. Maar omdat de wet niet gegeven is om daaruit gerechtvaardigd te worden, maar tot een regel voor de bondgenoten, zo heeft God behagen in de oprechte pogingen van zijn kinderen, en beloont ze, doch niet uit verdienste, maar uit genade en barmhartigheid. Als Nehemia met een grote ijver het werk des Heeren in de opbouw van Jeruzalem en in het hervormen van het volk volbracht had, zo zei hij: *Gedenk van mij ook in deze, mijn God! en verschoon mij naar de veelheid Uwer goedertierenheid,* Neh. 13:22.

Gelijk in het vorige gebod, zo hebben wij ook hier aan te merken eerst de zonden, die verboden worden, en dan de geboden deugden.

Verboden beeldendienst.

De zonden, die verboden worden, zijn deze:

II. De eerste zonde is beeldendienst.

Hierover is de vraag: *Of men beelden mag maken van God, van de Vader, de Zoon, de Heilige Geest, en van de verstorvene heiligen, om die aan te bidden, te eren, of om God en de heiligen daardoor te dienen?*

De Papisten liggen onder elkaar overhoop over de wijze van hun beeldendienst, willende de een dat men ze moet aanbidden, de ander alleen eren. De een dat men hen eigenlijk en door hen zelf moet aanbidden, zodat men in de aanbidding in de beelden zelf eindigt, en anderen oneigenlijk, en alleen maar om door dat beeld aan te bidden en te eren die, wiens beeld het is. Hierin komen ze overeen, dat men beelden van de Goddelijke Personen mag maken, alsmede, dat men beelden van de heiligen mag maken, en in de kerken tot godsdienst gebruiken, om door dezelve God en de heiligen te eren. Het concilie van Trente gebiedt de beeldendienst, zitting 25, en beroept zich op 't tweede concilie van Nicéa. 't welk de vloek uitspreekt over allen, die beelden van de heiligen niet aanbidden, en die enigszins hierin wankelen, ja over die, welke wel toestaan, dat men de beelden moet eren, maar weigeren aan te bidden.

De Papisten in deze tijden zijn door het licht van de Reformatie beschaamd over hun afgoderij met hun beelden, en trachten het wat te bemantelen, en leren hun volk zeggen, wij bidden de beelden niet aan, wij hebben ze om ons in gedachtenis te brengen die, wiens beeld het is, en wij eren ze niet om hunzelfs wil, maar om diens wil, wiens beeld het is, en eren die door derzelve beelden. Maar hun daden weerspreken hun woorden. Zij doen alles jegens de beelden, wat men uitwendig in de godsdienst doen kan: zij nemen er de hoed voor af met diepe eerbied, en buigen zich voor dezelve eerbiedig; zij knielen voor dezelve, en met samengevouwen handen spreken ze een paternoster of andere gebeden voor hen; zij zetten ze op altaren ten toon; zij versieren ze met allerlei kostelijkheid; zij steken voor de niet ziende beelden waskaarsen aan; zij offeren een mis voor hen, enz. en die ze niet wil eren, is in gevaar van geslagen of gedood te worden. Wat kunnen de Heidenen meer jegens hun afgoden doen?

De Lutherse zeggen dat men wel beelden maken mag. maar die niet eren, dat men ze alleen in de kerk stelt, om door het aanschouwen zich de historiën te vertegenwoordigen, om daardoor opgewekt te worden tot godsdienstigheid.

Antwoord.

Wij daarentegen verklaren, dat het maken van beelden van de heilige Drie-eenheid volstrekt verboden is, en dat men de geestelijkheid van de engelen, de ware gedaante van het lichaam van Christus, en van de apostelen niet weet, en dat het maken van hun beelden niet gelijkt en dat het ijdelheid is een beeld te maken, en te zeggen: *dat is Christus, dat is Maria, dat Petrus*, enz. Ja al had men hun ware beeltenissen, zo mag men ze op generlei wijze aanbidden, eren of enige godsdienstigheid bewijzen, of Christus, Maria, Petrus, en andere heiligen daardoor eren. De vraag is tweeledig, ieder zullen wij op zichzelf weerleggen.

Geen beelden van de Heilige Drie-eenheid maken.

Bewijs 1.

III. Allereerst: Men mag geheel geen beelden van God, van de Vader, van de Zoon, van de Heilige Geest maken; want:

1. het is volstrekt verboden, en in dit gebod, en op vele andere plaatsen, zie alleen: Deut. 4:12, 15-19 ... *gij hoordet de stem van de woorden, maar gij zaagt geen gelijkenis. Wacht u dan wel voor uw zielen; opdat gij u niet verderft, en maakt u iets*

gesnedens, de gelijkenis van enig beeld, de gedaante van man of vrouw, de gedaante van enig beest, dat op de aarde is; de gedaante van enig gevleugelde vogel, die door de hemel vliegt. De gedaante van iets, dat op de aardbodem kruipt; de gedaante van enige vis die in het water is onder de aarde. Dat gij ook uw ogen niet opheft naar de hemel en aanziet de zon, enz. Wie is dan zo stout dat hij, het Woord van God gelovende, zo rechtuit daartegen durft aangaan en beelden van God maken, dat zo klaar verboden is?

2. God kan niet afgebeeld worden, daarom God wil dat het niet geschiede: Jes. 40:18. *Bij wien dan zult gij God vergelijken? of wat gelijkenis zult gij Hem toepassen?*

3. 't Onteert God op 't hoogste: Rom. 1:23. *En hebben de heerlijkheid des onverderfelijken Gods veranderd in de gelijkenis eens beelds van een verderfelijk mens, en van gevogelte, en van viervoetige en kruipende gedierten.* Dit volgen de Papisten netjes na. Zij beelden God de Vader uit in de gedaante van een mens, van een oud man. God de Zoon in de gedaante van een viervoetig dier, van een lam. God de Heilige Geest in de gedaante van een vogel, van een duif. Dus onteren zij God gelijk de Heidenen.

4. 't Verderft de mens: Deut. 4:15, 16. *Wacht u dan wel voor uw zielen, opdat gij u niet verderft.* Want daardoor krijgt de mens lichamelijke gedachten van God, die een Geest is, en in Geest moet gediend worden.

Tegenwerping 1.

IV. God heeft Zich in die gedaanten vertoond, daarom mag men Hem ook zo wel afbeelden.

Antwoord

- (a) Wij ontkennen het gevolg; want God heeft het uitdrukkelijk verboden, daarmee is het tegenspreken uit.
- (b) Die vertoningen zijn profetische gezichten geweest en geen afbeeldingen, en een teken van buitengewone tegenwoordigheid.

Tegenwerping 2.

Zij zijn leerzaam, zo de beelden van God als van de heiligen.

Antwoord

- (a) Nochtans heeft God het verboden, 't is het werk van de Heidenen, wij hebben dan geen nuttigheid voor te wenden daar het verboden is.
- (b) God wil niet dat men door stomme beelden zal geleerd worden, maar door Zijn Woord: Psalm 119:24, 105. *Ook zijn Uw getuigenissen mijn raadsliden. Uw Woord is een lamp voor mijn voet, en een licht op mijn pad.*

Tegenwerping 3.

God heeft bevolen beelden te maken, als de koperen slang, Num. 21:2. En de Cherubs in de tempel. Exod. 25:8 1 Kon. 6:35.

Antwoord

De slang werd opgericht ter gelegenheid van de vurige slangen die hen staken. De slang was geen afbeelding noch van God, noch van de heiligen, dier beelden kunnen dan hieruit niet beweerd worden. 't Was een sacrament, in 't welk altijd een uitwendig teken moet zijn, dat alle zondigen, die door de duivel, de oude slang, ten val gekomen waren, en ziende en gelovende in Christus, het zaad van de vrouw, 't welk de duivel de

kop vermorzelen zou, behouden zouden worden, Joh. 3:14. Zij was niet opgericht om haar enige eer aan te doen; want toen het volk haar begon te eren, werd ze vermorzeld en vernietigd, 2 Kon 18:4. De Cherubs, de palmboom in en aan de tempel, waren schaduwen, gelijk toen de gehele dienst schaduwachtig was. 't Waren geen beelden van God, noch van heiligen, waarover hier 't verschil is, ook werd hun geen eer aangedaan. Maar zij dienden tot sieraad van dat gebouw, 't welk het heerlijkste was op aarde, meteen hen wijzende naar Christus.

Geen beelden te eren.

V. Het tweede deel van de vraag is over de dienst van de beelden. *Of men beelden enige godsdienstige eer mag aandoen?*

De Papisten zeggen: ja; wij: neen. Onze redenen zijn deze:

Bewijs 1.

Voor de beeldendienst is noch gebod noch voorbeeld. Dus is het op zijn allerzachtste eigenwillige godsdienst, verboden Matth. 15:9. Maar in zijn natuur is het afgoderij, 't is godsdienstig te eren van hetgeen geen God is; en engelen of gestorven heiligen godsdienstig te eren, is zelfs afgoderij, en als men dan nog hun beeld eert, of hen door het beeld, zo is ze dubbel.

Bewijs 2.

De beeldendienst is zo klaar, zo duidelijk, zo nadrukkelijk verboden, dat het niet naakter kan verboden worden, en dat zo menigmaal, dat het de grootste verstoktheid of moedwilligheid van de wereld is, beeldendienst nog te plegen. Ziet uit een menigte plaatsen alleen deze:

- (a) Dit gebod, dat niet alleen verbiedt maken, maar ook voor die zich te buigen, en die te dienen, en opdat er geen uitvlucht over zou blijven, zo worden de beelden onderscheiden, noch van hetgeen in de hemel is, noch van hetgeen op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is. Nu, hun beelden zijn beelden van 't geen in de hemel is, en van 't geen op aarde is: zo zijn ze dan uitdrukkelijk verboden.
- (b) Doet hierbij, Lev. 26:1, *Gij zult ulieden geen afgoden maken, noch gesneden beeld, noch opgericht beeld zult gij u stellen, noch gebeeldde steen in uw land zetten, om u daarvoor te buigen.* Partijen maken onderscheid tussen afgoden, en beelden van de heiligen; maar deze plaats neemt de uitvlucht weg; want hier wordt niet alleen verboden het maken van afgoden om zich voor die te buigen, maar ook van een gesneden beeld, ook opgericht beeld, ook gebeeldde steen. Nu, hun beelden zijn gesneden beelden, opgerichte beelden op hun altaren, gebeeld hout en steen, die op de straten en elders gesteld worden om zich voor die te buigen, gelijk ze doen.
- (c) Doet hierbij, Deut. 27:15, *Vervloekt zij de man, die een gesneden of gegoten beeld, een gruwel des Heeren, een werk van 's werk meesters handen, zal maken, en zetten in het verborgene! en al het volk zal antwoorden en zeggen: Amen.* Nu, hun beelden zijn gesneden en gegoten beelden, een werk van werkmeesters handen, en zij zetten het niet alleen in 't verborgen, maar zelfs ook in 't openbaar; zo zijn dan hun beelden een gruwel des Heeren, en op hen past dan de bijgevoegde bedreiging.
- (d) Psalm 97:7, *Beschaamd moeten wezen allen die de beelden dienen, die zich op afgoden beroemen.* Zij nu dienen de beelden, zij beroemen zich op hun afgoden, van welke zij zo vele wonderen vertellen; zo zullen ze dan te schande worden.

Uitvlucht 1.

VI. Dit gebod en al de aangehaalde plaatsen zien op de heidense afgoden, welke zijn beelden van versierde dingen, die er niet geweest zijn, en die zij voor goden hielden; maar onze beelden zijn geen afgoden, want 't zijn beelden van dingen, die er nog zijn, en geweest zijn, namelijk van God, engelen, Christus, Maria en andere heiligen, en wij houden de beelden niet voor God. Dus zijn al die plaatsen niet tegen ons.

Antwoord

- (a) Het gebod en al de aangetogen plaatsen maken zo'n onderscheid niet. En zo men al door Hebr. *phesel* een afgod van een heiden moest verstaan, 't welk het woord nochtans niet betekent, maar allerlei beelden door snijden of uithouwen gemaakt, zo staat er het woord Hebr. *themoena*, *een gelijkenis* erbij. En gelijkenis te maken van iets dat in de hemel, aarde of wateren is, is zowel verboden als een afgod te maken. Nu, hun beelden zijn gelijkenissen van iets, zo dan verboden.
- (b) Nooit heeft een heiden het beeld dat hij eerde, geacht God zelf te zijn, die hemel en aarde gemaakt heeft, en ook zelfs niet hun vergode heiligen: want zij wisten wel dat zij, of een ander mens dat beeld gemaakt hadden. De Efeziërs maakten wel uitdrukkelijk onderscheid tussen de grote godin Diana, en het beeld dat uit de hemel gevallen is, Hand. 19:35.
- (c) De Israëlieten maakten een gouden kalf, zij wisten wel dat dit kalf Jehova niet was, en dat dit kalf hen uit Egypte niet verlost had; maar zij wilden God daardoor eren, daarom zeiden zij, Exod. 32:4, 5, *Dit zijn uw goden, Israël! die U uit Egypteland opgevoerd hebben. Als Aäron dat zag, zo bouwde hij een altaar voor hetzelfde; en Aäron riep uit, en zei: morgen zal de HEERE een feest zijn!* Zij hielden dan dat kalf niet voor God zelf; maar wilden God daardoor eren.
- (d) Dit kalf was een beeld van iets dat was, en nochtans was het een afgod, gelijk 't uitdrukkelijk een afgod genoemd wordt: Hand. 7:41. *En zij maakten een kalf in die dagen, en brachten offerande tot de afgod, en verheugden zich in de werken van hun handen.* Waaruit klaar blijkt dat beelden afgoden zijn en beeldendienst afgoderij.

Uitvlucht 2.

Het eren van de beelden met *latreia* wordt verboden; maar niet het eren met *douleia*.

Antwoord

- (a) Dat is een ijdele onderscheiding, gelijk in het vorige hoofdstuk 103 is getoond. Laat hun eens een enig bewijs geven, dat men beelden met *douleia* eren mag.
- (b) In de Hebreeuwse taal wordt ook geen onderscheid gemaakt tussen eren van God en beelden, 't eren van beide wordt met hetzelfde woord uitgedrukt.
- (c) En zij zelf zeggen dat men het beeld van Christus en het kruis met *latreia* eren moet. Dus spreekt hun Cajetanus in Not et G. Biel. lect. 49. in can. miss. *Indien het zijn beelden van Christus, laat ze met dezelfde soort aanbeden worden, met welke Christus aanbeden wordt, dat is met de aanbidding van latreia.* En van 't kruis zeggen ze in Pontif. Rom. fol. 205. *Het kruis zal aan de rechterhand van de apostolische legaat zijn, omdat men dat latreia schuldig is.* Dus zijn dan hun uitvluchten ijdel, en Dus blijven de bovengezegde plaatsen in hun volle kracht.

VII. Omdat deze hun afgoderij zo grof tegen het Woord van God aanloopt, en zij geen gebod noch voorbeeld voor hun beeldendienst weten te vinden, zo behelpen ze zich met die uitvlucht: onze beelden zijn geen heidense afgoden, en wij bidden de beelden niet aan, 't welk nu al verantwoord is. Evenwel om nog wat te hebben, zo brengen ze nog deze plaatsen bij:

Tegenwerping 1.

Exod. 3:5, *En Hij zei: nader hier niet toe, trek uw schoenen uit van uw voeten. want de plaats, waarop op gij staat, is heilig land.* vers 6, *En Mozes verborg zijn aangezicht; want hij vreesde God te zien.* Hier, zeggen ze, beveelt God Mozes zich eerbiedig te gedragen jegens de braambos, en Mozes bewees hem grote eerbiedigheid.

Antwoord

Hier was geen beeld, 't was en bleef de braambos. Ook bewees Mozes de braambos geen eer, ook werd hem dat niet bevolen; maar hem wordt belast zich eerbiedig te gedragen jegens God, die op een buitengewone wijze Zich aan hem openbaarde in de braambos, en Mozes bedekte zijn aangezicht niet voor de braambos, maar voor God, want, staat er, hij vreesde God aan te zien.

Tegenwerping 2.

Psalm 5:8, *Ik zal mij buigen naar het paleis Uwer heiligheid, in Uw vreze.* Psalm 99:5, *Buigt u neder voor de voetbank Zijner voeten, Hij is heilig.* Hier wordt belast aan de tempel godsdienstige eer te bewijzen.

Antwoord

De tempel en wat daarin was, waren schaduwen op Christus; in het naderen tot God kan en moet men alleen naderen door Christus. Als zij zich dan bogen naar de tempel, en zich voor dezelve neerbogen, baden ze de tempel niet aan, noch God door die, en deden die geen godsdienstige eer aan; maar door de schaduwen zagen zij op Christus, in de tempel afgebeeld.

Tegenwerping 3.

Gal. 3:1. *Denwelken Jezus Christus voor de ogen tevoren geschilderd is geweest, onder u gekruist zijnde.* Hier staat wel uitdrukkelijk dat de Galatiërs de schilderij van Christus hadden.

Antwoord

Dat staat hier geenszins, Hij was voor hun ogen, zoals Hij onder hen gekruist was; nu. Hij was te Galatië niet gekruist, maar op Golgotha. 't Is zoveel als: Christus is zo klaar en duidelijk u verkondigd, alsof Hij onder u gekruist was, en alsof Hij voor uw ogen afgeschilderd, en in een tafereel vertoond werd. Ook is hier geen eren.

Dus hebben wij van de eerste zonde, in dit gebod verboden, gesproken, namelijk van de beeldendienst; doch onder dit gebod zijn al meerder zonden begrepen, die wij kort zullen voorstellen.

Ongodsdienstige gestalte.

VIII. De tweede zonde is een ongodsdienstige gestalte van het hart. Geen indruk van God, geen vreze, geen liefde tot God, Zijn wil noch te kennen, noch zoeken te kennen, noch te willen doen. Geen achting voor het Woord, noch voor de predikanten, geen begeerte om verenigd te worden met het volk van God, om de Heere te belijden, tot zijn eer te zijn, daarom noch in de kerk te komen, of zelden, als men niet weet wat men anders doen zal, of om eens te zien en gezien te worden. Hiervan Psalm 14:1, *De dwaas zegt in zijn hart: er is geen God.* 2 Kron. 36:16, *Zij spotten met de boden Gods, en verachten hun woorden.* Hebr. 10:25, *Laat ons onze onderlinge bijeenkomst niet nalaten, gelijk sommigen de gewoonte hebben.*

Eigenwillige dienst.

IX. De derde zonde is eigenwillige godsdienst. God te dienen op een wijze, die wij zelf beramen, of die ons van mensen is voorgesteld, zonder bezorgdheid en onderzoek, hoe God gediend wil zijn: zich inbeeldende, dat God een welgevallen aan ons werk zal hebben, als wij maar een goede mening hebben om God door dat werk te dienen. Dit verwerpt de Heere Jezus, Matth. 15:9.

Lusteloosheid.

X. De vierde zonde is traagheid tot, en lusteloosheid in de godsdienst. Zal men de tijd van zijn bijzondere godsdienst waarnemen, daar is altijd wat in de weg, en men is weltevreden als men enige wettige verhindering krijgt, men gaat er heen als een misdadiger naar de boeien, en 't is ras gedaan, en gelijk de kinderen is men blij, als men amen mag zeggen; men heeft het geweten wat gestild. Tot het Woord te lezen is geen tijd over, en leest men het om zijn taak af te doen, 't is zonder lust, zonder opmerking; men neemt een kort hoofdstuk, of een korte psalm, en men is wederom blij als het gedaan is. Zo gaat het ook met de openbare godsdienst; om een haverstro blijft men uit de kerk, en als men daar is, men laat de gedachten hierheen en daarheen vliegen, men gaat zitten slapen, en dan heeft de predikant het nog gedaan met zijn geesteloos en lang prediken; van het overdenken van het gehoorde, of het aan anderen te verhalen, dat is een werk dat al te lastig is, dat is al buiten gebruik, de predikatie gedaan, al gedaan. Op deze past: Mal 1:13, *Nog zegt gij: ziet, wat een vermoeidheid!* Openb. 3:15, 16, *Ik weet uw werken, dat gij noch koud zijt, noch heet; och, of gij koud waart, of heet! Zo dan, omdat gij lauw zijt, en noch koud noch heet, Ik zal u uit mijn mond spuwen.*

Sleurwerk.

XI. De vijfde zonde is in het gedane sleurwerk te rusten. Men heeft zijn morgen- en avondgebed opgezegd, men heeft een hoofdstuk gelezen, men is tweemaal ter kerk geweest, men heeft nooit het heilig avondmaal verzuimd, men heeft zijn aalmoezen gegeven; wat zou men meer? 't Is wel, ik heb mijn plicht gedaan, en daarmee is men tevreden, men heeft goede moed, dat God ons in de hemel zal nemen, schoon dat men noch kennis heeft van de weg van de waarheid, noch geestelijke bewegingen; van deze zegt de Heere, Jes. 29:13, 14. *Daarom dat dit volk tot Mij nadert met zijn mond, en zij Mij met hun lippen eren, doch hun hart verre van Mij doen. Daarom ziet, Ik zal voorts wonderlijk handelen met dit volk, wonderlijk, en wonderbaarlijk.*

Geveinsde godsdienst.

XII. De zesde zonde is geveinsdheid in de godsdienst. Als men met het plegen van godsdienstige oefeningen zichzelf beoogt, om van mensen geëerd te worden. Als de predikant zijn bekwaamheden opwekt, vol geest schijnt te zijn in het bidden, veel vuur vertoont in het prediken, en als hij met dat alles beoogt de naam van Godzalig, van geleerd, de toejuicing en achting van het volk; een gruwel! Als een particulier persoon naarstig ter kerk gaat, daar stemmig en aandachtig zit, en 't is om de naam van een vrome te bekomen, als hij zingt, en 't is om te laten horen wat een stem hij heeft, en hoe vast hij de wijs kent. Als men onder het gebed luide zucht, en eerbiedige, ja mal gemaakte gebaren maakt, en 't is om gezien en gehoord te worden. Als men een aandachtige vertoning maakt onder het prediken, en ondertussen stil omziet of een ander hem wel ziet, als men een weinig in het zakje van de diaken werpt, en wilde dat het klonk als wat groots; in één woord, als men door de schijn van God te dienen, mensen in 't oog heeft, en daardoor zichzelf. Ziet hiervan Jes. 58:2, 3; Ezech. 33:30-32.

Lichamelijke beeltenissen.

XIII. De zevende zonde is lichamelijke beeltenissen van God in onze hersenen te maken. God openbaart Zich aan de ziel des mensen als een Geest, en meer afgetrokken van het lichamelijke, dan men het kan uitdrukken. Maar als de natuurlijke mens op dat eerste denken aan God peinst, zo bederft hij die eerste vertoning van God, en dat geestelijke verandert hij in iets lichamelijks; deze lichamelijke verbeelding van God, of zoekt men aan te houden, en men neemt genoeg in allerlei beeltenissen van God in de hersenen te maken. Of het is tegen de wil van de denker, die geestelijke gedachten van God wil hebben, maar hij kan niet. Of het komt van buiten aan door het spreken van de mensen van God. Of ook het komt door werking des satans op de verbeelding; het laatste is niet de zonde van de mens, maar van de satan, als de mens zich enkel lijdelijk gedraagt, met verfoeiing, en arbeid om zich te weren, Joh. 4:24.

Gemeenschap met afgodendienst.

XIV. De achtste zonde is zich de afgodische dienst gelijk te maken. Met in de mis te gaan uit nieuwsgierigheid voor de afgod, 't zij in hun kerk, 't zij op de straat omgedragen, zich neer te buigen, als men stilletjes ontzag of eerbied heeft voor hun beelden, als men de paapse heilige brasdagen, met brassen, drinken, spelen houdt, als hun St. Nicolaas, Drie-Koningen, Koppermaandag, Vastenavond en dergelijke. Davids voetstappen moet men navolgen, die zei, Psalm 16:4, *De smarten van degenen, die een andere god begiftigen, zullen vermenigvuldigd worden; ik zal hun drankofferen van bloed niet offeren, en hun namen op mijn lippen niet nemen.* Dit zijn de hoofdzonden in dit gebod verboden.

De geboden deugden. Overgave aan God.

XV. De deugden in dit gebod geboden zijn:

1. Allereerst, zich geheel ten dienste van God overgegeven in alles, met alles, en alle tijd: Rom. 12:1 ... dat gij uw lichamen stelt tot een levende, heilige, en Gode welbehaglijke offerande, welke is uw redelijke godsdienst.

Naar Gods wil.

2. God dienen naar zijn wil. Alles doen en laten, omdat het de wil Gods is, ons bekend gemaakt in zijn Woord, dat geeft de zuiverheid van de dienst: Efëze 6:6, 7 ... *als dienstknechten van Christus, doende de wil Gods van harte. Dienende met goedwilligheid de Heere, en niet de mensen.*

Met ziel.

3. God dienen met de ziel, met de geest en geestelijk, met verstand, wil, genegenheden: Psalm 103:1. *Loof de Heere, mijn ziel! en al wat binnen in mij is zijn heilige naam.* Jes. 26:9. *Met mijn ziel heb ik U begeerd in de nacht, ook zal ik met mijn geest, die in het binnenste van mij is, U vroeg zoeken.* Joh. 4:24 ... *aanbidden in geest en waarheid.*

Volkomen hart.

4. God dienen met een volkomen hart. Zodat men niet gedeeld is, om wat anders daarnevens te hebben en te zoeken: maar geheel en alleen daartoe overgegeven is, en dat met inspanning van alle mogendheden van de ziel: 1 Kron. 28:9 ... *ken de God uws vaders, en dien Hem met een volkomen hart, en met een willige ziel.* 2 Kron. 15:15 ... zij hadden met hun gehele hart gezworen, en met hun gehele wil Hem gezocht.

Met vrolijke ijver.

5. God dienen met vrolijke ijver. Zodat het geen last is, maar een lust, en dat men blij is, dat God van hem nog wil gediend zijn; hij acht het voor een groot voorrecht, dat hij God dienen mag, dat God hem iets gebiedt en geeft om te doen, daarom doet hij het met grote ernst en ijver: Psalm 104:4. *Hij maakt Zijn dienaars tot een vlammend vuur.* Rom. 12:11.. *Zijt vurig van geest. Dient den Heere.* Openb. 3:19 ... *wees dan ijverig.*

Afgoderij tegengaan.

6. De valse godsdiensten te verhinderen, de afgoden en beelden uit te roeien. Ieder naar zijn stand. De overheden wordt het gelast: Deut. 7:5 ... *hun altaren zult gij afwerpen, en hun opgerichte beelden verbreken, en hun bossen zult gij afhouden, en hun gesneden beelden met vuur verbranden.* Zo deed Mozes het gouden kalf, Exod. 32:20. Zo deed Hizkia aan de beelden en koperen slang. 2 Kon. 18:4. Zo deed Asa de afgrijselijke afgod, die zijn moeder gemaakt had, en zette daarom zijn moeder af, dat ze geen koningin ware, 1 Kon. 15:13.

Hoofdstuk 5

Van het Derde Gebod.

Verklaring van het gebod.

Dit gebod wordt ook verbodswijze voorgesteld. Het vervat eerst de verboden zaak, en dan een krachtige drangreden.

Allereerst de verboden zaak. Gij zult de naam des Heeren uws Gods niet ijdelijk gebruiken. 't Voorwerp is: de naam des Heeren. Hierdoor wordt verstaan:

- (a) de woorden: Jehova, Elohim, Heere, God.
- (b) En ook God Zelf: Lev. 24:16. *Wie de naam des Heeren gelasterd zal hebben, zal zeker gedood worden.*
- (c) Gods volmaaktheden: Ex. 34:5, 6 ... *en hij riep uit den Naam des Heeren ... barmhartig en genadig*, enz. Psalm 54:3 ... *verlos mij door Uw Naam*. Psalm 52:9 ... *ik zal Uw Naam verwachten.*
- (d) Gods hulp: Psalm 44:6 ... *in Uw Naam zullen wij vertreden, die tegen ons opstaan*. 1 Sam. 17:45 ... *ik kom tot u in de Naam des Heeren der heirscharen*. Spr. 18:10. *De Naam des Heeren is een sterke toren.*
- (e) De werken Gods, in welke de Heere Zijn heerlijkheid vertoont: Psalm 8:2 ... *hoe heerlijk is Uw Naam op de gehele aarde.*
- (f) Gods roem onder de mensen: Psalm 5:12 ... *laat in U van vreugde opspringen, die Uw Naam liefhebben*. Jozua 7:9 ... *wat zult Gij dan Uw grote Naam doen?*
- (g) Zodat door de Naam van God verstaan wordt alles, waarin God Zich openbaart, waarin Hij geprezen of veracht wordt: Hand. 9:15 ... *om Mijn Naam te dragen voor de Heidenen.*

Van deze naam geldt het verbod: *Gij zult die niet ijdelijk gebruiken*, dat is: iets zeggen of doen dat opzicht op God heeft, waardoor God niet geëerd, en niet erkend wordt zo'n God te zijn als Hij is, maar waardoor God onteerd wordt. *Ijdel*, dat is, tevergeefs, als 't niet te pas komt, onbedacht, oneerbiedig, roekeloos, uit dartelheid, zonder een heilig oogmerk, zodat het ook in anderen een oneerbiedige indruk van God verwekken kan.

Ten tweede. De beweegreden hierbij gevoegd is genomen van het schadelijke. *Niet onschuldig houden*. Of de mens dat zo weinig rekent, God rekent het zeer groot; of de mens daarover niet gevoelig is, en niet denkt dat hij een grote zonde begaan heeft, God rekent hem schuldig en waardig om gestraft te worden, en Hij zal hem ook zeker straffen; want het is een grote verachting van God, en een klare vertoning, dat hij God niet liefheeft, en alzo is 't een dadelijke aankanting tegen God: Psalm 18:27 ... *bij de verkeerde bewijst Gij U een Worstelaar*. De zonden in dit gebod verboden zijn deze:

Lasteren.

II. De eerste zonde is lasteren. Dit geschiedt:

- (a) als men Gode wat ongerijmds toeschrijft, en met woorden of gebaren God smaadt of belacht en anderen daarom doet smaden en lachen: Lev. 24:11. *Toen lasterde de zoon van de Israëlitische vrouw uitdrukkelijk de Naam, en vloekte.*

- (b) Als men de waarheid Gods, zijn macht, of andere eigenschappen loochent, en Zijn voorzienigheid, onderhouding en regering ontkent en verwerpt: Psalm 10:11, 13. *Hij zegt in zijn hart: God heeft het vergeten ... Waarom lastert de goddeloze God? zegt in zijn hart: Gij zult het niet zoeken?* Job 21:15. *Wat is de Almachtige, dat wij Hem zouden dienen? en wat baat zullen wij hebben, dat wij Hem aanlopen zouden?* Zef. 1:12 ... *die in hun hart zeggen: De Heere doet geen goed, en Hij doet geen kwaad.*
- (c) Als men anderen toeschrijft hetgeen Gode alleen eigen is, en 't geen Hij alleen doet: Matth. 12:24. *Maar de Farizeeën, dit gehoord hebbende, zeiden: Deze werpt de duivelen niet uit, dan door Beëlzebul, de overste der duivelen.*
- (d) Als men de genade, die God in iemand gelegd heeft, en de vertoningen van die, veracht, belacht, verdraait, smaadt; namelijk, als men de Godzaligen en hun Godzaligheid, geveinsden en geveinsdheid noemt; zo belachten de Joden Christus' vertrouwen op God: Matth. 27:43, 47. *Hij heeft op God betrouwd; dat Hij Hem nu verlosse, indien Hij Hem wel wil! want Hij heeft gezegd: Ik ben Gods Zoon ... Deze roept Elias.*
- (e) Als men de waarheid Gods, in de Schrift geopenbaard, loochent en bespot: 2 Petrus 3:3, 4. *En de spotters zullen zeggen: waar is de belofte Zijner toekomst?*
- (f) Als men, de naam hebbende van een bondgenoot, die staat niet beleeft, waardoor men maakt, dat anderen de leer van de waarheid en van de Godzaligheid lasteren: Rom. 2:24. *Want de Naam van God wordt om uwentwil gelasterd onder de Heidenen.* 2 Petrus 2:2. *Velen zullen hun verderfenissen navolgen, door welke de weg der waarheid zal gelasterd worden.*

Vloeken.

III. De tweede zonde is vloeken, andere mensen of zichzelf kwaad toewensen van God, van de duivel, van de donder, of van iets anders. De heiligen, door ingeven van Gods Geest en bevel Gods, hebben sommigen gevloekt: Psalm 35:4; Psalm 109:6, 20 2 Kon 2:24. Dit is van anderen niet na te volgen; deze zijn in dit gebod niet verboden. Maar zulk vloeken, dat in spot en spel, zonder nadenken geschiedt, en die voortkomen uit haat en wraakzucht, verdrietigheid, of om iets te bevestigen, en beter geloofd te worden. Zo vervloekten de veertig mannen zichzelf, dat zij noch eten, noch drinken zouden, voor zij Paulus gedood hadden, Hand. 23:12. Dit was de zonde van Petrus uit vrees, Matth. 26:74. Dus vervloekte Job uit verdrietigheid de dag van zijn geboorte, Job 3:1. Dus vloekt de een de ander. Psalm 62:5 ... *met hun mond zegenen zij, maar met hun binnenste vloeken zij.* Pred. 7:21 ... *opdat gij niet hoort dat uw knecht u vloekt.* Men moet niemand gelegenheid geven tot vloeken, en zo iemand ons vloekt, men heeft zich daarover niet te ontzetten; want het is in de macht niet van anderen, de vloek op ons te brengen; Spr. 26:2 ... *alzo zal een vloek, die zonder oorzaak is, niet komen.* Maar God verandert de boze vloeken van anderen over ons wel in een zegen, gelijk David zei van de vloek van Simëi, 2 Sam. 16:11, 12. *Laat hem geworden, dat hij vloeke ... Misschien zal de Heere ... mij goed vergelden voor zijn vloek, ten deze dage.* Immers 't is onze plicht; zegent ze, die u vloeken, Matth. 5:44.

Onnodig zweren.

IV. De derde zonde is onnodig zweren, als men door gewoonte in de gewone omgang een eed doet tot bevestiging van zijn woorden, zonder noodzaak, zonder dat het geëist wordt. Hiertegen waarschuwt de Heere Jezus: Matth. 5:37, 34. *Laat zijn uw woord, ja, ja, neen, neen; wat boven deze is, dat is uit de boze ... Zweert geheel niet.*

Vals zweren.

V. De vierde zonde is vals zweren, dat is, als men met aanroeping van Gods Naam, 't zij met of zonder vervloeking, een zaak bevestigt waar te zijn, die men niet weet of waar is, of die men weet niet waar te zijn. Als men iets belooft te doen, dat men niet voornemt te doen, of dat men voornemt niet te doen, of voorheen weet dat men niet doen zal. Dit kan geschieden in pleidooien van de impetrant, gedaagde of getuige, en in het aanvaarden van een ambt, dat te beëdigen is. Zach. 5:4. *Ik breng deze vloek voort, spreekt de Heere der heirscharen, dat hij kome in het huis van den dief, en in het huis desgenen, die bij Mijn Naam vals zweert.* Lev. 19:12. *Gij zult niet vals bij Mijn Naam zweren.*

Eed te breken.

VI. De vijfde zonde is de eed te breken. Heeft men een eed gedaan om iets te doen, dat God verboden heeft, dat moet men niet doen, en men zondigt niet dat men het niet doet; maar men heeft gezondigd met zo'n kwade zaak te bezweren. David zwoer dat hij het huis van Nabal zou uitroeien, 1 Sam. 25:22, nochtans deed hij het niet, en was blij dat hij verhinderd werd, vers 32. Maar als men een goede zaak bezworen heeft, zo moet men ze houden, al was het ons in het lichamelijke schadelijk: Psalm 15:4 ... *heeft hij gezworen tot zijn schade, (Hebr. om kwaad te doen, namelijk, dat hemzelf nadelig is) evenwel verandert hij niet.* Omdat Saul tegen de eed, ten tijde van Jozua aan de Gibeonieten gedaan, de Gibeonieten gedood had, zo kwam er een driejarige hongersnood over Israël, 2 Sam. 21:1. Matth. 5:33 ... *Gij zult de eed niet breken, maar gij zult de Heere uw eden houden.*

Misbruik van Gods Naam.

VII. De zesde zonde is misbruik van Gods Naam, als men:

- zorgeloos, lichtvaardig, zonder eerbied, zegt: *o Heer! o God! o Jezus!* Uit gewoonte, in verwondering, in pijn, in niezen, in iemand toe te drinken, in het afzeggen van arme lieden, in verdrietigheid, in zot geklap om te lachen, of in welk geval het zij.
- Hiertoe behoort ook ijdele boeken te lezen, daar Gods naam in misbruikt wordt; zulke gesprekken zonder nood bij te wonen, gelijk in de komedie doorgaans geschiedt.
- Hiertoe behoort oneerbiedig Gods Woord te horen, of te lezen; want daar spreekt God niet alleen, maar men noemt daar gedurig de naam des Heeren.
- Zo ook onaandachtig te bidden, en als men het woord Heere als een stopwoord gebruikt, als de rede niet wel vloeien wil.
- Hiertoe behoort ook loopjes van de Schriftuurplaatsen te maken, en dat te pas te brengen om te doen lachen en aardig te schijnen.

Stilzwijgen op horen lasteren.

VIII. De zevende zonde is stilzwijgen, als men de Naam van God hoort lasteren: Lev. 5:1. *Als nu een mens zal gezondigd hebben, dat hij gehoord heeft een stem des vloeks, waarvan hij getuige is, hetzij dat hij het gezien heeft, of geweten heeft; indien hij het niet te kennen geeft (aan degenen, die gesteld zijn om het te straffen) zo zal hij zijn ongerechtigheid dragen.* Spr. 29:24 ... *hij hoort een vloek, en hij geeft het niet te kennen.*

Men moet onderscheid maken tussen het uitdrukkelijk lasteren van God, en het misbruik maken van Gods Naam; het eerste moet men aan de overheden bekendmaken, of men deelt mede aan het lasteren; het tweede moet men met het

gelaat bestraffen, en ook met woorden, indien de omstandigheden van tijd en plaats het toelaten, en er gelegenheid is om de misbruiker niet te verbitteren door de schande, die hij meent, dat hem in een gezelschap aangedaan wordt, maar om hem te verbeteren; of men moet daarna gelegenheid nemen, om hem in alle nederigheid, zonder meesterachtigheid, te onderrichten en te overtuigen, zonder juist het laatste woord te willen hebben, dat verbittert lichtelijk.

Misbruik van 't lot.

IX. De achtste zonde is misbruik van het lot. 't Lot is een buitengewoon of ongewoon verzoek aan God, dat Hij Zijn wil wil openbaren in een gewichtig verschil, waarvan men noch door wijsheid, noch door kunst, noch door sterkte een uitkomst bekomen kan, en daarvan nochtans een uitkomst moet zijn, of daar is gevaar van groot nadeel aan land, of kerk, of persoon.

Mag gebruikt worden.

Dat het lot gebruikt mag worden, blijkt uit de bevelen, Lev. 16:8, 9; Num. 26:55, 56. De heiligen hebben het ook gebruikt, Hand. 1:26. Dat God het lot bestuurt, en laat vallen naar Zijn wil, blijkt, Spr. 16:33, *Het lot wordt in den schoot geworpen; maar het gehele beleid daarvan is van de Heere.*

Het lot is een godsdienstig werk, het is een verzoek aan God, en moet daarom met voorgaande gebeden geschieden: Hand. 1:24-26. En zij baden en zeiden: Gij Heere! Gij Kenner van de harten van allen, wijs van deze twee één aan, die Gij uitverkoren hebt; om te ontvangen het lot van deze bediening en van het apostelschap ... En zij wierpen hun loten.

In het lot verwacht men een uitkomst tot verheerlijking van God, en welstand van land en kerk. Dus is het een godsdienstig werk, en moet met een godsdienstig hart geschieden.

Het lot komt alleen te pas in gewichtige verschillen, in zake van grote aangelegenheid, waaraan de welstand van de samenleving van de mensen hangt, en komt te pas in zulke zaken, waarvan men anders geen uitslag kan hebben, of waarin de hand van God uitdrukkelijk gezien moet worden, als: in de deling van het land Kanaän, in de twee bokken, in de verkiezing van een twaalfde apostel: Spr. 18:18. *Het lot doet de geschillen ophouden, en maakt scheiding tussen de machtigen.*

In het Oude Testament schijnt het, dat het lot ook is gebruikt geweest in een schuldige te ontdekken. Zo werd naar alle waarschijnlijkheid Achan gevonden, Jozua 7:18. Zo ook Jonathan, 1 Sam. 14:40, 41. En Jona, Jona 1:7. Maar dat is niet na te volgen. Zo het uitvinden van Achan door het lot geschied is, doch 't gaat niet vast, dat is door openbaring van God in dat geval geschied. Op Sauls doen is niet aan te gaan, die deed wel meer dat niet goed was. De scheepslieden van Jona waren heidenen.

Niet uit nieuwsgierigheid.

X. Omdat dan het lot een buitengewoon godsdienstig werk is, om gewichtige verschillen te doen ophouden, zo moet men schrikken het lot te misbruiken tot voldoening van zijn nieuwsgierigheid, om iets verborgens te weten, of nalatende de enige regel van Gods Woord, God door 't lot te willen vragen wat men in een twijfelachtige zaak, door welke men niet zien kan, zou moeten doen: *in trouwgevallen, in zijn raad over een zaak te moeten geven, in het aanvangen van een nering, in het blijven of verhuizen in diergelijke.* Het zou God verzoeken zijn, 't zou God tot toorn verwekken, en Hij zou door het lot niet antwoorden, en zou het lot wel doen vallen tot uw nadeel en verderf.

Houdt u aan het Woord, verzoekt de Heere niet, en tergt Hem niet. Kunt gij een zaak niet doorzien, en staat gij in twijfel, blijft dan; want men mag niets doen dan in het geloof.

Niet tot spel.

XI. Hieruit blijkt ook, dat het een schrikkelijk misbruik van de Voorzienigheid Gods is, het lot te misbruiken tot spel, tijdverdrijf, winst.

- Daar zijn spelen, die enkel door kunst of kracht, of door die tezamen geschieden, als: schaken, dammen, kaatsen, schermen, klossen en dergelijke; deze zijn in zichzelf geoorloofd, maar zij moeten geschieden tot een heilig oogmerk, om de vermoeide hersenen te verkwikken, om de gezondheid van het lichaam te bewaren, en daardoor bekwamer te worden tot de volgende arbeid; het moet ook niet te dikwijls geschieden, ook niet te lang, dan zou men het oogmerk missen, men zou zijn tijd verkwisten, en het hart zou van de Heere vervreemden, en in dat spel blijven hangen.
- Daar zijn ook spelen die gemengd zijn, en ten dele door lot, en ten dele door kunst geschieden, als: het kaartspel, tiktakken en diergelijke; deze zijn zowel ongeoorloofd, als het enkel lotspel, en ook het lot heerst in zulke spelen; want zo iemand het lot geheel tegenvalt, zo helpt zijn kunst niet.
- En daar zijn spelen, die enkel en alleen van het lot afhangen, als het spel met de teerling alleen, of met briefjes trekken, en dergelijke.

Lotspelen is ongeoorloofd.

XII. Dat het spelen met het lot, 't zij alleen, 't zij met kunst samengevoegd, ongeoorloofd is, blijkt uit deze redenen:

Bewijs 1.

In Gods Woord is noch bevel, noch voorbeeld, noch grond, waaruit men door een goed gevolg het lotspel kan besluiten.

Zegt men, *dat kan men ook zeggen van andere spelen, die door kunst of kracht geschieden.*

Antwoord.

Men kan niet; want in Gods Woord is gegrond, dat men rusten, slapen, eten, drinken mag, en meteen, dat men ziel en lichaam mag trachten in een goede gestalte te houden, om bekwam te zijn tot de dienst van God.

Zegt men, *daartoe kan ook het lotspel dienen.*

Antwoord.

Het kan niet, omdat het enkel zonde is, en de ziel zou ontstellen, als men over zonde gevoelig was. Uit het in Gods Woord gegronde mag men geen gevolg trekken tot het ongegronde.

Bewijs 2.

Het lot te gebruiken is een godsdienstig werk, in het Woord bepaald, ten opzichte van de omstandigheden van zaken waarover, manier hoe, en einde waartoe het gebruikt mag worden, namelijk: het is een godsdienstig werk, 't is een raadvragen aan de Heere, 't is een verzoek, dat Hij Zijn wil wil openbaren daarom met voorgaande gebeden gebruikt, Hand. 1:24-26.

Het moet gedaan worden in gewichtige voorvallen, in welke Gods hand buitengewoon moet gezien worden, als: in de twee bokken, in de deling van het land Kanaän, in de verkiezing van een twaalfde apostel. Het moet gedaan worden in het geloof, dat het

gehele beleid daarvan van den Heere is, Spr. 16:33. Dat Hij Zijn wil zal openbaren, om daarin met genoegen te rusten.

Het moet geschieden om verschillen te eindigen, Spr. 18:18. Nu, al deze dingen zijn in het lotspel niet, zo dan ongeoorloofd.

Bewijs 3.

Het lot is een buitengewoon middel om in een zeer gewichtig geval Gods wil te weten. In het lotspel nu is geen gewichtig geval, geen zaak des verschils; men zoekt daardoor niet de wil Gods te weten, om zich die te onderwerpen. Dus is het lotspel een verzoeken van God, dat verboden is: Matth. 4:7 ... *Gij zult den Heere, uw God, niet verzoeken.* Verzoeken is de gewone weg, ons voorgeschreven, te verlaten, en wat buitengewoons van God begeren. 't Is spotten met Gods Voorzienigheid, en Hem te maken tot een dienaar van hun dwaze wil.

Zegt de dobbelaar: *ik heb daar geen gedachten op, 't is mij maar te doen om eer en winst.*

Antwoord

En die bedoelingen zijn zonde, en of men geen gedachten op God heeft, daarin is zelfs zonde; men moest in alles gedachten op God hebben, en of men geen gedachten op God heeft in het liegen, is het daarom geen zonde?

Bewijs 4.

De uitslag van het lot, 't welk de dobbelaar hoopt, ten goede voor hem te zullen zijn, is niet in de hand van de speler, en evenwel hij hoopt, en van wie hoopt hij het, van de duivel?

Neen.

Van het fortuin, dat de Heidenen tot een afgod stellen, alsof dat iets kon utruchten? Neen.

Van wie verwacht men het dan, van de dobbelstenen? Dan stelt men die tot zijn God, en 't is gruwelijk enig geluk te verwachten van iets anders dan van God.

Zegt de dobbelaar: *ik verwacht de uitslag van niemand, ik zie maar op 't geval.*

Antwoord

Zo zou een atheïst spreken; dat geval regeert God, Spr. 16:33. En zo ligt het in de zaak, dat men het geluk van God verwacht, en dat op een buitengewone weg, en in spel, dat niet anders is dan verzoeken, spotten, en God te maken tot een dienaar van zijn lust.

Bewijs 5.

Het lotspelen baart, niet door toeval, maar door zichzelf, schadelijke vruchten. Het neemt het hart weg, en daarin is als een betoverende kracht door een rechtvaardig oordeel van God. Als het lot tegenvalt, rijst een stille gemelijkheid tegen God in 't hart op, al wekt hij haar niet uitdrukkelijk op. Hieruit komen dan vloeken, lasteren, misnoegen tegen de winner. De een verliest zijn goed, veel of weinig; de ander krijgt verrotte en besmettende winst.

Bewijs 6.

Hierbij komt het algemene getuigenis van de Godzaligen en geleerde mannen van alle eeuwen, synoden, keizerlijke wetten. En is er hier en daar een voor het lotspel, 't is een papist, of een werelds mens, die met de Bijbel niet te doen heeft; of is er een enkele geleerde, hij heeft zijn weerleggers, die hem de mond gestopt hebben, en hij heeft op zich, en zijn andere schriften, een blaam gelegd.

Publieke loterijen zijn ongeoorloofd.

XIII. Uit het gezegde blijkt ook dat de publieke loterijen, van de overheden ingesteld tot onderhoud van armen of kerken, ongeoorloofd zijn. Want:

Bewijs 1.

De lotspelen en de loterijen zijn van dezelfde natuur; is 't één ongeoorloofd, het ander ook; ziet daarom de bovengemelde redenen, alsof wij ze hierbij gesteld hadden. Dat bij de loterijen van de overheden toestemming komt, neemt de natuur van de zaak niet weg. Overheden hebben geen macht de goddelijke geboden te vernietigen, en een ongeoorloofde zaak geoorloofd te maken. De geoorloofdheid moest komen, óf van de overheid, óf van het einde.

Niet van de overheid, want men moet Gode meer gehoorzamen dan de mensen.

Het einde, om armen en kerken te onderhouden, kan de loterijen niet meer goed maken dan Sauls oogmerk om de Heere van het verboden geroofde te offeren; men moet geen kwaad doen, opdat het goede daaruit kome, een goed einde moet ook een goede wijze, om dat te bekomen, hebben. Ook konden de armen door andere wegen geholpen worden: door milddadigheid, door schattingen op te leggen, of door andere middelen, die grond hebben in Gods Woord. En 't is zelfs niet tot voordeel van de armen, maar tot nadeel; want daardoor raken velen, die ternauwernood hun kost kunnen winnen, tot armoede, en moeten dan mede onderhouden worden.

Zegt men, dezulken moesten in de loterijen niet inleggen.

Antwoord

Die moesten er al, op hun pre-suppoost, inleggen, om daardoor tot een betere staat te komen. En hebben die geen macht over het weinige, de andere ook niet over veel, en ieder is verplicht, hetgeen hem van God gegeven is, naar Gods orde te bewaren.

Bewijs 2.

Door de loterijen wordt het de een onttrokken, en de andere krijgt het; want zeer velen moeten inleggen, en enige weinigen gaan er mee door; en dat zonder enige kunst, erfenis, of andere behoorlijke middelen.

Zegt men, 't wordt niemand onttrokken, zij geven het allen vrijwillig.

Antwoord

Daar behoorde geen gelegenheid gegeven te worden, waardoor de onderdanen hun goederen verkwisten, 't welk God verboden heeft.

Bewijs 3.

Het inleggen in de loterijen komt voort uit een hart, dat niet vergenoegd is met zijn staat, dat rijk wil worden, en daardoor in dwaze begeerlijkheden valt; een ieder gaapt naar de hoogste prijs, en dat door een weg, die noch bevolen, noch gegrond is, noch waarvan enig voorbeeld of voetstap in Gods Woord is, 't welk leert dat het lot is een godsdienstig werk, een buitengewoon middel om Gods wil in een zaak, die in verschil is, te weten, dat hier niet in overweging komt.

Zegt iemand, ik doe het godsdienstig, ik ben verlegen, en zeer bekrompen, daar is gelegenheid om tot betere staat te geraken, ik verwacht de uitslag van de Heere, ik bid om een zegen.

Antwoord

Alle godsdienst rust op Gods Woord, de loterijen niet. Dus is het geen godsdienstigheid, men kan hier niet bidden in geloof, en op zo'n wijze van God een

goede uitslag hopen; 't is God verzoeken, men verlaat de gewone weg, en wil het door een buitengewone weg.

Een ander zegt, *ik doe een godsdienst, want ik geef het aan de armen.*

Antwoord

Dat is zo niet; wilt gij 't aan de armen geven, zo geeft zonder iets weer te hopen, de armen krijgen daarvan de achtste of de tiende penning, uw hart weet wel dat gij het niet geeft aan de armen, maar om een goed lot te verkrijgen.

Zegt gij verder, *ik heb een goed deel aan de armen beloofd, als ik een goed lot zal krijgen.*

Antwoord

Dat is koopmanschap met God te drijven: geef mij dit, en ik zal u dat daarvoor geven; behalve dat, het is als hondenprijs en hoerenloon; goed, verkregen op een ongeoorloofde wijze, wil God in de offerkist niet hebben. Uit deze redenen, gevoegd bij die § 12 tegen het lotspelen gegeven zijn, blijkt, dat de loterijen ongeoorloofd zijn, zowel als het lotspel.

Bewijs 4.

Doet hierbij, dat indien de loterijen geoorloofd waren, dat dan vrienden, geburen en bekenden onder elkaar loterijen mogen oprichten, ieder wat inleggen, en dan loten wie het allemaal zal hebben. Dit nu zal de Godzaligen het hart doen kloppen, en de overheid zou het niet toelaten, waardoor zij te kennen geven, of dat de geoorloofdheid of ongeoorloofdheid van de loterijen, 't welk een werk van godsdienst is, van hen afhangt, of dat de loterijen in hun natuur ongeoorloofd zijn, of nadelig voor de staat van de republiek.

Dus hebben wij getoond, de zonden in het derde gebod *verboden*.

Geboden.

Met ontzag van God spreken.

De deugden, in het derde gebod geboden, zijn deze:

XIV. 1. Met alle ootmoedigheid tot God, en met alle eerbied van het hart, en vertoning van ontzag van God en goddelijke dingen te spreken, en te horen spreken. Opdat het openbaar worde, hoe heerlijk, ontzaglijk en te vrezen God is, en opdat een ieder door ons gedrag naast God, zo'n indruk van God hebbe. Hoe verootmoedigde zich vader Abraham, als hij tot God sprak! Gen. 18:27, *Ik heb mij onderwonden te spreken tot de Heere, hoewel ik stof en as ben!* Eglon, der Moabieten koning zelf, toonde zeer groot ontzag voor God; want als Ehud tot hem zei: *ik heb een Woord van God aan u*, toen stond hij op van de stoel, Richt. 3:20. De apostel vermaant met eerbied van God en goddelijke dingen te spreken: Titus 2:7. *Betoon in de leer ... deftigheid.* 1 Petrus 4:11. *Indien iemand spreekt, die spreke als de woorden van God.*

God belijden.

2. De Heere heilig en vrijmoedig belijden, dat Hij zo'n God is, als Hij is, dat wij het met Hem houden, Hem eren en vrezen, dat wij op Hem ons vertrouwen stellen, dat wij het houden met Zijn waarheid, met Zijn zaak, met Zijn kinderen, dat wij ons in deze niet schamen, maar het onze grootste eer achten, daarvoor bekend te zijn: Matth. 10:32. *Een ieder dan, die Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader, die in de hemelen is.* Rom. 1:16. *Ik schaam mij van het evangelie van Christus niet.*

Verheerlijken.

3. De Heere verheerlijken in alles, wat men spreekt, of doet, dat beogen, daardoor gaande gemaakt worden, zijn deugden vertellen:

- 1 Petrus 2:9. *Gij zijt een uitverkoren geslacht ... opdat gij zoudt verkondigen de deugden Desgenen, die u uit de duisternis geroepen heeft, tot Zijn wonderbaar licht.*
- Kol. 3:17. *En al wat gij doet met woorden of met werken, doet het alles in de Naam van de Heere Jezus, dankende God en den Vader door Hem.*
- 1 Kor. 10:31 ... *doet het al ter ere Gods.*

Ijveren.

4. Ijveren voor Zijn Naam en zaak; zo deed Mozes, Exod. 23:19, 20. Elia, 1 Kon. 19:10. David als een voorbeeld van Christus. Psalm 69:10. *De ijver van Uw huis heeft Mij verteerd; en de smadelijkheden van degenen, die U smaden, zijn op Mij gevallen.*

Aanroepen.

5. De Heere aanroepen, voor Hem zich eerbiedig neerbuigen, Hem wegens Zijn heerlijkheid aanbidden, van Hem alles, wat men in ieder geval van node heeft, ootmoedig verzoeken, zo alleen, als openbaar met de kerk: Psalm 99:6. *Mozes en Aäron waren onder Zijn priesters, en Samuël onder de aanroepers Zijns Naams; zij riepen tot den Heere, en Hij verhoorde hen.* Zef. 3:20. *Mijn ernstige aanbidders.*

Zweren.

6. Heilig bij Zijn Naam zweren. Hier zullen wij wat meer op staan, om een ieder te onderrichten, wat een eed is, en wat die al inhoudt; om een ieder aan zichzelf openbaar te maken, in opzichte van de eed, en om te onderwijzen, en om de partijen te weerleggen.

Natuur van de eed.

XV. Wij nemen de eed niet in 't gemeen voor de gehele godsdienst, gelijk Jes. 19:18, Te dien dage zullen er vijf steden in Egypteland zijn, sprekende de spraak van Kanaän, en zwerende den Heere der heirscharen. Maar nauwer voor God tot een getuige in zeker geval te nemen: deze beschrijft de Catechismus aldus: *Een rechte eed zweren is God aanroepen, dat Hij, als die alleen het hart kent, van de waarheid getuigenis wil geven, en mij straffen, indien ik vals zweer.*

De eed is aanroeping van God, dat Hij Getuige wil zijn: 2 Kor. 1:23, ... *ik aanroep God tot een Getuige over mijn ziel.* Jer. 42:5. *De Heere zij tussen ons tot een waarachtig en gewis Getuige.* Mal 2:14 ... *Daarom dat de Heere een Getuige geweest is tussen u en tussen de vrouw uwer jeugd.*

De eed is een aanroeping, met verbintenis tot zegen of straf, 2 Kor. 1:23. Over mijn ziel. Soms wordt deze verbintenis niet uitgedrukt, soms al. *God doe mij zo, en doe er zo toe,* 2 Sam. 3:35. Het formulier is verscheiden, soms:

- *De Heere leeft,* 1 Sam. 20:21.
- *Zo waarlijk de Heere leeft!*
- Bij ons is het formulier: *zo waarachtig helpe mij God Almachtig!*

De uitwendige gestalte is ook verscheiden; bij ons geschiedt ze met opsteken van de twee voorste vingers. 't Is zoveel, alsof men zei: *O alwetende, almachtige, waarachtige en rechtvaardige God, die lust tot waarheid, Wiens ogen naar waarheid zien, en die alle valsheid haat; die ook de waarheid van deze zaak weet, en die mijn hart, deze mijn mond en mijn daden kent: ik bid U, dat Gij op mij wilt neerzien in dit*

geval, en naar mijn stem horen, en dat Gij getuige wilt zijn van 't geen ik nu zeg of beloof; dat Gij mij, anderen tot een voorbeeld wilt stellen naar ziel en lichaam, indien ik de waarheid, zoveel zij mij bekend is, niet zeg, en stipt nakom, 't geen ik beloof, en in tegendeel mij naar ziel en lichaam wilt zegenen, als ik de waarheid zeg, of houd 't geen ik beloof. Laat alzo blijken dat Gij een alwetende, almachtige, waarachtige en rechtvaardige God zijt. Wie zou dan de eed niet vrezen?

XVI. Tot een goede eed behoren deze vijf zaken.

1. Bij wie men zweren moet.
2. Wie een eed mag doen.
3. De zaken die te bezweren zijn.
4. De wijze hoe de eed gedaan moet worden.
5. Het einde, waartoe die geschieden moet.

Bij God, niet engelen.

1. Die in de eed aangeropen wordt, bij wie men zweren moet, is alleen de waarachtige God. Bij engelen en heiligen mag men niet zweren, gelijk de Papisten zeggen en doen. Want

- (1) Die mogen niet aanbeden worden, gelijk boven getoond is.
- (2) Die kennen het hart niet.
- (3) Die hebben geen macht om te zegenen en te straffen.
- (4) God vertoort Zich over degenen, die bij iets anders zweren, dan bij de waarachtige God, en straft ze: Amos 8:14, *Die daar zweren bij de schuld van Samaria ... en zeggen: zo waarachtig als uw god van Dan leeft!* Zef. 1:5, *Die zich nederbuigende, zweren bij de Heere, en zweren bij Malcham.*

Uitvlucht. Dat waren afgoden, en geen engelen of heiligen.

Antwoord.

De grond van het ongeoorloofd zweren bij de genoemden was, omdat ze geen God waren, dat heeft altijd plaats, 't is evenveel, wie men naast God in de eed stelt en om er bij te zweren.

Tegenwerping 1.

1 Tim.5:21, *Ik betuig voor God, en de Heere Jezus Christus, en de uitverkorene engelen, dat gij deze dingen onderhoudt.* Daar zweert Paulus bij de engelen.

Antwoord

Hier is geen gewag van een eed. Paulus betuigt Timothéüs in de tegenwoordigheid van de uitverkoren engelen. Gelijk men in de gewone omgang zegt: *ik beloof het, ik belijd, ik zeg het voor allen, die hier tegenwoordig zijn.*

Tegenwerping 2.

Jozef zwoer bij Farao. Gen. 42:15, *Zo waarlijk als Farao leeft!*

Antwoord.

Men moet naar regels leven, zonder welke voorbeelden niet te volgen zijn; hieruit zou men anders moeten besluiten, dat men bij een levend mens, ja bij een heiden zou mogen zweren. En ook hier is geen aanroeping van Farao, en alzo geen eed.

Van een Godzalige.

XVII. 2. Die een eed mogen doen, moeten niet zijn kinderen, onzinnigen, dronkenen, toornigen in die tijd, leugenaars en dergelijken, niet alleen omdat zij niet te geloven

zijn, maar ook omdat zij niet in staat zijn om rechte indruk van God, en van de eed te hebben, en niet Godzalig kunnen zweren; maar die de eed recht kunnen doen, moeten verlichten, wedergeborenen, Godzaligen zijn. Maar omdat men van eens anders inwendige staat niet oordeelt, zo laat men alle burgerlijken met recht toe. Zweren ze niet recht, dat komt op hen zelf aan, en zo ontvangt men ook de eed van de afgodischen en van anderen, niet om hun wèl zweren, maar om de verbintenis, die hij op hen legt, en om hen getrouw te doen zijn, en om verschillen te beslissen.

Over gewichtige zaken.

XVIII. 3. De zaken, die te beëdigen zijn, moeten zijn:

- (a) van belang, en die anders niet beslist kunnen worden, Exod. 22:11.
- (b) Is 't een eed van getuigenis, zo moet men de zaak zeer wel weten, zonder twijfeling, opdat de eed in waarheid zij, Jer. 4:2 Psalm 15:2, Die met zijn hart de waarheid spreekt.
- (c) Zijn 't zaken, die men belooft te doen, zo moeten het goede zaken zijn; kwade eden, of om kwaad te doen, moet men niet houden, Markus 6:23, 25, 26.
- (d) 't Moeten zijn zaken, die na te komen zijn, die in onze macht zijn, waarvan wij bewust zijn, en waartoe wij bekwaam zijn. Onbedachte eden maken schuldig, Lev. 5:4, 5. Hiertoe behoren ook de plechtige verbintenissen in trouwe, particuliere beloften die in onze macht zijn; ook kan men hiertoe brengen de beloften in en over de doop gedaan, en in het Heilig Avondmaal, onder welke de voorwaarde is, zo de Heere genade en kracht geeft, Jes. 9:18.

Op een heilige wijze.

XIX. 4. Wijze hoe men zweren moet. Het moet geschieden:

- (a) uit liefde tot de waarheid: Zach. 8:19 ... *hebt dan de waarheid en de vrede lief.*
- (b) In groot ontzag voor God, die men zich klaar vertegenwoordigen moet; want men spreekt tot God, en roept in de eed God aan: Psalm 5:8, *Ik zal mij buigen naar het paleis Uwer heiligheid, in Uw vreze.*
- (c) Bedachtzaam: Pred. 5:1. *Wees niet te snel met uw mond, en uw hart haaste niet een woord voort te brengen voor Gods aangezicht.*
- (d) Als de overheid het eist, of ook buiten het gericht, als de nood het vordert, als er geen ander middel is om het geschil te beslissen, om te doen vertrouwen, om de waarheid van een zaak, daar ten hoogste aan gelegen is, te doen geloven: Hebr. 6:16 ... *de eed van bevestiging is denzelven een einde van alle tegenspreking.*
- (e) De eed moet geschieden duidelijk en klaar, zonder bewimpeling zonder verdraaien, zonder æquivocatiën of zinsbehoudenissen, dat is, als men iets zegt, waaronder men een andere zin denkt, en een andere zin de hoorder laat opvatten, omdat de klank van de woorden de zin, zoals de hoorder het opneemt, hebben; deze worden doorgaans *Jezüitische streken* genoemd, omdat zij ze voorstaan en gebruiken. Bijvoorbeeld, men vraagt iemand: *hebt gij die man niet gezien?* En men hem gezien hebbende, antwoordt neen; en men verstaat het, op die toren, of vliegende in de lucht.

Zonder zinsbehouding.

XX. Hierover is de vraag: *Of men in een eed, of in andere gelegenheden zulke æquivocatiën of zinsbehoudingen wel gebruiken mag?*

Antwoord. De Papisten zeggen: ja, wij: neen. Dit staan wij wel toe, dat men wel een waarheid mag zeggen, en een andere, naar welke men niet gevraagd wordt, verzwijgen. Ook staan wij wel toe, dat men wel woorden mag gebruiken die twee

zinnen hebben, of tot sieraad, of om een ander het verstand te oefenen, hoedanig onder andere ook de raadselen zijn, waarmee men vanouds elkaars verstand beproefde; zodanige raadselen vindt men ook veel in 't Woord van God: het raadsel van Simson, de raadselen van de koningin van Scheba. om Salomo's wijsheid te beproeven, zo ook het raadsel van Jotham, Gideons zoon, en van anderen; maar als men naar een zaak gevraagd wordt, of als men een zaak beëdigen zal, dan antwoordende, zo moet men antwoorden duidelijk en klaar, naar de mening van de vrager, opdat die noch zichzelf verleide door ons antwoord anders op te vatten dan wij het menen, noch opdat wij hem misleiden. Dit blijkt:

1. 't Is liegen, en het deel van de leugenaars is in de poel, in de hel.

Men zal zeggen: *'t is geen liegen, omdat het woord niet is tegen de mening van het hart; men neemt het in die zin, zoals men 't zegt.*

Antwoord

Men is in het antwoorden of beëdigen zo veromstandigd, dat men geen heimelijke mening mag maken; maar dat men het zo menen moet, als de woorden zelf meebrengen, en het past op de mening van de vrager; 't is niet alleen liegen, als de woorden tegen het gemoed zijn; maar liegen is ook, als de woorden niet overeenkomen met de zaak, waarnaar men gevraagd wordt, en die men wel weet. Daarom wordt de eed bepaald, met die woorden, zonder erg of list; als men dan niet antwoordt zonder erg of list, zo liegt men.

2. Het is bedriegen. *Van de man des bedrogs heeft de Heere een gruwel*, Psalm 5:7. Zegt men: *men bedriegt niet, omdat men het zegt, zoals men het meent.*

Antwoord

't Is nu beantwoord, en men heeft 't wel uitdrukkelijk voor; men beoogt een ander door zijn woorden te misleiden, die zich tevreden houdt met het woord, of de eed.

3. 't Maakt de eden onnut en tevergeefs; want men kan er geen staat op maken, daar de eed ... is een einde van alle tegenspreking, Hebr. 6:16. Men maakt de gehele samenleving van de mensen vol verwarring; want men kan dan niemand geloven, men heeft altijd te denken, dat hij iets in zijn gemoed daarbij gevoegd heeft, en het in die heimelijke zin verstaat. Dus is alle trouw weg.

4. Dan behoefden de martelaren niet geleden te hebben voor de waarheid, men kan dan op alle dwalingen ja zeggen, en dat het alle waarheden zijn, als men het in zijn verstand maar een andere draai en zin geeft.

Tegenwerping. *De heiligen hebben zulke zinsbehoudingen gebruikt,*

(a) *Abraham zei dat Sara zijn zuster was.*

Antwoord

Dat was waarheid, ook werd hij niet gevraagd, of ze zijn vrouw was, daarom kon hij dat wel zwijgen.

(b) *Samuël gebruikte zinsbehouding, als hij zei, dat hij naar Bethlehem wilde om te offeren, daar hij toch ging om een koning te zalven.*

Antwoord

Hem werd niet gevraagd, of hij aldaar een koning zou zalven, daarom kon hij dat zwijgen, en hij zei de waarheid, dat hij ging om te offeren, gelijk hij ook deed.

(c) *Christus hield Zich alsof Hij verder gaan wilde, daar Hij toch met hen in wilde gaan.*

Antwoord

Hier is geen zinsbehouding in de woorden. Christus wilde met zijn houden, of Hij verder gaan wilde, hun gelegenheid geven om Hem tot inkomen te verzoeken, op welke de Heere het wilde doen, en niet anders.

5. De eed is tot verheerlijking van God, als alwetend, almachtig, waarachtig, rechtvaardig, aanbiddeijk, ontzaglijk.

6. Om trouw en waarheid, en veilige omgang onder de mensen te houden.

Een Christen mag een eed doen.

XXI. De natuur van de eed, en de vereiste omstandigheden hebbende getoond, zo is de vraag: *Of het een Christen geoorloofd is, op de wijze als gezegd is, een eed te doen?*

De Mennisten zeggen, neen.

Wij ja. Ons bewijs is:

Bewijs

1. 't Is een overblijfsel van de wet van de natuur, gelijk blijkt uit het gebruik bij alle volkeren.
2. Het is uitdrukkelijk bevolen, Deut. 6:13, *Gij zult bij Mijn Naam zweren*. Voegt hierbij alle de gevallen, in welke God gebiedt dat de eed gebruikt zou worden. Hier geldt niet te zeggen, dat was in 't Oude Testament want 't was niet iets plechtigs, maar zedelijks, welk altijd allen verbindt. 't Is nergens in Nieuwe Testament afgeschafte, maar integendeel gebruikt.
3. 't Is geprofeteerd dat men in het Nieuwe Testament zweren zou: Jes. 45:23, *Dat Mij alle knie zal gebogen worden, alle tong Mij zal zweren*. Jes. 65:16, *Wie zweren zal op aarde, die zal zweren bij de God der waarheid*.

Uitvlucht

Deze plaatsen spreken niet van het eedzweren, maar van de geestelijke godsdienst van het Nieuwe Testament

Antwoord

- (a) Zo kan dan de eed niet uitgesloten worden; want die is een geestelijke godsdienst, 't is een aanroepen van Gods Naam.
 - (b) Wij ontkennen dat daar bijzonder in de laatste, van de geestelijke godsdienst gesproken wordt, maar wel uitdrukkelijk van het eedzweren: de woorden brengen het mee, en het gebruik in het Nieuwe Testament bevestigt het.
4. God heeft gezworen, Hebr. 6:17. Een engel heeft gezworen, Openb. 10:6. Paulus heeft gezworen, 2 Kor. 1:23; 1 Thess. 5:27. Dus is het zweren een heilig werk, en geoorloofd. Doet hierbij dat de apostel in het Nieuwe Testament het eedzweren als een geoorloofde zaak vaststelt: Heb 6:16. *De mensen zweren wel bij de meerdere*.
 5. Het einde van de eed blijft altijd, waar verschillen en tegenspreken geëindigd moet worden, en niet anders kunnen geëindigd worden dan door de eed: Heb 6:16 ... *de eed tot bevestiging is denzelven een einde van alle tegenspreken*.

Tegenwerping 1.

XXII. *Het schrikkelijk misbruik van de eed*.

Antwoord

Het misbruik neemt het gebruik niet weg.

Tegenwerping 2.

Matth. 5:34, 27, *Maar Ik zeg u: zweert ganselijk niet. Maar laat zijn uw woord ja, ja; neen, neen; wat boven deze is, dat is uit de boze.*

Antwoord

- (a) Dat Christus hier de rechte eed niet heeft afgeschaft, blijkt uit de profetieën dat men in het Nieuwe Testament zou zweren.
- (b) Christus spreekt van die eden, die de Joden pleegden te doen, zij zwoeren bij allerlei dingen, en maakten tussen die onderscheid: Matth. 23:16, 18 ... *Zo wie gezworen zal hebben bij de tempel, dat is niets; maar zo wie gezworen zal hebben bij het goud des tempels, die is schuldig. En zo wie gezworen zal hebben bij het altaar, dat is niets; maar zo wie gezworen zal hebben bij de gave, die daarop is, die is schuldig.* Tegen dit zweren stelt Zich Christus, en zegt in deze opzichte: zweert geheel niet, noch bij de hemel, noch bij de aarde, noch bij Jeruzalem, noch bij uw hoofd. Als de Joden plechtig zwoeren, dan zwoeren zij bij Jehovah; maar in de gewone omgang hadden ze terstond een eed bij 't een of ander gereed; te deze opzichte van de gewone omgang zegt Christus: *uw woord zij ja, ja, neen, neen; en als men daar boven gaat met telkens een eed daarbij te voegen, dat is uit den boze.*
- (c) Daar kunnen omstandigheden zijn, in welke men verder mag gaan dan ja en neen: want Christus gebruikt meermalen het woord amen, voorwaar, en de partijen zelf gaan verder, als ze iets bevestigen, met *bij mijn mannen-waarheid!* zodat zij deze plaats niet voor zich kunnen bijbrengen. Hetzelfde antwoord voldoet ook Jak 5:12, waar bijna dezelfde woorden zijn.

Bestrafing van roekeloze zweeders.

XXIII. Door hetgeen dus verre van de eed gezegd is, worden zeer velen bestraft, als:

1. Die roekeloze mensen, die bijkans niets zeggen kunnen, of daar moet een eed bij; waarachtig God! bij mijn ziel! en diergelijke schrikkelijke en God-tergende uitdrukkingen.

Valse zweeders.

2. Velen moeten overtuigd staan van hun onbedacht, en misschien vals zweren en getuigenis te geven, zo de impertrant dat is, die een ander voor 't gericht roept, en onder eden artikelen overlevert, als de gedaagde, die voor 't gerecht onder eden de voorgelegde artikelen beantwoordt, alsook de getuigen. Laat ik eens enige vragen voorstellen, en beantwoordt u ze zelf voor de Heere. Verstond gij wèl klaar en duidelijk hetgeen gij beëdigden zou? En zo niet wèl, nam u de vrijmoedigheid om naar de zin van de artikelen te vragen? Wist u de zaak zeker? Ging u recht door, zonder draaien, zinsbehouding, zonder eenzijdigheid? Was de zaak inderdaad, zoals u ze bezwoer? Bezweert u ze met ontzag voor God, uit liefde tot de waarheid? Bedachtzaam?

Die de eed niet houden.

3. Hierdoor zullen velen aan zichzelf openbaar worden, die de eed van verbintenis gedaan hebben, gelijk er vele beëdigden, 't zij in kleine of grote ambten, zijn. Wist u de inhoud van ieder artikel en van ieder woord wel, en wat ieder artikel eiste? Was u overtuigd dat u bekwaamheid had om alle de artikelen en ieder in 't bijzonder uit te voeren? Was er een hartelijk besluit om het ieder in het bijzonder na te komen? Stelde u van de tijd uws eeds af die artikelen u voor als een regel, zodat ze altijd u klaar voor ogen stonden? Hebt u in alle delen de eed volbracht? Onderzoekt u hieraan, en weet dat God het weet. Behelpt u niet met deze en gene uitvluchten; want zij zullen u niet onschuldigen als:

Uitvluchten.

(a) *Ik had een algemeen voornemen om getrouw te zijn.*

Antwoord

Dat is niet genoeg, op zo'n eed zouden velen tot hun ambt niet toegelaten zijn geworden. Als de overheid daarmee tevreden was geweest, zij zou geen artikelen opgesteld, en bepaald hebben.

(b) *De eed van getrouwheid heeft een heimelijke voorwaarde in, zoveel als mogelijk is.*

Antwoord

En als u die voorwaarde bij het zweren had uitgedrukt, u had het ambt niet bekomen. Die voorwaarde verzint gij u zelf, 't was de mening van de overheid geheel niet, en u moest niets bezweren, van 't geen waartoe u wist dat u bekwaamheid had, of zo vlug u bevond, dat u niet bekwaam was, moest u dadelijk het ambt hebben overgedragen.

(c) *De eden zijn zo bepaald, dat het onmogelijk is, dat iemand die houde, daar is niemand die ze stipt nakomt.*

Antwoord 't Is waar dat het onmogelijk is, als men er zoveel wil uithalen als uw begeerte is; en is het volstrekt onmogelijk, dan moest gij noch dat ambt begeren, noch de eed gedaan hebben, of er terstond uitscheiden.

(d) *Wij zijn allen zwakke mensen, wij bezondigen ons overal in.*

Antwoord

De eed te breken moet men niet stellen onder de dagelijkse zwakheden, de beëdigde zaken moeten in onze macht zijn, of men moet de eed niet doen; het overtreden is met weten en willen, en door de eed ligt op u een plechtige verbintenis tot straf, die gij zelf van Gods rechtvaardigheid hebt verzocht.

Let met opmerking op het derde gebod. *De Heere zal niet onschuldig houden, die Zijn Naam ijdelijk gebruikt.* Neemt ter harte 't geen staat, Ezech. 17:15, *Ja, zal hij het verbond breken, en ontkomen?* Wat is het schrikkelijk dat de Heere zegt, Zach. 5:4, *Ik breng deze vloek voort, spreekt de Heere der heirscharen, dat hij kome in het huis van de dief, en in het huis desgenen, die bij mijn Naam vals zweert, en hij zal in het midden zijns huizes overnachten, en hij zal het verteren, met zijn houten en zijn stenen.* Hoort hierbij wat de Heere spreekt, Mal 3:5, *Ik zal tot ulieden ten oordeel naderen, en Ik zal een snel Getuige zijn tegen degenen, die vals zweren.* Schrikt dan allen die u schuldig bevindt, en bekeert u haastelijk, eer het oordeel over u uitgevoerd worde, houdt voortaan de eed nauwkeurig, of laat het ambt varen; beter arm, ja zijn brood bedelen, dan door de eed te breken, overvloed te hebben. Vreest de eed, en wordt gij geroepen, weigert niet getuigenis van de waarheid te geven; maar ziet toe, dat u het heilig doet, opdat gij in geen oordeel valt.

Hoofdstuk 6

Van het Vierde Gebod.

Dit is het Gebod dat van velen tegengesproken wordt, tegen 't welk men met dik verheven schilden aanloopt om het te bestormen, en was het in de macht van velen geweest, 't was al lang verworpen en vergeten geweest. Maar in spijt van allen, die het leed is, het wordt nog alle sabbatten in de gemeente, als een regel van het leven, gelijk al de andere geboden, voorgelezen.

II. De woorden van dit gebod bevatten:

1. Een kort voorstel.
2. Een verklaring.
3. De beweegredenen.

Het eerste is het korte voorstel. *Gedenkt de Sabbatdag, dat gij dien heiligt.*

(a) Vóóraan wordt een nota bene gesteld, een woord van grote nadruk, en dat een diepe indruk in onze harten behoorde te geven. *Zijt gedachtig.* Ziet toe dat gij dit gebod niet tegenspreekt, niet verwerpt, niet in vergetenis stelt. Gedenkt er tevoren aan, eer die dag komt, om uw zaken zo te schikken dat gij dan geen belet hebt, bereidt er u tevoren toe. Zijt vermaand, wees gewaarschuwd.

't Voorwerp Sabbat.

III. (b) 't Voorwerp is de Sabbatdag. 't Woord komt af van schabat rusten.

- Rusten wordt gezegd als een zaak ophoudt van meer te zijn: Jozua 5:12. Hebr. Wajischbot haman. *En het man (rustte) hield op.*
- Rusten is ook het werk, waarin men bezig was geweest, te laten staan, en zich na de arbeid te verkwikken. Zo wordt het van God gezegd: Gen. 2:3 ... *omdat Hij op denzelven gerust heeft van al Zijn werk.*
- Van mensen wordt het onder andere gezegd: Ex 16:30. *Alzo rustte het volk op de zevende dag.*
- Ook wordt de aarde gezegd te rusten als zij stil blijft liggen, niet geploegd, noch bezaaid wordt, en alzo nalaat vruchten te dragen: Lev. 26:34 ... *dan zal het land rusten, en aan zijn sabbatten een welgevallen hebben.*

Van shabat komt schabbaat, schabbatoon, rust:

Lev. 25:4. *Doch in het zevende jaar zal voor het land een sabbat der ruste zijn.* Zo betekent het ook de tijd van rusten, 't zij alleen gesteld: Ex. 16:23 ... *morgen is de rust, de heilige sabbat des Heeren!* 't Zij dat dag of jaar daarbij gevoegd wordt: Neh. 13:17 ... *en ontheiligt jom hasschabbat, de sabbatdag.*

In dit gebod wordt het woord *dag* dan daarbij gevoegd, en dan daar niet bijgevoegd.

't Woord *Sabbat* wordt verscheidenlijk genomen:

1. Soms betekent het een week van zeven dagen of jaren, omdat die eindigt met de sabbat: Gen. 29:27. *Vervul de week van deze.*
2. De jaarsabbatten, zijnde het zevende jaar, in welke men noch ploegen, noch zaaien, noch oogsten mocht, Lev. 25:4, 5. En het vijftigste jaar, Lev. 25:8.

3. De Sabbatten van de weken, durende zeven dagen na elkaar, zijnde de drie feestdagen, paas-, pinkster- en van het loofhutten, Lev. 23:4.
4. De sabbatten van de dagen.
Deze waren:
 - (a) de eerste en de laatste dagen van de drie feesten, 't zij dat ze op de sabbat kwamen of op een andere dag: Lev. 23:39 ... *op de eersten dag zal er rust zijn, en op de achtsten dag zal er rust zijn.*
 - (b) De tiende dag van de zevende maand, Lev. 23:27, 32.
 - (c) De eerste dag van de zevende maand, Lev. 23:24.
 - (d) Behalve die allen betekent het de zevendaagse sabbat, welke zijn oorsprong heeft met de eerste zevende dag, en zal duren tot aan het einde van de wereld. Van deze wordt in dit gebod gesproken.

't Werk is heiligen.

IV. (c) 't Werk naast dit voorwerp is heiligen, dat is, afzonderen tot een heilig gebruik, Exod. 13:2. Zich bereiden, Exod. 19:11. Heilig, wettelijk gebruiken, 1 Tim.1:8. Waarnemen, Rom. 14:6.

Uitbreiding.

V. Het tweede in dit gebod aan te merken is de verklaring of uitbreiding, deze heeft opzicht op:

1. De tijd.
2. De wijze.
3. De personen.

1. De tijd.

De tijd van de sabbat is niet om de drie, vier, tien, twintig of dertig dagen, of wanneer het de overheid of kerk mocht goedvinden; maar de zevende dag. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbat des Heeren, uws Gods. 't Moet dan een van zeven dagen zijn, niet eerder, niet later moet die omkomen.

Vraagt iemand: *is 't dan evenveel welke van de zeven men neemt? En zo niet, welke van die zeven is de sabbat?*

Antwoord.

't Gebod zegt, *de zevende*, die na zes dagen van arbeiden volgt. *Zes dagen zult gij arbeiden.* Hier is niet een gebod van werken, dat behoort tot de tweede tafel, maar een bepaling, hoe lang men mag werken, en een aanwijzing wanneer men het werken moet staken, en wanneer de sabbat begint; 't is zoveel als, alles wat gij te doen hebt, dat moet gij in zes dagen verrichten, de zevende dag is de tijd van rusten, die is de sabbat des Heeren, uws Gods. Op de zevende dag heeft God gerust, en door Zijn doen ons een voorbeeld gegeven, en heeft die dag tot heiliging afgezonderd, en heeft de mens geboden die te heiligen tot verheerlijking van Zijn Naam.

Wijze.

VI. 2. De wijze, hoe die dag geheiligd moet worden, is dan zult gij geen werk doen. God dienen is in 't eerste gebod geboden, en strekt zich uit tot al ons doen naar ziel en lichaam, en tot alle tijden, dagen en nachten. Maar God algemeen te dienen, met staking van zijn werk, eist dit vierde gebod.

Rusten.

Geen werk doen of rusten kan men aanmerken of al niets te doen, stil en leeg te zijn; of niets doen als een bevel van God omdat God geboden heeft niet te werken. Of niets doen, geen werk doen, opdat men wat anders doe, omdat men twee dingen tegelijk niet doen kan. Of niets doen, rusten samengevoegd met iets anders te doen.

Geen werk te doen, is hier niet:

- (a) ledig te zijn; want God kan in ledigheid geen behagen nemen.
- (b) Ook is 't hier niet ledig te zijn als bevolen; want God heeft dat nergens geboden.
- (c) Ook is geen werk te doen geboden, om wat anders, namelijk, iets geestelijks te doen, alsof geen werk te doen niet beoogd zou worden, maar alleen de geestelijke dienst Gods, en dat men daarom het werk voor die tijd moest staken, omdat of voor zoveel als het 't geestelijke beletten zou.
- (d) Ook is geen werk te doen geboden als een deel samengevoegd met een ander deel van de heiliging van de sabbat, zodat ledig te zijn en God te dienen als twee collaterale en neven elkaar gaande samengevoegd werden, en dat hij een gedeelte van dit gebod gedaan zou hebben, die geen werk gedaan had, of die God geestelijk had gediend en evenwel werk gedaan had.
- (e) Maar geen werk te doen moet men samenvoegen met de godsdienst als één, geen werk doen is geboden als beziel, vergeestelijkt, zodat het is de wijze van de godsdienst, en daardoor onderscheiden van de godsdienst in 't gemeen, bevolen in het eerste gebod. Geen rust, maar een heilige rust wordt geboden: Ex. 16:23 ... morgen is de rust, de heilige sabbat. Ex 31:15. *Op de zevende dag is de sabbat van de rust, een heiligheid des Heeren!*

Van dienstwerken.

VII. 't Werk, dat hier verboden wordt, is het werk van de beroeping, gewoonlijk dienstwerk genoemd, 't zij van ambachten, van ploegen, zaaien, oogsten, van neringen, kopen en verkopen, en alles waarmee de mens zijn kost wint. Hieronder wordt niet begrepen.

- (a) 't Werk van de godsdienst, het prediken van de predikanten tot zwetens toe, en al wat in de godsdienst geschiedt. De priesters doodden de beesten op de sabbat, nochtans zondigden ze niet.
- (b) Ook worden hier niet onder begrepen de werken van volstrekte noodzakelijkheid, welke noodzakelijkheid veroorzaakt wordt door een onverwacht voorval op de sabbat, 't zij dat er brand komt, een mens in 't water valt en dergelijke.
- (c) Ook worden hier niet onder begrepen de werken van de barmhartigheid, als zieken waar te nemen, en sommige werken van apothekers, dokters, chirurgijns, vroedvrouwen, voor zoveel die opzicht hebben van ellendige en barende vrouwen te helpen, het vee voeder in de winter te geven, en bescherming tegen de vijanden en dergelijke; dan geldt: Ik wil barmhartigheid en niet offerande, Matth. 12:7. De sabbat is gemaakt om de mens, niet de mens om de sabbat, Markus 2:27.

De personen.

VIII. 2. De personen, door wie de sabbat geheiligd moet worden, zijn: noch uw zoon, enz. Door deze onderscheiding wordt alle mensen, zonder onderscheid, het werken verboden. 't Is niet genoeg dat men zelf rust, maar men moet ook zijn kinderen en dienstboden laten rusten, en men moet ook de vreemdelingen, die onder ons wonen of vertoeven, doen rusten; want zij zijn ook mensen, en het gebod raakt hen zowel als inboorlingen, en leden van de kerk, ja het vee moet rusten, omdat die zonder mensenbestuur niet werken kunnen, en God alsdan een gehele stilte over de gehele aardbodem wil hebben.

De drangredenen.

IX. Het derde in dit gebod aan te merken zijn de bijgevoegde drangredenen. Deze zijn drie:

- (a) Het voorbeeld van God. God heeft de mens naar Zijn beeld geschapen; deze heilige gestalte van de ziel moest hij ook vertonen met zijn daden, en als hij werkt, zo moet hij werken naar het gebod Gods, alsmede naar het voorbeeld Gods, Efése 5:1, *Zijt dan navolgers Gods, als geliefde kinderen*. God nu heeft na zes dagen scheppens de zevende dag gerust, en heeft dat zijn doen tot een voorbeeld van navolging gesteld, daardoor moet de mens bewogen worden om ook zo te doen.
- (b) De tweede beweegreden is genomen van het nuttige. Daarom zegende de Heere de sabbat, niet dat die dag in zijn natuur kracht ontving om de mens nut aan te brengen; maar 't is een belofte van zegening aan de consciëntieuze onderhouders van die dag, en naar de ziel tot troost, blijdschap en heiligheid, en naar het lichaam doende het werk van de zes werkdagen voorspoediger en voordeliger voortgaan; want aan de zegen des Heeren hangt het allemaal, zonder die is al ons werk vergeefs, Psalm 127:1, 2.
- (c) De derde beweegreden is genomen van het bevel Gods, en de betamelijkheid om dat te gehoorzamen. Hij heiligde dezelve. God heeft die dag van andere dagen afgezonderd tot een heilig gebruik om de Heere plechtig, gelijk te verheerlijken en te dienen met een heilige rust; daarom mag niemand die dag gemeen maken, en als de andere dagen gebruiken, en met werken doorbrengen; maar volgens het gebod Gods als afgezonderd erkennen, en die zo doorbrengen, waartoe dezelve van God is afgezonderd en gesteld.

X. Gelijk in de andere geboden, zo hebben wij ook in dit aan te merken, de verboden zonden en de geboden deugden: De verboden zonden kunnen tot deze hoofden gebracht worden:

Verboden: die dag niet afzonderen.

1. De sabbat van de andere dagen met een blijde goedkeuring niet af te zonderen en met opmerken niet te erkennen dat die van God en met zijn voorbeeld, en bevel is afgezonderd, en gesteld tot een dag van rust, verkwikking en verheerlijking van God; dat is een zonde van ongehoorzaamheid en versmading van de voorrechten.

Die te maken als een werkdag.

2. Van die dag een werkdag te maken, namelijk, dat men zich bezig houdt met het werk van zijn beroep, als brouwers, bakkers, blekers, koks, kleermakers, schoenmakers, om 't overgebleven werk af te doen, en 't werk dan, al is 't tegen de middag te huis te brengen. De barbieren met scheren; lossen en laden van schepen, varen en rijden op de veer-uren, kruiers, vuilniskarren-voerders. En voorts alle werk, waarmee de kost gewonnen wordt; hiertoe behoort ook het futselwerk, 't welk men uitstelt tot de rustdag, of dat men op de rustdag doet, om de volgende dag gereed werk te hebben, als lappen en naaien, kinderen verschonen, was gereed maken, naar de bleek te zenden, of tehuis te krijgen, rekeningen uit te schrijven, boodschappen te doen, in één woord alles, waarmee men geld of tijd wint. God wil op die dag een algemene stilte op de gehele aardbodem hebben. Zie hiervan het gebod zelf.

Marktdag.

3. Van die dag een marktdag te maken. Namelijk, het kopen en verkopen van kooplieden, winkeliers, appelwijven, omloopsters met allerlei snoepwaren of eetwaren, viswijven, en dergelijke. Zie hiervan Ne 13:15, 16, 19-21.

Plezierdag.

4. Van die dag een wereldse plezierdag te maken; de sabbat is een verlustiging, doch in de Heere; maar die verlustiging in het aardse en door het vlees te misbruiken, is een schrikkelijke ontheiliging van die dag, hoedanig is te zeilen met schuiten en rijden en rossen, te gaan vissen, of vogelschieten, kaatsen, balslaan, spelen met zulke dingen, die op andere tijden in behoorlijke bepaling van tijd, plaats, gezelschap en oogmerk geoorloofd zijn, veel meer dan het lotspelen met kaart of teerling. Zie hiervan. Jes. 58:13, 14.

Doch tot de verboden zonden brengen wij niet het wandelen in 't veld of gaan in tuinen, 't zij alleen of met anderen, om de werken van God te aanschouwen, en Hem daarin te verheerlijken, om zich naar ziel en lichaam te verkwikken; doet de wereld dit tot zonde, dat kan de gelovige niet beletten om het geestelijk te doen.

Zondendag.

5. Van die dag een zondendag te maken, met zich op te pronken met allerlei ijselijk werelds optooisel, en daarmee zelfs voor Gods aangezicht in de kerk te durven komen; met in kroegen en herbergen te gaan drinken, waar men de viool, het dronkenmans ijdel geklap en gejuich, het klappen van de schijven hoort, koude maaltijden aan te richten in de tuinen, gastmalen in de huizen, met allerlei zot geklap, achterklap om te gaan; met aan de rij te gaan, gelijk de jonkmans en jonge dochters op vele dorpen de gewoonte hebben; in één woord, als men die dag tot alle lossigheden en ongebondenheden doorbrengt. De zonden zijn dan dubbel, ja bij uitnemendheid God tergende.

Ezelsdag.

6. Van die dag te maken een ezelsdag, met lui en leeg de gehele dag om te gaan, 's morgens een gat in de dag te slapen; dan mag het gebeuren eens uit te slapen, want men heeft niet te doen. Dus verslaapt menigeen de voormiddag-predikatie vereet de namiddag-godsdiensdienst, en verwandelt de avonddienst en zo men al eens of tweemaal in de godsdiensdienst geweest is, men heeft misschien daar geslapen, of met andere gedachten bezig geweest, en geen meer nut van daar gehaald dan een ezel. Deze beelden zich evenwel in, dat ze de sabbat al wel hebben doorgebracht; want zij hebben gerust, en zijn in de kerk geweest.

Die dag te verwerpen.

7. De sabbat te verwerpen en tegen te spreken, en anderen mede van deszelfs heiliging af te trekken, en vrijheid te geven om zo te doen, en te spotten met zodanigen, die de sabbat naar Gods bevel consciëntieus heiligen, die als weet-nieten, muggen-zifters, geveinsden (een gruwel!) uit te schelden; zelf niet te willen, anderen af te trekken, en met de heiligers te spotten.

Geboden.

XI. De deugden, in dit gebod geboden, zijn begrepen in de

1. Voorbereiding.
2. Betrachting.
3. Nabetrachting.

1. Voorbereiding.

Dat er een voorbereiding van node is, blijkt uit het gebod: *Zijt gedachtig de sabbatsdag*. Deze werd in de kerk onderhouden, gelijk blijkt uit Markus 15:42, Omdat het de voorbereiding was, welke is de vóórsabbat. Deze wordt alsnog van de Lutherse in vele plaatsen geoeffend, tot overtuiging van de Gereformeerde Kerk. Hiertoe behoort:

- (1) De kennis en toestemming van onze verbintenis om die dag te heiligen, en die met de daad van andere dagen, naar het voorbeeld en bevel Gods, af te zonderen tot zo'n lieflijk, nuttig, God verheerlijkend werk.
- (2) Een geestelijk verlangen naar die dag, om in alle rust tot God te naderen, en zich in Hem te verblijden, zodat die is een lust, geen last.
- (3) Bidden om kracht en bekwaamheid tot heiliging van die dag, in 't gezicht van de afkerigheid die het vlees van die dag heeft, om zo enig tot het geestelijke ingespanssen te zijn.
- (4) Het werk des daags tevoren in tijds te staken, opdat men, tot laat in de avond werkende, het lichaam niet onbekwaam make, en het niet verhindere de levendigheid, in welke de ziel behoorde te zijn, en opdat daar een tijd tot voorbereiding overblijve.
- (5) Het gezin te verzorgen van gerecht tegen die dag, en die gereed te maken, opdat men op die dag niet kope, en niet veel omslag hebbe met koken.

2. Betrachting.

XII. De betrachting bestaat niet in alleen te rusten, alsof het 't geheel of een gedeelte van het te betrachtene was. Doch ook niet in een geestelijker dienst Gods, dan op andere dagen. Doch ook niet in een bekrompen: raakt niet, smaakt niet. mag ik dit wel doen? Mag men dat wel doen? De sabbat is geen strik: maar een dag van verlustiging, doch niet voor het zondig vlees; die geestelijk zijn, zullen welhaast kennen wat voor of tegen de geestelijkheid van de sabbat en deszelfs heiliging is. Maar de betrachting bestaat in deze:

- (1) Het gebod en het voorbeeld Gods, tot navolging voorgesteld, in 't oog te houden, met gehoorzame onderwerping en liefde tot navolging.
- (2) Die dag in een heilige rust en gehele afgetrokkenheid van de aarde, en opgetogenheid, vrolijkheid in God, en heilig gejuich door te brengen.
- (3) Zich bezig te houden in de beschouwing van de werken Gods, van de schepping, van de onderhouding en regering. En in de overdenking van het grote werk van de verlossing door Christus, en in alles Gods goedheid, wijsheid, macht, waarheid, almacht, en alles wat zich van God daarin aan ons hart openbaart, te erkennen, ons daarover te verblijden, en God daarin te loven en te prijzen; dat zoete engelenwerk!
- (4) Openbare vergaderingen van het volk van God bij te wonen, zich te verblijden, dat men daaronder mag zijn, en met hen gelijk voor Gods aangezicht mag verschijnen, zijn lof zingen, Hem aanbidden, en des Heeren stem tot onze oren en harten te horen, en de zegen te ontvangen.
- (5) Zieken en ellendigen te bezoeken, hun van het onthoudene wat mee te delen, uit het Woord van God wat voorlezen, en voorts hen te overtuigen van zonde en straf, en hun de Heere Jezus bekend te maken, zo ze onbekeerd zijn; de bekeerden te vertroosten en tot lijdzaamheid op te wekken.
- (6) De gemeenschap der heiligen te oefenen, in zoete omgang met bekende Godzaligen in particuliere bijeenkomsten, zich met elkaar bezig te houden in het

lezen van Gods Woord, in psalmen en geestelijke liederen te zingen, in onderlinge samensprekingen, opwekkingen en vertroosting.

- (7) Van zijn winst, in de verleden werkdagen verkregen, of anderszins van zijn goederen, de armen met een blij en meedogend hart iets mee te delen, en in de gewone boedel van de diakenen, en aan particulieren, die men kent, of anderen, die de Heere ons doet voorkomen.

3. Nabetrachting.

XIII. De nabetrachting is ook nodig om de sabbatsgestalte en zegen te bewaren. Deze bestaat:

- (1) In herdenken, hoe die dag van de morgen tot de avond in 't openbaar en in 't bijzonder doorgebracht is, de zonde die men begaan heeft, de traagheid, lusteloosheid, en geesteloosheid, en het gebrek in 't werk te verfoeien, met smart voor de Heere te belijden, en verzoening door Christus te zoeken.
- (2) In herdenken van het goede, dat wij op die dag gedaan hebben, het oprechte oogmerk om de sabbat te heiligen, de pogingen om alles zo te doen, dat het Gode welbehaaglijk mocht zijn; alsmede in de herdenking wat zegeningen, verkwikkingen, vertroosting, verlichtingen, verwakkingen wij van des Heeren Geest genoten hebben; dat dan te erkennen, daar blij over te zijn, al was 't nog zo weinig, en al hadden wij de onverzadiglijke begeerte van onze ziel niet verkregen, de Heere te danken voor dat goede.
- (3) In erkenning van de goedheid Gods aan zijn kerk, dat Hij haar de sabbat geeft, dat ze openlijk samen mogen komen, en alle openbare godsdiensten mogen oefenen, en dat ze het voorrecht hebben om een heilige rust te hebben.
- (4) In het reikhalzen en verlangen naar de rust die voor het volk van God overig is, Hebr. 4:9. Ons in die hoop verblijden, en te vergeten wat achter is, en ons uit te strekken naar 't geen dat voor is, en alzo te jagen naar het wit tot de prijs van de roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus. Zalig is hij, die zo de sabbat begint, doorbrengt en eindigt.

Opwekking.

XIV. Alhoewel deze bovengezegde zaken een Godzalige beweging tot ernstige betrachtting, zo zal het nochtans nuttig zijn dat wij enige beweegredenen tot opwekking hierbij voegen, genomen van het schadelijke over de overtreders, en van het nuttige over de consciëntieuze onderhouders.

1. Van het schadelijke.

Allereerst, overdenkt met opmerking het schadelijke dat over de ontheiligen komt, zo de zonde als de straf. In de ontheiliging van de sabbat, is een schrikkelijke zonde.

- (a) 't Is een verbreking van Gods gebod, en dat is daarom te zondiger, omdat men meteen verwerpt het voorbeeld van God, omdat na te volgen.
- (b) 't Is een verwoesting van de gehele, uiterlijke en algemene godsdienst: want in dat gebod komen alle geboden van de eerste tafel te samen.
- (c) 't Is een verachting van Gods vriendschap en goedheid, uit welke het geven van de sabbat is voortgekomen, en die God op de sabbat aan zijn volk vertoont, en laat smaken.

2. God spreekt schrikkelijke oordelen uit over de ontheiligers.

- (a) Men berooft zichzelf van de geestelijke en lichamelijke zegeningen, die God beloofd heeft over de heiligers van de sabbat uit te storten.

- (b) De algemene vloek over de overtreders van de wet komt op dezulken: Gal. 3:10 ... *Vervloekt is een ieder, die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek van de wet, om dat te doen.*
- (c) Een geheel register van plagen wordt bedreigd over de ontheiligers van de sabbat: Lev. 26:2, 14-16 enz.
- (d) Zet uw hart mede op deze: Neh. 13:17, 18, *Wat voor een boos ding is dit dat gij doet en ontheiligt de sabbatdag? Deden niet uw vaders alzo, en onze God bracht al dit kwaad over ons en over deze stad? Jer. 17:27, Indien gij naar Mij niet zult horen, om de sabbatdag te heiligen ... zo zal Ik een vuur in hun poorten aansteken, dat de paleizen van Jeruzalem zal verteren, en niet worden uitgeblust, Ezech. 20:15, 16, Evenwel hief ik ook Mijn hand op tot hen in de woestijn, dat Ik hen niet zou brengen in het land dat Ik hun gegeven had. Daarom dat ze ... mijn sabbatdag ontheiligden. Amos 8:5, 11, 12. God verhaalt in dit hoofdstuk verscheiden zonden, en onder andere de weezin tegen de sabbat. Daarop worden verscheiden oordelen bedreigd, onder andere de wegneming van zijn Woord. Ik zal een honger in het land zenden ... Zij zullen omlopen om het Woord des Heeren te zoeken, maar zullen het niet vinden. Die dan vreze heeft voor zulke oordelen, als in deze plaatsen bedreigd worden, die worde daardoor afgeschrikt van de ontheiliging van de sabbat, de oorzaken van die oordelen.*

Van het nuttige.

XV. Ten tweede, overdenkt aan de andere kant het nuttige, aan de heiligers van de sabbat beloofd. 't Gebod sluit alles in, onder de woorden: daarom zegende de Heere de sabbatdag.

- (1) 't Is een vermaak voor een gelovige, de sabbat te heiligen, al waren er geen andere beloften: Psalm 92:1, 2, *Een lied op de sabbatdag. Het is goed dat men de Heere love vers 3. Dat men in de morgenstond uw goedertierenheid verkondige, en uw getrouwheid in de nachten.* Dit is 't werk op de sabbat, en dit werk heeft alle goedheid en zoetheid in.
- (2) Sabbatswerk is God te verheerlijken, en dit is de hoogste zaligheid. Dit is de gehele inhoud van de genoemde sabbatpsalm. Zie dit ook, Jes. 58:13. *Indien gij de sabbat noemt een verlustiging, opdat de Heere geheiligd worde, Die te eren is.*
- (3) God belooft dan tot zijn volk te komen, en Hij brengt hen tot Hem. In deze wederzijdse nadering en omgang met elkaar is de zaligheid, alle heil en verkwikking voor de gelovigen. Zo openbaarde de verheerlijkte Jezus Zich aan zijn discipelen, zelfs twee sabbatten na elkaar, Joh. 20:1, 19, 26. Zo openbaarde de verheerlijkte Jezus Zich aan de apostel Johannes, en bracht hem in de Geest op de dag des Heeren, en maakte hem bekwaam om de openbaring te ontvangen, Openb. 1:10,
- (4) God belooft aan de heiligers van de sabbat vele zegeningen naar ziel en lichaam. Zie hiervan naar deze twee plaatsen: Jes. 56:2, 4-7. *Welgelukzalig is de mens, ... die de sabbat houdt, zodat hij die niet ontheiligt. Want alzo zegt de Heere van de gesnedenen, die mijn sabbatten houden: ... Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren een plaats en een Naam geven, beter dan der zonen, en dan der dochteren; een eeuwig Naam zal Ik een ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden ... al wie de sabbat houdt, dat hij die niet ontheilige, en die aan Mijn verbond vasthouden, die zal Ik ook brengen tot mijn heiligen berg, en Ik zal hen verheugen in Mijn bedehuis: hun brandoffers en hun slachtoffers zullen aangenaam wezen op Mijn altaar.*

Doet hierbij: Jes. 58:13, 14. *Indien gij uw voet van de sabbat afkeert, van te doen uw lust op Mijn heiligen dag; en indien gij de sabbat noemt een verlustiging, opdat de Heere geheiligd worde, die te eren is; en indien gij Die eert, dat gij uw wegen niet doet, noch uw eigen lust niet vindt, noch een woord daarvan spreekt. Dan zult gij u verlustigen in de Heere, en Ik zal u doen rijden op de hoogten van de aarde, en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob; want de mond des Heeren heeft het gesproken.*

Die dan lust heeft aan al deze weldaden, die heilige de sabbatdag, waarop ze beloofd zijn.

Men moet de sabbat heiligen uit kracht van het vierde gebod.

XVI. Nu is overig, het grote verschilpunt, 't welk wij achteraan hebben willen voegen, omdat wij hierin ons wat breder zullen moeten uitlaten om de ere Gods, Zijn heilige dienst, en Zijn heilige dag voor te staan.

Of de zevendaagse sabbat, in het vierde gebod voorgesteld, behoort tot de wet van de ceremoniën, aan Israël alleen gegeven en in Christus vervuld en teniet gedaan? Dan of die behoort tot de onveranderlijke regel van heiligheid van het leven, gelijk de andere geboden van de wet, en alle mensen van alle eeuwen, zo wel na Christus' komst in het vlees, als vóór Dezelve, verbindt en tot gehoorzaam waarnemen verplicht?

Bestrijders.

XVII. Hier doen zich velerlei bestrijders op, die, hoezeer zij ook van elkaar in andere zaken verschillen, hier zich samenvoegen in 't bestrijden van de sabbat:

1. De Joden, waarbij zich in de eerste kerk enige ketters voegden, staan toe dat de sabbat eeuwigdurend is; maar willen dat de zevende dag na de schepping, of die van de Joden altijd is onderhouden geweest, moet gehouden worden.
2. De Socinianen, Mennisten en Antinomianen of wetbestrijders verwerpen de gehele wet, en zo ook dit gebod.
3. Anderen zijn er, die de negen geboden wel stellen tot een eeuwigdurende regel; maar nemen dit vierde gebod, als geheel ceremonieel, geheel weg, en zeggen ronduit dat wij nu geen Tien Geboden hebben, maar alleen negen; doch dit gevoelen heeft geen volgers dan onbesuisde mensen, die niet weten wat zij zeggen, of wat zij bevestigen.
4. Daar zijn anderen, die in de woorden wel minder aanstotelijk zijn, maar inderdaad het gehele gebod verwerpen. Zij zeggen, dat in dit gebod iets moreels, en iets ceremonieels, dat is, Christus afschaduwende is. Het morele is bij hen, dat er een openbare godsdienst moet zijn, zonder opzicht van een dag of tijd, en dat de zevende dag ceremonieel is, en afbeeldende het rusten van Christus in het graf, en dat die met Christus' opstanding is vernietigd.
5. Anderen nemen het dus: God gaf Adam vóór de val werk al de dagen van zijn leven, doch zonder last, smart of vermoeiing. Dat blijft de plicht van alle mensen buiten de kerk, en dat met smart en pijn, als een straf van de zonden; maar dat God op de zevende dag het verbond der genade heeft opgericht, met toezegging van de komst van de Messias, en dat Hij zijn bondgenoten een dag respijt en verademing gaf, namelijk, de zevende, welke voor Christus' komst hun de opstanding van Christus afbeeldde, en na Zijn komst hun tot gedachtenis van dezelve is, en meteen in beide tijden betekende de weldaden door Christus' opstanding, zo in dit leven, als in 't eeuwige.

XVIII. Tegen deze stellingen heeft zich de kerk van alle tijden gekant. Wij zeggen dan, dat dit gebod is van dezelfde natuur, dat is, moraliteit, met de andere negen, en de minste afbeelding op Christus niet heeft; zodat dit gebod niet alleen gebiedt een openbare godsdienst, maar gebiedt de heiliging van de zevende dag, die na zes werkdagen komt, om die door te brengen in een heilige rust.

Onderscheid tussen het gebod en de beweegredenen.

Tot nader opening, zo moet men onderscheid maken tussen het *gebod* en de *beweegredenen*. Al wordt er wel een beweegreden genomen van iets dat Israël alleen eigen was, als Deut. 5:15, *Want gij zult denken, dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt*, enz., welke woorden niet zijn van Sinaï afgekondigd, of in de stenen tafelen ingeschreven, maar van Mozes, als een getrouw dienstknecht Gods, in de herhaling van de wet gebruikt, als een beweegreden om hen op te wekken, dat zij hun dienstknechten op de sabbat zouden laten rusten.

Wat ceremonieel betekent.

Ook moet men aanmerken, dat het woord ceremonieel in de Bijbel niet wordt gevonden, en dat men daarom over het woord niet heeft te twisten. 't Gewone gebruik is te betekenen kerkplicht, een uitwendige omstandigheid, daad, actie of handeling. Dus zijn er in de kerk van het Nieuwe Testament ook ceremoniën, namelijk, te prediken met gedekte of ongedekte hoofde, in de heilige doop eenmaal of driemaal te sprengen, die te bedienen met de indompeling of besprenging. In het heilig avondmaal te zitten of te staan, en dergelijke. Dit zijn ceremoniën, die tot het wezen van de zaak niets doen of nemen.

Maar het is onder de Godgeleerden gebruikelijk, de voorbeelden van Christus ook ceremoniën te noemen, omdat zij uitwendig bediend werden. Wij nu zeggen, dat het vierde gebod geen afbeelding van Christus in zich heeft; en in die zin zeggen wij, dat het niets ceremonieels in heeft; maar als men ceremonieel noemt enige uitwendige omstandigheid, die veranderd kan worden, blijvende het wezen van de zaak, dan kunnen wij wel zeggen, dat er iets ceremonieels in is, daardoor dan alleen verstaande de verandering van de dag, zijnde in het Oude Testament de laatste dag van de week, en zo men gist, de zevende dag ten opzichte van de schepping.

Ik zeg, zo men gist, want zeker kan men het niet zeggen, omdat men zo nette tijdrekening tot op Adam niet heeft, en het zijn van de mensen, oost of west, kan twaalf uren, en alzo een half etmaal verschillen, en bijzonder kunnen die niet zeggen, dat het net de zevende dag na de schepping was, die Israël als de sabbat hield, welke zeggen dat er vóór Mozes' tijden geen sabbat was geweest, noch bekend was, 't welk wij ontkennen, hoewel wij wel zouden kunnen gissen, dat die soms zeer verzuimd werd geheiligd te worden. Zodat het wezen van de sabbat niet bestond in het de zevende dag na de schepping te heiligen, en dat, zo men hierin een dag of een halve mist, men het verbod niet zou hebben verbroken. Dat is geheel de mening van het vierde gebod nooit geweest, maar alleen de zevende, die op zes werkdagen volgt, te heiligen; niet dat zij keur hadden om een van de zeven te nemen, welke zij wilden, en telkens daartoe een andere van de zeven te nemen, als het hun zo geraden dacht; maar Israël wist, welke die zevende dag was, die moesten zij houden en heiligen; zo was het voor Christus' komst, maar na Christus' komst is de dag veranderd: van de laatste dag van de week, op de eerste dag van de week, naar de Joodse rekening. Doch deze verandering van de dag is niet naar des mensen wil geschied, maar door Christus en der apostelen last, uit Christus' Naam. Blijvende het wezen van de sabbat in zijn volle kracht, en na zes werkdagen telkens wederom komende.

Dus hebben wij de staat van het verschil opengelegd. Nu is nodig ons gevoelen te bevestigen, en dan de tegenwerpingen van partijen te beantwoorden.

Bewijs 1. De sabbat was vóór de val.

XIX. Het eerste bewijs nemen wij van de instelling des gebods, welke is vóór de val. Hieruit besluiten wij aldus: Indien de sabbat aan Adam vóór de val gegeven is, zo behoort die tot de onveranderlijke regel van heiligheid, gelijk de andere geboden van de zedelijke wet. en verbindt alle mensen van alle tijden, en behoort niet tot de ceremoniële wet; en is in Christus niet vervuld als een schaduw, en alzo vernietigd; maar de sabbat is aan Adam vóór de val gegeven. Bijgevolg, enz.

XX. De kracht en waarheid van de eerste voorstelling blijkt hieruit, omdat Adam vóór de val het gehele menselijke geslacht vertegenwoordigde, omdat toen het verbond der werken in stand was, omdat Christus toen noch van node, noch bekend, noch beloofd was, zodat noch Evangelie, noch schaduw plaats hebben kon. Deze dingen alle zijn vrij van alle beknibbeling.

De tweede voorstelling, dat de sabbat aan Adam vóór de val gegeven is, blijkt uit Gen. 2:1-3, *Alzo zijn volbracht de hemel en de aarde, en al hun heer. Als nu God op de zevende dag volbracht had zijn werk, dat Hij gemaakt had, heeft Hij gerust op de zevende dag van al Zijn werk dat Hij gemaakt had. En God heeft de zevende dag gezegend, en die geheiligd; omdat Hij op denzelfden gerust heeft van al Zijn werk, dat God geschapen had om te volmaken.*

Om de kracht van deze zaak te zien, zo let:

(1) De draad van de historie.

XXI. Allereerst; op de draad en historische samenhang van de zeven eerste dagen aan elkaar, zonder enige tussenkommende zaken; (weet, dat in de Hebreeuwse tekst geen hoofdstukken zijn, leest dan dit eerste en tweede hoofdstuk als één hoofdstuk). Daar wordt verhaald, wat God op iedere dag heeft gedaan, en meteen, hoedanig een ordonnantie en goedkeuring God aan ieder dagwerk gegeven heeft, en komende nu tot de zevende dag in dezelfde orde, zo wordt verhaald, dat er toen geen werk meer te doen was, maar dat het alles in de vorige zes dagen was volbracht; dat God op die dag gerust heeft van zijn werk, en dat God, gelijk over de andere dagen, ook over de zevende dag een goedkeuring en ordonnantie heeft gegeven. Hij heeft die gezegend en geheiligd, niet hem gezegend, maar die dag, en die geheiligd; niet de natuurlijke dag in zichzelf, maar die verordineerd tot een heilig gebruik, gelijk dit ook in het vierde gebod wordt aangewezen. Niet alleen heeft God een voorbeeld gegeven, van op de zevende dag te rusten, en dit zijn voorbeeld tot navolging voorgesteld, wanneer zijn rust als een reden van zegening en heiliging gesteld wordt; maar God heeft een uitdrukkelijke ordonnantie gegeven, Hij heeft dezelve dag gezegend en geheiligd. Wat is heiligen van een dag in dit geval anders dan die dag te geven tot een heilig gebruik?

(2) Is geschiedt vóór de val.

XXII. Ten tweede, merkt dat deze ordonnantie van de zevende dag geschied is vóór de val. Dit blijkt:

A. De zesde en zevende dag werden aan elkaar gevoegd, gelijk de andere vorige zes dagen, zonder enige tussen inkomende zaken, en alzo zonder enig gewag van de val; 't is dan stoutigheid iets daarin te willen voegen.

- B. De val wordt beschreven na de zevende dag geschied te zijn, want die wordt beschreven in Genesis 3, nadat die zeven eerste dagen, en wat in dezelfde geschied was, doorlopend en zonder afbreking beschreven waren.
- C. De Heilige Geest getuigt, dat alles nog zeer goed was, toen de zevende dag geëindigd was: Gen. 1:31. *En God zag al wat Hij gemaakt had, en zie, het was zeer goed.* Toen was het avond geweest, en het was morgen geweest, de zesde dag. Zo dan geen val.
- D. Op de zevende dag rustte de Heere, dat is, Hij zag al zijn werken met genoegen aan, Hij verblijdde Zich in dezelve, en Hij verkwikte Zich. Exod. 31:17, Omdat de Heere in zes dagen, de hemelen de aarde gemaakt, en op de zevende dag gerust en Zich verkwikt heeft. Toen God de zonde van de mens zag, zo staat er: *Toen berouwde het de Heere, dat Hij de mens op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan Zijn hart,* Gen. 6:6. Indien dan de mens op de zesden dag gevallen was, zo zou God, in plaats van Hem te verkwikken, berouw en smart van het hart gehad hebben; doch dat heeft Hij toen niet gehad; maar Hij verkwikte Zich, en in plaats van zegenen, zou God, de mens en de aarde vervloekt hebben. Dus zien wij uit deze allen, dat de mens op de zesden dag niet is gevallen, en dat de sabbat hem vóór de val is gegeven, en alzo geweest is vóór de val.
- E. Hoewel het geen kracht heeft van bevestiging en overtuiging als het alleen stond, zo geeft het, bij de andere redenen gevoegd zijnde, al enige klaarheid, dat het niet te geloven is, dat de mens, zijn ogen pas in de wereld opdoende, zo terstond zou gevallen zijn, en dat hij geen tijd zou gehad hebben om zich in Gode te verlustigen, en zich in zijn heilige en heerlijke staat te verblijden; maar 't is te geloven, dat God hem enige tijd 't goede heeft laten ondervinden, zodat hij al enigszins aan God gewend was, want hij kende al aan de wind des daags het naderen van God tot hem, Gen. 3:7.

Uitvlucht 1.

XXIII. *Is deze plaats niet een voorverhaal?* Zodat Mozes, van de grond des sabbats sprekende, bij die gelegenheid de instelling van de sabbat in zijn tijd er tussen in voegt; want wij vinden wel meer voorverhalen in Gods Woord.

Ik antwoord.

- A. Men kan door vragen zijn eigen en eens anders onvast gemoed wel doen waggelen; Eva zelf werd door vragen bedrogen; maar men moest zeggen, dat is zo, en daar is de blijk. 't Wordt ontkend, waar is bewijs?
- B. 't Is waar, gelijk dikwijls in de menselijke geschiedschriften, zo worden ook in de Heilige Schriften wel voorverhalen gevonden, maar dan vereist dit de stof, en dat is dan tastbaar; maar hier is noch het een noch het ander. Wacht u voor: 't mocht zo zijn. Dat geschiedt op andere plaatsen wel. Dat zijn kwade meesters, die de ziel met vooroordelen innemen, en onbekwaam maken om de waarheid te zien.
- C. 't Kan geen voorverhaal zijn, dat blijkt uit de tekst zelf, want er wordt gezegd wat God op de eerste zevende dag, en niet omtrent 2400 {=2500} jaren daarna deed. En ook, als God van de sabbat ten tijde van Mozes spreekt, zo wordt er zo van gesproken, als van een zaak. die op de eerste zevende dag ingesteld was. Zie maar Exod. 20:11. 't Is immers ook tegen alle waarschijnlijkheid, dat God na 2400 jaren iets bevelende, een reden zou nemen van iets, dat zo lang voorheen geleden was, en waarvan in al die tijd geen kennis geweest zou zijn. En ook, indien de sabbat enkel op Christus zag, zo kon deze verleden rust Gods, op de zevende dag, niet tot een reden en grond van de sabbat zijn.

- D. Indien dit een voorverhaal was, zo kon men geen eerste instelling van de sabbat in Gods Woord vinden; want die was er al vóór de wetgeving op Sinai, die was al in de woestijn ten tijde van het geven van het manna; daar wordt van de sabbat gesproken, als van een bekende en niet toen ingestelde zaak.
- E. Men zou dit voorverhaal uitvinden, om de sabbat ceremonieel te maken; maar dat zou het voorverhaal zelf omstoten; want het voorverhaal zou geschieden ter gelegenheid van de grond en reden des sabbats, 't welk dan rugwaarts zag op Gods rust, en niet voorwaarts op de Messias.
- F. Indien het voorverhaal enige schijn zou hebben, zo moest dat eerst vaststaan, dat het gehele boek Genesis, en bijzonder de eerste hoofdstukken van Mozes beschreven was na de uittocht uit Egypte, en na al het gebeurde aan Horeb. Maar hiervan is noch taal noch teken; en zo immers het zeggen van een voorverhaal zonder grond.

Aanhouding.

God beoogde toen, en ordonneerde die dag te geven aan Zijn volk 2400 {=2500} jaar daarna, maar Hij beval die niet aan Adam voor hem en zijn nakomelingen te onderhouden.

Antwoord

't Is tegen de tekst, welke niet spreekt van een voornemen, maar van een dadelijke ordonnantie. 't Is zo'n ordonnantie als het rusten Gods was: nu, Gods rusten was geen voornemen om namaals eens te rusten, maar een dadelijk rusten, en zo ook, zegenen en heiliging geschiedde niet ten opzichte van God, maar ten opzichte van de mens. Dus was het een bevel aan de mens, en dat in de eerste tijd.

Uitvlucht 2.

XXIV. De sabbat past op Adam voor de val niet, want hij had niet te arbeiden, noch werd vermoeid, en hij verheerlijkte God alle ogenblikken, zodat de sabbat aan hem toen niet gegeven kon worden.

Antwoord

- (a) Adam had immers te werken, Gen. 2:15. En zette hem in de hof Eden, om die te bouwen en die te bewaren.
- (b) De sabbat is om te rusten, dat is, het werk te staken, al is er geen vermoeidheid.
- (c) Al kon Adam God elke tijd verheerlijken, zo wilde God, dat hij het op de zevende dag doen zou op zo een wijze, met staking van zijn werk en afzondering van die dag.
- (d) De wet werd gegeven aan Adam, niet als alleen zullende blijven, maar als zijnde een vader van het gehele menselijke geslacht, 't welk, als het vermenigvuldigde, deze dag zou hebben te vieren, dan bij elkaar komen voor het aangezicht des Heeren, Hem gezamenlijk lovende en prijzende.

Uitvlucht 3.

XXV. Men leest niet dat Adam of de volgende vaders tot op Exododus 16, de sabbat hebben gekend of onderhouden, en daarom is het niet waarschijnlijk, dat de sabbat toen al gegeven was.

Antwoord

- (a) Van de eerste 2000 jaren staat weinig beschreven. 't Heeft God behaagd bijzonderlijk te schrijven 't geen met Abraham en zijn zaad voorgevallen is; zodat men niet kan besluiten wat zij gekend en gedaan hebben of niet, omdat het niet beschreven staat.

- (b) 't komt er niet op aan, wat Adam en de volgende mensen gedaan hebben, maar wat zij volgens het gebod moesten doen; de besnijdenis in de woestijn werd ook verwaarloosd, nochtans bleef het een gebod. Zo ook de sabbat.
- (c) De mensen vóór Mozes wisten van de zevende dag te zeggen. Zie: Gen. 29:27, 28, *Vervul de week van deze, en hij vervulde de week van deze*. Let wel, in de grondtekst staat schebuang 't welk slaat op het woord schebigni, de zevende, dat hier in dit gebod staat.
- (d) Toen God de wet gaf, sprak Hij daarvan als van een zaak, die al was, en al bekend was: gedenkt, niet des zevende daags maar des sabbatdaags, daarom zegende, niet zegent, heiligde, niet heiligt Hij denzelve. Zo geschiedt het ook: Exod. 16:22, 23, *En het geschiedde op de zesde dag, dat zij dubbel brood verzamelden, twee gomers voor een; en al de oversten van de vergadering kwamen en verkondigden het Mozes. Hij dan zei tot hen: dit is het dat de Heere gesproken heeft: morgen is de rust, de heilige sabbat des Heeren! Wat gij bakken zou, bakt dat, enz.* De oversten wisten niet van waar het kwam, dat het brood zo vermenigvuldigd was, waarvan Mozes hen onderrichtende, brengt hun de voor deze ingestelde en gezegende sabbat in gedachten, dat die, gelijk zij wisten, de volgende dag was, dat God wilde dat men rusten zou, en dat Hij daarom hen voorheen verzorgd had.
- (e) Paulus spreekt van een rust, en van een rust op de zevende dag, die van de grondlegging van de wereld af al geweest was, wijzende op Genesis 2. Heb 4:3, 4 ... *Indien zij zullen ingaan in mijn rust! hoewel zijn werken van de grondlegging van de wereld af al volbracht waren. Want Hij heeft ergens van de zevende dag aldus gesproken: En God heeft op de zevende dag van alle zijn werken gerust.* Uit dit alles zien wij, dat men voor de geving van de wet van Adam af de instelling en de kennis van de sabbat heeft gehad.

Uitvlucht 4.

XXVI. Indien in Genesis 2 al van een afzondering van de zevende dag gesproken werd; was het dan niet de afzondering van die ene dag, en dat voor eens, en dat voor God, en niet voor de mens?

Antwoord

Neen, 't was een afzondering van de zevende dag, in orde telkens omkomende, en dat voor de mens, gelijk dit klaar blijkt uit Exodus 20, waar de heiliging van elke zevende dag in orde geboden wordt, omdat God die gezegend en geheiligd had, en alleen, hoewel ook, omdat Hij op de eerste zevende dag gerust had, ziende op Genesis 2. Daaruit blijkt dan meteen, dat God die dag aan de mens gegeven heeft.

Uitvlucht 5.

XXVII. 't Schijnt dat God op de zevende dag nog enig werk gedaan heeft, want Genesis 2:1 is het besluit van de zesdaagse schepping, en vers 2 wordt wederom verhaald gedaan van enig werk: *Als nu God op de zevende dag volbracht had zijn werk, dat Hij gemaakt had.* Zodat hieruit af te leiden is, dat God op de zevende dag het werk van de verlossing heeft uitgevoerd met de mens wederom te herstellen.

Antwoord

- (1) 't Is een misslag: hier staat niet, dat God enig werk op de zevende dag gemaakt heeft; maar dat Hij op de zevende dag al volbracht had het werk, dat Hij gemaakt had, 't was toen gedaan; werk volbracht te hebben, is niet te zeggen, te werken, maar gedaan te hebben, geen werk te doen.
- (2) Exod. 20:11 wordt dit uitdrukkelijk weerlegd, want daar staat, dat God op de zevende dag rust, in tegenstelling van al zijn zesdaags werk: *Want in zes dagen*

heeft de Heere de hemel en de aarde gemaakt, de zee, en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevende dage.

- (3) Indien God op de zevende dag het meeste werk gedaan had, want de verlossing is meerder dan de schepping, zo kon Gods voorbeeld van op de zevende dag na zes dagen arbeid gerust te hebben, de mens niet voorgesteld worden om op de zevende te rusten, gelijk geschiedt.
- (4) Indien enige gedachten zouden plaats grijpen, dat God het werk van de verlossing op de zevende dag gewrocht had, zo moest eerst bekend staan, dat de mens al gezondigd had, maar dat blijkt niet alleen niet, maar het tegendeel is nu bewezen.

Uit al deze is 't dan onbeweeglijk, dat de sabbat aan Adam vóór de val, en alzo aan het gehele menselijke geslacht is gegeven, en dat dienvolgens niet ceremonieel is, maar van één natuur met alle andere zedelijke geboden, die een gedurige regel van de heiligheid zijn voor alle mensen.

Bewijs 2. **Het vierde gebod.**

XXVIII. Het tweede bewijs is het Gebod, Exodus 20. Hieruit besluit ik aldus: dat gebod, 't welk is een gebod van de wet van de zeden, dat gebod is niet ceremonieel, maar behoort tot de eeuwigdurende regel van de heiligheid, verplichtende alle mensen. Nu, het vierde gebod is een gebod van de wet van de zeden. Bijgevolg, enz. De eerste voorstelling is onbetwistelijk; van hoedanige natuur het geheel is, van zodanige natuur is ook deszelfs deel. Indien de gehele wet zedelijk is, zo is ook ieder gebod zedelijk.

De tweede voorstelling blijkt hieruit: de wet van de zeden is die wet, welke God zelf van Horeb uit het midden des vuurs voor de oren van geheel Israël heeft uitgesproken, welke God zelf in twee stenen tafelen heeft gegraveerd, welke de wet van de liefde is, Matth. 22. *Welke de koninklijke wet is*, Jak 2:10, 11. Welke in zich vervat de eis van het verbond der werken, op welke het eeuwige leven zou volgen zonder 't Evangelie, Rom. 10. Welke is de wet van de Tien Geboden, Exod. 34:28, Deut. 4:10. Hierop zal ieder lezer zijn toestemming moeten geven. Nu, het vierde gebod is een woord van die wet, gelijk blijkt uit het verhaal van de wet, Exod. 20, Deut. 5. En is gelijk als andere geboden gehandeld. Bijgevolg, enz.

Uitvlucht

XXIX. Iemand mocht zeggen: de wet van de Tien Geboden is de wet van de zeden wel, maar er moet een gebod van uitgenomen worden, namelijk het vierde, dat is, of voor zoveel het is, ceremonieel en van een andere natuur.

Antwoord

- (1) Dat staat nergens.
- (2) Dan waren er immers maar negen geboden. Men moet toezien, dat men van de wet niet afdoet, noch ook toedoet, Deut. 4:2. En dat men niet het minste gebod ontbindt, Matth. 5:19.
- (3) In dit gebod is niets, dat naar ceremonieel gelijk. Men kan niet tonen uit de gehele Schrift, dat de zevendaagse sabbat op Christus ziet, en in welke opzichte die op Christus zien zou.
Men zou zeggen: hij zag op Christus' rust in het graf; maar:
 - (a) Christus heeft drie dagen in het graf gelegen.
 - (b) En ook was Christus' begrafenis een trap van Christus' vernedering, de dood hield Hem.

- (c) Hoe kon zo'n vrolijke, blijde, verkwikkende, God verheerlijkende rust op de zevende dag een voorbeeld zijn van de staat van de dood van Christus, toen het al treurde wat er was?
 - (d) De Schrift vermeldt het niet.
 - (e) De rede is er tegen; want het is gegeven met opzichte op iets voorgaande, en niet met opzichte op iets toekomende, waarvan de schijn zelfs niet is.
- (4) De gehele inhoud van het vierde gebod toont deszelfs zedelijkheid. De zaak, die geboden wordt, is een heilige en God verheerlijkende rust. De reden van het gebod is, omdat God denzelven al van de beginne heeft ingesteld. 't Voorbeeld, 't welk ons tot navolging wordt voorgesteld, is Gods doen zelf, die Zich nooit (onzes wetens) tot een voorbeeld voorstelt in een ceremonieel gebod. Neemt deze dingen nu alle bij elkaar, de stof, de rede, het voorbeeld, de wet, van welke het een deel is; 't is alles krachtig om de mens, die meer naar 't gebod Gods, dan naar eigen verwarrende invallen luistert, te overreden, dat de sabbat des vierden gebods niet ceremonieel, maar moreel en zedelijk, en alzo allen mensen ten allen tijde verplichtende is.

Bewijs 3.

XXX. Het derde bewijs. Matth. 5:10-19, *Laat uw licht also schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken. Meent niet, dat Ik gekomen ben om de wet of de profeten te ontbinden; Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen. Want voorwaar zeg Ik u: totdat de hemel en de aarde voorbijgaan, zal er niet een jota, noch een tittel van de wet voorbijgaan, totdat het alles zal zijn geschied. Zo wie dan een van deze minste geboden zal ontbonden, en de mensen also zal geleerd hebben, die zal de minste genoemd worden in het koninkrijk der hemelen: maar zo wie dezelve zal gedaan en geleerd hebben, die zal groot genoemd worden in het koninkrijk der hemelen.* 't Oogmerk van de Heere Jezus in deze plaats is te tonen, dat door zijn komst de nauwe Godzaligheid niet afgeschaft wordt. Dat hier van de wet van de zeden gesproken wordt, is hieruit te zien:

- (a) omdat het die wet is, die een regel is van de goede werken, en van een heilig leven, vers 16.
- (b) Omdat het die wet is, tot welker ontbinding Christus niet gekomen is, daar Hij al gekomen is om de wet van de ceremoniën te ontbinden.
- (c) Omdat het die wet is, welke Christus heeft vervuld, vers 17. Zodat wij door Zijn gehoorzaamheid tot rechtvaardigen worden gesteld, Rom. 5:19.
- (d) Omdat het die wet is, welke blijven zal, zolang hemel en aarde zullen staan, vers 18.
- (e) Omdat het die wet is, die men na Christus' komst niet mocht ontbinden, maar doen en leren, vers 19.
- (f) Omdat het die wet is, in welke verboden wordt het doodslaan, vals en onnodig zweren, weerwraak, echtbreken, en in welke de weldadigheid en de oprechte liefde, ook jegens de vijanden, geboden wordt, gelijk uit het volgende van dit hoofdstuk blijkt. Nu, deze is de wet van de zeden, welke is de wet van de Tien Geboden. Dus wordt hier van de wet van de zeden gesproken. Nu, van deze wet zal noch tittel noch jota vergaan, zolang hemel en aarde zullen staan. En omdat nu het vierde gebod een geheel gebod is van die wet, zo zal dan het vierde gebod blijven en nooit vergaan; en dienvolgens is het niet ceremonieel, maar een eeuwigdurende regel van het leven, gelijk andere geboden.

Uitvlucht 1.

XXXI. Hier wordt wel gesproken van de wet van de zeden, dat die niet vergaan zal; maar daaruit is geen gevolg, dat de sabbat dan niet vergaan zal, omdat die niet behoort tot de wet van de zeden. En omdat die in de Tien Geboden staat, dat is geen bewijs, dat hij zedelijk is.

Antwoord

Dit is al getoond in ons tweede bewijs. Neemt het gehele Nieuwe Testament voor u, en u zult zien, dat overal daar de wet in tegenstelling komt tegen de wet van de ceremoniën en het Evangelie, dat daar overal 't oog geslagen is op de wet van de tien woorden.

Zegt men neen: maar op de wet van de zeden.

Ik vraag: waar zal men de wet van de zeden vinden? Niet in de tien woorden.

Zegt men ja, maar één uitgenomen.

Maar waar staat dat? Nergens. Dus is 't maar een losse gedachte. De wet van de tien woorden wordt genoemd de wet der zeden: Dus zijn ze alle tien zedelijk.

Uitvlucht 2.

XXXII. Het wordt niet ontkend, dat het vierde gebod behoort tot de wet van de zeden, en daarom eeuwigdurende is; maar het morele, dat er in is, is de openbare dienst Gods, en niet het ceremoniële in dat gebod, 't welk is de heiliging van de zevende dag.

Antwoord

Dit is een eigen verdichtsel. Laat eens getoond worden, dat de openbare godsdienst is de morele inhoud van dit gebod, noch letter noch tittel zal daartoe bijgebracht kunnen worden. Dus is het zo ras verworpen als gezegd. De woorden van het gebod tonen, dat de natuur van het gebod bestaat in de heiliging van de zevende dag. En dat daarin niets ceremonieels begrepen is, is boven genoeg getoond; zodat, indien het gebod eeuwigdurende is, ook naar het zeggen van partijen, in hun zin en bevassing, zo is het geheel eeuwigdurende; want 't heeft geen tweeërlei opzichten. De vorm van 't gebod is de heiliging van de zevende dag na zes werkdagen.

Bewijs 4.

XXXIII. Matth. 24:20, *Doch bidt, dat uw vlucht niet geschiede des winters of op een sabbat.* Dat in dit hoofdstuk gesproken wordt van de tijd van de toekomst van Christus, en van de voleinding van de wereld, blijkt uit vers 3. Dat hier ook gesproken wordt van de verwoesting van Jeruzalem, veertig jaren na Christus' hemelvaart, is buiten twist.

De ceremoniën waren terstond na Christus' dood, opstanding, hemelvaart al hun kracht kwijt, en 't was terstond zonde, die op de Joodse wijze, als schaduwen op de toekomstige Messias, te gebruiken, hoewel het uiterlijke werk in een algemeen godsdienstige zin voor enige tijd geduld werd, om de zwakgelovigen niet te stuiten, en tijd te hebben, om hen door onderwijzing te sterken tegen de gehele afschaffing.

De Christelijke kerk was nu vóór de verwoesting van Jeruzalem al lang van de Joodse afgescheiden, en de ceremoniën waren al dodelijk geworden, Gal. 4:10, 11. Zodat men voor dezelve niet mocht strijden, noch bidden. Evenwel zien wij hier uitdrukkelijk, dat er nog sabbat zou zijn zowel als winter; want dat er niet is, daaromtrent kan niets bevolen worden. Wij zeggen niet: dat geboden wordt de sabbat te heiligen; maar dat uit dit bevel naast de sabbat blijkt, dat er dan nog een sabbat zou zijn. Dus is de sabbat geen ceremonie, maar eeuwigdurend.

Ook dient wel gelet, dat dit hoofdstuk niet alleen spreekt van de verwoesting van Jeruzalem; maar van de vreselijke vervolging, die de kerk in het Nieuwe Testament

zou overkomen; gelijk zij haar lang daarna menigmaal overkomen zijn; en immers toen waren de ceremoniën al weg, en nog zou de sabbat gelijk de winter blijven.

Uitvlucht 1.

XXXIV. Was niet dit bevel om te bidden, dat de vlucht niet geschiede op de sabbat, aan de Joden gedaan, om alzo een tijdelijke ellende te hebben, omdat zij op de sabbat niet mochten vluchten?

Antwoord

Zij mochten wel vluchten, dat was niet verboden in de wet. Dat blijkt uit verscheiden voorbeelden uit Gods Woord.

Uitvlucht 2.

Was dit bevel niet voor de zwakke Christenen, die nog moeilijkheid zouden maken op die dag te vluchten?

Antwoord

Zij mochten wel vluchten, de ceremoniën waren al weg, men mocht daaromtrent niet meer bidden.

Uitvlucht 3.

Was dit bevel niet, opdat de Joden, ziende Christenen op de sabbat vluchten, hen niet zouden doodslaan?

Antwoord

Daar is noch blijk, noch reden van. Dit was niet een algemene vlucht, maar vlucht, zo menigmaal als ze verjaagd werden. De Joden trokken zich de Christenen niet meer aan dan de Heidenen. En Joden, en Heidenen, en Christenen mochten wel vluchten op de sabbat.

Uitvlucht 4.

Waarom moesten ze dan afbidden het vluchten op de sabbat?

Antwoord

Omdat God die tot een verkwikking en zonderlinge blijde rust had ingesteld, en zij dit dan moesten missen, omdat zij dan de gelegenheid verloren, om God met de gemeente te loven, en om te stichten en gesticht te worden; zodat het vluchten op de sabbat een dubbele ellende was, ten opzichte van de ziel, gelijk het vluchten in de winter een dubbele ellende is voor het lichaam.

Bewijs 5. De praktijk van Christus en de apostelen.

XXXV. Bij deze bovengeziede bewijsredenen, dat de sabbat niet ceremonieel, maar zedelijk en eeuwigdurende is, voegen wij nu nog de praktijk van Christus, van de apostelen en de eerste kerk. De Heere Jezus vereerde de toevergadering van zijn discipelen met zijn tegenwoordigheid, op de eerste dag na zijn opstanding, op de eerste dag van de week; en acht dagen daarna deed de Heere dit wederom, Joh. 20:19. In de reizen van Paulus staat. Hand. 20:6, 7, *En kwamen in vijf dagen bij hen te Troas, waar wij ons zeven dagen onthielden. En op de eerste dag van de week, als de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken, handelde Paulus met hen, zullende op de andere dag verreizen.* Merkt hier dat in het Nieuwe Testament nooit andere dag genoemd wordt; maar dat hier wederom genoemd wordt een eerste dag van de week. Dat op die dag de gemeente bijeengekomen was, sprekende daarvan als van een gewone zaak, dat Paulus op die dag in de vergadering predikte. Dat hij de

andere dag zou verreizen. Waaruit dan klaar gezien wordt, dat ze de sabbat, en dat op de eerste dag van de week, hebben gehouden.

Doet hierbij, 1 Kor. 16:1, 2. *Aangaande nu de verzameling die voor de heiligen geschiedt, gelijk als ik in de gemeenten in Galatië verordineerd heb, doet ook gij alzo.* Op elke eerste dag van de week, legge een ieder van u iets bij zichzelf weg, vergaderende een schat, enz. Wederom wordt de eerste dag van de week genoemd, als een bekende dag van godsdienst en vergadering; niet bij deze of gene in 't bijzonder, maar bij de gemeenten. De apostel Johannes op het eiland Patmos, nu al na de verwoesting van Jeruzalem gebannen, geeft te kennen, dat de dag des Heeren heilig gevierd werd, en dat hij die vierde, noemende dezelve, als bij allen welbekend, de dag des Heeren. Openb. 1:10, *En ik was in de geest op den dag des Heeren.* Van de sabbat staat in 't vierde gebod, Exod. 20:10, *Maar de zevende dag is de sabbat des Heeren.* Dat is die dag, die de Heere heeft ingesteld, geheiligd en gezegend.

De praktijk van de eerste kerk.

XXXVI. Doet hierbij de praktijk van de gemeenten van Christus, van der apostelen tijden af tot op deze dagen toe. Neemt tot een staaltje dit getuigenis van kerkleraren, die kort na der apostelen tijden hebben geleefd.

- Irenaeus, Adv. Haeres, lib. 4. cap. 31. God heeft de woorden van de Tien Geboden door Zichzelf gesproken, en daarom blijven dezelve bij ons, dewelke door Christus' komst in het vlees noch vermindering, noch ontbinding ontvangen.
- Basilius noemt de dag des Heeren de Sabbat. Epis. ad Cæsar. Pater.
- Epifanus, Hæres. 51. De eerste Sabbat is die, welke van God van de beginne is besloten, en belast in de schepping van de wereld, dewelke van die tijd af (merkt wel!) tot nu toe, in de omloop van de zeven dagen nog duurt.
- Athanasius, de Senin. EertiJudas was bij de ouden de Sabbat in groter ere, welke heerlijke dag de Heere Jezus verandert heeft in de dag des Heeren.
- Eusebius. Christus heeft belast aan alle mensen, die in de wereld zijn, te water en te land, dat zij op één dag in de week te samen zullen komen.
- Augustinus. Epist. 3 ad Magn. De apostelen hebben de dag des Heeren ingesteld in plaats van de Sabbat van de Joden. Serm. de Temp. 251. Men moet weten, dat het niet alleen geboden is van onze heilige voorvaders, maar van God zelf, dat wij rusten moeten op de dag des Heeren.
- Justinus de Martelaar. Orat. ad Aut. P. Op de dag, welke de Zondag genoemd wordt, geschiedt er een samenkomst van allen.
- Chrysosthomus in Gen. Hem. 10. Deze leer heeft God ons nu al van de beginne bekendgemaakt, ons lerende, dat in de omloop van een week, een gehele dag moet afgezonderd worden, en besteed lot een geestelijk werk.
- Constantinus Magnus. Teste Eusebio in vita constantini, lib. 4. 18, gaf dit bevel: Laat de gehele ziel op die dag bezig worden gehouden in de dienst Gods, en dat men ruste van het marktwerk, van recht en pleiten, en van het werk van de ambachtslieden. De eerste Christenen waren ook zeer consciëntieus in het heiligen van de sabbat, en gelijk aleer de sabbat een teken was, dat God de Joodse kerk heiligde en tot zijn volk opnam, zo was de sabbat ook onder de eerste Christenen zodanig een teken, de Heidenen loerden op die dag om de Christenen te achterhalen; en als zij iemand gevangen hadden, zo werd gevraagd: of hij de dag des Heeren ook gehouden had? Waarop zij dan moedig antwoordden: Dat zij Christenen waren, dat zij de dag des Heeren door een gevoegelijke godsdienstige ijver hadden onderhouden, omdat men niet mocht nalaten die dag te onderhouden. Baron A. 303. No. 37.

Ziet, daar hebt gij enige weinige redenen van de eerste kerken; uit welke wij zien hoe dat zij door een goddelijke ordonnantie de zevende dag hebben gevierd; neemt deze dingen nu eens te samen, overweegt, dat de zevende dag vóór de val is ingesteld, in het vierde gebod in de wet van de zeden bevolen; dat van die wet noch jota, noch tittel zal vergaan; dat Christus verklaart, dat de sabbat na zijn tijd er nog blijven zou; dat Christus, de apostelen en de eerste kerken de sabbat hebben onderhouden; hoe kan nu iemand van zijn geweten verwerven, deze dag te verwerpen? Moet iedereen niet overtuigd staan van de eeuwigdurendheid van de sabbat, en beschaamd staan, en over zijn onvastigheid, en bedroefd zijn over deszelfs ontheiliging; en opgewekt zijn tot consciëntieuze onderhouding?

Tegenwerping 1. **Vloeit niet uit de natuur Gods.**

XXXVII. Alle geboden, die een duurzame regel van de zeden zijn, vloeien uit de natuur Gods, hebben deugdelijkheid in zich, en iets van het beeld Gods; zijn door de natuur bekend, en verplichten alle mensen, en vloeien niet uit een vrijwillige instelling, die God gebieden en niet gebieden kan, maar de sabbat vloeit niet uit de natuur Gods, heeft geen deugdelijkheid in zich, noch iets van het beeld Gods; omdat het een gebod is, dat de tijd maar raakt, is door de natuur niet bekend, verplicht alle mensen niet; want omdat de Heidenen geen kennis van dit gebod hebben, zo zondigen zij niet, dat ze de sabbat niet houden, en die is aan Israël alleen gegeven. Maar hij vloeit uit een vrijwillige instelling Gods, zodat God wel kon de sabbat niet geboden hebben. Derhalve is het gebod van de sabbat geen durende regel van het leven, en raakt alzo ons niet in het Nieuwe Testament.

Antwoord

Het eerste en tweede voorstel beide gaan niet vast, en steunen op ongegronde gedachten van het verduisterd en verdorven verstand.

Antwoord op de eerste stelling.

XXXVIII. Rakende het eerste voorstel:

- (1) Dat wordt ontkend. Heeft geen grond in Gods woord. Is maar een enkele inbeelding; óf een gebod vloeit uit de natuur Gods, zodat Hij niet kon het gebod niet geven, dan óf het gebod vloeit uit een enkel vrijwillig welbehagen, zodat Hij het kon geven of niet geven, 't is even sterk de mens verbindende.
- (2) 't Is de soevereiniteit Gods benadeeld, dat God geen vrijwillig geboden, die niet noodzakelijk uit Zijn natuur vloeien, zou mogen of kunnen geven tot een eeuwigdurende regel van de zeden voor het gehele menselijk geslacht. Zijn wil moet het schepsel genoeg zijn: *Hij is een soeverein Wetgever*. Gij, wie u bent, betwist toch Zijn recht niet.
- (3) De verduisterde natuur des mensen kent nu niet de betamelijkheid van Gods wetten, in zulke en zulke omstandigheden des redelijken schepsels, en daarom kan hij niet oordelen welke betamelijkheid in de wetten ligt, die hij maar van buiten aanziet, en niet tot de grond toe doorziet. Hij kent ook Gods natuur niet, en kan niet oordelen wat uit de natuur Gods naast een schepsel dus of zo veromstandigd vloeit. 't Is onverdraaglijk, dat zulk een dom schepsel zich onderwinden zou, God voor zich te roepen en reden af te eisen, waarom Hij zulk en zo een wet geeft, en dat die plompert zich onderwindt een regel te stellen, waaruit een wet eeuwigdurende of niet eeuwigdurende te stellen is.
- (4) Ook zijn alle geboden van de eeuwigdurende wet van de zeden door de verdorven natuur niet bekend. Paulus zegt van het tiende gebod. Rom. 7:7, *Want ook had ik*

de begeerlijkheid niet geweten zonde te zijn, indien de wet niet zeide: gij zult niet begeren. Men moet wel onderscheiden de heilige natuur en de verdorven natuur; wat de heilige natuur zou leren, weten wij duisterlingen niet. De verdorven natuur kan daar niet van oordelen, die is de regel om geboden te onderzoeken niet; ook is dat genoeg, dat God door een gebod het menselijk geslacht verbonden heeft; of de mens de kennis door achteloosheid is kwijt geworden, dan of hij 't nog kent, 't verbindt hem evenzeer.

- (5) De mens heeft in het onderhouden van de geboden te zien op de wil Gods; als hij dan maar ziet, dat heeft de soevereine Wetgever geboden, dat wil Hij dat ik doen zal, dat is de mens genoeg. Efëze 6:6, *Doende de wil Gods van harte.*

Antwoord op de tweede stelling.

XXXIX. Het tweede voorstel, namelijk, dat de sabbat niet vloeit uit de natuur Gods, geen deugdelijkheid of iets van het beeld Gods in zich heeft, door de natuur niet is bekend, aan Israël alleen gegeven is, en alleen een positief gebod is, 't welk God geven en wegnemen kan. Die stelling is verfoeilijk; en omdat de eerste stelling niet met de waarheid overeenkomt, zo is 't evenveel of de sabbat een noodzakelijk of vrijwillig enz. gebod is, men heeft maar te zien of die ons geboden is of niet.

In 't bijzonder:

- (1) dat de sabbat niet vloeit uit de natuur Gods, dat is rasser te zeggen dan te bewijzen. De verdorven natuur kan in deze dele onze rechter niet zijn. Zegt gij, 't raakt immers maar een bepaling van een tijd, ik antwoord: het doet niet, 't raakt een heilige rust op zo een tijd, gelijk God ons is voorgedaan en zijn doen ons tot een voorbeeld van navolging heeft ingesteld. En waarom zou de omstandigheid van de tijd zowel niet zedelijk kunnen zijn als de omstandigheid van personen of zaken? En als de sabbat niet vloeit uit de natuur Gods, dat wij nochtans niet toestaan, wat dan? Daarom kan het wel dierend en zedelijk zijn. De wil Gods verbindt de mens.
- (2) Dat de sabbat geen deugdzaamheid in zichzelf heeft, noch iets van het beeld Gods, ontkennen wij. De sabbat te heiligen is deugdzaamheid; want het is het volbrengen van de wil Gods; de gehoorzaamheid naast dit gebod behoort tot het beeld Gods; want zij is een vereniging met de wil Gods in liefde. Ja 't is ook een navolging en gelijkheid met God; want God heeft op de zevende dag gerust, en daarom ons die dag om Hem na te volgen gegeven, Exod. 20:11. En wij zijn verplicht navolgers Gods te zijn als geliefde kinderen, Efëze 5:1.
- (3) Dat de sabbat uit de natuur niet bekend is, gaat niet vast, en
- (a) dit is geen reden om een gebod uit de zedelijke wet weg te nemen.
- (b) Wij kunnen niet zeggen, dat de heilige natuur de mens de sabbat niet zou geleerd hebben. Wij geloven dat de heilige natuur, kennende het voorbeeld van God, de sabbat te vieren geleerd zou hebben, zowel als de andere geboden. De verdorven natuur weet weinig van geestelijkheid van de wet van de zeden, alleen maar enige uiterlijke en grove dingen, tot haar verontschuldiging.
- (c) Bij de Heidenen zijn al vele voetstappen van dagen vieren, ja de zevende kennen zij.
- (4) Dat de sabbat aan Israël alleen gegeven is, ontkennen wij. Hij is gegeven aan de kerk, die toen in het geslacht van Israël bestond, maar hij was ook al tevoren aan Adam en alle mensen gegeven.

Tegenwerping 1

Maar in dit gebod wordt iets gemeld dat alleen maar op Israël opzicht hebben kan. Deut. 5:15. *Want gij zult gedenken, dat gij een dienstknecht in Egypteland geweest zijt ... daarom heeft u de Heere, uw God, geboden, dat gij de sabbatdag houden zult.*

Tot antwoord

1. Dat men onderscheid moet maken tussen het gebod en de omstandelijke toepassingen. Het eerste is altijd hetzelfde, het tweede kan telkens veranderd worden; want indien men uit een omstandelijke toepassing, die Israël alleen raakte, zou besluiten, dat dan het gehele gebod hen alleen raakte; zo moest men door datzelfde recht besluiten, dat de gehele wet ons niet raakte, omdat vooraan een reden staat, die alleen op Israël past, en wel diezelfde, die hier uit Deut. 5:15 wordt bijgebracht, namelijk, de verlossing uit Egypte, uit het diensthuis. Zo kon men ook besluiten, dat het vijfde gebod ons ook niet raakte: omdat daar een belofte is, die Kanaän en alzo Israël alleen raakte, en nochtans is én de gehele wet, én het vijfde gebod zedelijk, Eféze 6:2.

Tegenwerping 2.

XL. Ezech. 20:12, Daartoe ook gaf Ik hun Mijn sabbatten, om een teken te zijn tussen Mij, en tussen hen, opdat ze zouden weten, dat Ik de Heere ben, die hen heilige. De schijn is deze:

- (a) Dat God, verhaald hebbende het geven van de inzettingen en rechten, dewelke, zo ze een mens doet, die zal door dezelve leven, daarop zegt: daartoe gaf Ik hun ook mijn sabbatten, waarmee te kennen gegeven wordt, dat de sabbat van een andere natuur was als de andere rechten.
- (b) Dat de sabbat *een teken* genoemd wordt. Dus is hij een afbeeldsel en een schaduw van Christus. En dienvolgens zo behoort de sabbat tot de wet van de ceremoniën, en is ons nu geen regel van het leven.

Antwoord

't Is tegen hun eigen stelling; want door de inzettingen worden naar hun eigen uitlegging de ceremoniële wetten verstaan, en zo dan het woord hebr. vegam daartoe, te kennen zou geven, dat de sabbatten van een andere natuur waren, zo waren dan de sabbatten zedelijk. Nu, tot antwoord op de zaak dient:

1. Dat het woordje vegam, daartoe, in zijn eerste zin betekent en ook, zodat de woorden daartoe, in zulke zin moeten verstaan worden, als betekende zoveel als en ook. Dit maakt geen tegenstelling, zodat het een van een andere natuur als het ander zou zijn; maar het betekent dikwijls 't voegen van twee of drie zaken bij elkaar, zonder opzichte over de samengevoegde natuur, gelijk: Psalm 14:3 ... er is niemand die goed doet, ook niet één. Gen. 50:17, 18 ... *En Jozef weende, als zij tot hem spraken. Daarna kwamen ook zijn broeders. Zach. 8:21 ... Laat ons vlijtig heengaan, om te smeken het aangezicht des Heeren ... ik zal ook heengaan.* Ieder kan licht zien, dat het woordje ook geen tegenstelling van natuur maakt, maar een begroting. Zodat ook hier daartoe, of en ook zoveel te zeggen is. als: *Ik heb u Mijn inzettingen en rechten gegeven, en wel bijzonder Mijn sabbatten.*

2. De zevendaagse sabbat behoort zowel onder de wet, die Stéfanus de levende woorden noemt. Hand. 7:38, als de andere geboden. En van de sabbat wordt wel uitdrukkelijk gezegd, Jes. 56:4, 5. *Die Mijn sabbatten houden ... Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren een plaats en een Naam geven, beter dan der zonen, en dan der dochters; een eeuwige Naam zal Ik een ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden.* En Jes. 58:13, 14, *Indien gij de sabbat noemt een verlustiging, opdat de Heere geheiligd worde ... Dan zult gij u verlustigen in de Heere, en Ik zal u*

doen rijden op de hoogte van de aarde, en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob. Hieruit blijkt, dat hier geen tegenstelling kan zijn tussen inzetten en rechten, dat door die het leven te bekomen zou zijn, en tussen de zevendaagse sabbat, dat door deze het leven niet te bekomen was. Zo is er dan geen tegenstelling, noch uit het woord, noch uit de zaak zelf te besluiten.

3. 't Blijkt ook niet dat hier van de wekelijkse sabbat gesproken wordt, die wordt doorgaans sabbat, en de ceremoniële sabbatten genoemd. En ook al is de naam gemeen, derzelver natuur is ongelijk; zodat er redenen moesten zijn, die ons aanwezen, dat hier de wekelijkse sabbat mede onder begrepen moest worden.

XLI. Wat nu de tweede moeilijkheid aangaat, dat de sabbat *een teken* genoemd wordt, die zal licht verdwijnen, als men aanmerkt:

- Dat de gehele zedelijke wet ook een teken genoemd wordt: Deut. 6:8. *Ook zult gij ze tot een teken binden op uw hand.*
- De plagen Gods worden ook een teken genoemd: Deut. 28:46. *En zij zullen onder u tot een teken en tot een wonder zijn.*
- Jesaja, gelijk ook andere profeten, worden ook een teken genoemd: Jes. 20:3.. *Gelijk als mijn knecht Jesaja naakt en barrevoets wandelt, drie jaren, tot een teken en wonder over Egypte.*
- De Heere Jezus zelf wordt ook een teken genoemd: Lukas 2:34 ... *Deze wordt gezet ... tot een Teken, dat wedersproken zal worden.*
- De buitengewone gaven des Heiligen Geestes worden ook tekenen genoemd: Markus 16:17. *Degenen, die geloofd zullen hebben, zullen deze tekenen volgen.*
- Ook betekent een teken niet altijd iets toekomstigs, maar ook iets tegenwoordigs, ziet dat ook: Psalm 86:17. *Doe aan mij een teken ten goede.*

Uit al deze plaatsen blijkt genoegzaam, dat al wat de Naam van een teken draagt, daarom geen ceremonie of schaduw, op Christus ziende, is, of iets toekomstigs betekent. Gelijk alsook hier wel uitdrukkelijk wordt aangewezen, dat dit teken hier een teken van de tegenwoordige zaak is. *Een teken, dat Ik de Heere ben, die ze heilige.*

2. Van een zaak kunnen vele doeleinden zijn; als men dan het een einde al stelt, zo ontkent men daarmee het andere einde niet. Een zaak, die tevoren al was, maar geen teken was, kan daarna, behoudende haar eerste gebruik, wel een teken van iets worden. Zo wordt de regenboog, die tevoren al was, daarna tot een teken van het verbond, met Noach opgericht, gesteld. Gen. 9:12. Zo ook de sabbat, die Adam al gegeven was, die kon daarna, behoudende deszelfs zedelijkheid, als de wereld geheel godloos werd, en God uit alle volkeren Zich een eigen volk opnam, wel een teken worden, dat dit volk van God volk was, dat men het aan het onderhouden van de sabbat zou onderkennen; want de sabbat loopt zeer in 't oog. 't Is het afzonderlijkste en openbaarste van alle godsdiensten.

Tegenwerping 3.

XLII. Matth. 12:8, *Want de Zoon des mensen is een Heere ook van de sabbat.* De schijn is, dat Christus zijn discipelen in het plukken van de aren verdedigt, met hun vrijheid te geven dit op de sabbat te doen, doordien Hij een Heere van de sabbat was, en daarmee toonde, dat Hij de sabbat nu afschafte. Of dat de mens gesteld is tot een heer van de sabbat om daarmee te doen naar zijn welgevallen.

Antwoord op 't eerste:

1. Hier is niet één woord van afschaffing: omdat iemand een heer van iets is, daarom werpt hij 't niet weg; maar hij bewaart het, hij gebruikt en bestuurt het.
2. Hier was geen overtreding van de sabbat; want het was op de sabbat wel geoorloofd, door het veld wandelende, aren te plukken, die in de handen te wrijven, en de graantjes te eten. Dat ongeoorloofd te achten, was maar een bijgeloof van de Joden. Dat blijkt uit vers 3, 5, *Hebt gij niet gelezen wat David gedaan heeft, toen hem hongerde, en hun, die met hem waren? Of hebt gij niet gelezen in de wet, dat de priesters de sabbat ontheiligen in de tempel, op de sabbatdagen, en nochtans onschuldig zijn?*
3. Indien de sabbat was een voorbeeld van Christus' zijn in het graf, zo kon die hier niet afgeschaft worden: want het tegenbeeld was nog niet vervuld.
4. Christus Zelf onderhield de sabbat: Lukas 4:16 ... en ging naar Zijn gewoonte, op de dag des sabbats in de synagoge.
5. Christus leerde Zijn discipelen, dat ze na Zijn dood zouden bidden, dat hun geen ongemak op de sabbat overkwam. Matth. 24:20.
6. Zodat Christus hiermee zeggen wil, dat Hij, als de Heere van de sabbat, de rechte zin wist, en die kon verklaren.

Tot antwoord op het tweede dient:

1. Dat het de gewone spreekwijze van Christus is, Zich de Zoon des mensen te noemen, en Zich alzo naar de een natuur genoemd hebbende, zo schrijft Hij Zich toe, 't geen Hem naar de andere natuur eigen is. Hij is die, welke de Vader macht gegeven heeft ook gericht te houden, omdat Hij des Mensenzoon is, Joh. 5:27. Zodat hier door de Zoon des mensen Christus zelf, en niet ieder mens verstaan wordt.
2. Genomen door des mensen Zoon werd het gehele menselijke geslacht verstaan, zo was dan de sabbat aan het gehele menselijke geslacht gegeven, en dienvolgens is het een zedelijk gebod, alle mensen rakende.
3. Nog nader, zo door de Zoon des mensen de Joden werden verstaan, hoewel dit buiten de Schrift en reden is, 't zij eens zo, wat dan? Omdat ze heren van de sabbat waren, zo mochten zij daarmee handelen zo zij wilden. Dan hadden zij niet gezondigd, als zij de sabbat overtraden, ook niet vóór die tijden. Zo men de discipelen daardoor verstond, en door een heer te zijn het afschaffen, dan was het voorbeeld weggenomen, eer het tegenbeeld, de vervulling, daar was.
4. Hier is dan maar een verdediging, dat de discipelen niet gezondigd hadden; dat het plukken en eten van de aren op de sabbat geoorloofd was. En ofschoon het niet was geoorloofd zonder noodzaak, zo zou het evenwel hier geen zonde zijn, omdat hier noodzaak was, en het zou maar dan zo veel te zeggen zijn, als wanneer die twee in strijd komen namelijk de mens en de sabbat, en een van beiden moest gekrenkt worden: óf de mens moest tot redding van de mens iets doen, dat buiten dat geval niet geoorloofd was te doen op de sabbat, óf de mens moest vergaan, dat dan redding van de mens moest voorgaan, en dat de sabbat dan wijken moest; omdat de mens meerder is dan de sabbat, en omdat de barmhartigheid vóór de offerande moet gaan, vers 7, zodat in deze plaats niets is tegen de sabbat.

Tegenwerping 4.

XLIII. Rom. 14:5, 6, *De een acht wel de ene dag boven de andere dag; maar de ander acht al de dagen gelijk. Een ieder zij in zijn eigen gemoed ten volle verzekerd. Die de dag waarneemt, die neemt hem waar de Heere; en die de dag niet waarneemt, die neemt hem niet waar de Heere.* Gal. 4:10, 11, Gij onderhoudt dagen, en maanden, en

tijden en jaren. Ik vrees voor u, dat ik niet enigszins tevergeefs aan u gearbeid heb. Kol. 2:16, 17, *Dat u dan niemand oordele in spijs of in drank, of in het stuk des feestdag of van de nieuwe maan, of van de sabbatten; welke zijn een schaduw van de toekomstige dingen, maar het lichaam is van Christus.* De moeilijkheid, die zich in deze plaatsen opdoen zou, is deze: dat hier schijnt, alsof al het onderscheid van de dagen is weggenomen, zodat men elkaar daarvoor niet mag oordelen; ja, dat het onderhouden van de dagen schadelijk is aan het Evangelie, en dat dienvolgens nu geen sabbat in het Nieuwe Testament is, noch gehouden mag worden.

Tot antwoord:

1. Deze plaatsen kan men tegen de sabbat niet voortbrengen, als men in het vierde gebod nog iets zedelijks stelt, al was het maar verplichting van een tijd ('t zij dan wat tijd het zij, en hoe verre men dit doet) af te zonderen tot openbare godsdienst; want dat stelt onderscheid van tijden, al was het maar om de twintigste dag, al was het maar een halve dag of enige uren. Zo spreken dan deze plaatsen volgens dat pre-suppoost niet van de onderscheiding van de tijden of dagen, die in het vierde gebod wordt geboden, waarover de vraag is. En zo kunnen deze plaatsen niet bijgebracht worden tegen de sabbat, naar 't gevoelen van de bestrijders zelf.
2. 't Is een bekende waarheid, dat de dag des Heeren door de apostelen alom aan de kerken is bevolen te onderhouden; ziet dit boven. 't Is bekend dat over die dag geen verschil viel, dat niemand die dag tegen der apostelen dank wilde indringen of uitroeien; zodat het blijkt, als de apostel in de bovengestelde plaatsen zich kant tegen die, welke het vieren van de dagen wilden invoeren, dat hij 't oog niet heeft op de dag des Heeren, en dat niemand van de eerste gemeente enige gedachten op die dag had, maar dat ieder zeer wel verstond, dat de apostel van die dag niet sprak, maar van andere Joodse ceremoniële dagen; nu dan, spreekt de apostel in deze plaatsen niet van de dag des Heeren, zo kan men dezelve dan ook niet bijbrengen tot wering van de dag des Heeren, en zo zou men de gehele vraag misslaan; want die is, of men de zevende dag, welke de sabbat is, en de dag des Heeren genoemd wordt, moet vieren.

Uitvlucht

Maar iemand mocht zeggen: *Deze plaatsen worden bijgebracht, niet om de dag des Heeren te weren, maar om te tonen, dat men die niet mag houden, uit kracht van enig Goddelijk gebod, en dat wij die alleen houden door menseninstellingen.*

Ik antwoord: Indien de apostel geheel niet spreekt van de dag des Heeren, zo spreekt hij ook niet, of hij uit kracht van Gods bevel of menseninzetting gevierd mag worden. En zo kan men noch het een, noch het ander uit deze plaatsen bevestigen of omstoten. De apostel spreekt van de Joodse ceremoniële dagen; zodat men eerst moest bewijzen, dat de zevende dag, de sabbat, de dag des Heeren, een ceremonie en schaduw was, en dan moest men met deze plaatsen aankomen om die te verdrijven: maar te zeggen, de apostel verbiedt het houden van de ceremoniële dagen, bijgevolg de sabbat is ceremonieel, dat gevolg deugt niet.

3. Indien hier alle onderscheid van de dagen verboden wordt, dan konden de apostelen de dag des Heeren niet hebben ingesteld; zo vermocht de kerk niet, óf de dag des Heeren, óf bededagen, óf dankdagen in te stellen of te houden; want het onderscheid van de dagen, van welke Paulus in deze plaats spreekt, is schadelijk aan het Evangelie, en 't is tegen het bevel van de apostelen aan te gaan, en 't zou een eigenwillige godsdienst zijn tegen Matth. 15:9. Ja, gelijk als het onderscheid van de spijzen, welke in deze plaatsen in gelijke graad met de dagen gesteld wordt, in te

voeren, een teken is van de antichrist, en het een leer van de duivelen is, te gebieden zich van spijzen te onthouden, 1 Tim.4:1, 3, zo zou het onderscheid van de dagen in te stellen, indien de apostel het in 't algemeen bestrafte, ook een groot stuk weegs daarheen lopen. Dus blijkt het klaar, dat de apostel in 't algemeen niet spreekt tegen het houden van tijden en dagen, maar dat hij spreekt van het houden van Joodse en ceremoniële dagen. En daarom kan men niet besluiten, het onderscheid van de dagen houdt op, derhalve ook de sabbat. En zo lang men niet heeft bewezen, dat het houden van de sabbat of dag des Heeren, uit kracht van Gods gebod, Joods en ceremonieel is, zo mag men deze plaatsen daar niet tegen brengen; maar dit geschied zijnde, dan zouden ze eerst te pas komen, maar eer niet.

4. Indien men elkaar niet oordelen mag in het onderhouden van de dag; ja indien die de sterksten zijn, die geen dag onderhouden, ja het onderhouden schadelijk is aan het Evangelie, zo is niemand verplicht, ja hij doet best, die op de dag des Heeren gaat werken, en laat ter kerk lopen die het lust. Nu, dat zal niemand kunnen toestaan. Dus blijkt, dat de plaatsen zo algemeen niet spreken, maar van de Joodse ceremoniële dagen; doch dan raken ze de dag des Heeren niet, of die gehouden moet worden uit kracht van het bevel Gods, of uit kracht van menseninstellingen, dat is immers een geheel andere vraag.

Wij staan gaarne toe, en wij strijden er voor, dat de apostel spreekt van Joodse ceremoniële dagen; dat die niet wederom ingevoerd mogen worden; maar wat bewijs is dat tegen de sabbat van het vierde gebod, al voor de val ingesteld? Gen. 2. 't Bewijs uit deze plaatsen is dus: De Joodse dagen moeten afgeschaft worden, derhalve de sabbat moet afgeschaft worden. De Joodse dagen zijn ceremonieel, derhalve de sabbat is ceremonieel. Wie ziet niet, dat zo'n gevolg niet volgt? Men moest eerst vastgaan, dat de sabbat Joods en ceremonieel was, en dan besluiten: Dus moet hij afgeschaft worden; maar dit eerste is uit deze plaatsen niet te bewijzen, gelijk wij nu hebben getoond. Laat ons nu iedere plaats in 't bijzonder inzien.

XLIV. Antwoord rakende, Rom. 14:5, 6.

Hier is de vraag om te dulden het houden van alle dagen. De gelovigen uit de Heidenen, uit welke de kerk bestond, verstonden, dat ten rechte, dat men aan Joodse dagen niet gehouden was, en ook het onderscheid van de spijze nu ophield. De zwakgelovige Joden, die tot de gemeente zich gevoegd hadden, verstonden wel, dat het ceremonieel er moest afgenomen worden; want zij beleden dat Christus al gekomen was; maar zij achtten, dat men de Joodse dagen tot de godsdienst nog moest onderhouden, en dat men nog alle spijze niet mocht eten. Dit konden de gelovigen uit de Heidenen niet dulden. Paulus vermaant dat men die zwakken voor die tijd moest dragen, dat zij die ceremoniële dagen hielden, niet als ceremonieën, maar om die in Godzalige oefeningen door te brengen; zodat ze die de Heere hielden, dat men voor enige tijd in hen dragen kon, en de Joden moesten wederom dulden, dat de Heidenen die dagen niet hielden. Zodat deze plaats in 't minst de dag des Heeren, de sabbat, niet raakte.

XLV. Antwoord rakende Gal. 4:10, 11.

In plaats dat de zwakgelovige Joden, Rom. 14, geduld moesten worden, zo wil de apostel niet dat men verdragen zou dat de Joden de gehele ceremoniële dienst en zo ook de Joodse dagen met kracht verdedigen, wederom in voeren, en anderen daartoe dringen zouden, gelijk de Joden zochten te doen, als te zien is, Gal. 3:1 enz. Gal. 4:9.

Want wat men in iemand, die bij zichzelf stilletjes zwak is, verdragen mag, mag men niet verdragen, als iemand daardoor stout wordt, en zijn dwalingen anderen wil opdringen. Hier is niet één woord van de sabbat, of die ceremonieel of zedig is, of die afgeschaft moest worden, of blijven. Dat men deze plaatsen niet algemeen opvatten en uit een algemene stelling van alle Joodse dagen niets tegen de sabbat besluiten kan, is in de algemene antwoorden nu getoond.

Uitvlucht

Hier moeten alle heilige dagen van de Joden verstaan worden, zelfs ook de wekelijkse sabbat. Hier wordt gesproken van jaren, waaronder behoren het zevende jaar, en het jubeljaar, van tijden, welke zijn de drie hoogtijden, Paas, Pinkster en Loofhutten. Van maanden, welke zijn de nieuwe maanden. En dagen, welke kan die anders zijn dan de zevende dag, de sabbat?

Antwoord

1. Dat moest eerst bewezen worden, dat de apostel door die woorden de nu genoemde vierdagen verstond.
2. Indien men het nu al toestond van jaren, maanden, tijden, zo volgt nochtans niet, dat men door de dagen de sabbat van het vierde gebod verstaan moest, tenzij zij behalve de verhaalde tijden, jaren, maanden, en zevende dag, geen andere dagen hadden; maar zij hadden behalve die nog verscheiden vierdagen, gelijk Lev. 23 te zien is, en terstond op Kol. 2 getoond zal worden; en deze andere vierdagen waren van gelijke natuur met deze tijden, jaren, maanden. Zodat, omdat hier dagen genoemd worden, zo volgt niet, dat de sabbat daaronder gerekend moest worden; maar omdat de zevendaagse sabbat niet is van dezelfde natuur met de andere dagen, maar zedelijk, het Evangelie niet hinderlijk, maar voordelig, zo blijkt, dat de apostel hier van de sabbat niet spreekt. Voegt hierbij de algemene antwoorden.

XLVI. Antwoord rakende Kol. 2:16, 17.

Om deze plaats te verstaan moet men aanmerken:

1. Dat onder de Joden vele sabbatten waren. De vijftiende dag van de eerste maand, Lev. 23:6, 7. De laatste dag van het Pascha, vers 8-21 wordt nog van een andere vierdag gemeld. De eerste dag van de zevende maand, Lev. 23:24, 25. De tiende dag van de zevende maand, Lev. 23:34, 35. De achtste dag van het feest van de Loofhutten, vers 36. Deze alle waren ceremonieel; maar behalve die was er nog een, die al van de beginne geweest is, en in het vierde gebod van de wet van de zeden is geboden. Deze was van een geheel andere natuur, zedelijk.
2. Zaken van verscheiden natuur hebben wel dezelfde Naam. Judas de verrader, en Judas, die een krachtige zendbrief geschreven heeft, zijn in hun Naam gelijk, nochtans mag men van hen beiden niet zeggen, wat men van Judas zegt. Zo mag men ook van alle sabbatten niet zeggen, wat men van de sabbat zegt, omdat het verscheiden zijn, en de ceremoniële, die wegens de rust met de zedelijke, de Naam dragen van de sabbat, en de morele.
3. Een onbepaalde spreekwijze mag men niet tot alle zaken van die Naam uitbreiden; maar men moet blijven in die stof van welke gesproken wordt. Dit is bij ieder verstandige bekend; maar om dit aan onervarenen te tonen, zo ziet dit in deze tekst. Het woord spijze en drank wordt hier even onbepaald gebruikt als het woord sabbatten. Nu is 't licht te verstaan, dat men onder de spijze en drank niet begrijpen moet alle spijze en drank, al draagt het de Naam van spijze en drank, maar alleen die spijze en drank, waarover de vraag viel, welke was niet over moeskruiden, brood, enz. maar over de verboden spijze in de ceremoniële wet, tot welker

gebruik de apostel hier vrijheid gaf. Nog eens, 1 Joh. 5:3. Dit is de liefde Gods, dat wij zijn geboden bewaren. Hieruit mag men niet besluiten, dat men in het Nieuwe Testament de ceremoniële geboden moet onderhouden, omdat die de Naam van geboden ook dragen; maar men moet verstaan de geboden, die nu in kracht staan. En zo zijn er menigten van plaatsen, in welke het onbepaalde naar de onderhebbende stof moet verstaan, en niet tot alles wat die Naam draagt, uitgebreid worden. Zo men dit toeëigent op de sabbatten, zo zal de moeilijkheid weg zijn. In het Oude Testament waren vele sabbatten. Zaken van verscheiden natuur dragen wel énerlei Naam. Uit onbepaalde spreekwijzen mag men geen toepassingen maken op alles wat die Naam draagt. Dit nu onweersprekelijk zijnde, zo is 't dan ook onweersprekelijk, dat men niet besluiten mag, dat de zevendaagse sabbat is afgeschaft, omdat de apostel een onbepaalde spreekwijze, sabbatten, gebruikt; maar dat men dit moet toepassen op die sabbatten, die van één natuur zijn met de spijze en drank, dat is, die ceremonieel waren, die schaduwen waren, als te zien is vers 17. Dus mag men dan niet besluiten, dat de zevendaagse sabbat een schaduw is, omdat er spijze, drank, feestdagen, sabbatten zijn, die schaduwen zijn.

4. 't Is licht te zien, dat de apostel hier niet voorheeft te bewijzen wat schaduwachtig is of niet, maar wat om deszelfs schaduwachtigheid afgeschaft moet worden; onder die noemt hij sabbatten, maar zegt niet alle sabbatten, of die en die sabbatten, zijnde die sabbatten wel bekend, die hij hier verstaat, en zijnde ook wel bekend de sabbat, die hij niet verstond, omdat de zevendaagse sabbat van de gemeente onderhouden werd, en over die geen vraag was. Dus moet men eerst bewijzen, dat de wekelijkse sabbat tot de schaduwen behoorde, en dan zal de plaats daartoe dienen, dat die afgeschaft is.
5. Doet hierbij, dat er staat sabbatten, en niet sabbat, daar doorgaans in Gods heilig Woord de zevendaagse sabbat in het eenvoudig getal sabbat genoemd wordt, en zo sabbatten genoemd wordt, dat geschiedt om de telkens herhaling van iedere zevende dag. Ook dient in acht genomen, dat Paulus hier niet spreekt tegen de Joden, die buiten de kerk waren; zodat de Christenen tegen de Joden worden gesteld, en hij hun godsdienst bestrafte, maar tegen die, welke in de kerk waren, en bij welke de wekelijkse sabbat, die de dag des Heeren ook wel genoemd wordt, onderhouden werd.

Tegenwerping 5.

XLVII. Hebr. 4:1-11, *Laat ons dan vrezen, dat niet te eniger tijd, de belofte van in Zijn rust in te gaan nagelaten zijnde, iemand van u schijne achtergebleven te zijn: 2. Want ook ons is het Evangelie verkondigd, gelijk als hun; maar het woord van de prediking deed hun geen nut, omdat het met het geloof niet gemengd was in degenen, die het gehoord hebben; 3. Want wij, die geloofd hebben, gaan in de rust, gelijk Hij gezegd heeft: Zo heb ik dan gezworen in mijn toorn: Indien zij zullen ingaan in mijn rust! hoewel zijn werken van de grondlegging der wereld af al volbracht waren; 4. Want Hij heeft ergens van de zevende dag aldus gesproken: En God heeft op de zevende dag van al zijn werken gerust, 5. En in deze plaats wederom: Indien zij in mijn ruste zullen ingaan! 6. Omdat dan blijft, dat sommigen in dezelve rust ingaan, en degenen, die het Evangelie eerst verkondigd was, niet ingegaan zijn, vanwege de ongehoorzaamheid, 7. Zo bepaalt Hij wederom een zekere dag, namelijk: heden, door David zeggende, zo lange tijd daarna, gelijkerwijs gezegd is: Heden, indien gij zijn stem hoort, zo verhardt uw harten niet. 8. Want indien Jozua hen in de rust gebracht*

heeft, zo had Hij daarna niet gesproken van een andere dag. 9. Er blijft dan een rust over voor het volk van God, 10. Want die ingegaan is in zijn rust, enz.

De schijnkracht is hierin:

- (a) Door de rust, die overblijft, wordt verstaan, de ontslaging van de wet van de ceremoniën, en alzo de staat van de kerk in het Nieuwe Testament.
- (b) Deze rust, dat is, staat van het Nieuwe Testament wordt gezegd, dat afgebeeld was door de rust van God en van de zevende dag en door de rust in Kanaän.
- (c) De staat van het Nieuwe Testament nu gekomen zijnde, zo is dan nu de zevende dag, zijnde een schaduw niet meer, maar geheel weg.

XLVIII. Antwoord

1. Deze plaatsen kunnen dan niet voortbrengen die, welke nog iets zedelijks stellen in het vierde gebod, en die achten, dat er een dag tot godsdienst moet blijven; want deze tekst ontkent volstrekt de zevende dag, en alle rust, behalve de andere rust, die nog overblijft.
2. 't Wordt volstrekt ontkend, dat door de rust, die overblijft, de ontslaging van de wet van de ceremoniën, de staat van het Nieuwe Testament verstaan wordt. Noch in de zaak zelf, noch in de tekst, is het minste bewijs, maar daardoor wordt de hemel verstaan; want:
 - (a) allen en een ieder, tegen welke de apostel hier spreekt, ook ongelovigen, waren alreeds ontslagen van de wet van de ceremoniën; Christus had alle schaduwen al te niet gedaan, en zo waren die dan ook in de rust, daar nochtans de apostel verklaart, dat niemand dan de ware gelovigen en al het volk van God, in deze overblijvende rust ingaan.
 - (b) De apostel vermaant de Godzaligen, die nu al van de ceremoniën verlost waren, dat zij zich bevljigten zouden, om nog in de rust in te gaan, die nog overblijft en nog toekomstig is voor het volk van God.
3. De apostel spreekt van zo'n rust, welke ook die, welke in het Oude Testament leefden, konden deelachtig worden als ze geloofden, en waarvan ze niet dan door ongeloof verstoken werden, vers 2. Dus is dan deze rust niet de ontslaging van de ceremoniën, maar iets anders, 't welk ook onder de ceremoniën kon bekomen worden, en na de ceremoniën kon gemist worden, door ongeloof, namelijk de hemel.
4. Het wordt evenzo ontkend, dat de staat van het Nieuwe Testament door de rust in Kanaän en door de rust van de zevende dag was afgebeeld; want:
 - (a) Gods Woord zegt dat noch hier, noch elders.
 - (b) Gods rust op de zevende dag te stellen tot een ceremonie van de staat van het Nieuwe Testament, van de afschaffing van de ceremoniën van het Oude Testament, 't welk noodzakelijk gesteld moet worden van die, welke deze tekst tegen de sabbat zouden willen voortbrengen, is én zonder bewijs, te verre af, én te plomp; en omdat de zevende dag is geweest vóór de val, zo kon die geen ceremonie zijn van iets dat op Christus ziet, en van de staat van het Nieuwe Testament Dus blijkt dan, dat de zevende dag niet is geweest een afbeelding van de dagen van het Nieuwe Testament
5. De apostel toont hier, dat noch Kanaän, noch de sabbat de rechte rust waren, maar dat de gelovigen een andere rust in 't oog moesten hebben, dewelke zij nog in bezitting niet hadden; namelijk, de eeuwige rust in de hemel, van welke de gelovige zielen, zo ras zij uit dit leven scheiden, het genot hebben, Openb. 14:13, *Zalig zijn de doden, die in de Heere sterven, van nu aan; Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid.* Welke zalige rust én aan de kerk van het Oude

Testament en nu ook in de dagen van het Nieuwe Testament door het Evangelie verkondigd wordt, vers 2 enz.

Tegenwerping 6. **De zevende dag na de schepping wordt niet gehouden.**

XLIX. Indien het vierde gebod zou behoren tot de wet van de zeden, en alzo ons verbinden, zo moest de zevende dag na de schepping gevierd worden; maar die wordt niet gevierd, maar in plaats van die de eerste dag van de week.

Antwoord

Om 't gemoed van deze moeilijkheid te ontlasten, zo merkt op deze volgende zaken:

1. In een en 't zelfde gebod kunnen verscheiden dingen, die tot elkaar behoren, bevolen worden, zo nochtans, dat een zaak voornamelijk beoogd wordt, en de andere tot het voornamelijk dienen, en alzo mede bevolen worden. Bijvoorbeeld, een overheid gebiedt op zo een dag zulke schatting te brengen, aan zo een persoon. Drie zaken worden daar geboden: tijd, schatting, ontvanger: maar ieder ziet wel, dat het om de schatting te doen is, dit is 't voornaamste, nochtans moeten de andere twee ook gehoorzaamd worden; zo hier, tijd en zaak worden in het vierde gebod geboden, heilige rust en de zevende dag daartoe. De heilige rust heeft de eerste plaats in het gebod, zijt gedachtig niet des zevende daags, maar des sabbatdaags, dat gij die heiligt; de tijd volgt na, de zevende dag is de sabbat des Heeren. Deze twee moeten niet gescheiden worden, nochtans is de heilige rust het voornaamste.
2. In dat ogenblik van de zevende dag na de schepping ligt geen verborgenheid; want God gebiedende aan het menselijk geslacht in het paradijs de zevende dag te heiligen, zo was het onmogelijk dat de mensen, de aardkloot vervullende, op hetzelfde uur de sabbat beginnen konden, het moest wel twaalf uur verschillen; zodat als het een gedeelte van de wereld de sabbat begon en hield, het andere gedeelte noch twaalf uur mocht werken, en als het ene gedeelte geëindigd had en wederom begon te werken, het andere de sabbat nog hield; want als het op het ene gedeelte van de wereld dag is, zo is het op 't tegenover liggende gedeelte nacht. Ook weten wij, dat ten tijde van Jozua een week eens omtrent 24 of 12 uren en alzo een gehele dag langer is geweest, dan andere weken, Jozua 10:13. Zodat alle de volgende sabbatten van die tijd af 24 of 12 uren later kwamen dan de vorige sabbatten. Ook is er nooit moeilijkheid gemaakt, dat de Joodse kerk verstrooid zijnde, de een enige uren de sabbat eerder begon en eindigde dan de ander, naardat zij oostwaarts of westwaarts verstrooid waren. Zodat wij zien, dat in dat ogenblikje of in enige uren, al waren het 12, geen verborgenheid ligt, en dat dit geschieden kan, blijvende de zaak in haar geheel.
3. Men moet onderscheid maken tussen de geboden, en de omstandigheden in de geboden; de omstandigheden veranderen wel, blijvende nochtans dezelfde zaak. Bijvoorbeeld:
 - (a) het tweede gebod eist de manier van godsdienst. Nu, in het Oude Testament wilde God gediend worden door uiterlijke elementen, als schaduwen; die gehele wijze schaft God in het Nieuwe Testament af, en stelt in plaats, God te dienen op een onzichtbare wijze, zonder al die toestel, blijvende nochtans het gebod in zijn kracht. Deze verandering is al vrij groter dan voortzetting van enige uren. Al staat die niet uitgedrukt in het gebod, zo is 't evenwel bekend genoeg, dat de ceremoniële geboden ten opzichte van hun grond, tot het tweede gebod gebracht moeten worden.
 - (b) Nog eens, 't vijfde gebod belooft een lang leven in Kanaän; dat had alleen plaats onder de Joden, dat schaft God in het Nieuwe Testament af, en stelt in

plaats van Kanaän ieder zijn woonplaats, Efése 6:3. Blijvende het gebod in zijn volle kracht. Zo moet men ook onderscheid maken tussen de geboden zaak, en de geboden omstandigheid in het vierde gebod. En zo kan dan ook hier de zaak behouden worden, al geschiedt er een voortzetting van enige uren, of van een dag.

4. Men moet zich stipt bij het gebod houden en door vooroordeel er niets van afdoen, noch iets toedoen, noch iets in een andere zin duiden, en zo komende tot het vierde gebod, zo vinden wij daar het gebod, de toepassing en de reden. Het gebod is, zijt gedachtig des sabbatdaags, dat gij die heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de sabbat des Heeren, uws Gods. Hier is niet een woord van de zevende dag naar orde van de schepping, maar alleen van de zevende dag, die na zes arbeidsdagen volgde. Maar hoe zal men nu weten welke zevende, is 't evenveel? Staat dat aan de vrijheid van ieder mens? Neen, God had nu al van Adam af bekendgemaakt, dat Hij van hen de zevende dag, naar orde van de schepping, gevierd wilde hebben, 't welk ook wel te zien is uit de bijgevoegde reden in het gebod. Zodat deze omstandigheid van de zevende, juist naar orde van de schepping, niet behoort tot het wezen van het gebod. Als God nu dat gebod laat blijven, van de zevende dag te heiligen, en Hij verandert zo iets in de omstandigheid, dat én de heiligen, en de heiliging van de zevende dag doet blijven, maar dat door vooruitzetten van enige uren of een dag, het de zevende dag, naar de loop van de schepping af, niet blijft, zo geschiedt er geen verandering in het wezen van het gebod, maar alleen in een kleine omstandigheid. Nu, zo heeft God de sabbat eens een dag vooruit gezet, dat de sabbat wel de zevende naar de schepping, naar de loop des tijds niets is, maar dat die evenwel blijft de zevende dag, die op zes werkdagen volgt.

Verandering van de dag is geschied door Christus.

L. Deze verzetting is niet door mensen-goeddenken geschied, maar door Christus en zijn apostelen. Dit blijkt:

1. Uit de verschijning van Christus op die dag aan zijn vergaderde discipelen en de herhaling op de volgende eerste dag van de week. Hier is wel geen uitdrukkelijke instelling, maar het toont evenwel, dat van de opstanding van Christus af, de eerste dag van de week, naar van de Joden rekening, gehouden is.

En uit zijn last, door de apostelen.

2. Hierbij komen de ordonnantiën van de apostelen, door de H. Geest gedreven, en van Christus, in de veertig dagen voor zijn hemelvaart onderwezen in de dingen die ze tevoren niet konden dragen. Alsmede de doorlopende praktijk van de kerk in hun dagen. Ziet hiervan: Hand. 20:7, En op de eerste dag van de week, als de discipelen bijeengekomen waren om brood te breken, handelde Paulus met hen, zullende de andere dag verreizen. Waarom hier de dag, de eerste dag van de week genoemd? Waarom op die dag een vergadering van de kerk, en het houden van het h. avondmaal? Waarom wordt er gemeld, dat Paulus predikte op die dag? Waarom wordt er bijgevoegd, dat hij van de ander daags verreizen zou? Dit stelt vast, dat de sabbat op de eersten dag van de week gehouden werd.

Voegt hierbij, 1 Kor. 16:1, 2, *Aangaande nu de verzameling, die voor de heiligen geschiedt, gelijk ik de gemeenten in Galatië verordend heb, doet ook gij also: Op elke eerste dag van de week, enz.* Waarom de eerste dag van de week? Waarom dan de aalmoezen vergaderen? Geeft dat niet wederom klaar te kennen, dat het op de eerste dag van de week sabbat was, en het sabbats-werk gedaan moest worden? En uit wat

kracht, en op wat grond hielden ze die dag anders, dan op de instelling van Christus aan de apostelen bevolen, 't zij mondeling, 't zij door zijn H. Geest? Want de apostelen zouden geen menselijke inzetting geduld hebben.

Doet hierbij, Openb. 1:10, *Ik was in de geest op de dag des Heeren*. Ziet hier wederom de erkenning van die dag.

Maar waarom de dag des Heeren?

Ik antwoord, omdat die van de Heere was ingesteld; gelijk daarom de sabbat des Heeren genoemd wordt, en het heilig avondmaal de tafel des Heeren genoemd wordt. Of men zegt: *het wordt de dag des Heeren genoemd, omdat Christus op die dag is opgestaan uit de doden*.

Antwoord De zaak is waar, de eerste dag van de week is de dag van Christus' opstanding; maar dat de apostel daar in deze tekst op ziet, en alleen op ziet, zal nooit bewezen worden; de wijze van spreken ziet, volgens de stijl van Gods Woord, op de instelling.

3. Doet hierbij het doorlopend en algemeen gebruik van die dag, van de opstanding van Christus af tot op deze dag toe, boven verhaald. Uit deze allen blijkt, dat de verandering van de dag niet is van menselijke, maar Goddelijke instelling, en daarom onveranderlijk blijft, en geen bijzondere kerk het hart gehad heeft die dag te veranderen.

Uitvlucht

LI. *Moest de verandering in het Nieuwe Testament niet door een uitdrukkelijk gebod zijn uitgedrukt?*

Antwoord

Wij hebben God niet te meesteren. Of wij ons niet aan dat een gebod wilden houden, of wij de zin niet verstonden door onze blindheid, zal God gehouden zijn ons dat gebod nog eens te geven, en dat met zulke woorden als wij zelf bedenken? Dat een gebod moet u genoeg zijn; want 't is geen nieuw gebod, maar een verandering van een omstandigheid. Zo nu geen sabbat, zo overtreedt gij het gebod; zo een sabbat, wat dag begeert gij anders dan Christus en zijn discipelen gehouden hebben, en aan de kerk hebben overgegeven, en nu door zeventienhonderdjarige praktijk in de kerk is bevestigd?

Maar wat reden was er tot verandering van die dag?

't Is dwaasheid de soevereine Wetgever reden af te eisen. Is zijn gebod u niet genoeg, geen reden zal u voldoen. Ik zie in 't gehele Nieuwe Testament een zeer grote verandering in de gehele dienst. Ik zie dat de Verlosser van de wereld op de eerste dag van de week is opgestaan. Ik zie dat door het houden van de eerste dag van de week de kerk afgescheiden is van Joden, Turken en Heidenen; ik zie dat daardoor de gehele Joodse godsdienst veroordeeld wordt, en dat de heidenen behoorden overtuigd te worden van hun godloosheid. Dat is mij genoeg en behoort een ieder genoeg te zijn.

Tegenwerping 7.

Zou men niet kunnen zeggen, dat men de sabbat in het Nieuwe Testament moet houden uit kracht van het vierde gebod, omdat het een ceremonie is, omdat de ceremoniën voorbeelden zijn van de geestelijken godsdienst in het Nieuwe Testament, zodat het vierde gebod ons in die opzichte verbindt tot een geestelijke rust en openbare verheerlijking van God?

Antwoord

Antwoord Deze tegenwerping steekt aan alle kanten vol dwalingen en ongerijmdheden.

- (a) Als men zegt en leert, dat men de sabbat moet houden, uit kracht van het vierde gebod, en men verzwijgt zijn bevatting in hoedanige zin men het verstaat, zo bedriegt men door dequivocatio of zinsbehouding, omdat men schijnt rechtzinnig te zijn, daar men in zijn gevoelens geheel tegengesteld is.
- (b) Men stelt een onware grond, namelijk, dat het vierde gebod ceremonieel is, daar het toch geheel moreel is, en eigenlijk niets ceremonieels of afschaduwends in zich heeft, gelijk nu wijdlopig is getoond. De grond dan onwaarheid zijnde, zo is alles onwaarheid dat men daarop bouwt.
- (c) 't Is mede onwaarheid, dat de ceremoniën van het Oude Testament voorbeelden zijn van de geestelijke godsdienst in het Nieuwe Testament Wij zijn geheel en al vrij van de ceremoniële wet, zij verbindt ons in gene dele en in geen opzichte. De ceremoniën waren afschaduwende voorbeelden op de Messias, de Heere Jezus Christus, en zijn in Hem geëindigd en vernietigd. Men kan uit de ceremoniën wel vele zaken leren, zo van God. van Christus, van de plichten van de ware bondgenoten, en die door toepassingen op ons brengen: want al dat tevoren geschreven is, dat is tot onze lering tevoren geschreven, Rom. 15:4; maar zij verbinden ons niet. Niet de wet van de ceremoniën maar de wet van de zeden is onze regel, onze volmaakte regel, die verplicht ons alleen tot al wat geestelijk is, en wat van ons moet gedaan worden; naar die, doch niet naar de wet van de ceremoniën moet men leven.
- (d) Te zeggen, dat men in zo een zin de sabbat moet houden, uit kracht van het vierde gebod, dat is ons in het Nieuwe Testament geheel wederom onder de ceremoniën te brengen, om die van voren aan wederom te dienen; want dan zou iedere ceremonie ons verbinden tot zulke en zo'n geestelijke plicht, als men door toepassing daaruit trekken kon; die plicht kan goed zijn, maar de verbindende kracht is in de wet van de zeden; 't zou wederom zijn: *raakt niet, en smaakt niet.*

Hoofdstuk 7

Van het Vijfde Gebod.

De gehele wet is liefde; deze heeft twee voorwerpen. God en de naaste; vandaar zijn de twee tafelen van de wet. Van de eerste tafel hebben wij gesproken in de vier vorige hoofdstukken; nu gaan wij over tot de tweede tafel; het eerste gebod ziet op de betrekking van hogere en ondergestelde naast elkaar. Hierin is aan te merken het gebod, en een beweegreden. Het gebod vervat eerst het voorwerp, en daarna het werk, of de plicht naast dat voorwerp.

Het voorwerp.

Het voorwerp is uitgedrukt onder de woorden Vader en Moeder. Verscheidenen worden met die Naam genoemd, en zo worden ook verscheidenen onder de woorden vader en moeder begrepen, zo in de huishouding, als kerk en politie.

A. In de huishouding zijn vader en moeder in verscheiden rang.

- (1) De natuurlijke ouders, ten opzichte van hun geteelde kinderen. Vader niet alleen, maar ook moeder; die beiden, en dat zonder onderscheid, rijk of arm, hoog of laag van staat, goed of kwaad, jong of oud: Spr. 23:22. *Hoor naar uw vader, die u gewonnen heeft, en veracht uw moeder niet als zij oud geworden is.* Ja opdat de moeder, die doorgaans lichter klein geacht wordt, niet veracht worde, wordt de moeder wel voor de vader genoemd: Lev. 19:3. *Een ieder zal zijn moeder en zijn vader vrezen.* Zij worden beiden begrepen onder het woord ouders: Efëze 6:1. *Gij kinderen! zijt uw ouderen gehoorzaam.*
- (2) Grootvaders en grootmoeders, en hogere voorouders, Num. 2:34.
- (3) Behuwd vader en moeder, anders genoemd stijfvader, stijfmoeder, die de kinderen stijven, ondersteunen, onderhouden. Zo werd Jozef genoemd de vader van de Heere Jezus, Lukas 2:48, 51.
- (4) Schoonvaders en schoonmoeders. Dit was Jethro naast Mozes. Exod. 18:17, 24, 27. En Naomi naast Ruth, hfd. 3:1.
- (5) De man naast zijn vrouw; want hij is haar heer, Gen. 18:12; Psalm 45:12.
- (6) Oom en moei, bijzonder als ze in de plaats van de verstorven ouders komen. Hiertoe behoren ook de voogden, ook die welke iemand tot zijn kind heeft aangenomen, gelijk Mordechai zijn nicht Esther, hfd. 2:7.
- (7) Huisheren en huisvrouwen naast de dienstboden.

Kerk.

B. In de kerk zijn onder vaders begrepen:

- (1) De herders en leraren; zo noemde Eliza Elia zijn vader. 2 Kon 2:12. Zo noemde de koning Israëls Elia zijn vader. 2 Kon 6:21. Paulus noemt zich een vader van de Korinthiërs 1 Kor. 4:15.
- (2) De ouderlingen, welke zijn mede-regeerders, beschermers en verzorgers van de kerk, en daarom dubbele eer waardig, 1 Tim.5:17.
- (3) De diakenen, deze zijn als vaders over de armen, vergaderen onderhoud en delen uit naar ieders nood.

Politie.

C. In de politie zijn onder vaders begrepen:

- (1) De overheden, zo de hoogste als ondergestelde, ieder in zijn trap en rang; daarom werd het woord vader bij hun Naam genoemd. Abimelech mijn vader de koning. Zo noemde David de koning Saul zijn vader, 1 Sam. 24:12. En Debora noemde zich een moeder in Israël, Richt. 5:7.
- (2) Ouden en aanzienlijken, ten opzichte van de geringen en jongen: Lev. 19:32. *Voor het grauwe haar zult gij opstaan, en zult het aangezicht van de ouden vereren.* 1 Tim.5:1, 2. *Een oude man vermaant als een vader; de oude vrouwen als moeders.*
- (3) Schoolmeesters, meesters en vrouwen van ambachten, en voorts allen die in enige betrekking met anderen komen als meerder en minder. Wie u bent, u leeft onder een relatie of betrekking, of u bent in enig opzicht boven anderen of onder anderen; u bent het geweest, en u bent het nog. Brengt u in gedachte, hoe gij u deze aangaande gedragen hebt, en wat nu noch van u geëist wordt.

Eren.

D. De vereiste daad naast de voorwerpen wordt uitgedrukt met het woord *eren*, waarin opgesloten liggen de plichten van meerderen naast minderen, en van minderen tot meerderen, die wij ieder op zichzelf zullen voorstellen, en dan de verboden ondeugden van ieder daartegenover leggen.

Deugden van meerderen. Zijn staat handhaven.

II. De deugden van de meerderen tot de minderen zijn:

1. De staat, in welke een ieder van God gesteld is, handhaven, eerbied bewaren in alle deftigheid, die staat versieren: Job 29:7-9. *Toen ik uitging naar de poort, de jongens zagen mij en verstaken zich, en de stokouden rezen op en stonden.*

Liefde.

2. Tedere liefde te vertonen in al hun regering, zodat 't openbaar worde, dat het alles is in goedaardigheid, en in liefde tot de ondergestelden.

Goed voorbeeld.

3. Een goed voorbeeld geven naast anderen, die in enige betrekking hoger zijn dan men zelf is, om daardoor de ondergestelden te leren, hoe die zich naast hun hogeren hebben te gedragen, opdat men kunne zeggen: *Wees mijn navolgers, gelijkterwijs ook ik van Christus*, 1 Kor. 11:1.

Bezorgd over welstand.

Bezorgd zijn over de welstand van de ondergestelden naar ziel en lichaam, wetende dat de bovengestelden zijn om de ondergestelden; de koning is om de onderdanen; de leraren om de gemeente; de school- en ambachtsmeesters om de kinderen en knechts; de ouders om de kinderen; de heren en vrouwen om de dienstboden; schoon de ondergestelden ook zijn ten nutte van de bovengestelden, om hen in staat te houden ten nutte van de ondergestelden: 1 Tim.5:8. *Zo iemand de zijn, en voornamelijk zijn huisgenoten, niet verzorgt, die heeft het geloof verloochend.* 2 Kor. 12:14 ... *De kinderen moeten niet schatten vergaderen voor de ouders, maar de ouders voor de kinderen.*

Werkzaam.

5. De ondergestelden onderwijzen, vermanen, bestraffen, en desnoods zijn de straffen, om hen te beteren en te behouden: Eféze 6:4 ... *voedt hen op in de lering en vermaning*

des Heeren. Spr. 13:14. *Die zijn roede inhoudt, haat zijn zoon, maar die hem liefheeft, zoekt hem vroeg met tuchtiging.*

6. De zwakheden van de ondergestelden door de vingers zien, die lijdzaam verdragen, en zijn hart daarom van hen niet aftrekken: Mal 3:17 ... *gelijk een man zijn zoon verschoont, die hem dient.*

Deugden van ondergestelden. **Eren.**

III. De deugden van de minderen tot de meerderen zijn:

1. Eren, 't welk begrijpt:

- (1) een hoogachting van de bovengestelden, als van God over hen gesteld: 1 Thess. 5:13, *Acht hen zeer veel in liefde, om huns werks wille.*
- (2) Een onderwerping of onderstelling van zichzelf onder hen als van God ondergesteld: Rom. 13:1. *Alle ziel zij de machten over haar gesteld onderworpen; want er is geen macht dan van God.*
- (3) Een eerbewijzing in woorden en in gebaren, met buiging, met hoofd-ontdekken of andere manieren naar de wijze des lands.

Liefhebben.

2. Liefhebben niet alleen als andere mensen, maar in die betrekking. Al is de persoon niet beminnelijk, al gedraagt hij zich noch liefde noch achting waardig, zo moet hij evenwel in die betrekking, als overgesteld, bemind worden; de ordonnantie Gods is te beminnen, en omdat het God zo behaagt, en omdat ze zo nuttig is.

Trouw.

3. Trouw, de relatie en betrekking, die men tot een meerdere heeft, na te komen in alles wat ze vereist, als:

- (1) hun goed zoveel in ons is te bewaren, zorg te dragen dat het door onze achteloosheid niet verminderd worde.
- (2) Hun alle dienst, welke die betrekking eist, aan de meerderen doen: Titus 2:10. *Niet onttrekkende, maar alle goede trouw bewijzende.*
- (3) Te ondersteunen naar ons vermogen of naar de betrekking ons verbindt: 1 Tim.5:4 ... *die kinderen heeft, dat die leren eerst aan hun eigen huis Godzaligheid oefenen, en de voorouderen wedervergelding doen.* Zo deed David, 1 Sam. 22:3. En de Heere Jezus, Joh. 19:26.
- (4) Hun eer voorstaan en niet dulden dat ze veracht worden.

Gehoorzaam.

5. Gehoorzamen, hun bevelen nakomen en vlijtig uitvoeren: Spr. 1:8. *Mijn zoon, hoor de tucht uws vaders, en verlaat de leer uwer moeder niet.* Kol. 3:22. *Gij dienstknechten! zijt in alles gehoorzaam uw heer naar het vlees.* Dit heeft niet alleen plaats als hun regering zacht en goedaardig is, gelijk zij moest zijn, maar ook als ze hard en wreed is; doen de overgestelden kwaad, dat komt op hen aan, de ondergestelde moet evenwel gehoorzamen, niet alleen omdat de zaak recht en betamelijk is, maar omdat de overgestelde het gebiedt, hun gebod is van de ondergestelden regel: 1 Petrus 2:18. *Gij huisknechten! zijt met alle vreze onderdanig de heren, niet alleen de goeden en bescheidenen, maar ook de harden.* Alleen dat is uitgenomen: als ze iets gebieden dat tegen het gebod Gods is, dan moet men ze niet gehoorzamen, dan geldt de les van Petrus, Hand. 4:19, *Oordeelt gij, of het recht is voor God, ulieden meer te horen dan God?*

Geduld hebben.

5. Geduld hebben met hun zwakheden. Zij zijn mensen, en 't merendeel onbegenadigden, zij geven ergernissen en leven goddeloos, en dragen zich niet wel naast de ondergestelden; hierover moet men medelijden hebben en voor hen bidden, bijzonder heeft dit plaats als zij de Heere vrezen: Spr. 23:22 ... *veracht uw moeder niet, als zij oud geworden is*. Met hen te spotten is het werk van Cham, Gen. 9:22, 25.

Zonden.

IV. De zonden tegen dit gebod kunnen lichtelijk afgeleid worden uit de geboden deugden, stellende het tegendeel van die. Wij zullen ze in 't kort hierbij voegen.

Van overgestelden.

V. De zonden van de meerderen tot de minderen zijn deze:

Staat verachtelijk maken.

1. De staat, in welke zij gesteld zijn, verachtelijk te maken, 't zij door een slecht en slaafs gedrag, hetzij door onachtzaam verzuim van hun plicht, 't zij door een goddeloos leven, 't zij door onrechtvaardig inhalen.

Haten.

2. De ondergestelden te haten, een vijandig hart tegen hen te hebben, hen wreed en als slaven te behandelen, en zich zo aan te stellen, alsof de ondergestelden maar voor hen waren, om hun zin op te volgen, zichzelf trots en opgeblazen tegen hen te gedragen.

Kwaad voorbeeld.

3. Een kwaad voorbeeld te geven, met zelf ongehoorzaam te zijn naast die, welke over hen gesteld zijn, kwalijk van hen te spreken, hen te verachten, waardoor dan die onder hen gestelden hun voetstappen navolgende, ook wederom naast hen zo handelen. Zijn plicht niet te doen naast anderen, en streng te eisen, de plicht jegens zichzelf.

Verwaarlozen.

4. Niet het voordeel van de ondergestelden, maar hun eigen voordeel te zoeken, de ondergestelden zo te gebruiken, alsof zij hen dienen om hem aan eer, aan geld te helpen, te rapen en te schrapen, en de ondergestelden uit te zuigen; 't is maar: geeft, geeft.

Geen werk.

5. De ondergestelden zich niet aan te trekken, hen te laten lopen zonder onderwijzing, vermaning en bestraffing, hen te laten in 't wilde opwassen, geen zorg te dragen voor de lichamelijke en geestelijke welstand van de kinderen en dienstboden.

Wreed.

6. De zwakheden van de ondergestelden tot de minste toe; streng en wreed te straffen, niet om hen goed te doen, maar omdat men meent dat zijn eigen hoogheid en gezag gekrenkt is, alsof men God was, dat alles voor zich moest buigen; en zo daar het minste aan benadeeld wordt, dan rijst de toorn op om zich te wreken.

Van ondergestelden.

VI. De zonden van de minderen tegen de meerderen zijn deze:

Verachten.

1. De overgestelden in zijn hart klein te achten, te verachten, zich niet gewillig te onderstellen, onbeleefd, stuurs en verachtende zich naast hen te tonen: 1 Sam. 10:27 ... *Wat zou ons deze verlossen? en zij verachtten hem, en brachten hem geen geschenk.*

Afkeer.

2. Een tegenkanting van het hart, en afkeer, en weerzin tegen hen te hebben, of omdat de overgestelde te gering is in hun ogen, gelijk sommige kinderen, wat meerder in de wereld geworden zijnde, zich van hun ouderen schamen, hen niet mogen zien, hen ver weg, of dood wensen: of omdat de overgestelde zich hatelijk maakt door trotsheid, door geldgierigheid, dronkenschap of andere zonden, en omdat zij zelf liefst meester waren.

Ontrouw.

3. Ontrouw zijn, als men geen zorg draagt voor het goed van zijn ouders, het geld of kleren onnut verkwist, of verwaarloost; heimelijk iets lekkers hun ontstelen, of hun andere dingen ontvreemden, alsof zij daartoe meer vrijheid hadden dan het van anderen te stelen: Spr. 28:24. *Wie zijn vader of zijn moeder berooft, en zegt: het is geen overtreding; die in des verdervenden mans gezet.* Als men lui en traag is in het leren, lezen en schrijven, in een ambacht te leren, of als men anderszins zijn best niet doet zijn vader en moeder te helpen de kost te winnen, en het gezin staande te houden. Hiertoe behoort ook het frauderen van impositiën, in 't gemeen smokkelen genoemd, waardoor men, zoveel in ons is, de overheden buiten staat brengt om het gemeen voor te staan.

Ongehoorzaam.

4. Ongehoorzaamheid, niet te erkennen de stelling van God van hen boven zich te verwerpen, zich daartegen aan te kanten, niet doen dat zij gebieden, te doen dat zij verbieden, met morren, tegenspreken, twisten, zich aan de gehoorzaamheid te willen onttrekken, of de bovengestelden te willen dwingen het zo niet te gebieden, of over hen te heersen, en hen te dwingen dat de overgestelde zo doe, als het de ondergestelde behaagt.

Bespotten.

5. De bovengestelden te bespotten, te belachen als zij hun zwakheden zien, wrevelig en verdrietig te zijn, te grauwen en te snauwen, als zij enige misslag in hen zien, of als zij menen dat de bovengestelde niet recht, niet verstandig handelt, beeldende zich in dat het zo en zo moest zijn.

Neemt nu dit alles bij elkaar, ziet wie al onder het woord vader en moeder begrepen zijn, beschouwt in welke betrekking gij onder anderen gesteld zijt, en in welke betrekking boven anderen, legt daar dan bij de plichten, en van de meerderen tot de minderen, en van de minderen tot de meerderen, en onderzoekt u dan, hoe gij naast uw overgestelden, en hoe gij u naast die in enige betrekking onder u gesteld zijn, gedragen hebt. Ziet uw zonden, vernedert u daarover, en zoekt verzoening, wordt opgewekt om in het toekomende uw weg naar dit gebod te richten, daartoe dient dan levendig te beschouwen de beweegredenen bij dit gebod gevoegd.

Beweegreden.

VII. De beweegreden, bij dit gebod gevoegd, is opdat uw dagen verlengd worden in het land, dat u de Heere uw God geeft. De dood is tegen de natuur om de zonde over

het menselijk geslacht gekomen, en schoon zij de gelovigen niet is een straf van de zonde, zo moeten zij toch allen sterven. Het leven is in zichzelf een zegen, en daarom is langer leven een meerder zegen. Het leven is beminnelijk, niemand heeft lust aan de dood, hoe langer men dan leeft, hoe langer men het beminnelijke geniet: Psalm 34:13. *Wie is de man, die lust heeft ten leven; die dagen liefheeft, om het goede te zien?*

Wat zegen in een lang leven is.

Men mocht denken, is het niet beter in de hemel dan op de aarde? En is daarom vroeg sterven niet beter voor de Godzaligen? Hoe is dan lang leven een beminnelijke belofte?

Antwoord

1. Hier is geen tegenstelling tussen het zalig eeuwige, en het tijdelijke leven; maar tussen dood en leven.
2. Een gelovige kan op aarde vele zaken doen, die tot verheerlijking van God, en ten beste van de kerk en andere mensen dienen, welke hij in de hemel niet doen kan, daarom hebben de heiligen zo begerig geweest naar leven, zeggende: In de dood is uwer geen gedachtenis; wie zal U loven in het graf? Psalm 6:6. In zo een opzicht dan is lang leven een zegen.
3. Ook moet men het lang leven niet alleen passen op ieder persoon; maar ook het geslacht, ieder in zijn stam, en in 't gemeen in de natie, dat Israël lang in Kanaän blijve, ieder volk in zijn land, ieder stam in zijn nakomelingen.
4. Hier wordt niet alleen het verlengen van dagen beloofd, maar het wordt gevoegd bij *in het land, dat u de Heere uw God geeft*; dat is dan een lang en vreedzaam leven in zijn eigen land; gesteld tegen ballingschap en omzwerving buiten zijn vaderland. Dit land was voor Israël Kanaän, een vruchtbare en vermakelijke landouw, 't welk God Abraham en zijn zaad beloofd had; dat land moest Israël bewonen, omdat de Messias daarin geboren moest worden; maar het is aan ieder gelovige dat land, dat zijn vaderland of verblijf land is, gelijk Paulus het verklaart: Efêze 6:3, *Opdat het u welga, en dat gij lang leeft op de aarde*. Lang en vreedzaam in zijn eigen land te leven, is een zegen: Spr. 16:31. *De grijsheid is een sierlijke kroon; zij wordt op de weg van de gerechtigheid gevonden*.

Opwekking van overgestelden.

VIII. U dan, die over anderen gesteld bent, wees werkzaam om u naar dit gebod wel te gedragen. Want:

1. de Naam vader en moeder brengt het mee, en verplicht zoetelijk en krachtig.
2. De natuur leert het, dat een overgestelde, alles wat hij is en kan, bestede tot nut van de ondergestelden; gaat naar de beesten, die zullen het u leren, de heidenen zullen er u van overtuigen.
3. Daartoe heeft God u in de ere gesteld, en u met die heerlijkheid bekleed.
4. Gij zult van die regering aan God rekenschap geven, 't verderf van de ondergestelden zal zeker van uw hand geëist worden in de dag des oordeels, indien gij trouweloos zijt geweest.
5. Maar als u getrouw bent, daar zal een zegen komen over uw kinderen, en over anderen onder u, gesteld; en hoe zoet zal het zijn ten laatste dage te zeggen: Ziet, hier ik en de kinderen, die mij de Heere gegeven heeft.

Van ondergestelden.

IX. En kinderen, en allen, die onder anderen gesteld zijn, ziet toe, dat ge uw ouderen en die over u gesteld zijn niet bedroefd en niet doet zuchten over uw ongehoorzaamheid en tegenkanting. Want:

1. 't Is een schrikkelijke zonde, een zonde van de allergodelooste tijden: Ezech. 22:7. *Vader en moeder hebben zij in u licht geacht.* Micha 7:6. *De zoon veracht de vader, de dochter staat op tegen haar moeder, de schoondochter tegen haar schoonmoeder; eens mans vijanden zijn zijne huisgenoten.* Rom. 1:30 ... de ouderen ongehoorzaam. 2 Tim.3:2. 't Is een bestrijding van God, van de samenleving van de mensen, 't is tegen de natuur, zodat het is het gruwelijkste van alle gruwelijkheden, daar de natuur zelfs voor schrikt.
2. De zodanigen zullen de wrake Gods niet ontvluchten; hoort eens wat bedreigingen God daarover uitspreekt. Niet alleen brengen zij zich onder de vloek, die over alle overtreders van de wet wordt uitgesproken, maar ook deze bijzondere oordelen zullen over dezulken komen: Spr. 20:20. *Wie zijn vader of zijn moeder vloekt, diens lamp zal uitgeblust worden in zwarte duisternis.* Spr. 30:17. *Het oog, dat de vader bespot, of de gehoorzaamheid van de moeder veracht, dat zullen de raven van de beek uitpikken, en des arends jongen zullen het eten.* Dat is, zij zullen aan galg en rad komen. Deut. 27:16 *Vervloekt zij, die zijn vader of zijn moeder veracht! en al het volk zal zeggen: Amen.* Zij zullen hier en eeuwig vervloekt zijn.
3. Stelt u tot voorbeelden voor: Cham, wiens zoon Kanaän en al zijn nakomelingen daarover van God vervloekt zijn, Gen. 9:22, 25. Ruben, die daarover van het recht van de eerstgeboorte verstoten werd en de eerste stam was, die uitgeroeid werd, Gen. 49:3, 4. De zonen van Eli, die ellendig omkwamen, 1 Sam. 4:11. Absalom, die in de strijd schrikkelijk werd gedood, en in verachting met een steenhoop begraven werd, 2 Sam. 18:4. De tweeënveertig kinderen, die Eliza bespotten, deze werden van de beren verscheurd, 2 Kon. 2:24.

Om te gehoorzamen

X. Gelijk men door de vorige oordelen van deze zonden moet afgeschrikt worden, zo moet men zich niet tevreden houden met het kwade niet te doen; maar men moet zich met al zijn hart daarop uitleggen om vader en moeder, en allen, die over ons gesteld zijn, ieder in zijn eigen rang te eren en te gehoorzamen. Stelt u daartoe voor:

1. Het uitdrukkelijke gebod van God, de hoge, de heerlijke, de souvereine, de alwetende, de rechtvaardige Wetgever, die behouden kan en verderven. Gij zondigt niet alleen tegen mensen, en gij gehoorzaamt niet alleen mensen, maar God zelf.
2. Merkt in vader en moeder en alle overgestelden; het gezag, dat God in hen gelegd heeft; ja merkt ze aan als een afstraling van Gods hoogheid, en wordt daardoor bewogen tot ontzag, en gewillig en vrolijk eren en gehoorzamen van hen.
3. Merkt aan, de liefde, de zorg, de arbeid, die zij hebben om het u wel te doen hebben: de blijdschap en het vermaak van hen als gij u naast hen wel draagt, en hun droefheid en smart al gij hen veracht en ongehoorzaam zijt, en zo er dan zelfs een natuurlijk vonkje van liefde in u is, 't zal er u toe opwekken.
4. Overdenkt veel de zegeningen, die de Heere brengt over gehoorzame kinderen. Sem en Jafeth werden om 't eren van hun vader van hem gezegend, en hun werd beloofd dat de kerk en genademiddelen onder hun nakomelingen zouden zijn. Gen. 9:6, 7.
't Is een opmerkelijke plaats, en die in aller kinderen harten behoorde ingedrukt te zijn, en die men hun van jongs af van buiten behoorde te doen leren, Jer. 35:18,

19. *Tot het huis nu van de Rechabieten zei Jeremia: Zo zegt de Heere der heerscharen, de God Israëls: omdat gijlieden de geboden van uw vader Jonadab zijt gehoorzaam geweest, en hebt al zijn geboden bewaard, en gedaan naar alles, wat hij ulieden geboden heeft; daarom, alzo zegt de Heere der heerscharen, de God Israëls: er zal Jonadab, de zoon van Rechab, niet worden afgesneden een man, die voor mijn aangezicht sta, al de dagen.*

Hoofdstuk 8

Van het Zesde Gebod.

Het zesde gebod heeft opzicht op het leven van de mensen, het aangenaamste dat de mens heeft. God had de mens ten leven geschapen; maar door de zonde is de dood in de wereld gekomen; doch God wil zelf de Uitvoerder van zijn vonnis zijn, en verbiedt het daarom alle mensen, zeggende: *Gij zult niet doodslaan.*

Doodslaan is het leven des mensen wegnemen door het lichaam zo te mishandelen, dat de ziel daarin niet langer blijven kan. Het heeft geen opzicht op het groeiend leven van de bomen en kruiden, ook niet op het gevoelend leven van de beesten; want die beide heeft God gegeven tot nut van de mensen, doch de wreedheid van het hart moet in het doden van de beesten niet opkomen; maar het doodslaan hier verboden, heeft opzicht op het leven van de mensen; God geeft, Gen. 9:6, deze reden daarbij: *Want God heeft de mens naar zijn beeld gemaakt.* Al had de mens het beeld Gods verloren, God had hem evenwel naar zijn beeld in de beginne geschapen, en de mens heeft nog het paneel met de lijst daarom, in welke het schilderij geweest was, namelijk: de geestelijkheid, onzienlijkheid, onsterfelijkheid van de ziel; hij is nog begaafd met mogendheden van de ziel, verstand en wil, daarom wil God dat de een de ander niet dode.

Niet verboden: doden van doodslagers.

II. Tot de verboden doodslag behoren deze vier niet:

1. Het doden van de doodslagers door de overheid. Want dat heeft God bevolen: Gen. 9:6. *Wie des mensens bloed vergiet, zijn bloed zal door de mens vergoten worden.* Rom. 13:4. *Zij, (de macht van de overheid) is Gods dienaar u ten goede. Maar indien gij kwaad doet, zo vreest; want zij draagt het zwaard niet tevergeefs; want zij is Gods dienaar, een wreekster tot straf degene die kwaad doet.* Die een doodslager vergeeft, die kant zich tegen het gebod Gods, en heeft mededeel aan de doodslag: Num. 35:31, 33. *Gij zult geen verzoening nemen voor de ziel van de doodslagers, die schuldig is te sterven; want hij zal zeker gebood worden ... Want het bloed ontheiligt het land; en voor het land zal geen verzoening gedaan worden over het bloed, dat daarin vergoten is, dan door het bloed desgenen, die dat vergoten heeft.* Ja ook, indien de doodslager in de tempel vloot tot het altaar, zo moest hij van daar gehaald en gedood worden: Exod. 21:14 ... *zo zult gij denzelven van voor mijn altaar nemen, dat hij sterve.*

Regelrecht doen die van het pausdom, die hun kerken en kloosters tot vrijplaatsen van de doodslagers stellen.

Doden van vijanden in een wettige oorlog.

III. 2. Tot de verboden doodslag behoort ook niet het doden van de vijand in een wettige oorlog. Wettig is de oorlog, als vijanden te samenspannen, om een volk, dat stil vreedzaam leeft, en hen niet heeft beledigd, te overvallen, hun goederen te roven, en de mensen onder hun slavernij te brengen; alsdan de overheid van dat land zich tegen zulke vijanden wapent, het geweld met geweld afkeert, hen straft, en in staat zoekt te brengen van niet weer te komen, dat is een werk van gerechtigheid, straffende de bozen, en beschermende de goeden in hun personen, godsdienst en goederen.

De geoorloofdheid van zulke oorlogen blijkt niet alleen overvloedig :

- (a) uit het Oude Testament, waar God en die beveelt, en tijd van aanvallen, en wijze van doen voorschrijft, en ook beloften doet van de vijanden in de hand te geven.
- (b) Maar 't blijkt ook in het Nieuwe Testament Johannes de Doper doopte krijgsknechten, en beveelt ze niet de krijg te verlaten, maar met de bezoldiging tevreden te zijn, en niemand overlaste doen, Lukas 3:14. De hoofdman over honderd wordt geroemd wegens zijn geloof, en werd van zijn dienst niet afgezet, Matth. 8:10, 13. De hoofdman over honderd, Cornelius, een Godzalig man, werd van Petrus bezocht, en terwijl Petrus predikte, ontving hij ook de gaven des Heiligen Geestes; maar niet een woord van bestraffing, of afzetting van zijn dienst, Hand. 10:2, 33, 34. Paulus verklaart, dat de overheid van God is, en dat ze 't zwaard draagt tot wraak van de bozen, en tot bescherming van de goeden, Rom. 13:1-3.

Tegenwerping

De Menisten, het oorlogen te Munster hun kwalijk bekomen zijnde, willen niet meer oorlogen, en zeggen nu, dat het oorlogvoeren ongeoorloofd is, en brengen daartoe bij, Matth. 5:39, *Maar Ik zeg u, dat gij de boze niet wederstaat maar zo wie u op de rechterwang slaat, keert hem ook de andere toe.* vers 40, *Zo iemand met u rechten wil en uw rok nemen, laat hem ook de mantel.* Vers 44, *Hebt uw vijanden lief.*

Antwoord

Deze plaatsen spreken niet van het werk van de overheden, die het bevolen is; maar van het particuliere tegen particulieren gebiedt de Heere Jezus zich niet te wreken, maar liever te verdragen, en toe te geven; ja met een toegenegen hart de vijanden goed te doen, en voor hen te bidden. Van dezelfde natuur is de bestraffing van Petrus, het zwaard trekkende, met verklaring, dat die het zwaard nemen, door het zwaard zullen vergaan, Matth. 26:52. De Heere Jezus spreekt van particulieren, niet van overheid, van het zwaard nemen, en niet van het zwaard van God ontvangen, Rom. 13:4.

Onverhoedse doodslag.

IV. 3. Tot de verboden doodslag behoort ook niet het onverhoeds doden van een mens; als bij voorbeeld, wanneer iemand van een huis afvalt op een ander, dat hij sterft; of als onder het hakken de bijl van de steel springt, en doodt een bijstaande of voorbijgaande, buiten enige bedoeling van de dader. Dit blijkt: Exod. 21:13. *Doch die hem niet nagesteld heeft, maar God heeft hem zijn hand doen ontmoeten, zo zal Ik u een plaats bestellen, waar hij heen vliede.* Deut. 19:4, 5 ... *die zijn naaste zal geslagen hebben door onwetendheid, die hij toch van gisteren en eergisteren niet haatte. Als, dewelke met zijn naaste in het bos zal zijn gegaan, om hout te houwen, en zijn hand met de bijl wordt aangedreven om hout af te houwen, en het ijzer schiet af van de steel, en treft zijn naaste, dat hij sterve; die zal in een van deze steden vluchten en leven.* Doch hierin kan onvoorzichtigheid begaan worden.

Lijfsbescherming.

V. 4. Tot de verboden doodslag behoort ook niet het doden van zijn naaste, tot zijn lijfsbescherming; als wanneer een moordenaar, of een ander, in oplopende toorn, of een uitzinnige, iemand aanvalt om te doden; de aangevallene vlucht zo ver hij kan, en hij wordt zo bezet, dat hij niet meer kan vluchten; hij roept om hulp, hij waarschuwt de aanvallers, maar daar komt geen ontzet, en of hij moet zich laten doodslaan, of hij moet tot zijn lijfsbescherming, de aanvaller doden, en hij doodt hem, zo is het hem geen bloedschuld; maar 't is, gelijk men het noemt, *moderamen inculpatae tutelae*: lijfsbescherming. Men is schuldig zijn leven te bewaren, dat wordt alleen beoogt; en

geschiedt dit met de dood van een ander, dat is de schuld van de aanvaller, en niet van de aangevallene.

Zonden.

VI. De hier verboden doodslag kan men aanmerken, of ten opzichte van het voorwerp, of van de uitwendige daad, of ten opzichte van de inwendige gestalte van het hart. De voorwerpen zijn óf de mens zelf óf zijn naaste.

Zelfmoord.

De eerste hoofdzonde is zelfmoord: deze heeft verscheiden trappen.

- (a) Als men dadelijk of met opzet het leven zichzelf beneemt, 't zij met de strop, met verdrinken, met scherp, met vergift of op een andere wijze; dezulken zijn boosaardige humeuren, wrevelig en verdrietig, geen ongemak kunnende noch willende verdragen. Deze verzaken God, hemel en hel, en beelden zich in, dat zij met hun dood hun ongenoegen eindigen; 't is het werk van goddelozen. 't Is al levende in de hel, in de eeuwige verdoemenis te springen.
- (b) Hiertoehoor t zijn gezondheid te krenken met zijn kracht door geile lust te verspillen, zich op 't lijf te halen de ziekten, die God tot vergelding van zulke zonden geeft. Met te veel eten en sterke drank te drinken, te veel slapen, of ook het lichaam zijn nooddrift te onttrekken, met onthouding van voedsel en deksel.
- (c) Hiertoehoor t, de gewone weg te verlaten, en zonder nood zich in gevaar te begeven, met hoog te klimmen, diep te zwemmen, uit nieuwsgierigheid zich te na aan de vijand te begeven.
- (d) Hiertoehoor t het vechten in duel door gewillige uitdaging: want men weet, dat men, of gedood zal worden, of zelf een doodslager worden, of tegelijk gedood en doodslager. Dit zijn geen moedige mensen; maar roekeloze dolkoppen, zwakke humeuren, die onder hun hartstochten liggen, en geen ongelijk kunnen verdragen. Het voorbeeld van David en Goliath dient niet tot verdediging; want dat was in een openbare oorlog; David deed het in geloof, en in de Naam des Heeren, om hem te straffen over zijn godslastering, en op order van de koning Saul.
- (e) Hiertoehoor t ook het schip te laten springen, als men het niet langer kan verdedigen, opdat de vijand het in zijn geweld niet krijgt; want men doot zichzelf; dat was het werk van de goddeloze Saul, en men doot meteen allen die mede in 't schip zijn, en naar alle waarschijnlijkheid van zulke toeleg niet weten, en die daarin niet zouden hebben bewilligd; een oogmerk, hoe goed het is, maakt de zaak niet goed; men moet geen kwaad doen, opdat het goede daaruit kome. Het voorbeeld van Simson keurt zo'n doen niet goed. Men moet naar regels leven, en niet naar voorbeelden; dat voorbeeld is nergens in de Schrift goedgekeurd. 't Geval is ook niet gelijk. Als 't niet langer houden kan moet men het opgeven. Dat is moed, zolang te vechten als men kan; 't is wijsheid voor de overwinnaar te zwichten.
- (f) Hiertoehoor t kan men ook brengen de zielenmoord, met de middelen ter zaligheid te verwaarlozen, te verwerpen, tegen te staan, ongehoorzaam te zijn, en in zonden gewillig en onbesuisd voort te gaan; want de bezoldiging van de zonde is de dood. De ziel, die zondigt, zal de dood sterven. Deze dingen alle behoren tot de zelfmoord, voor welke een ieder op 't zorgvuldigste zich moet wachten.

Anderen te doden.

VII. De tweede hoofdzonde is het doden van zijn naaste. Als:

1. Dadelijk. Met scherp, in 't water verdrinken, met verworgen, met venijn, met voedsel en deksel te onttrekken, of te onthouden, met hem in 't water of ander gevaar te verlaten, daar men tot zijn hulp gehouden was, en men hem helpen kon, of door ons zelf, of met roepen om hulp.
2. Met woorden.
 - (a) met schampere en bitse woorden, zijn eigen toorn te ontdekken en van de ander toorn te ontsteken om te doden; gelijk dat Nabal en de zijnen het leven bijna kostte, 1 Sam. 25:10.
 - (b) Vals iemand beschuldigen, waarop des beschuldigten en anderer dood zou kunnen volgen, of volgt; gelijk Doëg met zijn beschuldiging vijf en tachtig priesters doodde, 1 Sam. 22:18.
 - (c) Of met woorden of brieven anderen te verraden, waardoor de vrome Uria omkwam, 2 Sam. 11:15.
 - (d) Of anderen ophitsen tegen iemand, waardoor de Heere Jezus van het volk ter dood geëist werd, Matth. 27.
 - (e) Of anderen in tijden van vervolging om de ware godsdienst te beklappen, waarvoor ze gedood zouden kunnen worden, of ook worden gedood: 1 Joh. 3:16 ... wij zijn schuldig voor de broeders het leven te stellen.
 - (f) Kijven, waardoor de toorn van weerszijden ontstoken wordt, en het dikwijls van woorden tot vechten komt, en alzo naar de doodslag toeloopt: Spr. 17:19. Die het gekijf liefheeft, heeft de overtreding lief.
3. Met gelaat. Stuurs, wreed, toornig aanzien, bespotten, hoofdschudden, wenken en dreigen met de vuist, of met enige andere spijtige en tergende gebaren, daardoor openbaart zich het moorddadig hart, en het verwekt anderen tot toorn en doodslag. Ziet dit in Kaïn, in Laban, in Israël, in de Joden naast Christus.
4. Hiertoe kan men ook brengen het zielmoorden van zijn naaste. Als leraren de godlozen niet waarschuwen, Ezech. 13:18, 22. Als men zielverderfelijke dwalingen en ketterijen op de baan brengt, of voortplant: als men kwade voorbeelden geeft, waardoor anderen mede verlost, verleid of geërgerd worden; als men anderen van het Woord en de godsdienst afhoudt; als men ze om de Godzaligheid vervolgt en tegenloopt.

Zondige gestalte van het hart

VIII. De derde hoofd zonde is de moorddadige gestalte van het hart, schoon gestut door de rede, door de vreze van de straf, door de weerhoudende kracht Gods, of weerhoudende genade; als:

Nijd.

1. De blauwe en magere nijd of afgunst. Deze openbaart zich in het knagen van het hart, in het droevig zijn als 't een ander welgaat, en beter dan ons; als hij meer eer, meer liefde ontvangt dan men zelf. Hieruit ontstaat de onvriendelijkheid, en tegen die, welke het zo welgaat, en tegen die, welke die anderen zoveel eer, liefde en gunst bewijzen; hieruit komt voort, dat men er niet mee omgaan kan in liefde, men mag hun stem niet horen, men kan ze niet zien zonder ontroering, men speurt na of men niet een struikeling vernemen kan, dat meet men dan breed uit, men veracht ze heimelijk en door bedekte streken, zo men te loos is om het openbaar te doen; men is blijde als men iemand vindt, die de besnijden haat, en kwaad van hen spreekt; men lacht en is in zijn schik, als de benijde enig nadeel in eer of goed krijgt. En of velen op hun hart geen acht nemen, en daarom deze verborgen slang niet zien, dan of er geen gelegenheid is om zich te vertonen, zo zal men hen lichtelijk kennen uit hun moeder, eigenliefde, en zusters, geldgierigheid en eergierigheid. Deze nijd behoort tot de

doodslag, omdat men die met zijn hart gaarne uit de weg wilde hebben, en omdat ze de doodslag wel voortbrengt, gelijk wij zien in Kaïn, Gen. 4. In de patriarchen naast Jozef, Hand. 7:9. In de overpriesters naast Christus, Matth. 27:18. De nijd is een gruwelijke zonde tegen alle menselijkheid, daarom schaamt men zich haar, en men bedekt ze zoveel men kan.

- (a) 't Is een verrotting en vertering van des mensen kracht en gezondheid: Spr. 14:30 ... *nijd is een verrotting der beenderen.*
- (b) Ze is de oorzaak van alle verwarring onder de mensen: Jak 3:16. *Waar nijd en twistgierigheid is, aldaar is verwarring, en alle boze handel.*
- (c) 't Is een werk van het vlees, zonde uit zonde tot zonde, eindigende in de dood: Gal. 5:19, 21. *De werken van het vlees zijn ... nijd.*
- (d) 't Is tegen de Heilige Geest, wonende in de harten van de gelovigen: Jak 4:5. *De Geest, die in ons woont, heeft die lust tot nijdigheid?*
- (e) 't Is een duivelse zonde, een boos oog te hebben, omdat God goed is; God te beschuldigen van onrecht dat Hij het iemand geeft die 't niet waardig is, en niet behoort te hebben; 't is een begeren, dat God aan Zich gehouden is, om hem meer te geven dan die; of 't is een verloochening van Gods voorzienigheid, of die niet onderworpen te willen zijn; 't is zichzelf tot een God te stellen: Spr. 27:4 ... *wie zal voor nijdigheid bestaan?*

Haat.

IX. 2. Haat. Deze is een ingewortelde gramschap; soms komt die voort uit nijdigheid, soms uit toornigheid, die haar loop niet hebben kan, maar verhinderd wordt, en daarom kan hij zich nu niet wreken; men kropt het op tot tijd en gelegenheid. Absalom wachtte wel twee jaren met de uitvoering van zijn haat tegen Ammon. De haat heeft een afkeer in het gezelschap van de gehate, en hij vermeerdert in hem te zien, of te horen spreken, en hij wordt groter naar het de gehate beter gaat, hij tracht naar de ondergang van hem, met achterklap, met onteren, met schimpen, en zo men meer kon of dorst doen tot zijn ondergang, men zou meer doen.

Hoort eens aandachtig wat God van de haat zegt: 1 Joh. 3:15. *Een ieder, die zijn broeder haat, is een doodslager.* Lev. 19:17. *Gij zult uw broeder in uw hart niet haten.* Doch hiertoe behoort niet de haat tegen zonde en zondaren als zodanige. Zo haatte David alle kwade ranken, en allen, die de Heere haatten, Psalm 119:113, 118. Dit was de lof van de gemeente van Efëze, dat ze de werken van de Nicolaïten haatte, Openb. 2:6.

Toorn.

X. 3. Toorn. Deze is goed, als hij op een goede wijze gaat naast zonde en zondaren; zo staat er van de Heere Jezus: Markus 3:5. *En als Hij hen met toorn rondom aangezien had.* Maar hier wordt verboden de zondige toorn, welke is een oplopende haastigheid, om zijn naaste kwaad te doen; een korte razernij: Spr. 27:4. *Grimmigheid en overloping van toorn is wreedheid.*

- (a) 't Is in de vierschaar Gods een doodslag, en zeer dikwijls eindigt hij in de feitelijke doodslag: Matth. 5:22 ... *Zo wie ten onrechte op zijn broeder toornig is, die zal strafbaar zijn voor het gericht.*
- (b) Toorn wordt onder de werken van het vlees gesteld. Gal. 5:20.
- (c) De toorn belet alle goed werk, en geeft niet dan kwade vruchten: Jak 1:20. *De toorn des mans werkt Gods gerechtigheid niet.*
- (d) De toorn is een werk van dwazen: Pred. 7:9. *De toorn rust in de boezem der dwazen.*

- (e) De toorn is een vervloekte zonde: Ge 49:7. *Vervloekt zij zijn toorn, want hij is heftig; en hun verbolgenheid, want zij is hard!*

Wraakgierigheid.

XI. 4. Deze is een genegenheid, om iemand het aangedane of ingebeelde ongelijk te vergelden; ja zij is niet tevreden gelijk met gelijk te vergelden, maar het minste ongelijk hen aangedaan, verdient in hun ogen de dood, gelijk wij zien in Lamech, zeggende: *Ik sloeg wel een man dood, om mijn wonde, en een jongeling, om mijn buile! Want Kaïn zal zeventvoudig gewroken worden maar Lamech zeventigmaal zevenmaal*, Gen. 4:23, 24. 't Is een schrikkelijke zonde; want:

- (a) 't Is een stelling van zichzelf in de plaats van God, een rechtstreekse tegenkanting tegen God, en een beschuldiging van God, dat Hij de belediger op staande voet niet doodt; ja zij is niet tevreden dat God het doet, maar zijn hand, zijn macht moet daarin gezien worden, hij moet het zelf doen, Deut. 32:35. *Mijne is de wraak, zegt God, en de vergelding.*
- (b) 't Is de duivel plaats in zijn hart te geven, om het naar zijn wil tot alle boosheid te neigen: Efëze 4:27 ... *de zon ga niet onder over uw toornigheid; en geeft de duivel geen plaats.*
- (c) Zolang iemand wraakgierigheid in zijn hart heeft, mag hij niet bidden; en zo hij bidt, hij bidt tegen zichzelf. Wanneer de Heere Jezus zijn discipelen had leren bidden, zo voegt Hij terstond daarop: *Indien gij de mensen hun misdaden niet vergeeft, zo zal ook uw Vader uw misdaden niet vergeven*, Matth. 6:15.
- (d) 't Is een zonde, die God vervloekt, Gen. 49:7. Dit zijn enige hoofden van de zonden tegen dit gebod. Zo iemand dit gebod overtreedt, hij haalt over zich de vloek, die over de overtreders is uitgesproken. Hij bant zichzelf uit de hemel, en maakt zich waardig van de eeuwige verdoemenis: 1 Joh. 3:15 ... *gij weet dat geen doodslager het eeuwige leven heeft in zich blijvende*. Openb. 21:8 ... *de doodslagers ... is hun deel in de poel, die daar brandt van vuur en sulfer; dat is de tweede dood.*

Deugden.

XII. De deugden in dit gebod geboden, zijn deze:

Liefde

1. Liefde tot het leven, en wel het leven van zijn naaste, zodat men 't hem gunt, en blij is dat hij leeft, en dat het hem welgaat, en dat men daarom zorg drage dat zijn leven bewaard worde, en dat men alles aanwende, wat daartoe dienen kan: Rom. 13:10. *De liefde doet de naaste geen kwaad. Zo is dan de liefde de vervulling van de Wet*. 1 Kor. 10:24 ... *een ieder zoek dat van de ander is.*

Verdraagzaamheid.

2. Verdraagzaamheid, het aangedane ongelijk klein rekenen, geen genegenheid hebben tot vergelding, maar het overzien, als niet gedaan, te blijven in een stille bedaarde gestalte en liefde tot hem: Kol. 3:13. Verdragende elkander, en vergevende de een de ander, zo iemand tegen iemand enige klacht heeft. Efëze 4:2 ... *verdragende elkaar in de liefde.*

Vreedzaam

3. Vrede zoeken en houden, niet dulden dat ons hart enigszins onvergenoegd zij tegen iemand, en te trachten dat eens anders hart ook zo zij naast ons; zich niet stoten aan iemands misgedrag naast ons, hem even vriendelijk zijn: Efëze 4:3. U benaarstigende te behouden de enigheid des Geestes door de band des vredes. Psalm 34:15 ... *zoek de*

vrede, en jaag die na. Rom. 12:18. Indien het mogelijk is, zoveel in u is, houdt vrede met alle mensen.

Doch de vrede moet niet zijn met de bedekking of krenking van de waarheid en Godzaligheid: Zach. 8:19. Hebt dan de waarheid en de vrede lief. Psalm 85:11 ... de gerechtigheid en vrede zullen elkaar kussen.

Zachtmoedigheid.

4. Zachtmoedigheid is het tegendeel van barsheid, wreveligheid, stekeligheid, zodat men hem niet aantasten of behandelen kan; maar 't is zacht te zijn als een mol, als zijde, zodat het gemakkelijk is, hem te behandelen; 't is een stil en bezadigd humeur te hebben, en dat te tonen met verdragen van het ongelijk, en dezelfde zachte gestalte te houden, het ongelijk te vergeven, alsof het niet gedaan was, het kwaad met goed te vergelden; zodat een ieder overtuigd worde en ophoude van ons ongelijk te doen. Een zachtmoedige is als een vlak strand, waarop de onstuimige baren breken, en zoetelijk op en neer vloeiende, schijnen met hetzelfde te spelen.

- (a) De zachtmoedigheid is een uitnemend sieraad: 1 Petrus 3:3, 4. Welker versiersel zij ... de verborgen mens van het hart in het onverderfelijk versiersel van een zachtmoedige en stille geest, die kostelijk is voor God.
- (b) Dat is het kleed van de heiligen: Kol. 3:12. *Zo doet dan aan, als uitverkorenen Gods, heiligen en beminden, de innerlijke bewegingen van de barmhartigheid, goedertierenheid, ootmoedigheid, zachtmoedigheid, lankmoedigheid.*
- (c) Een lankmoedige is bekwaam om God te dienen, en God nodigt hem om Hem te zoeken, als zonderling behagen hebbende in zodanige gestalte: Zef. 2:3. *Zoekt de Heere, alle gij zachtmoedigen des lands, die Zijn recht werken!*
- (d) Dat is de gronddeugd, uit welke vele andere deugden spruiten; daarom stelde de Heere Jezus zich hierin tot een voorbeeld met bevel van navolging: Matth. 11:29 ... leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben.
- (e) De zachtmoedigen hebben de belofte, dat ze de aarde beërven zullen, Matth. 5:5. Niet alleen dat ze na het laatste oordeel de nieuwe hemel en de nieuwe aarde zullen bezitten, maar ook nu zullen ze een vreedzaam deel hebben, en het hun in stilte genieten; de mensen zullen tegen dezulken niet woeden, maar hen veeleer beschermen, en zo er tegenloop komt, met zachtmoedigheid zullen zij ze overwinnen. Daarom zegt Salomo, Spr. 16:32, *De lankmoedige is beter dan de sterke; en die heerst over zijn geest, dan die een stad inneemt.*

Barmhartigheid.

5. Barmhartigheid, indien een mens in enige ellende is, dat men medelijden met hem hebbe, en zijn schouder als onder de last mede zette om te helpen dragen, dat men zich genegen vinde om hem te helpen, en dat men hem ook naar zijn vermogen helpe, spijs, drank, kleding geve, hem diene op het ziekbed, zijn zaken helpe redden, dat is een kostelijke staat: Matth. 5:7. *Zalig zijn de barmhartigen; want hun zal barmhartigheid geschieden.* Psalm 41:2. *Welgelukzalig is hij, die zich verstandig gedraagt jegens een ellendige; de Heere zal hem bevrijden ten dage des kwaads.*

Vriendelijkheid.

6. Vriendelijk zijn. Het tegendeel daarvan is stuursheid, onbeleefdheid, onbescheidenheid, scherp en grauwend spreken; gelijk Kaïn jegens Abel; Jozefs broederen jegens Jozef; Laban jegens Jakob; maar vriendelijkheid is een betoning van een liefhebbend hart, in gelaat en woorden. 2 Tim.2:24, *Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn jegens allen.*

Hoofdstuk 9

Van het Zevende Gebod.

Huwelijk, een Goddelijke instelling

Als God hemel en aarde geschapen en versierd had, schiep Hij levende schepselen, van de dieren vele tegelijk; maar schiep in 't eerste maar een mens, een man; daarna liet Hij een diepe slaap op Adam vallen, in welke God een rib uit Adam nam, en schiep daaruit een vrouw. Eva, en bracht ze tot Adam, hem ter vrouw: gelijk die twee eerst één waren, daarna twee, zo maakte de Heere hen daarna wederom één door het huwelijk: Markus 10:8. *Die twee zullen tot één vlees zijn, alzo dat zij niet meer twee zijn, maar één vlees.*

God Adam en Eva samengebracht hebbende, zegende hen, en zei tot hen: *weest vruchtbaar, en vermenigvuldigt, en vervult de aarde*, Gen. 1:28. Zodat het huwelijk van God is ingesteld, en dat met zegening over hetzelfde, niet alleen vóór de val, maar heeft het ook herhaald na de val, Gen. 3:16, Gen. 9:1. God zelf beschikt een ieder zijn vrouw, en wijst ze een ieder toe. Gen. 24:44. *Een verstandige vrouw is van den Heere*. Spr. 19:14. De Heere Jezus keurde het huwelijk voor goed, met de bruiloft door zijn tegenwoordigheid te vereren, Joh. 2:11. Zodat het huwelijk is eerlijk onder allen, Hebr. 13:4. En zo ook voor de leraren: want het huwelijk te verbieden noemt Paulus een leer van de duivelen, 1 Tim.1:3. En 't is een teken van de antichrist. Godzalige leraren, zo in het Oude als Nieuwe Testament, zijn getrouwd geweest. Aäron was getrouwd en had zonen, Lev. 1:7. Samuël was getrouwd en had kinderen, 1 Sam. 8:2. Petrus had een vrouw, Matth. 8:14. Paulus had macht een vrouw te nemen, gelijk ook de andere apostelen, 1 Kor. 9:5.

En in eenzame staat.

Gelijk God het huwelijk heeft ingesteld, zo heeft de Heere de mens ingeschapen bekwaamheid en genegenheid tot voortteling. Deze genegenheid is in zichzelf goed, maar na de val alles in de mens bedorven en verdraaid zijnde, zo is hij ook in deze dele verdraaid, begeert dikwijls het middel meer dan het einde, ja vreest dikwijls het einde, en houdt zich verhit in het middel op, en spat uit tot allerlei zonden in deze, zo ten opzichte van de manier, als ten opzichte van de voorwerpen. Welke zonden in het zevende gebod worden verboden.

Zondige daden

II. De zonden hier verboden zijn velerlei. Wij zullen ze tot deze hoofden brengen.

1. Daden, gebaren, woorden.
2. Gedachten en lusten.
3. Gelegenheden.

1. Tot de onkuise daden behoren:

(1) Echtbreuk of overspel.

Als een getrouwde man of vrouw zich vermengt met een ander, getrouwd of ongetrouwd. Als het geschiedt van twee getrouwd, dan is het overspel dubbel; als het geschiedt van een getrouwde en ongetrouwde, dan is het enkel; niet alleen doet de getrouwde overspel, maar ook de ongetrouwde.

(2) Verlaten

't Verlaten van zijn wederga zonder oorzaak van overspel: Mal 2:16. *Want de Heere, de God Israëls, zegt, dat Hij het verlaten haat.* Matth. 5:32 ... *zo wie zijn vrouw verlaten zal, anders dan uit oorzake van hoererij, die maakt dat zij overspel doet; en zo wie die verlatene zal trouwen, die doet overspel.* 1 Kor. 7:12, 14 ... *indien enig broeder een ongelovige vrouw heeft, en dezelve tevreden is bij hem te wonen, dat hij ze niet verlate. Maar indien de ongelovige scheidt, dat hij scheidt. De broeder of de zuster wordt in zodanige gevallen niet dienstbaar gemaakt.* Indien de een overspel doet, zo mag de andere wederga de overspeler of overspeelster verlaten, van haar scheiden, en een ander trouwen; en die om overspel verlatene mag niet wederom trouwen, en die denzelven trouwt doet ook overspel.

Indien een wederga de andere lichtvaardig, zonder oorzaak van hoererij, verlaat, die is oorzaak van de zonde, als de verlatene hoererij bedrijft; de verlater mag niet wederom trouwen. Ofschoon het onder Israël in 't gebruik was, en in zulk geval, de zonde blijvende, de zaak bepaald werd, door de verlatene een scheidbrief te geven Matth. 19:7, zo is het nochtans tegen Gods bevel: Matth. 19:6 ... *Hetgeen dan God samengevoegd heeft, scheidt de mens niet.* Maar de verlatene is niet gehouden ongetrouwd te blijven, maar mag wel wederom een ander trouwen; maar buiten hoererij verlaten, is echtbreuk.

(3) Bloedschande.

Bloedschande is, als personen, die elkaar te na in bloedverwantschap bestaan, zich met elkaar vermengen, 't zij buiten echt, 't zij in een huwelijk, hoewel het geen huwelijk is; men bestaat te na in 't bloed, als men nader is dan neven en nichten dat is zusters of broeders kinderen; het huwelijk tussen volle nichten en neven is nergens verboden, daartoe heeft de Heere vrijheid gelaten, en zodanigen hebben geen stille wroeging in hun hart daarover te hebben; verboden graden zijn ouders met hun kinderen en kinds-kinderen, in alle geslachten. Ook wordt het bloedschande geacht, twee zusters of twee broeders, de een na de dood van de ander te trouwen. 't Is bloedschande zijn zusters of broeders kinderen te trouwen, dat is oom of tante met degene, waarover men oom of tante is, of neef en nicht met oom of tante en dat in alle nedergaande graden. Zie van de té nabestaanden, Lev. 18:6-18 en Lev. 20:11, 12.

(4) Sodomie.

Sodomie, als mannen met mannen, en vrouwen met vrouwen zich vermengen. Ziet hiervan Gen. 19:5; Lev. 20:13; Rom. 1:26, 27. *Als een mens zich met een beest vermengt*, zie Lev. 18:23.

(5) Hoererij.

Hoererij, als twee vrijen zich met elkaar vermengen. Dit wordt overal verboden, Hand. 15:20; 1 Kor. 6:10; Gal. 5:19. Dit wordt verzaamd, als men zich vermengt met allerlei, van de een tot de ander, gelijk de honden. En als men zijn huis tot een hoerenhuis houdt, hoeren daartoe in huis houdt of inhaalt, en zijn huis als een val en strik zet om allerlei personen te lokken en te verstrikken. Een gruwel die het doen, een gruwel die het kunnen weren en niet weren! Deut. 23:17.

(6) Ontucht

Ontucht te bedrijven met zichzelf, gelijk Onan, Gen. 38:8, anders genoemd, schandelijke kwade bewegingen, Kol. 3:5, 1 Thess. 4:5. Ontuchtigheid, onreinheid, Gal. 5:19.

(7) Veelwijverij.

Polygamie. Meer dan één vrouw tegelijk te hebben. Deze zonde is eerst van Lamech begonnen. Gen. 4:18, en is naderhand gewoon geworden, zo voor Christus' als na Christus' tijden onder de Joden, Heidenen en Turken; maar 't is tegen het bevel en de instelling Gods: Matth. 19:5 ... *die twee zullen tot één vlees zijn.* 1 Kor. 7:2 ... *een ieder man zal zijn eigen vrouw hebben, en een iedere vrouw zal haar eigen man hebben.* Zodat meer dan één vrouw te hebben, een gedurig overspel is. Dat het gebruikelijk is geweest en van de Godzaligen zelf gepleegd, en van God in die tijd is verdragen, neemt daarom de zonde uit die daden niet weg.

(8) Bijzit.

Concubinaatschap is, als twee ongetrouwden, zonder verbintenis aan elkaar, te samen als man en vrouw leven; dat is een gedurige hoererij, beleden van de Samaritaanse vrouw. Joh. 4:17, 18. De regel is, 1 Kor. 7:9. *Maar in die zij zich niet kunnen onthouden, dat zij trouwen.*

(9) Ontijdige samenkomst.

't Samenkomen vóór de verbintenis van verloofden; anders deden Jozef en Maria, Matth. 1:18. 't Is tegen 1 Kor. 14:10. *Laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden.* 't Is onreinheid; zo de man sterft, de vrouw wordt een hoer geacht en het kind een hoerenkind. Het neemt dikwijls de zegen van het huwelijk weg, en omdat het met zonde begonnen wordt.

Gebaren

III. De onkuise gesten of gebaren worden bedreven.

- (1) Met de ogen, als men door het aanzien zijn eigen vuile lusten opwekt en gaande maakt; hiervan zegt de Heere Jezus, Matth. 5:28, *Maar Ik zeg u, dat zo wie een vrouw aanziet om dezelve te begeren, die heeft alreeds overspel in zijn hart met haar gedaan.* Ezech. 23:24, 16. En Petrus, 2 Petrus 2:14, *Hebbende de ogen vol overspel.* Ook bedrijft men ontuchtigheid met de ogen, als men door lonken en geile gezichten anderen tot ontucht zoekt te verlokken.
- (2) Deze zonde wordt ook gedaan met de bewegingen van de handen, met de voeten en andere leden van het lichaam, waarmee men te kennen geeft wat men meent, en van de ander licht verstaan wordt: Ezech. 16:25 ... *en hebt met uw benen geschreden, voor een ieder die voorbijging.*
- (3) Hiertoe behoort ook het dartel stoeien, kussen en oneerbaar aantasten, Ezech. 23:3, 8. Spr. 7:13. *Zij greep hem aan, en kuste hem.*
- (4) Hiertoe behoort ook de lichtvaardige kleding, 't hoerenversiersel, met het ontbloten van de leden, welke de eerbaarheid leert te bedekken; dit toont een hoerachtig hart, en om anderen tot ontuchtigheid te willen verlokken.

Woorden.

IV. De onkuisheid met de woorden wordt begaan met hoerachtige historiën of fabelen te verhalen, oneerbare taal te voeren, ontuchtige boeken te lezen, of daarnaar te horen. Dit geeft een onrein hart te kennen: Lukas 6:45 ... *uit de overvloed des harten spreekt de mond.* En het is bekwaam om zichzelf en anderen tot ontuchtigheid aan te steken: 1 Kor. 15:33. *Dwaalt niet. Kwade samensprekingen verderven goede zeden.*

2. Gedachten.

V. De onkuise lusten en gedachten zijn, als men op de opwelling, die bij gelegenheid ontvonkt wordt, let, die aanhoudt, en daarop maalt, of ook, schoon geen gelegenheid de eerste oorzaak is, als men zelf zijn lusten gaande maakt met verbeeldingen te maken in de fantasie, of als men met de gedachten maalt op voorleden ontuchtigheden, of zulke, of zulke gevallen bedenkt, schoon men weet dat ze niet komen zullen, waardoor de ontuchtigheid oprijst: Matth. 15:19 *Uit het hart komen voort: boze bedenkingen, doodslagen, overspelen, hoererijen.* Spr. 15:26. *Des bozen gedachten zijn den Heere een gruwel.* Jak 1:14. Een ieder wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Kol. 3:5. *Doodt dan uw leden, die op de aarde zijn, namelijk hoererij, onreinheid.*

3. Gelegenheden.

VI. De gelegenheden tot de ontuchtigheden zijn vele, ten dele worden zij gegeven, ten dele worden ze aangegrepen. Deze zijn:

1. Dansen.

Al is 't dat de danser onder het dansen genoeg te doen heeft, met op het instrument en op zijn treden te passen, zo verwekt nochtans het aanschouwen ontucht.

- (a) Het dansen is altijd van de heiligen verfoeid, van de beschaafde Heidenen veracht.
- (b) Het is uit God niet, noch elders geboden; maar 't is uit de wereld, en behoort tot de begeerlijkheid van het vlees, en de begeerlijkheid van de ogen, 1 Joh. 2:16. Tot de onvruchtbare werken van de duisternis, Efêze 5:11.
- (c) Het kostte Johannes de Doper het leven, Matth. 14:6, 10. De dochters te Silo geschaakt te worden, Richt. 21. Dina haar eerbaarheid, Gen. 34:1, 2. Ik geloof niet dat een danser al dansende zou willen sterven, en voor het oordeel komen.

Komedie.

2. Komedie te spelen of te aanschouwen. Indien men uit de komedie wegnam het misbruik van de Naam van God, de heidense afgoden, de duivel, het schaken, verkrachten, het openbaren van de liefde van vrouwen en mannen, en de ijdele kluchten, en alleen een geschiedenis vertoonde, zo was de komedie te niet, zij zou niet vele aanschouwers hebben; maar de genoemde en dergelijke zaken geven het vermaak, daarom vindt men die in alle. Dit nu verijdelt het hart uitermate, en neemt het geheel weg, zodat men daarop dagen en nachten maalt; men verbeeldt zichzelf een van die personages te zijn, of zelf in een minnegeval te zijn. Dus ontvonkt de ontucht, die in 't hart verborgen ligt. Daarom gaat men daarheen, niet om tot God te naderen, maar om zich in de ijdelheid te vermaken. En Gods oordeel slaapt over dezulken niet; maar geeft hen doorgaans over aan zichzelf, aan hun ijdel ontuchtig hart, straft deze of gene wel met zothed, ook wel met de dood, gelijk wij daarvan een voorbeeld hebben beleefd, die in de komedie zich dood lachte; niemand zal durven zeggen, dat de komedies uit God zijn, maar moeten bekennen dat ze uit de wereld zijn, welke een Christen niet moet liefhebben; want die de wereld liefheeft, de liefde Gods is niet in hem, 1 Joh. 2:15. *En hij wordt tot een vijand Gods gesteld,* Jak 4:4.

Aanloksels tot onkuisheid.

3. Ledigheid heeft grote kracht om 't hart tot ontucht gaande te maken. David heeft dat ondervonden, 2 Sam. 11. De jonge weduwen, leeg bij de huizen omgaande, worden weelderig, zegt Paulus, 1 Tim.5:11, 13. *Neemt de ledigheid weg, en gij neemt de ontucht weg,* zegt een Heiden.

4. Brasserie en dronkenschap, bij deze voegt de apostel de ontucht: Rom. 13:13 ... *niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden*. Spr. 23:31-33. *Ziet de wijn niet aan ... Uw ogen zullen naar vreemde vrouwen zien.*

5. Omgang met zulke mannen en vrouwen, die tot ontucht geneigd zijn. Gezelschap doet dol: Spr. 13:20. *Die met de wijzen omgaat, zal wijs worden; maar die der zotten metgezel is, zal verbroken worden.*

6. Lichtvaardige schilderijen. Dat het oog ziet, beweegt het hart. De hoerij van de vrouwlieden in Israël werd gaande, en zij verliefd op het aanzien van de geschilderde Assyrische mannen, Ezech. 23:13-16.

7. Ongelijke huwelijken in jaren. De een oud, de ander jong. De jonge krijgt lichtelijk een tegenzin in de oude, en dan nalatende het gebruik van zijn wederga, wordt men lichtelijk afgetrokken tot onkuise lusten, zo niet daden.

8. Huiskrakelen. Twisten tussen man en vrouw; daardoor vervreemdt men van elkaar, en de liefdesplichten daardoor verhinderd wordende, zo krijgt de bedorven natuur gelegenheid om op te wellen.

Afmaning.

VII. Dit zijn de hoofden van de zonde, in welk een ieder zich heeft te spiegelen, hoe vrij, of hoe schuldig hij is. En om een ieder van deze zonde af te schrikken, zullen wij hierbij vertonen de gruwelijkheid van de zonde, en de bijzondere straffen, die God, om deze zonde, over de mens brengt.

Verschrikkelijkheid van de zonde.

1. Beschouwt deze zonde in haar gruwelijkheid.

(a) Zij is kapitein en wordt onder alle werken van het vlees bovenaan gesteld: Gal. 5:19-21. *De werken van het vlees nu zijn openbaar: welke zijn overspel, hoerij, onreinheid en ontuchtigheid*, enz. Ja, de mens aan deze zonde vast zijnde, verliest zijn hart: Hos 4:11. *Hoerij ... neemt het hart weg*. Zo'n mens ligt open voor alle zonden: 1 Petrus 2:11 ... onthoudt u van de vleselijke begeerlijkheden, welke krijg voeren tegen de ziel.

(b) 't Is tegen de inwoning des Heiligen Geestes, die in de gelovigen als in een tempel woont, en aldaar 't hart verlicht, troost, doet bidden, op de gebeden antwoordt, en in de heilige weg leidt. Deze zonde nu ontheiligt de tempel: 1 Kor. 3:16, 17. *Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt, en de Geest Gods in ulieden woont? Zo iemand de tempel Gods schendt, die zal God schenden; want de tempel Gods is heilig, welke gij zijt*. 1 Kor. 6:18, 19. *Vliedt de hoerij ... die hoerij bedrijft, zondigt tegen zijn eigen lichaam. Of weet gij niet, dat ulieder lichaam een tempel is van de Heiligen Geest?*

(c) 't Is tegen het lijden van Christus, die u, gelovigen, daardoor heeft vrijgekocht, en u Zich tot een eigendom heeft gemaakt: 1 Kor. 6:15, 20. *Weet gij niet dat uw lichamen leden van Christus zijn? Zal ik dan de leden van Christus nemen, en maken ze leden van een hoer? Dat zij verre. Want gij zijt duur gekocht; zo verheerlijkt dan God in uw lichaam en in uw geest, welke Godes zijn.*

(d) 't Is tegen de hemelse roeping, waardoor gij, gelovigen, zijt overgebracht uit het rijk des satans in het koninkrijk van Christus: 1 Thess. 4:7. *Want God heeft ons niet geroepen tot onreinheid, maar tot heiligmaking.*

- (e) 't Is een schrikkelijke minachting Gods, en een Godterging. Een mens, ja een kind zal beletten de zonde te bedrijven door schaamte voor hen, en zal Gods tegenwoordigheid geen schaamte verwekken? En zal men de zonde durven doen voor de ogen en het aangezicht van de heilige God?

De straf.

2. Beschouwt en merkt op de bijzondere straffen, die God over de ontuchtigen zendt. Als:

- (a) een overgeven aan zichzelf en aan de zonde, om tot de allergruwelijkste onreinheid te vervallen, zelfs tot sodomie, Rom. 1:27. En een overgeven tot een geestelijke hoererij en afgoderij, tot de dood in zonden: 1 Tim.5:6 ... *die haar wellust volgt, die is levende gestorven.*
- (b) God brengt een grote toorn over hen, naar lichaam en ziel. Laat Sodom u tot een voorbeeld zijn, van 't welk Petrus zegt, 2 Petrus 2:9, 10, *Zo weet de Heere ... de onrechtvaardigen te bewaren tot de dag des oordeels, om gestraft te worden. Maar allermeeft degenen, die naar het vlees in onreine begeerlijkheid wandelen.* Ziet ook het voorbeeld van de hoererende Israëlieten in de woestijn: 1 Kor. 10:8. *Laat ons niet hoereren, gelijk sommigen van hen gehoereerd hebben, en vielen op één dag drie en twintig duizend.*
- (c) Hebr. 13:4 ... *hoereerders en overspelers zal God oordelen.*
- (d) Om deze zonde zullen velen eeuwig verdoemd worden: 1 Kor. 6:10. *Dwaalt niet; noch hoereerders, noch afgodendienaars, noch overspelers, noch ontuchtigen ... zullen het koninkrijk van God beërven.* Efëze 5:5. *Want dit weet gij, dat geen hoereerder of onreine ... erfenis heeft in het koninkrijk van Christus en van God.* Openb. 21:8 ... *de hoereerders ... is hun deel in de poel, die daar brandt van vuur en sulfer; dat is de tweede dood.*

Deugden.

VIII. De deugden in dit gebod geboden, zijn deze:

1. Een haat, afkeer en vijandschap in zijn hart te hebben tegen alle onreinheid van het hart, en van al haar uitspruitsels: Amos 5:15. *Haat het boze.* Rom. 12:9 ... *Hebt een afkeer van het boze.* Judas 1:23 ... *haat ook de rok die van het vlees bevekt is.*
2. Een eerbaar, rein, schaamachtig hart te hebben: 1 Tim.2:2 ... *opdat wij een gerust en stil leven leiden mogen, in alle Godzaligheid en eerbaarheid.* 1 Tim.3:2, 11. *Een opziener dan moet zijn ... eerbaar. De vrouwen evenzo moeten eerbaar zijn.* Psalm 24:4.. *die zuiver van hart is.* Matth. 5:8. *Zalig zijn de reinen van hart.* 1 Tim.2:9 ... *dat de vrouwen met schaamte en matigheid zichzelf versieren.*
3. Rein zijn in alle daden, ook van lichaam: 2 Kor. 11:2 ... *om u als een reine maagd een man voor te stellen.* 2 Kor. 7:1 ... *laat ons onszelven reinigen van alle besmetting des vleses en des geestes.* 1 Tim.5:22 ... *bewaar uzelf rein.*

Middelen.

IX. *Opdat dan een ieder zijn vat bezitte in heiligmaking en eer,* naar de vermaning des apostels, 1 Thess. 4:4, zo zij hij op zijn hoede.

- (a) Hij wete, dat hij de vijand binnen heeft, en dat het zaad van onreinheid in hem is, en zeer licht zou opschieten, zo men niet zorgvuldig daartegen waakt. Hij is gelukkig die een recht maagdenhart heeft, en hij beware die gestalte; want als deze zonde vat krijgt, is zij zo licht niet wederom uit te drijven. *Waakt dan!*
- (b) Wacht u zorgvuldig voor alle gelegenheden, waardoor deze zonde gaande zou worden, 't zij door 't oog of het oor, dat men daarom op die twee zinnen bijzonder

acht geve: Job 31:1. *Ik heb een verbond gemaakt met mijn ogen; hoe zou ik dan acht gegeven hebben op een maagd?*

- (c) Indien een onreine beweging in het hart opkomt, schudt ze ten eerste af, gelijk men vuur van zijn kleren doet, leidt uw gedachten terstond af, op wat anders, hier is vluchten 't best; maar slaat men de eerste opwelling niet af, en laat men de gedachten maar een ogenblik daarop malen, men is overwonnen, deze zonde wast schielijk, en krijgt terstond grote kracht.
- (d) Zijt altijd bezig in een eerlijk werk, al hebt gij geen noodzaak, laat uw vlees u niet leeg vinden, en verwekt tot dat werk lust en ernst, opdat het uw hart inkrijge, en geen plaats noch tijd overig late voor deze vuiligheid.
- (e) Wees matig in spijs en drank en slapen; want door onmatigheid in deze, komt het lichaam in staat tot deze zonde, en de begeerlijkheden en hunkeringen tot deze zonde wellen te lichter op.
- (f) Wacht u voor zulke mensen, die tot deze zonde genegen zijn, 't zij dat ze het vlees de toom geven, 't zij daartegen gestreden wordt; want daar komt zeer licht een woord of iets anders uit, dat een maagdenhart ontsteekt, en het krijgt veel rasser vat, als men ook zelf met deze zonde te strijden heeft.
- (g) Wapent u met vreze voor Gods tegenwoordigheid en alwetendheid. Bidt gedurig: schep in mij, o God! een rein hart. Indien de zonde gewoon is dikwijls aan te vallen, houdt er vastendagen tegen, en de Heere zal de strijder helpen.
- (h) Ziet altijd deze zonde van achteren, zij heeft maar een kort vermaak voor het vlees, en een lange bittere nasmaak voor de ziel. En zo de nasmaak u levendig voorkomt, zo zal men het korte vermaak lichter afslaan.

Hoofdstuk 10

Van het Achtste Gebod.

Het achtste gebod heeft opzicht op de goederen zijns naasten. Hemel en aarde is des Heeren: Psalm 50:12 ... *Mijne is de wereld en haar volheid.* Psalm 115:16 ... *de hemel is des Heeren, maar de aarde heeft Hij aan de mensenkinderen gegeven.* Niet zo, dat een ieder even groot recht en genot zou hebben van ieder gedeelte derzelve; maar gelijk God aan Israël Kanaän bij loten uitdeelde, zo geeft God een ieder zijn deel op de wereld, de een geeft Hij een groter deel dan de ander; dat zal hij hebben, niet meerder en niet minder: Spr. 30:8 ... *voed mij met het brood mijns bescheiden deels.* Met dit deel moet de mens tevreden zijn, het van God verwachten, door het gebruik van de daartoe verordineerde middelen. God heeft wel uitdrukkelijk verboden, zijn deel door onbehoorlijke middelen te verkrijgen, of te willen vermeederen, zeggende: Gij zult niet stelen. Stelen is met weten van de ontvreemder, en buiten weten of wil van de eigenaar, het goed van zijn naaste naar zich trekken.

Zonden.

II. De zonden in dit Gebod verboden, brengen wij tot deze hoofden:

1. Ten opzichte van het voorwerp.
2. Van de middelen waardoor.
3. Van de manier hoe.
4. Van de oorzaak waaruit ze voortkomen.

Ten opzichte van de voorwerpen.

Ten opzichte van het voorwerp is de dieverij:

1. Kerkroof.
2. Mensendieverij.
3. Landdieverij.
4. Veedieverij.
5. Goeddieverij.
6. Roverij.
7. Werken met dieven.

Kerkroverij.

III. 1. Kerkroverij is:

- (a) de goederen en voorrechten, die tot onderhoud van de godsdienst of van de arme gegeven zijn, naar zich te trekken, om zichzelf daardoor te verrijken, of die weg te geven aan anderen: Spr. 20:25. *Het is een strik des mensen, dat hij het heilige verslindt.* Mal. 3:8, 9 *Zal een mens God beroven? Maar gij berooft Mij en zegt: waarin beroven wij U? In de tienden en hefoffer. Met een vloek zijt gij vervloekt, omdat gij Mij berooft, zelfs het ganse volk.* Noch overheid heeft macht om over die goederen te beschikken, noch iemand is het geoorloofd, die goederen, schoon van de overheid gegeven, te ontvangen.
- (b) Hiertoehoor ook Simonie. Simonie genoemd van Simon de tovenaer, die de gaven des Geestes met geld van de apostelen wilde kopen. Hand. 8:18-20. Deze wordt gepleegd als men kerkelijke goederen, van degenen, die het bewind daarover naar zich getrokken hebben, koopt. Als men geld ontvangt, of geeft om

een predikantsplaats aan iemand te geven, of die te bekomen van degenen, die zich aanmatigen het recht van goedkeuring en afkeuring te hebben, daar toch dat zelfs kerk roof is; en 't is dubbel, als men met dat geroofde geweld de plaats verkoopt, of van zulken geweldenaar de plaats koopt, 't zij door zichzelf, 't zij door zijn vrienden, en als men daarna het aan de uitschieter wedergeeft. Deze zijn dieven en moordenaars, en komen door de rechte deur niet in de schaapstal, Joh. 10:7-10.

- (c) Hiertoe behoort ook, als de opzieners van de kerk, die het toekomt leraren en opzieners te verkiezen, het doen uit inzicht van mensengunst of vrienden.

Mensendieverij.

IV. 2. Mensendieverij. Deze wordt begaan:

- (a) in die landen, daar men handel drijft met slaven. Zie hiervan, Exod. 21:16, *Zo wie een mens steelt, hetzij dat hij die verkocht heeft, of dat hij in zijn hand gevonden wordt, die zal zeker gedood worden*, 1 Tim.1:10.
- (b) Die kinderen stelen, 't zij omdat zij op de bevalligheid verliefd zijn, 't zij om daarmee te gaan bedelen, en om de mensen tot medelijden te bewegen, die mishandelende en ellendig makende.
- (c) Hiertoe behoren de kloosterdieven, 't zij van mannen of vrouwen, die de kinderen, die goede erfenissen van hun ouders te verwachten hebben, verlokken, om buiten weten van hun ouders belofte te doen, om in hun kloosters te leven. Of om de kloosters of priesters te geven, dat ze hun ouders ontvreemden: Markus 7:11, 13. *Maar gij zegt; zo een mens tot vader of moeder zegt: het is korban (dat is te zeggen, een gave), zo wat u van mij zou kunnen te nut komen.* Makende alzo Gods Woord krachteloos door uw inzetting.
- (d) Hiertoe behoort het schaken van de dochters, en ook het verloven van minderjarigen aan elkaar, door trouwbelofte, zonder weten, of tegen wil van de ouders, het weglopen met elkaar, en beslapen. Dat is, zijn ouderen van hun beste goederen, en waartoe zij de meeste liefde hebben, te beroven: Spr. 28:24. Die zijn vader of moeder berooft, en zegt: het is geen overtreding; die is des verdervenden mans gezelschap. De ervaring leert, dat God doorgaans een vloek over de zodanigen zendt.

Landdieverij.

V. 3. Landdieverij van overheden en onderdanen.

Van overheden.

- (a) Als ze heimelijk de gewone landsmiddelen naar zich trekken.
- (b) Als zij onder deze of geen benaming aan iemand iets weggeven, en pachters remitteren om met hen te delen.
- (c) Als ze werk of schepen aanbesteden, en deze en gene de leverantie doen hebben, mits zo veel voor mij.
- (d) Als ze de tijd van de commissies uitrekken, om zo veel meer vacatiën te hebben.
- (e) Als ze de rekeningen van de verteerde kosten groter laten maken, en soms een karos met twee paarden daarmee laten lopen.
- (f) Als ze ambten aan hun vrienden, die daartoe niet bekwaam zijn, weggeven, of die verkopen; want het zijn hun ambten niet; men geeft ze aan onbekwamen, waardoor het land schade lijdt; die het gekocht hebben, zijn doorgaans onrechtvaardigen, en trachten hun penningen door onrecht daar wederom uit te halen.
- (g) Als de monster-commissarissen de schaduwen mede voor soldaten tellen, en bij menigte van blindmatrozen door laten lopen, mits dat de kapiteins vereringen

geven. Zie hiervan: Jes. 1:23. *Uw vorsten zijn afvalligen en metgezellen van de dieven; een ieder van hen heeft de geschenken lief, en zij jagen de vergeldingen na.* Ezech. 22:27. *Haar vorsten zijn in het midden van hen als wolven die een roof roven.* Hos 4:18 ... *hun schilden (het is een schande!) beminnen het woord: Geeft.*

Van onderdanen.

De onderdanen begaan Landdieverij, als ze de rekeningen van leveranties hoger stellen dan het behoort, als ze met trouweloze overheden aanspannen, om van 't een of het ander, daar ze beiden in te pas komen, de buit te delen. Als ze konvoeien, tolleren, accijnzen, schattingen, onder wat naam het mocht zijn, frauderen, smokkelen, sluiken. Dit is tegen Matth. 22:21, *Geeft de keizer, dat des keizers is.* Rom. 13:7, *Zo geeft dan een ieder wat gij schuldig zijt: schatting, die gij schatting, tol, die gij tol schuldig zijt.* En of men zegt: zij nemen te veel, men kan niet behouden blijven, zo weet, dat men niet alleen de bescheidenen, maar ook de harden onderdanig moet zijn, 1 Petrus 2:18.

Veedieverij.

VI. 4. Hiertoe behoort het stelen van paarden, koeien, schapen, zwanen; het vangen van verboden wild van de genen, die daartoe niet gerechtigd zijn. In verpachte duinen konijnen te vangen, in vijvers, en verpachte wateren, en met verboden netten, en in verboden tijden te vissen. Zie hiervan: Exod. 22:1. *Wanneer iemand een os, of klein vee steelt, en slacht het, of verkoopt het, die zal vijf runderen voor een os teruggeven, en vier schapen voor een stuk klein vee.*

Goeddieverij.

VII. 5. Goeddieverij, als men roerende goederen, zilver, goud, huissieraden, kleren, gras, koren van 't veld, vruchten uit de hoven en tuinen, en wat het mag zijn, steelt; deze dieverij wordt verzwaard, als ze geschiedt door huisbraak, en nog meer, als de huisbraak bij nacht geschiedt, Exod. 22:2, 3. Zie hiervan: 1 Petrus 4:15. *Dat niemand van u lijde als een dief.* 1 Kor. 6:10 ... *dieven zullen het koninkrijk van God niet beërven.*

Roverij.

VIII. 6. Roverij geschiedt te water of te land; te water noemt men het zeeroverij; waaronder men zulk kapen mede moet rekenen, als men, niet om de vijand afbreuk te doen en te krenken, opdat hij minder beledigen kan, en in gehoorzaamheid van de overheden, en liefde tot het vaderland, maar uit genegenheid, om zich met andere lieden koopmanschappen te verrijken de koopvaardijochten van de onderdanen des vijands met geweld naar zich trekt, dat is geprivilegieerd roven. Als de roverij te land geschiedt, zo noemt men het struikroverij; deze is van de dieverij daarin onderscheiden, dat zij met geweld in 't aanzien van de eigenaar geschiedt, en dat de dieverij heimelijk gepleegd wordt. Ziet van het roven: Lev. 19:13. *Gij zult uw naaste niet bedrieglijk verdrukken, noch beroven.* Spr. 1:12 ... *onze huizen zullen wij met roof vullen.* 1 Kor. 6:10 ... *geen rovers zullen het koninkrijk van God beërven.*

Werken met dieven.

IX. 7. Aanhouden van dieven, die te herbergen, en een veilig verblijf te geven, om van het gestolene mee te delen; goederen, die men weet, of wel denkt, dat gestolen zijn, te kopen, omdat men ze voor half geld kan bekomen; waren er geen helers, daar waren geen stellers; de heler is zo erg als de steler. Zie hiervan: Psalm 50:18. *Indien gij een dief ziet, zo loopt gij met hem.* Spr. 29:24. *Die met een dief deelt, haat zijn ziel.*

X. 2. Ten opzichte van **de middelen**, waarvoor dieverij geschiedt.

Met geweld.

1. Met geweld, als men geringen onderdrukt, met hen niet te betalen, of het hunne te hebben of te houden. Als men hen na laat lopen, van welke men iets heeft gekocht; als men hen met pleidooien en processen, die de geringen niet kunnen uitvoeren, slepende houdt: Jak 2:6 ... *Overweldigden u niet de rijken, in trekken zij u niet tot de rechterstoelen?* Dat was het werk van de goddeloze Izebel, om Naboths wijngaard, te hebben, 1 Kon. 21:15. Hiertegen waarschuwt de apostel: 1 Thess. 4:6. *Dat niemand zijn broeder vertrede.*

Schijn van recht.

2. Met schijn van recht, wanneer men zijn naaste bedriegt: 1 Thess. 4:6. *Dat niemand zijn broeder ... bedriegt in zijn handeling.* Lev. 19:13. *Gij zult uw naaste niet bedrieglijk verdrukken.*

Gewichten en maten

- (a) Met gewicht, als men met te zware inkoopt, en met te lichte verkoopt, of als de balans vals is, of als men met de balans bedrieglijk weet te spelen.
- (b) Met el, als men met te lange inkoopt, en met te korte uitkoopt, of als men de stof onder het meten met behendigheid te kort neemt, of de stof onder het meten uittrekt.
- (c) Met maten, met te grote inkoopt en met te kleine uitkoopt. Of de waar zo weet op te schudden, dat de mate vol schijnt, en nochtans niet is: Lev. 19:35, 36. *Gij zult geen onrecht doen in het gericht met de el, met het gewicht, of met de maat. Gij zult een rechte waag hebben, rechte weegstenen, een rechte efa, en een rechte hin.* Spr. 20:10. *Tweeërlei weegsteen, tweeërlei efa is de Heere een gruwel.* Spr. 11:1. *Een bedrieglijke weegschaal is de Heere een gruwel.*
- (d) Met de waren bedriegt men, als men andere vertoont en verkoopt, en slechtere levert. Als men de waren vervalst met iets anders daaronder te mengen, als men zemelen, kaf onder het meel mengt, en alzo voor goed brood verkoopt. De waren, 't zij door water vochtig te maken, of enige zware stof daaronder te mengen, waardoor minder in het gewicht gaat dan 't behoorde. Als men de stof door een vals licht anders doet schijnen. Als men de waren veracht, die men kopen wil, om de verkoper het beneden de waarde te doen geven, of het boven zijn waarde verheft en aanprijst, om ze boven de waarde te verkopen: Spr. 20:14. *Het is kwaad, het is kwaad! zal de koper zeggen, maar als hij weggegaan is, dan zal hij zich beroemen.* Spr. 21:6. *Te arbeiden om schatten met een valse tong, is een voortgedreven ijdelheid van degenen, die de dood zoeken.*
Vraag. *Als men de waren overeist, waardoor de onkundige bedrogen wordt. Mag men de waren nooit minder geven dan men geëist heeft?*
Antwoord Men mag de hoogste prijs naar de marktgang wel eisen, en die ook ontvangen, zodat de koper niet zou bedrogen zijn; maar indien men van de behoorlijke winst wat wil laten vallen, en minder winnen, dan mag men wel iets laten afdingen.
- (e) Met munt, als men geld, dat men weet te licht, valse allooï, of valse munt te zijn voor goed uitgeeft, onder ander goed mengt; om het zo onopgemerkt te doen doorgaan.
- (f) Met woeker. Het is geen onrechtvaardige winst, als men de waren voor een lage prijs gekocht heeft, en zij rijst ondertussen; ja tot de helft en meer hoger, en ze dan

naar de marktgang verkoopt, al won men daar eens zo veel aan. 't Is ook geen onbehoorlijke winst, als men de waren door kunst beter maakt, al kan men van een stuiverswaar iets maken dat het wel vijftig waardig is. 't Is ook geen onbehoorlijke winst, als men rente van zijn geleend geld neemt, doch 't moet naar de gewone koers gaan, naar de regel van liefde en gerechtigheid. Maar ongeoorloofde winst, welke men onder ons alleen woeker noemt, is, als men van zijn geld en waar meer winst trekt dan de gewone koers is, en hoe die woeker bijtender is, hoe de dieverij groter is. Hieraan zijn schuldig de winkeliers, die de armen uitzuigen als bloedzuigers. Zij borgen de armen, maar men geeft hun de waar ver boven de marktgang, en dan nog het slechtste.

Vraag. Maar moet men dan niet wat rekenen voor het lang missen van zijn geld, en moet men niet wat rekenen voor de hazard? Want het gebeurt wel dat men zijn geld nooit wederom krijgt.

Antwoord. Men moest het eerst zeggen, dat men zo veel hoger hun de waar zal aanrekenen, voor het borgen en de risico, opdat de armen het weten, en zelf kiezen, of zij het zo hoog wel zouden begeren. En dan moet de winst nog zijn naar de regel van liefde en gerechtigheid. 't Is beter de armen ten eerste naar de diaconie te zenden, dan hen eerst uit te zuigen.

Tot woeker behoren ook zulke lombarden, die van de armen allerlei panden nemen, hun nodige kleren en gereedschappen, waarmee zij de kost moeten winnen, en dan nog daarenboven zulke bijtende renten nemen, dat het gehele kapitaal in korte tijd weg is: Exod. 22:26, 27. *Indien gij enigszins uws naasten kleed te pand neemt, zo zult gij het hem teruggeven eer de zon ondergaat. Want dat alleen is zijn deksel; het is zijn kleed over zijn huid; waarin hij zou liggen?*

3. De manier

XI. Ten opzichte van de manier, die is zo velerlei, dat men ze alle niet noemen kan. Elk is een schalk van zijn nering. Hiertoe behoort:

1. Het slepende houden van de processen door de advocaten en procureurs om de partijen uit te zuigen, die met weten kwade zaken verdedigen.
2. Bedrieglijke testamenten, contracten, obligaties en kwitanties te maken, om vuil gewins wil; bedrieglijke rekeningen.
3. Het inhouden of verkorten van arbeidsloon: Jak 5:4. *Ziet, de loon van de werklieden, die uw landen gemaaid hebben, welke van u verkort is, roept.*
4. Borgen, als men weet dat men niet betalen kan, of niet wil betalen, waartoe behoren ook de bankroetiers, die overal geld opnemen, en dan bijzonder als ze weten dat hun boedel desolaat staat, en zij van voornemen zijn door te gaan, of cessie te verzoeken: Psalm 37:21. *De goddeloze ontleent, en geeft niet weder.*
5. Monopolie, het samenspannen van enige om alleen de nering te hebben, en bijzonder in koren en andere eetbare waren, om die niet minder dan tot zulk een hoge prijs te verkopen: Spr. 11:26. *Wie koren inhoudt, die vloekt het volk.*
6. Onderkruiping van zijn naaste in de nering, niet dat men niet mag gaan wonen, waar men wil, of nering zoeken op rechte wegen; maar als men door liegen, achterklappen en verachten, een ander de nering zoekt te onttrekken, om ze zelf te hebben.
7. Dagdieven, te lanterfantten, te futselen om de dag maar door te brengen en niet veel te doen: Spr. 10:4. *Die met een bedrieglijke hand werkt, wordt arm.* Spr. 12:24. *De hand van de vlijtigen zal heersen; maar de bedriegers zullen onder cijns wezen.*

8. Luijaards: Spr. 18:9. *Die zich slap aanstelt in zijn werk, is een broeder van een doorbrenger.* Spr. 6:9, 11. *Hoe lang zult gij, luijaard nederliggen? Zo zal uw armoede u overkomen als een wandelaar, en uw gebrek als een gewapend man.* Want:
- (a) God haat de luiheid; de eerstgeborene ezel moest gelost of de nek gebroken worden, Exod. 13:13.
 - (b) Een luijaard is walgelijk bij een ieder, hij is als edik de tanden, en rook de ogen, Spr. 10:26.
 - (c) Hij is een bekwaam instrument voor de duivel, een duivelsoorkussen, 1 Tim.5:12.
 - (d) Hij is zichzelf tot een last, zijn weg is als het dringen door een doornheg, Spr. 15:1.
 - (e) Hij maakt zichzelf arm, Spr. 6:11.
 - (f) Luiheid baart ontuchtigheid en dieverij.
9. Verkwisters, die altijd wat lekkers moeten hebben, brassen, zuipen en zwelgen, kostelijk gekleed gaan, en zo niet alleen hun goed doorbrengen, maar daarna overal borgen, en ten laatste niet kunnen betalen. Hiertoe behoort het dobbelen en spelen; 't zij men wint, 't is onrechtvaardig, 't zij men verliest, men ontsteelt het zichzelf, of de zijnen: Spr. 13:11. *Goed van ijdelheid gekomen, zal verminderd worden.* Spr. 23:20, 21. *Zijt niet onder de wijnzuipers, noch onder de vleesvreter.* Want een zuiper en een vraat zal arm worden.
10. Gezonde bedelaars, 't zij van deur tot deur, of hier en daar bij de weldadigen, omdat ze niet werken willen, en als ze wat hebben, het overdadig verteren, en alzo op het zweet van een ander leven: 2 Thess. 3:10-12 ... *Zo iemand niet wil werken, hij ook niet etc.* Want wij horen, dat sommigen onder u ongeregeld wandelen, niet werkende, maar ijdele dingen doende. Doch de zodanigen bevelen en vermanen wij door onze Heere Jezus Christus, dat zij met stilheid werkende, hun eigen brood eten.
11. Kroegen houden voor dronkaards en dobbelaars, die leven van 't geen, waardoor vrouwen en kinderen gebrek lijden.
12. Gevonden goed heimelijk verbergen, voor zichzelf houden, zonder hun best te doen dat de eigenaar het weer bekommt: Deut. 22:1-3. *Gij zult uws broeders os, of klein vee niet zien afgedreven en u van die verbergen; gij zult ze uw broeder geheel weer toesturen. En indien uw broeder niet nabij u is, of gij hem niet kent, zo zult gij ze binnen in uw huis vergaderen, dat zij bij u zijn, totdat uw broeder die zoekt, en gij ze hem wedergeeft. Alzo zult gij ook doen aan zijn ezel, en alzo zult gij doen aan zijn kleding, ja alzo zult gij doen, aan al het verlorene uws broeders, dat van hem verloren zal zijn, en dat gij gevonden zult hebben; gij zult u niet mogen verbergen.*
13. Gehuurde en geleende dingen niet recht gebruiken; maar zo bederven dat het wel ten eerste niet gezien wordt, maar kort daarna zich openbaart.
14. Wreed zijn tegen onmachtige schuldenaren: Spr. 22:7. *De rijke heerst over de armen; en die ontleent, is des leners knecht.* Want door die wreedheid brengt men hen wel tot kwade praktijken, en zelfs wil men halen daar niets is.

4. Ten opzichte van de oorzaak.

XII. Ten opzichte van de oorzaak. De dieverij spruit uit gierigheid, welke zich vertoont:

- (a) in de gestalte van het hart, lust tot veel, dat is in hun ogen schoon, heerlijk en vermakelijk, dat moet men zien te bekomen door rechte of onrechte wegen: 2 Petrus 2:14 ... *Hebbende het hart geoefend in gierigheid.*
- (b) In het gretig jagen naar winst, en het begeerlijk inhalen; ja al is 't op een goede wijze, die toch zelden goed blijft; de gierigheid verblindt te zien wat recht is. De gierigheid bedriegt de wijsheid: 1 Tim.6:9, 10. *Die rijk willen worden, vallen in verzoeking en in de strik, en in vele dwaze en schadelijke begeerlijkheden, welke de mensen doen verzinken in verderf en ondergang. Want de geldgierigheid is een wortel van alle kwaad, tot welke sommigen lust hebbende, zijn afgedwaald van het geloof, en hebben zichzelf met vele smarten doorstoken.*
- (c) Zij openbaart zich in het vasthouden; 't zij dat men er zelf zijn nooddruft en verkwikking niet van durft nemen, of dat men een ander niet helpt, in zijn nood verlegen laat, en zo er wat moet gegeven worden, dat is klein genoeg, 't gaat van 't harte af, hoewel het wat groots schijnt in des gierigaards ogen, en hij er lang aan denkt, dat hij dat en dat gegeven heeft. Tot de wortel en oorzaak van dieverij kan men ook brengen luiheid, verkwisting, en andere zonden, boven vermeld.

Deugden.

XIII. De deugden, in dit gebod geboden, zijn:

1. Gerechtigheid lief te hebben. Spr. 21:3. *Gerechtigheid en recht te doen is bij de Heere uitgelezenner dan offer.* Micha 6:8 ... *Wat eist de Heere van u, dan recht te doen?*
2. Naarstigheid. 2 Thess. 3:12 ... Dat zij met stilheid werkende, hun eigen brood, etc. Want (a) alles is werkzaam. (b) God beveelt naarstigheid. (c) Daar is de zegen des Heeren. Door naarstigheid komt men tot eer, Spr. 13:24 Spr. 22:29. (d) Maakt rijk, Spr. 10:4 Spr. 13:4. (e) Alles valt gemakkelijk toe en 't arbeiden wordt een lust.
3. Matigheid in gerecht, drank, kleding: Titus 2:11, 12. *De zaligmakende genade Gods is verschenen aan alle mensen en onderwijst ons, dat wij ... matig, en rechtvaardig, en Godzalig leven zouden.*
4. Milddadigheid, van onze goederen het gebrek van de rechte armen te vervullen, opdat zij hun handen niet uitsteken tot onrecht: Hebr. 13:16. *Vergeet de weldadigheid en de mededeelzaamheid niet; want aan zodanige offeranden heeft God een welbehagen.*
5. Vergenoegdheid. Hebr. 13:5. *Uw wandel zij zonder geldgierigheid; en zijt vergenoegd met het tegenwoordige.* 1 Tim.6:6, 8. *De Godzaligheid is een groot gewin met vergenoeging. Maar als wij voedsel en deksel hebben, wij zullen daarmee vergenoegd zijn.*
6. De gewone regel volgen: Matth. 7:12. *Alle dingen dan, die gij wilt dat u de mensen zouden doen, doet gij hun ook alzo.*

Afmaning.

XIV. Komt nu tot u, zelf, legt u bij de gezegde deugden en ondeugden; hoe komt het uit? Doe uw kisten en kasten open, aanschouwt uw geld, kleren, huissieraden, huizen, hoven, landen; en antwoordt op die vraag: hoe ben ik daaraan gekomen? Als u bevindt, dat u er niet recht zijt aangekomen, herstelt het kwalijk verkregene; want anders moogt u niet bidden, Jes. 1:16, 17; 1 Joh. 3:20.

Zegt u: *ik heb zoveel gestolen, zou ik dat alles teruggeven, dan was ik een bedelaar.*

Ik antwoord: beter een bedelaar dan een dief.

Zegt u: *ik zou tot schande komen.*

Ik antwoord: daar zijn wel wegen, waardoor men het in 't verborgen herstellen kan, zodat de eigenaar het zijne weer krijgt; en evenwel niet weet van wie het komt.

Zegt u, *ik ken ze niet, die ik het ontvreemd heb.*

Wel geeft het aan de armen, doch niet als een aalmoes; maar opdat u er van ontslagen wordt.

Zegt u, *'t is in mijn macht niet het wederom te geven.*

Gaat tot de Heere, belijdt uw zonden, en het smarte u, dat u het niet terug geven kunt, en zoekt verzoening in Christus' bloed. En wacht u in 't toekomende voor die zonde.

Want:

- (a) dieverij is Atheïsterij, zij loochent de voorzienigheid Gods.
- (b) Zij is afgoderij; want gij stelt het goed tot uw vertrouwen, om daarvan te leven. Kol. 3:5, *Gierigheid is afgodendienst.*
- (c) Het gestolene bederft het eigen: want God zendt er de vloek in, Zach. 5:4, *Ik breng deze vloek voort, spreekt de Heere der heirscharen, dat hij kome in het huis van de dief.*
- (d) En om voor die zonde bewaard te zijn, wapent u met de vreze voor God, die alles ziet, *en wentel uw weg op de Heere; en vertrouw op Hem, Hij zal het maken,* Psalm 37:5. *Werp uw zorg op de Heere, en Hij zal u onderhouden,* Psalm 55:23 ... *Zijt vergenoegd met het tegenwoordige,* Hebr. 13:5.

Hoofdstuk 11

Van het Negende Gebod.

Het Negende gebod heeft opzicht op de achtbaarheid, en de goede naam van zijn naaste. *De naam is uitgelezen dan grote rijkdom*, Spr. 22:1. Daardoor is de mens in staat om land en kerk, en zijn naaste goed te doen; maar zonder die is de mens onnut, en wordt zelfs buiten staat gebracht om met een aangenaamheid onder mensen te verkeren. Een Heiden zei: *Indien gij alles mocht verliezen, draagt toch bijzonder zorg voor een goede naam; want die eenmaal verloren zijnde, zijt gij nietmetal*. De mens heeft zijn goede naam lief, en de wet, die liefde eist, leert ook de naam van zijn naaste lief te hebben, die voor te staan, en zich te wachten dat men de goede naam van zijn naaste niet krenke. Dit is de inhoud van dit gebod: *Gij zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste*.

Onze naasten zijn niet alleen onze bloedvrienden en burenen; maar alle kinderen Adams, alle mensen die onze hulp en vriendschap of wij de hunne, zouden kunnen van node hebben, gelijk de Heere Jezus dat leert in de gelijkenis van de man, onder moordenaars handen vervallen, die noch van een voorbijgaande Priester, noch Leviet, maar van een vreemdeling en Samaritaan geholpen werd, Lukas 10:30-37.

Getuigenis spreken is een verklaring, en alzo een bekendmaking van het wel of kwalijk gedrag van onze naaste. Valse getuigenis, als wij een verklaring doen tegen de waarheid van de zaak en tegen onze bewustheid, en dan is het gruwelijker, als het geschiedt tot nadeel van onze naaste. Hiertoe behoort ook, als het getuigenis geschiedt uit een kwade grond, op een kwade manier en met een kwaad oogmerk.

Zonden.

II. De zonden tegen dit gebod brengen wij tot deze hoofden:

1. Valse getuigenis.
2. Verdraaien van iemands woorden.
3. Achterklap.
4. Lasteren.
5. Met woorden bedriegen.

Valse getuigenis in het gericht.

1. Valse getuigenis wordt begaan in het gericht, of buiten hetzelfde. In 't gericht:
 - (a) van de rechter, wanneer hij, of uit onbekwaamheid om de zaak te doorzien, of uit achteloosheid, geen werk genoeg doende om de zaak tot in de grond te kennen, of uit mensen vreze, of uit gunst tot iemand, of uit inzicht van een geschenk, een onrechtvaardig vonnis velt, het recht krenkt, of een verkeerden draai geeft: 2 Kron. 19:6, 7. *En hij zei tot de richters: Ziet wat gij doet, want gij houdt het gericht niet de mensen, maar de Heere, en Hij is bij u in de zaak van het gericht. Nu dan, de verschrikking des Heeren zij op ulieden, neemt waar, en doet het; want bij de Heere, onze God, is geen onrecht, noch aanneming van personen, noch ontvanging van geschenken*. Spr. 17:15. *Wie de goddeloze rechtvaardigt, en de rechtvaardige verdoemt, zijn de Heere een gruwel, ja die beiden*. Dat was de zonde van David, dat hij lichtvaardig, op de aanklacht van Siba, Mefibóseth

- veroordeelde, 2 Sam. 16:4. Anders deed Job, welke van zich zegt, Job 29:16: Het geschil, dat ik niet wist, dat onderzocht ik.
- (b) Van de aanklager, wanneer hij iemand voor het gericht trekt over een zaak, die hij weet of twijfelt dat niet recht is, en die hij met een gauwe advocaat er zoekt door te halen, gelijk de Joden met Tertullus tegen Paulus meenden te doen, Hand. 24:1. *Tegen welke Paulus zij vele en zware beschuldigingen voortbrachten, die zij niet bewijzen konden.* Hand. 25:7.
- (c) Van de gedaagde, wanneer hij ontkent hetgeen waaraan hij weet schuldig te zijn, willende het met pleiten goed maken, omdat hij rijker is dan zijn partij. Zo ontkende de gedaagde Kain dat hij wist waar zijn broeder was, die hij doodgeslagen had, Gen. 4:9.
- (d) Van de advocaten, procureurs en notarissen, als ze zaken, die ze weten, of wel weten kunnen, dat ze kwaad en onwaar zijn. om vuil gewins wil dragende houden, een draai of kleurtje zoeken te geven: Jes. 5:20. *Wee degenen, die het kwade goed heten, en het goede kwaad; die duisternis tot licht stellen, en het licht tot duisternis.*
- (e) Van de getuigen, als ze willens en wetens valsheid getuigen, of als ze de zaak niet wel weten, dezelve naar die partij die zij 't gunstigst zijn, doen overhellen, of veinzen, dubbelzinnige woorden gebruiken, of met verhalen of verzwijgen van omstandigheden, de waarheid verdonkeren. Zodanigen waren Izébels getuigen tegen Naboth, 1 Kon. 21:13. Hoort wat Salomo van zulken zegt: Spr. 6:16, 19. *Deze zes haat de Heere. Een vals getuige, die leugens blaast. Spr. 19:5, Een vals getuige zal niet onschuldig zijn; en die leugens blaast, zal niet ontkomen.*

Buiten het gericht wordt in de gewone omgang valse getuigenis gegeven op verscheiden manieren, als:

Verdraaien van woorden.

III. 2. Verdraaien van iemands woorden; dit geschiedt als men wel iemands woorden verhaalt, maar door iets er af te laten, of er iets bij te doen, van dezelve een andere zin maakt. Ziet dit, Matth. 26:16. Of als men de woorden zelf verhaalt, maar dezelve in een geheel andere zin, dan de spreker beoogde, duidt. Dit was de streek van de duivel, Matth. 4:6. Of als men dezelfde woorden en zaken verhaalt, maar met andere omstandigheden van tijd, van plaatsen, van zaken, waarop zij te pas kwamen, met andere stem en gebaren, waardoor de hoorder de zaak anders opvat, dan ze van de eerste spreker gesproken waren; ziet dit, Spr. 4:24, *Doe de verkeerdheid des monds van u weg; en doe de verdraaidheid van de lippen verre van u.*

Achterklap.

IV. 3. Achterklap. geen zonde is zo gemeen onder alle soorten van mensen, als deze venijnige slang, verstorende de vreedzame samenleving van de mensen, en de eer van zijn naaste. Hij wordt begaan:

1. Van de spreker:

- (a) als men onware dingen, leugens, in 't afwezen van zijn naaste zegt, gelijk Potifars vrouw van. Jozef, Gen. 39:17. Sauls knechten van David, 1 Sam. 24:10. Absalom van zijn vader, 2 Sam. 15:2.
- (b) Als men onzekere dingen, die men maar van horen zeggen heeft en die men niet weet of waar zijn of niet, verhaalt; of men wel daarbij voegt: ik weet het niet, 't is mij gezegd, ik zou mijn man wel kunnen noemen, zo is het toch iets dat niet tot eer van zijn naaste dient, en maar bekwaam is om een kwade indruk van zijn naaste te geven: Ex. 23:1. *Gij zult geen vals gerucht opnemen.*

- (c) Als men suspicie en vermoeden heeft, dat iemand dit of dat gedaan heeft, en men vertelt die suspicie. Gelijk de vorsten tegen hun koning Hanun van David deden, 2 Sam. 10:3.
- (d) Als men ware fouten van zijn naaste vertelt, 't zij dat ze verborgen waren, 't zij dat ze alle man weet; want men toont daarmee zijn genoeg, dat hij misslag begaan heeft, en men maakt de schuldige opnieuw hatelijk. Of men daar dan bij zegt: 't moeit mij, als het zo niet was, ik zou het niet zeggen, ik bid u, zegt het toch niet wederom. En als men zijn deugden verhaalt en men voegt er dan een *maar* bij, dat verontschuldigt de achterklapper niet; maar doet de achterklap te beter ingaan: Spr. 26:22. *De woorden des oorblazers zijn als van degenen, die geslagen zijn, en die dalen in het binnenste des buiks.* Doch hiertoe behoort niet, als men de opziensers van de gemeente de begane ergernissen van iemand bekendmaakt, dat is uit liefde en naar het bevel des Heeren Jezus, Matth. 18:16. Ook behoort hier niet toe, als iemand in gevaar is, om van een ondeugende bedrogen te worden, 't zij dienstboden, 't zij in een ander geval, 't zij men naar het gedrag van zo een gevraagd wordt, 't zij dat men er niet naar gevraagd wordt, en men zeker weet dat iemand ontrouw is, en men waarschuwt dan iemand voor zo een; want dat is liefde, die in dat geval niet anders kan geoefend worden, dan door het ontdekken van een ontrouwe.
- (e) De achterklap wordt ook begaan, als men maar vraagt: hebt gij dat wel gehoord van die? Of als men een grote ophef maakt, zonder iets te noemen, alsof er wat groots was, en ondertussen zegt men: *ik zeg niets*. Of als men met zijn gebaren toont, dat men zo'n veracht, en op hem kwaad vermoeden heeft. Of als men van verre en van terzijde iets verhaalt, dat wel in zichzelf geen kwaad is, maar evenwel bekwaam is om nadenken te verwekken, door deze of gene sluitrede. In één woord, dat is achterklap, als men iets zegt van zijn naaste, dat bekwaam is om hem minder geacht, of minder geliefd te maken, of het geschiedt met toeleg, uit boosheid, haat, of nijdigheid; dan of het geschiedt uit onbedachtzaamheid, of uit enkele praatzucht; de zou is daar, daar is gebrek aan liefde, en een stille tegenkanting tegen zijn naaste in het hart.

Van de hoorder.

2. Van de hoorder wordt de achterklap begaan:

- (a) als men in zijn hart behagen heeft, dat zijn naaste zo afgeschilderd wordt, en met begeerte toeluistert.
- (b) Als men uit nieuwsgierigheid gelegenheid geeft, dat een ander opklappe.
- (c) Als men met grimlachen, toeknikken, met *ei! wat zegt gij, is het mogelijk?* de achterklapper gaande houdt, of om al meer te horen, of omdat men de achterklapper alleen niet durft laten praten, bijzonder als hij van enig aanzien is.
- (d) Als men wel niet spreekt, maar stil zwijgt, en de achterklapper zijn gang laat gaan, daar men hem met woorden en gebaren moest stuiten: Spr. 25:23. De noordenwind verdrijft de regen en een vergramd aangezicht de verborgen tong.

Afmaning.

V. Deze zonde is de gemeenste onder alle soorten van mensen, en nochtans schrikkelijk en duivels; daarom, opdat een ieder daar een afschrik van hebbe, zo merkt deze zaken aan:

1. Gij zelf zou niet gaarne hebben, dat iemand zo van u achterklapte, daarom moet gij het van anderen niet doen: Matth. 7:12. *Alle dingen dan, die gij wilt, dat u de mensen zouden doen, doet gij hun ook alzo.* Daar is bij God een oordeel van

vergelding. Als u achterklapt van een ander, zo zal een ander van u achterklappen: Lukas 6:37. *Oordeelt niet, en gij zult niet geoordeeld worden.*

2. U berooft uw naaste van het allerdierbaarste: Pred. 7:1. *Beter is een goede naam, dan goede olie.*
3. De hoogste Wetgever verbiedt het wel uitdrukkelijk: Lev. 19:16. *Gij zult niet wandelen als een achterklapper onder uw volken.*
4. 't Is het eigen werk van de duivel, die achterklapte van Job, Job 1:11. En doet dat van de Godzaligen: Openb. 12:10 ... *De verklager van onze broeders, die hen verklaagde voor onze God dag en nacht, is neergeworpen.* Hij hitst aan tot achterklap, de duivel zit de spreker op de tong, en de hoorder in het oor.
5. 't Is een zonde van de allerbooste tijden, wanneer men allergruwelijkst zou zijn: 2 Tim.3:2. *De mensen zullen zijn ... achterklappers.*
6. God haat ze: Spr. 6:16, 17, 19. *Deze zes haat de Heere ... Een valse tong ... Een vals getuige, die leugens blaast, en die tussen broeders krakelen inwerpt.*
7. God sluit ze buiten de hemel, als blijkt uit het tegendeel: Psalm 15:3. *Die met zijn tong niet achterklapt, zijn metgezellen geen kwaad doet, en geen smaadrede opneemt tegen zijn naaste.* Spr. 19:5. *Een vals getuige zal niet onschuldig zijn; en die leugens blaast, zal niet ontkomen.* Psalm 50:20, 21. *Gij zit, gij spreekt tegen uw broeder, tegen de zoon uwer moeder geeft gij lastering ... Ik zal u straffen, en zal het ordelijk voor uw ogen stellen.*

Lasteren.

VI. 4. De vierde zonde hier verboden is lasteren. Lasteren is van achterklappen daarin onderscheiden, dat het ene geschiedt in 't afwezen van zijn naaste, achter de rug, en het ander in zijn tegenwoordigheid, en omdat daarin meer stoutigheid en boosheid is, zo is ze in die opzichte zo veel te gruwelijker.

- (a) Dit geschiedt soms in woedende toorn. Zo deed Simeï naast David, 2 Sam. 16:7, 8.
- (b) Met spotten, iemand voor de gek houden, en al spottende allerlei kwaad verwijten, gelijk de kinderen aan Eliza deden, 2 Kon. 2:23, 24.
- (c) Met schampscheuten, droge bokkingen toeschieten, steken onder water te geven, dat is op een bedekte wijze iemands iets kwaads als van hem begaan, toe te duwen, zodat de andere geen vat op hem heeft; dan meent men zich wel gekweten te hebben, men vermaakt zich daarin, en vertelt het anderen hoe men die daar gehad heeft. Dat noemt David *een tong als een geslepen scheermes*, Psalm 52:4. Zijn tong scherpen als een slang, Psalm 140:4. *Een bedrieglijke tong ... scherpe pijlen eens machtigen, bovendien gloeiende jeneverkolen*, Psalm 120:3, 4.
- (d) Met het gelaat, lachen, de mond trekken, lippen uitsteken, het hoofd schudden, gelijk de Joden tegen Christus deden, Psalm 22:8 Matth. 27:39. Van deze zegt Salomo, Spr. 19:29. *Gerichten zijn voor de spotters bereid.* En Paulus sluit de lasteraars buiten de hemel; 1 Kor. 6:10. En hij verbiedt de Godzaligen met zulken om te gaan, 1 Kor. 5:11.

Liegen.

VII. 5. De vijfde zonde is liegen. Liegen is tegen de waarheid met weten, of als men 't kon weten, te spreken. Daar zijn leugens:

- (a) om te schaden, om een ander nadeel te doen in eer of goed.
- (b) Om anderen met leugenachtige vertellingen te vermaken: Hoséa 7:3. *Zij verblijden.. de vorsten met hun leugens.*
- (c) Om daardoor enige oneer, schade, of straffen af te wenden, of van zichzelf, of van zijn naaste, of zichzelf of anderen daardoor enig voordeel te doen, 't zij in de

koopmanschap of in andere gevallen, gelijk Geházi deed en daarover met melaatsheid geslagen werd, 2 Kon. 5:25. Zo deden de vroedvrouwen van Egypte, die van de Heere gezegend werden, omdat zij goed aan Israël deden; maar niet om de leugen, Exod. 1:19.

- (d) Uit gewoonte, daar zijn giet-leugenaars, die kwalijk spreken, of zij liegen zonder nood, zonder achterdenken, omdat hun hart van de waarheid is vervreemd, en zij wat groots willen schijnen, als die veel weten, en grote dingen gedaan hebben.

Afmaning.

Om afgeschrikt te worden van liegen, zo weet:

1. Dat God zo dikwijls het liegen verbiedt: Eféze 4:25. *Daarom legt af de leugen, en spreekt de waarheid een ieder met zijn naaste.* Kol. 3:9. *Liegt niet tegen elkaar.*
2. 't Is een gruwel voor God: Spr. 12:22. *Valse lippen zijn de Heere een gruwel.*
3. 't Is duivels werk: Joh. 8:44 ... *Wanneer hij de (de duivel) leugen spreekt, zo spreekt hij uit zijn eigen; want hij is een leugenaar, en de vader derzelve leugen.* 1 Kon. 22:22. *Ik zal uitgaan en een leugengeest zijn in de mond van al zijn profeten.*
4. De leugenaars worden al ras gekend, en zij zijn in verachting bij iedereen.
5. God straft ze tijdelijk en eeuwig. Ananias en Saffira werden om de leugen op staande voet met de dood gestraft, Hand. 5:2, 3. Ziet ook: Psalm 5:7. *Gij zult de leugensprekers verdoen.* Openb. 21:8. *Al de leugenaars is hun deel in de poel, die daar brandt van vuur en sulfer, dat is de tweede dood.*

Met woorden bedriegen.

VIII. 6. Met woorden of gelaat bedriegen. Van het bedriegen om winst is in het achtste gebod gesproken. Maar hier komt het bedriegen te pas, voor zo veel het tegen de waarheid is, en de woorden en gebaren niet overeenkomen met het hart; dit geschiedt

- (a) met veinzen; zo veinsde Kaïn, hij vertoonde vriendschap om zijn broeder Abel te doden, Gen. 4:8. Zo veinsden Simeon en Levi naast Hemor en Sichem, Gen. 34:14, 26. En Absalom naast zijn broeder Ammon, 2 Sam. 13:26-29.
- (b) Met vleien iemand prijzen om hem te vangen en te verstrikken. Zo deden de Farizeeën naast Christus, Matth. 22:15-17. Ziet hiervan: Psalm 12:3. *Zij spreken valsheid, een ieder met zijn naaste, met vleierende lippen; zij spreken met een dubbel hart.* Kunnende zelfs hun harten voor die tijd, en de hartstochten brengen tot hun woorden, alsof zij het meenden, daar toch het oogmerk en de grond van het hart kwaadaardig tegen dezelve is. Hiertoe behoort het te hoog verheffen van iemand, om hem te lager neer te werpen, of door de verheffing zijn naaste op te blazen, opdat hij zijn dwaasheid openbare.
- (c) Met aequivocatiën, zinsbehoudenissen, om zijn naaste te misleiden, en hem onze woorden anders te doen opvatten, dat men het heimelijk met een draai meent. Hiervan is gesproken in het derde gebod.

In dit bedriegen komen verscheiden zonden te samen, en daarom te gruwelijker in de ogen Gods en van de mensen.

- (a) Dit verbiedt de Heere wel scherp: Lev. 19:13. *Gij zult uw naaste niet bedrieglijk verdrukken.*
- (b) De vleiers zullen openbaar en te schande komen: Spr. 27:14. *Die zijn vriend zegent met luider stem, zich des morgens vroeg opmakende, 't zal hem tot een vloek gerekend worden.*
- (c) De vleiers zullen het oordeel niet ontlopen, de heiligen bidden tegen hen: Psalm 12:4. *De Heere snijde af alle vleierende lippen.*

- (d) God spreekt het wee uit over de geveinsden. En dat wel zevenmaal in één hoofdstuk, Matth. 23:14-29. *Wee u, gij geveinsden!*

Deugden.

IX. 't Is niet genoeg de verboden zonden te laten, maar het gebod eist de tegenoverliggende deugden te doen. Deze zijn:

Goede naam voorstaan.

1. De goede naam van zijn naaste met al zijn vermogen voor te staan, hem in eer en aanzien te brengen en te houden, zoveel als de waarheid lijden kan; heeft hij fouten die te bedekken, die niet op te halen, doch niet ontkennen, want dat zou liegen zijn; maar daarvan te zwijgen, en de ophalers van zijn fouten wegens achterklap, te bestraffen; doch niet zo, dat men met het bestraffen zijn fouten vaststelle. Zo stond Jonathan Davids eer voor, en sprak goed voor hem, 1 Sam. 19:4. 1 Kor. 13:4-7. *De liefde is lankmoedig, zij is goedertieren; de liefde is niet afgunstig, de liefde handelt niet lichtvaardig ... Zij handelt niet ongeschiktelijk, zij zoekt zichzelf niet ... Zij verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid Zij bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen.*
2. De waarheid liefhebben. Indien het hart in de waarheid is en die liefheeft, zo zal dat hart de waarheid opgeven, en de mens zal voor de leugen bewaard zijn, 't zij dat het mee of tegen is, 't zij dat de mens ons goed of vijandig is: Zach. 8:19... *hebt dan de waarheid en de vrede lief.*
3. De waarheid spreken, de waarheid voorstaan, van de waarheid getuigenis geven in alle gelegenheid, 't zij het ons of onze naaste raakt: Zach. 8:16. *Spreekt de waarheid een ieder met zijn naaste, oordeelt de waarheid.* Efëze 4:25. *Daarom legt af de leugen, en spreekt de waarheid, een ieder met zijn naaste.* Filip. 4:8. *Voortsbroeders! al wat waarachtig is, al wat eerlijk is, al wat rechtvaardig is, al wat rein is, al wat lieflijk is, al wat wel luidt, zo er enige deugd is, en zo er daar enige lof is, bedenkt datzelve.*

Beweegreden.

X. Want:

- (a) God is een God van de waarheid, Jes. 65:16. *God heeft lust tot waarheid in 't binnenste,* Psalm 51:8. Gods ogen zien naar waarheid, Jer. 5:3.
- (b) De liefhebbers van de waarheid en die de waarheid spreken, zijn geacht bij iedereen, en zijn in staat om tot sieraad van de kerk, en tot nut van anderen te zijn.
- (c) De zulken hebben altijd een vrij en stil gemoed, zij vrezen niet achterhaald te worden in hun woorden, in verdraaien van woorden, in achterklap, in lasteren, in vleien, in geveinsdheid, al fluistert dan de een tegen de ander, hij trekt het zich niet aan, al schimpt men op hem, hij is bedaard; want zijn geweten bijt hem niet, al staat men tegen hem op, hij staat blank, hij is vrijmoedig als een jonge leeuw, Spr. 28:1.
- (d) God zal met dezulken zijn en hen helpen, en hun licht doen voortkomen als op de middag; en die in geloof, ter eer van God, naar zijn wet, spreken en handelen, die zijn ware leden van de kerk, en voor die is de zaligheid; want 't is een blijk van hun genade: Psalm 15:1-3. *Heere! wie zal verkeren in Uw tent, wie zal wonen op den berg Uwer heiligheid? Die oprecht wandelt, en gerechtigheid werkt, en die met zijn hart de waarheid spreekt. Die met zijn tong niet achterklapt, zijn metgezellen geen kwaad doet, en geen smaadrede opneemt tegen zijn naaste.*

Middelen.

XI. Die lust heeft zo te spreken en zo te doen, en zo te handelen naast zijn naaste.

- (a) Die legge af de eergierigheid en de geldgierigheid, die zij verloochent aan het aardse, want uit die gestalte komen gewoonlijk de zonden tegen dit gebod voort.
- (b) Die zij op zijn hoede, want hij heeft het zaad van de zonde tegen dit gebod in zijn hart, en hij zij bedachtzaam in zijn spreken, en stelle altijd de alwetendheid Gods voor zijn ogen, en verenige zijn hart tot de vreze Gods: Spr. 15:28, *Het hart des rechtvaardigen bedenkt zich om te antwoorden.* Zo deed David: Psalm 39:2, Ik zei: ik zal mijn wegen bewaren, dat ik niet zondige met mijn tong, ik zal mijn mond met een breidel bewaren.
- (c) Die zij gedurig tot God biddende met David, Psalm 19:14. *Laat de redenen mijns monds, en de overdenking mijns harten welbehaaglijk zijn voor Uw aangezicht.* Psalm 141:3, *Heere! zet een wacht voor mijn mond, behoed de deur van mijn lippen.*

Hoofdstuk 12

Van het Tiende Gebod.

In alle volmaaktheid heb ik een einde gezien, maar uw gebod is zeer wijd, zegt David, Psalm 119:96. Wijd van begrip zijn alle geboden, maar in het bijzonder ook dit tiende. Wijd zijn ze:

- (a) ten opzichte van de voorwerpen, en de takken die uit de stam zich verspreiden.
- (b) Ten opzichte van de ernst en vurigheid, met welke het werk moet verricht worden.
- (c) Ten opzichte van de geestelijke manier, namelijk, liefde, vreze, gehoorzaamheid, op welke alle uitgevoerd moet worden. Een onbekeerde let hier niet op, en meent dat het uitwendige doen en laten genoeg is, en sommigen laten zich voorstaan dat ze alles hebben onderhouden, met de jongeling, Matth. 19:20. Vele bekeerden starogen daar zozeer niet op, totdat ze zien dat ze weinig zien, en die daarin beginnen te zien, krijgen begeerte naar meer licht, en bidden, Psalm 119:18. *Ontdekt mijn ogen, dat ik aanschouwe de wonderen Uwer wet.* Velen stellen zich de wet wel voor als een spiegel, om hun mismaaktheid daarin te zien en hun leven daarnaar te besturen; maar van het tiende gebod is weinig kennis, het wordt doorgaans overgeslagen, daar het toch een van die geboden is tegen welke men 't meest zondigt, daarom is het noodzakelijk ook dit in de rechte zin open te leggen, en de rechte beschouwer zal schrikken voor zichzelf, niet hebbende geweten dat hij gedurig zondigde.

De zaak is begeerlijkheid.

II. De Papisten en Luthersen maken van dit éne gebod twee, 't welk wij boven hebben weerlegd. Paulus noemt het, Rom. 7:7, met één woord *begeerlijkheid*. De begeerlijkheid in opzichte van de onreinheid en onrechtvaardigheid, behoort tot het zevende en achtste gebod; maar hier wordt van de begeerlijkheid gesproken zonder die opzichten. De mens is zichzelf niet genoegzaam; hij kan zichzelf met zichzelf niet vergenoegen; hij is een leeg vat, maar bekwaam om wat te kunnen ontvangen, hij moet zijn vervulling door van buiten aankomende zaken hebben, zo naar de ziel als naar 't lichaam, hij moet spijs, drank, lucht, licht hebben, zal het lichaam wel zijn. Naar de ziel moet hij iets geestelijks, en iets oneindigs hebben, dat is God Zelf, zal zijn oneindige begeerte verzadigd zijn.

Om vervuld te worden heeft God hem een trek en begeerte ingeschapen, die, in zichzelf aangemerkt, een volmaaktheid is, en zo lang de mens in de staat van volmaaktheid was, ging die begeerte naar de rechte voorwerpen op een rechte manier. Naar de ziel ging zijn begeerte alleen uit naar God, om in zijn gemeenschap gedurig verzadigd en vermaakt te zijn, en naar het lichaam tot datgene, dat het van node had. Christus' zielespijs was te doen de wil van zijn Vader, Joh. 4:34, En naar het lichaam had hij begeerte naar lichamelijke spijs en drank: Hem hongerde, Matth. 4:2. Hij had dorst, Joh. 19:28.

Maar nadat de mens gezondigd heeft, zo blijft de begeerte wel, maar zij is verdraaid en bedorven, zo ten opzichte van de manier, als ten opzichte van de voorwerpen. Hij heeft geen lust aan God, en daarom strekt zijn begeerte zich naar God, als het vergenoegen van zijn ziel, niet uit; maar zijn trek is naar de aarde, om daarmee zijn geestelijke ziel te verzadigen en naar het lichaam heeft hij onmatige begeerten tot het

betamelijke, en strekt zich ook uit naast verboden voorwerpen. Dit is de zonde in dit gebod verboden.

III. De natuurlijke mensen, en de Papisten menen, dat begeerlijkheid, als ze niet vergezelschap is met onreinheid of onrechtvaardigheid, en met voornemen om die te bedrijven, en met overleg van middelen om daartoe te komen, en alzo met de wil niet toegestemd wordt, maar alleen is een lust tot een zaak, *had ik dit of dat*, ondergesteld zijnde door rechte middelen, geen zonde is.

Weerlegging

Bewijs 1

Dit gebod zelf weerlegt hen, want omdat de begeerlijkheid tot zijns naasten vrouw in onreinheid, en de begeerlijkheid tot zijns naasten goed in onrechtvaardigheid, tot het zevende en achtste gebod behoren, en de wet in dit gebod evenwel een begeerlijkheid verbiedt, en daar geen andere begeerlijkheid over is, naast zijns naasten vrouw, huis of goed, als een begeerlijkheid zonder verboden middelen, als een begeerlijkheid daar de wil niet in toestemt, omdat het zijns naasten alsnog is, en hij die voor tegenwoordig niet hebben mag; zo is dan die begeerlijkheid zonde.

Bewijs 2.

De apostel zegt uitdrukkelijk dat de begeerlijkheid zonde is. Rom. 7:7, *Want ook had ik de begeerlijkheid niet geweten, zonde te zijn indien de wet niet zei: gij zult niet begeren*. Hij wist wel dat begeerlijkheid tot overspel en dieverij zondig was, want dat is uit de natuur bekend; maar hij spreekt van een begeerlijkheid, die voor de natuur, en zo voor hem in de natuur zijnde, verborgen was. Dus spreekt hij van de begeerlijkheid zonder die opzichten, zonder toestemming van de wil, welke begeerlijkheid hij evenwel niet hebben mocht, omdat het zijns naasten vrouw of goed was; en daarom ook niet begeren mocht, en alleen maar was een hartstocht: had ik die vrouw, had ik dat huis; en hij verklaart dat die begeerte zonde is. Ja. ik kende de zonde niet dan door de wet.

Bewijs 3.

De begeerlijkheid brengt de zonde uit zichzelf voort, eerst is het enkele begeerlijkheid, maar die opkomende, trekt ze de mens verder af, en verlokt hem, en die gaat dan al voort tot het bedrijven van de zonde; dat nu de zonde baart is zelf zonde; want een goede boom kan geen kwade vrucht voortbrengen. Zie dit: Jak 1:14, 15. *Maar een ieder wordt verzocht, als hij van zijn eigen begeerlijkheid afgetrokken en verlokt wordt. Daarna de begeerlijkheid ontvangen hebbende, baart zonde, en de zonde voleindigd zijnde, baart de dood.*

Zonden.

IV. De zonden in dit gebod verboden, zijn deze:

Wangestalten.

1. De wangestalte van ziel en lichaam, de erfzonde bestaande in het gemis van het beeld Gods, en het hebben van het beeld van de duivel; de ziel mist het ware licht, liefde, leven, vrede, heiligheid, ja God zelf; is in de duisternis, dood, haat, onrust, vuiligheid. En het lichaam is in een kwade stemming, waardoor het allerlei onordelijke bewegingen heeft, en daardoor de ziel tot allerlei begeerlijkheden aanzet. Deze wangestalte is de fontein van allerlei zondige bewegingen.

Onvergenoegdheid.

2. De onvergenoegdheid over de tegenwoordige staat, die zich vertoont:

- (a) in de huilende holligheid, en het gretig gapen naar iets dat het niet heeft.
- (b) In de gerustheid, gemelijkheid en woeling van het hart, omdat het niet heeft dat vergenoegen kan, al is het niet determineert of bepaald tot dit of dat, alleen 't wilde wat hebben.
- (c) In de uitgaande lust en begeerte tot iets dat het hart schijnt te zullen kunnen vermaken, had ik die vrouw, die mijn naaste heeft, of die man, dan zou ik gelukkig zijn; had ik dat huis, die tuin, dat land, dat paard, die koe, schoon men ze niet begeert op een onbetamelijke wijze; had ik een ander beroep, was ik in die staat, in dat ambt, had ik zo veel geld, schoon het geen opzicht op zijn naaste heeft. Dus is hij als een voortgedreven zee, die niet rusten kan, wier wateren slijk en modder opwerpen, Jes. 57:20.

Weerzin in 't goede.

3. De tegenheid. De weerzin tegen alle goed, en het smoren van de bewegingen van de Heilige Geest, Eféze 4:30.

Woestheid.

4. De woestheid van het hart, zonder band te zijn, als een wild dier, een Belial zonder juk te zijn.

Vermaak in zonden.

5. Vermaak in zonde, zo van anderen, als in het herdenken van zijn eigen tevoren bedreven zonden.

Ijdelheid van de gedachten.

V. 6. De ijdelheid van de gedachten, malende niet op zaken, op welke men toeleg heeft om te doen, want dat behoort tot andere geboden; maar die men niet wil doen, maar alleen denken, om zich in dat denken te vermaken, zo verbeeldt iemand zich dat hij in zulke staat, dat hij burgemeester, koopman, graaf, prins, koning is, en wat hij dan al doen zou, of dat hij arm, verdreven enz. is, en hoe hij het dan maken zou; ja ook als men dergelijke kastelen in de lucht zelfs niet wil bouwen, en op de ijdelheid niet wil denken; maar het welt tegen wil en dank uit het hart op.

Inwerpen van de satan.

Doch hiertoe moet men niet brengen de ingevingen en inwerpen van de duivel, als het hart daar buiten blijft. De duivel gaat om ons als een briesende leeuw, zoekende wie hij mocht verslinden. Hij leidt listig de mens tot zulke gelegenheden en voorwerpen, die hij weet bekwaam te zijn zulke mens in zo'n humeur aan te steken, hij is gelijk de kramers, en vraagt: *hebt ge dit niet van doen? Hebt ge daar geen lust toe?* Dat is mooi, dat is vermakelijk; zo lang als de mens daar niet naar luistert, of in enige genegenheid gaande wordt, maar die voorstellen als vliegen van het aangezicht jaagt, zo is het niet des mensen zonde, maar van de duivel. En zulke verzoekingingen zijn niet gedachten des mensen, maar het spreken van de duivel tot de mens; maar als het hart neigingen en hellingen krijgt, en begint te luisteren, zo is de mens schuldig, schoon de eerste aanleiding van de duivel mocht gekomen zijn, ik zeg, *mocht gekomen zijn*; want des mensen hart geeft zelf gedurig alle ijdelheid en zondige begeerten op, en 't is nodig te onderkennen, of de eerste aanleiding van de duivel of van ons zelf komt; want zo ras de minste helling van het hart daarbij komt, zo is het zonde. 't Is ook

moeilijk te kennen. Maar die veel op zijn hart let, in 't geestelijk leven meer heeft toegenomen, die kent beter wat in de allereerste opwelling opkomt, en wat van buiten aan tot het hart gezegd wordt, en wat al of geen vat krijgt.

Waaraan te onderkennen de inwerpingen van de satan.

VI. De inwerpingen, de vuistslagen, de vurige pijlen van de duivel zijn lichter te kennen, omdat zij geheel tegen des mensen natuur zijn; deze zijn *de lasterlijke gedachten van God*; ik noem ze gedachten, niet dat ze dat zijn, maar omdat de bestredenen menen dat het hun eigen gedachten zijn; daarover worden ze uitermate ontsteld, stellen vast, dat ze de zonde in de Heilige Geest begaan, kunnen niet bidden, maar denken dat ze verdoemd zullen worden; hierdoor wordt ook zelfs de fantasie gekrenkt, en het lichaam uitgemergeld. Dat deze des mensen eigen gedachten niet zijn, maar dat ze alleen horen de lasteringen van de duivel, blijkt:

- (a) daaruit, dat ze met verschrikkingen aankomen, daar alles wat uit het hart voortkomt, met enige genegenheid opkomt, of men geeft ze de volle toom, of de natuur zou daarop wel willen malen; maar zij worden gestuit of door de ongerijmdheid en gruwelijkheid van de zaak, daar het natuurlijk geweten zelf tegen is, of zij worden gestuit door de genade, de vreze, de liefde Gods.
- (b) Zij worden daaruit gekend, dat ze van buiten aankomen, en zet op zet met geweld worden ingedrukt, tegen alle tegenkanting aan. Gelijk iemand, die de vingers in de oren steekt, opdat hij niet hoort wat een ander zegt; maar de ander roept evenwel zo luid, en komt zo nabij, dat hij 't evenwel hoort. Nu weet een ieder dat het niet is de zonde van de hoorder, maar van de kwaadspreker. Zo is het hier ook; daarom moet een bestredene het aanmerken als een beproeving van God, die de duivel loslaat, als een droevig kruis, en niet als zijn zonde, en die aanmerking zal hem sterken, om die buien te beter uit te staan, hij heeft hier maar te vluchten, zich af te leiden met iets ernstigs in 't lichamelijke te doen. En vooral hij moet het niet achten, maar verachten als een gruwel van de duivel, die daarom gestraft zal worden; afslaan kan hij niet, maar niet achten sterkt hem, en dan kwetst het te minder, en als hij enige verademing heeft, ernstig tot de Heere bidden, ja in de aanvallen tot God met zijn hart roepen, waartoe hij meer vrijmoedigheid zal hebben, als hij aanmerkt dat het zijn zonde niet is, maar zijn kwelling.

Deugden.

VII. De deugden in dit gebod geboden, zijn deze.

1. Versierd zijn met het Beeld Gods, te hebben dat zuivere licht, en kennis van God, de heiligheid en rechtvaardigheid in de wil en hartstochten, welke zuivere gestalte van de ziel bekwaam is om alle geestelijke bewegingen en werkingen op te geven; en daarbij een zuiver en recht gestelde gemoedstoestand en gematigdheid van het lichaam, hebbende alleen geregelde bewegingen.
2. Vergenoegd te zijn in de vereniging en gemeenschap met God, en in de wil van God, als men niet heeft wat de welstand van ziel en lichaam schijnt te vereisen. Hebr. 13:5. Zijt vergenoegd met het tegenwoordige. Ook in opzichte wat te doen is, de wil van God met blijdschap te omhelzen, en uit liefde te volbrengen. De vergenoegdheid in het missen dat men gaarne had, sluit de gevoeligheid niet uit, noch ook het gebruik van de middelen om te verkrijgen dat; waartoe men heilige begeerte heeft; maar zij sluit uit de heftigheid en kwelling, en bestaat in stil, bedaard, weltevreden te zijn, omdat het de wil van hun Vader is, tot hun best.
3. De haat tegen de zonde, Psalm 119:113, *Ik haat de kwade ranken. En de hartelijke liefde tot het goede, Maar ik heb Uw wet lief.*

4. In zijn hart, gedachten, woorden en daden, de wet Gods, als de wil Gods, als zijn enige regel zich voor te stellen. Psalm 119:30, *Ik heb verkoren de weg der waarheid; Uw rechten heb ik mij voorgesteld.* vers 111, 112, *Ik heb Uw getuigenissen genomen tot een eeuwige erve; want zij zijn mijns harten vrolijkheid. Ik heb mijn hart geneigd om uw inzettingen eeuwig te doen, ten einde toe.*

Zie hier de spiegel om uw zonden te zien. Zie hier een regel om uw wegen daarnaar te richten. De Heere zende zijn licht en waarheid, dat die ons geleiden! Amen.